PUBLII

VIRGILII MARONIS

OPERA.

VARIORUM AUTORUM

Annotationibus Illuſtrata.

LONDINI,

Typis SARAH GRIFFIN *uſque ad pag.* 148. ſumptibus Societatis Stationariorum. 1661.

973349

X C937451

PUBLII
VIRGILII MARONIS
VITA,

Autore TIBERIO DONATO.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris, initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cùm agricolationi reique rusticæ & gregibus præfecisset socer, sylvis coemundis & apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompeio Magno, & M. Licino Crasso, primùm Coss. duum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est à Mantuâ non procul.

Prægnans mater Maia, cùm somniâsset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, & excrevisse illi eo in speciem maturæ arboris refertæ variis pomis & floribus, reperet: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subjectâ fossâ partu levata est. Ferunt, infantem, ut fuit editus, nec vagisse, & adeò mitem fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperii eodem statim loco depacta, ità brevi coaluit, & multò antè satas populos adæquavit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque consecrata est, summâ gravidarum & fœtarum religione, suscipientium ibi & solventium vota.

Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: & XVII anno virilem togam cepit, illis Consulibus iterum quibus natus erat. Eventque ut eo ipso die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, & indè paullo post Neapolim transiit, ubi cùm literis & Græcis & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni curâ omnique studio indulsit Medicinæ & Mathematicis. Quibus rebus cùm ante alios eruditior

peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos ei fauc
riósque morbos incidentes equis curavit. At Augustus pius
mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabu
riis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi mi
pulcritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium judi
spem portendebat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc c
aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex m
bosâ equâ, & nec viribus valiturum, nec celeritate:
que verum fuisse inventum est. Quod cùm magister stab
Augusto recitâsset, duplicati ipsi in mercedem panes jus
Cùm item ex Hispaniâ Augusto canes dono mitterent
& parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatē
que futuram. Quo cognito, mandat iterum, Virgilio pa
duplicari.

Dubitavit Augustus Octaviine filius esset an alteri
idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia Cam
& equi naturam parentésque cognôrat. Amotis igitur
nibus arbitris, illum in penitiorem partem domûs voc
& solum rogat an sciat quisnam esset, & quam ad felicit
dos homines facultatem haberet. Novi, (inquit Maro)
Cæsarem Augustum, & fermè æquam cum diis
mortalibus potestatem habere scio, ut quemvis felic
facias. Eo animo sum (respondit Cæsar) ut, si verum
rogato dixeris, beatum te felicémque reddam. Utin
(ait Maro) interroganti tibi vera dicere quæam. Tunc
gustus, Putant alii me natum Octavio: quidam sus
cantur alio me genitum viro. Maro subridens, Fac
(inquit) si impunè licentèrque qua sentio loqui jub
id dicam. Affirmat Cæsar jurejurandò, nullum ejus dict
ægrè laturum: imò non nisi donatum ab eo discessuru
Ad hæc oculos oculis Augusti infigens Maro, Facil
(ait) in cæteris animalibus qualitates parentum Mathe
ticis & Philosophis cognosci possunt: in homine nequaqu
possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem ve
ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attentè e
pectabat Augustus quidnam diceret. At ille, Quantùm e
rem intelligere possum, Pistoris filius es, inquit. Obstupu
rat Cæsar, & statim, quo id pacto fieri potuerat, animo v
vebat. Interrumpens Virgilius, Audi (inquit) quo pa
id conjicio. Cùm quædam enuntiârim prædixerimque q
intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque vi
potuissent, tu Princeps orbis iterum & iterum panes in m
cedem dari jussisti quod quidem aut Pistoris, aut nati Pisto
officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inqui
Non à Pistore, sed à Rege magnanimo dona feres. Illumq
plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpo

Corpore & statura fuit grandi, aquilinio colore, faci[e] rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho faucibus ac dolore capitis Laborabat: sanguinem etiam [s]epius ejecit; Cibi vinique minimi. Fama est cum libidinis pronioris in pueros fuisse: sed boni ità eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum eclogâ Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non eruditum dimisit: Alexandrum, grammaticum; Cebetem verò & poetam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plocia Hieria. Sed Asconius Tedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris. verùm se pertinacissimè recusasse. Cæterâ sanè vitâ, & ore & animo, tam probum fuisse constat, ut Neopoli Parthenius vulgò appellaretur: ac si quando Romæ (quò rarissimè commeabat) viseretur, in publico lectantes demonstrantésque se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cujusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis juxta hortos Mæcenatianos: quamquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimùm uteretur. Quarumcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alimoniam mittebat; quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Placci, & adultum. Cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Pater cætera studia (ut suprà diximus) medicinæ quoque ac maximè Mathematicæ operam dedit. Egit & causam unam omnino nec amplius quam semel. Sermone tardissimum ac pene indocto similem fuisse Messius tradidit.

Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii Magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nôte dicque tuum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cùm esset annorum quindecim; cujus materia talis est. Pastor fatigatus æstu, cùm sub arbore obdormisset, quem serpens ad illum proreperet è palude, culex provolavit, viamque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille conscius culicem contrivit, & visum serpentem interemit: ac sepulcrum culici statuit, & distichon fecit.

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere dedit.

Scripsit etiam (de qua ambigitur) Ætnam. Et mox, cùm res

res Romanas inchoâsset, offensus materia, hominum aspe
tate, ad Bucolicas transiit : maximè ut Asinium Pollione
Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebrare
quia in distributione agrorum, qui post Philippensem
victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Pad
dividebantur, in omnem se præstitissent. Deinde Geo
gica in honorem Mæcenatis edidit, cùm sibi vix dum no
opem tulisset adversùs Claudii veterani militis, vel (
alii putant) Arii centurionis violentiam : à quo in alte
cationè litis agrariæ parum abfuit quin occideret
Noviss imè autem Æneidem aggressus est, Argumenti
varium & multiplex, & quasi amborum Homeri car
num instar : præterea nominibus ac rebus Græcis La
nisque commune, & in quo (quod maximè studebat) R
manæ simul urbis & Augusti origo contineretur. C
Georgica scriberet, traditur quotidie mediatos ma
plurimos versus dictare solitus, ac per totam diem
tractando ad paucissimos redigere : non absurdè carm
se ursæ more parere dicens, & lambendo demum effinge
Æneida prosâ priùs oratione formatam digestâmque
XII libros, particulatim componere instituit, ut quid
tradunt. Alii ejus sententiæ sunt, ut existiment eum, si
utius vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augu
tempora scripturum : atque alia quidem percursurum
Augusti verò gesta diligentissimè exequuturum ; qui
qui dum scriberet, nequid impetum moraretur, quæda
imperfecta reliquit : alia levissimis verbibus scripsit, qu
per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à se dicebat
ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. H
Transpadanam provinciam regebat, cujus favore, c
veteranis Augusti militibus Cremonensium & Mantuan
tum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Fa
enim distributione, suos Claudio seu Ario datos, recupe
ravit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro ; & dilec
ab eo magna munera tulit : quippe qui invitatus ad co
nam, captus pulcritudine & diligentiâ Alexandri Pollio
nis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium
Asinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum,
poetam non mediocrem, mirò amore dilexit. Virgilius
Is transtulit Euphronionem in Latinum : & libris quas
amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo Io. amici
Cæsaris Augusti fuit, postea in suspitionem conjuration
contra illum adductus, occisus est. Verùm usque ad
hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicor
à medio usque ad finem ejus laudem contineret ; quæ

post

postea, jubente Augusto, in Atrii tabulam commutavit. Georgica septennio Neapoli, Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in Scena quoque per cantores crebrâ pronuntiatione recitarentur. Ac cùm Cicero quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non communi venâ editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari. quam cùm accuratè pernotâsset, in fine ait.

MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ;

quasi ipse Linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiacâ victoriâ Augusto, atque reficiendarum virium causâ Atellæ commorante, per continuum quatriduum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronunciabat autem maximâ cum suavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poetam solitum dicere, vi ablaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitarit sic prædicare.

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm jam fortè expeditione Cantabricâ abesset, & supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide (ut ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multò post, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit; secundum videlicet, quartum & sextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam; quæ cùm recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur: atque aggere refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus, sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complêsse ex tempore: & hunc *Misenum Æolidem* adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item hunc, *Æreciere viros*, simili calore jactatum, subjunxisse *Martémque accendere cantu*: statimque sibi imperâsse ut utrique volumini adscriberet. Bucolica Georgicaque emendavit.

Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponerit, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo emnem operam limationi dare, ut in reliqua vita tantùm philosophiæ vacaret. Sed cùm aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cùm Megaram vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languore nactus est: quem non intermissa navigatio auxit, ità ut gravior indies, tandem Brundusium adventurit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. *Octobris*, Cn. Plautio, & Qu. Lucretio, COSS. Qui cùm gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magnâ instantiâ petivit, crematurus, Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectámque; verum Tucca & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit, nequid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolin transferri, ubi diu & suavissimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa (prout statuerat) Neapolin fuere, sepultáque viâ Puteolanâ, intra lapidem secundum; suóque sepulchro, id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum fratrem ex altera parte; ex quarta Augustum; ex duodecima Mæcenatem; ex reliqua L. Valerium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneida post obitum (prout petiverat) jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullis omnino sententiis crematu Æneis digna visa fuit; de qua re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus.

Jusserat hæc rapidis abolere carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ canerem ducem;
Tucca vetat, Variúsque simul; Tu maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis Historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Est penè est alto Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures et classissimi, quorum initium est,

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnáque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulò post.

Sed legum servanda fides suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctésque diésque labores
Hauserit una dies! Et ea quæ sequuntur.

Nihil igitur autore Augusto Varius addidit, quod & Maro præperat: sed summatim emendavit; ut qui versus etiam imperfectos, siqui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere donati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia feré apud eum hemistichia (præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*) sensum videntur habere perfectum. Nisus Grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; et qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus silvis vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virúmque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt: nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modò Eclogas, sed insulsissimè, quarum priorum initium est,

Tityre si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

Sequentis,

Dic mihi Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verùm Ægonis, nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, sere nudus*: subjecit, *habebis frigore febrem.*

Est & adversùs Æneida liber Carbilii pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vibranius eum à Mæcenate suppositum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebátque, neque tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perillius Faustinus furta. Sunt & Qu. Octavii Aviti volumina, quibus annotatur, quos et unde versus transtulerit. Asconius Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta proponit: & potissimùm, quòd non rectè historiam contexuit, & quòd pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait, cur non illi quoque eadem furta tentarent. Verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quàm Homero versum surripere. Et tamen destinâsse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum

lorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum, cul rémque omnium bonorum atque eruditorum fuisse, & us adeò invidiæ expertem, ut siquid eruditè dictum inspice alterius non minùs gauderet acsi suum fuisset : neminem tuperare ; laudare bonos ; eâ humanitate esse, ut nisi perv sus, maximè quisque illum non diligeret modò, sed amare Nihil proprii habere videbatur. Ejus Bibliotheca non mi aliis doctis patebat, ac sibi. Illúdque Euripidis antiqu sæpe usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia esse amicor omnia.* Quare coævos omnes Poetas ità adjunctos habu ut cùm inter se plurimùm invidiâ arderent, illum unà omn colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Properti Anser verò, quoniam Antonii partes secutus est, illum n observâsse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illi non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, ut cùm qui versus quosdam sibi adscriberent, eáque de re docti hab rentur, non modò ægrè non ferebat, imò voluptuosum sibi erat. Cùm enim distichon, quod laudem felicitatemq Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato aut infixisset (id erat hujusmodi :

Nocte pluit totâ, redeunt spectacula manè :
Divisum imperium cum Iove Cæsar habet.)

Diu quæritans Augustus cujusnam hi versus essent, eor autorem non inveniebat. Bathyllus verò, poeta quidem m diocris, tacentibus aliis sibi adscripsit. Quamobrem donat honoratúsque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non fere Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium. *vos non vobis.* Postulabat Augustus ut hi versus complere tur ; quod cùm frustrà aliqui conati essent, Virgilius præp sito disticho sic subjunxit ;

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores,
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, M ro exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu h beret, rogarétúrque quidnam faceret ? Respondit, se a rum colligere de stercore Ennii. Habet enim poeta i egregias sententias sub verbis non multùm ornatis. Inte roganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretu Si prudentiores (inquit) temonem tenuerint, & boni ma præponantur : itaque optimi suos habeant honores ; nul tamen aliorum injusti quicquam fiat. At Mæcenas ; Qui inquit, Virgili, satietatem homini non affert ? Omnia

ter

erum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicémque ejus fortunam servare posset? Cui Maro, Si quanto honore ac divitiis cæteris præstantior sit, tantò liberalitate & justitiâ alios superare nitatur. Solitus erat dicere, Nullam virtutem homini commodiorem esse patientiâ, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiâ in quinto Æneidos inseruit;

Nate Deâ, quò fata trahunt, retrahúntque sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta, & inimicitias sibi narraret, Quam putas (inquit) esse hujusce malevolentiæ causam? Nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An (inquit) Heliodi sententiæ non meministi, ubi ait, *Architectum architecto invidere, & poetam poetæ?* De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magnâ cum meâ laude & gloriâ vindictam in manu habeo. Majore enim curâ Virtuti intendam: atque quò elegantior ego fiam, eò vehementiùs invidiâ rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poesin mediocriter doctus, cui multiplex variúmque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur non ut verum dignosceret (quod Socrates facere consuevit) sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis salibúsque vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verùm cùm Augusto audiente elinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & eâ tubâ, cùm volo, loquor, quæ ubique & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum gravi rultu increpavit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar (inquit) tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi, cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summæ rerum omnium potitus est, venit in mentem, an conduceret Tyrannidem omittere, & omnem potestatem annuis Consulibus, & Senatui Reip. reddere: in quâ re diversa sententiæ consultos habuit Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim utile sibi fore etiam si honestum non esset, relinquere Tyrannidem, longâ oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc trahebatur & illinc.

illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Mæcenem an conferat privato homini se in sua republica tyrannum facere. Tum ille, Omnibus ferme (inquit) rempublicam occupantibus molesta ipsa tyrannus fuit, & civibus, quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum injustitiam, in magna suspicione magnoq; timore vivere : sed si cives justum aliquem scirent, quem amarent plurimum, civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam (quod modo facis) omnibus in futurum, nulla hominum facta compositione, distribues; dominari te & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ità habes, ut deum te et adorent et credant. Ejus sententiam sequutus Cæsar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri : cujus doctrinæ socium habuit Varium. Quamvis diversorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maximè videatur, ipse tamen fuit Academicus. Nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

Nunc quoniam de autore summatim diximus, de ipso jam carmine dicendum videtur : quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus : titulus, causa, intentio. Titulus, in quo quæritur cujus sit. Causa unde ortum sit, & quare hoc potissimùm sibi adscribendum poeta præsumserit. Intentio, in qua cognoscitur quid efficere conetur poeta. In ipso opere sanè tria spectantur : Numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδεπίγραφα id est, falsa inscriptione sub alieno nomine sunt prolata, ut Thyestes, tragœdia hujus poetæ quam Varius edidit pro sua, & alia hujusœmodi : tamen Bucolica liquidò Virgilii esse minimè dubitandū est : præsertim cùm ipse poeta, tanquā hoc meorum, in principio Æneidos sua esse testatus sit, sic dicens,

Ille ego qui quondam gracili modulatus avena.

& reliqua. Idem in fine Georgicæ carminis,

Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel hoc solum indicium sufficerit ; quòd hoc eodem nomine apud Theocritum censeantur. Verùm ratio quoque demonstranda est. Tria sunt pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent : quorum qui minimi sunt, αἰπόλοι dicantur à Græcis, iidem à nobis caprarii : paulò honoratiores, qui νομεῖς, id est, opiliones, dicuntur : honestissimi & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Unde igitur magis decuit pastorali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu qui apud pastores excellentissimus invenitur ?

Causa dupliciter inspici solet : ab origine carminis, & a voluntate scribentis. Originem autem Bucolici car-

minis

minis alii ob aliam causam ferunt. Sunt enim qui a Lacedæmoniis pastoribus Dianæ primùm carmen hoc redditum dicant: cùm eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines demore sacra non possent. Alii ab Oreste circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquantur, per ipsum atque pastores; quo tempore de Scythiâ cum Pylade fugerat, surrepto Numinis simulacro, & celato in fasce lignorum. Unde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cujus aras Orestes per sacerdotem ejusdem Numinis Iphigeniam sororem suam à parricidio fuerat expiatus. Alii, Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qui tempestate Admeti boves paverat: Alii Libero, Nympharum scilicet & Satyrorum, & id genus Numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio, Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poetam: Alii in honorem Panos scribi putant peculiariter, pastoralis Dei: Alii item in honorem Sileni, Sylvani, atque Faunorum. Quæ cùm omnia dicantur, illud erit probatissimum, Bucolicum carmen orginem ducere à priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat; & ideo velut aurei sæculi speciem in hujusmodi personarum simplicitate cognosci; & meritò Virgilium processurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab eâ vitâ quæ prima in terris fuit. Nam postea rura culta, & ad postremum pro cultis & feracibus terris bella suscepta. Quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cùm pastores primo, deinde agricolas canit, & ad ultimum bellatores.

Restat, ut quæ causa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potissimùm scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione ejus illectus est: aut ordinem temporum est sequutus erga vitam humanam, ut suprà diximus: aut tres modos eloquutionum, quos χαρακτῆρας Græci vocant; ἰσχνὸν, qui tenuis; ἀδρὸν, qui validus; μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere prævaluerit, Bucolica primùm, Georgica secundùm, Æneida tertiùm voluisse conscribere. Aut ideo potiùs primò Bucolica scripsit, ut in ejusmodi carmine (quod & paullò liberiùs, & magis varium quàm cætera est) facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandique agri, quem amiserat. Ob hanc causam, die tertio Iduum Martiarum, C. Cæsare interfecto cùm Augustum Cæsarem penè puerum veterani milites, non abnuente Senatu, sibi ducem constituissent, exorto civili bello, Cremonenses cum cæteris ejusdem studii, adversarios Augusti Cæsaris adjuverunt. Unde factum est, ut cùm victor Augustus in eorum agros veteranos

nos deduci jussisset, non sufficiente agro Cremonensium, M[anti]uani quoque (in quibus erat Virgilius) maximam part[em] suorum finium perdiderunt: eò quòd vicini Cremonenses fuerant. Sed Virgilius, Augusti familiaritate suóque carmi[ne] fretus, centurioni Arlo obsistere ausus est. Ille statim, ut n[u]dum, ad gladium manum admovit. Cúmque se in fugam p[ro]ripuisset poeta, non prius persequendi finis fuit, quam se fluvium Virgilius conjecisset. Sed postea Mecenate & Pol[lio]ne & ipso Augusto faventibus, agros suos recepit.

Intentio libri, quam ἐπιχείρησιν Græci vocant, imitatio Theocriti poetæ constituitur, qui Siculus & Syracusanus fu[it] Est etiam intentio, in laudem Cæsaris, & principum cæter[o]rum, per quos in sedes suas rediit, omnia deduci. Unde & delectionem & utilitatem finis contineret, secundum p[re]cepta cuncta confecit.

Quæri solet cur non pluses quàm decem Eclogas conse[cra]verit: quod neq; aquam mirandum videbitur ei qui co[n]sideraverit ætatem Scenarum pastoralium, quæ ultra hunc n[u]merum non potest proferri; præsertim cùm ipse poeta (ei[us] circumspectior Theocrito, ut ipsa res indicat) videatur m[o]luisse, nè illa Ecloga quæ Pollio inscribitur, minus rust[i]ca videatur, cùm ipsam sic præstruat ipse, dicens,

Siciliđes Musæ, paullo majora canamus.

Et item similiter in aliis duabus facit. Illud tuendum e[st] prædicimus in Bucolicis Virgilii, neq; usquam, neque ubiq[ue] aliquid figuratè dici, hoc est, per Allegoriam. Vix em[im] propter laudem Cæsaris & amissos agros, hæc Virgilio co[n]cesserunt: cùm Theocritus (quem hic noster toto studi[o] imitari conatur) simpliciter omnino conscripserit:

Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numer[us] ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est: n[am] decem sunt, ex quibus propriè Bucolicæ septem esse credu[n]tur; nam tres ultimæ propriè Bucolicæ dici non debent. Pollio scil. Silenus, & Gallus. Prima igitur continet co[n]questionem publicam, & privatam gratulationem de agro: [et] dicitur *Tityrus*. Secunda, amorem pueri: & dicitur *Alexis*. Tertia, certamen pastorum: & dicitur *Palæmon*. Quarta, ge[ne]thliacum: & dicitur *Pollio*. Quinta, epitaphium: & dici[tur] *Daphnis*. Sexta, metamorphosim: & dicitur *Varius*, [et] *Silenus*. Septima, amores diversorum sexuum: & dicitur *Co[ry]don*. Octava, pharmaceutriam. et dicitur *Damon*. Non[a] continet poeta conquestionem de amisso agro: et dicitur *Mœris*. Decima, desiderium Galli: et dicitur *Gallus*.

Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prim[a] tantùm et ultima Eclogâ poetam voluisse ordinem servare; quoniam in altera principium constituit, ut in Georgicis ait, *Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi*. In altera ostendit finem:

em : quippe qui dicat, *Extremum hunc Arethusa mihi con-de laberem.* Verùm inter ipsas Eclogas pastoralem conscri-tumque ordinem nullum esse, certissimum est. Sed sunt qui licant initium Bucolici carminis non Tityrum esse, sed illā, *rima Syracusio dignata est ludere versu.* Superest explana-io : ad quam antequam veniamus, dixerim, tenue esse Bu-olicum carmen, & usque adeò ab heroico charactere distare, t versus quoque hujus carminis suas quasdam cæsuras habe-nt, & suis legibus distinguantur. Nam cùm tribus probetur etrum, cæsurâ, scansione, modificatione : non erit Bucolicus ersus, nisi in quo & pes primus partem orationis absolverit; tertius trochæus fuerit, & cæsura, & quartus pes magis quàm spondæus, partem orationis terminaverit ; quintus & extus pes ex integris dictionibus fuerit : quod Virgilius à Theocrito sæpe servatum Victus operis difficultate neglexit; n solo principio, incertum industriâ an casu has cæsuras ser-avit. Nam *Tityre* dactylus partem orationis absolvit : *tu patu——læ recu——* tertium trochæum, quamvis de compon-tâ dictione conclusit ; *——bans sub,* qnartum spondæum pro dactylo. Cùm autem subjunxit *tegmine fagi,* terminatis par-ibus orationis integrum comma perfecit. Cujus rei diligen-iam licet in Theocriti fermè omnibus versibus admirari. Qui verò suprà-dicta acri judicio diligentérq; considerârit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minùs etiam in Æneide. Poematis styli genera ria sunt : aut enim activum, vel imitativum, quod Græci δραματικὸν appellant ; in quo personæ loquentes introdu-untur sine Poetæ interloquutione, ut sunt Tragœdiæ & Co-mœdiæ; δρᾶν enim agere dicitur : quo genere scripta est pri-ma, *Tityre tu patulæ* : & nona, *Quò te mœri pedes ?* aut Nar-rativum, quod Græci διηγηματικὸν appellant : in quo poeta ipse loquitur sine interpositione personæ; ut tres primi Geor-icôn libri ; item Lucretii carmina. Aut commune, vel ixtum, quod Græci μικτὸν appellant, ubi & poeta ipse lo-quitur, & introductæ personæ : ut est Virgilii Æneis.

Virgilii Maronis

Bucolica.

ECLOGA I.

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

Cùm Virgilius, cujus personam hic sustinet Tityrus pastor, agrum vicinum Cremonæ amisisset, Romam venit: ubi cùm sua eum carmina Mæcenati commendassent, Mæcenas autem Augusto, agrum recuperavit. Tityrum igitur felicem esse prædicat pastor Melibœus (sub cujus nomine cæteri quoque pastores Mantuani intelliguntur) & suam contrà calamitatem deplorat, finibus suis à milite veterano pulsus. Ipse autem Tityrus se tanti beneficii autorem colere, & semper culturum esse profitetur. Cæterùm fingit se servum, qui libertatis desiderio Romam profectus sit, & eam tandem, non nisi in senectute consequutus. Quidam tamen Servium sequentes, Fortunate senex *intelligunt, qui fortunatus in senectute sit futurus.*

Melibœus, *Tityrus.*

M. TItyre, tu patulæ *a* recubans *b* sub tegmine fagi.
Sylvestrem tenui musam meditaris avenâ:
Nos patriæ fines & dulcia linquimus arva;
Nos *c* patriam fugimus: *Tu*, *Tityre d* lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.
T. O Melibœe, deus nobis *e* hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper *f* deus; illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves (ut cernis) & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.
M. Non equidem invideo, miror magis; undique totis
Usque adeò *g* turbatur agris. En! ipse capellas
h Protinus æger ago; hanc etiam vix, *Tityre*, duco:
Hic inter densas corylos modò namque gemellos,

a Ut se uri & otiosi solent.
b In umbra, ut mox Sic Densæ umbr. cac. f goi: ut σκιηρὰ χωρία.
c Exulamus, ut Græce. πατρίδα φεύγομεν.
d Otiosus: ut respondeat hoc otia.
e Hanc otiosam tranquillitatem. Quidam tamen expon. Hanc libertatem.

f Augustus, à me semper, ut deus, coletur, ob fuit in me beneficia. *g* Imperitum. Turbæ sunt, tumultus excitantur: ex Lucretio, Antiqui quoniam bello turbatur utrinque. *h* Longè antè præ gredientes, ità ut non videa

Spem gregis (ah!) silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis (si mens non læva fuisset)
De cœlo tactas memini prædicere quercus.
Sæpe sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iste deus qui sit, *k* da Tityre nobis.
T. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ovium teneros *l* depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes sic matribus hœdos
Nôram: *m* sic parvis componere magna solebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. *n* Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
T. Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem,
Candidiòr postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, & longò post tempore venit,
o Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis *p* multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar quid mœsta deos *q* Amarylli vocares,
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: *r* ipsæ te Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc *s* arbusta vocabant.
T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam *t* præsentes alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi *u* juvenem, Meliboee, quotannis
x Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut antè boves, pueri; *y* submittite tauros.
M. Fortunate *z* senex, ergò tua rura manebunt:
Et tibi magna satis: quamvis lapis omnia nudus
Limosóque palus obducat pascua junco:
Non inuèta graves *a* tentabunt pabula; fœtas
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex; hìc inter *b* flumina nota,
Et fontes *c* sacros, *d* frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe levi somnum suadebit inire susurro:
Hinc alta sub rupe canet *e* frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec *f* gemere aeriâ cessabit turtur ab ulmo.
T. Antè levès ergò pascentur in æthere cervi,
Et freta destituent nudos in littore pisces,

i Abest hic versus à multis codicibus & nothus putatur.
k Bu pro *die*: ut *accipe* pro *audi*.
l Depulsos à lacte pottare.
m Georg. 4. *si parva licet componere magnis*, per parœthesin.
n Sic als equus sic ecquid. Sed leg. etiam. Et quæ.
o Ex quo colui Romam Mantua relicta.
p Quamvis enim.
q Apostrophe ad urbem Rom.
r Talis pronominis, ejusdem Ecl. 5.
s Arbor Rura vites, id est, arboribus ornata.
t Propitios, *u* Augustum.
x Cui singulorum mensium calendis res divinas facio.
y Jugo, ad aratrum.
z Vide argum.
a Non tentabunt nullo morbo.
b Padum & Mincium.
c Sacros Naiadibus nymphis.
d Umbra est frigus opacum. Ecl. 2.
e Arbusti putator.
f ἡμερον πρυ. γος. Theoc.

Antè, peregrafis *g* amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii, *b* ſitientes ibimus Afros,
i Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitùs toto diviſos orbe Britannos
k En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum cæſpite culmen,
Poſt aliquot mea *l* regna videns, mirabor *m* ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quò diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc Meliboee pyros, pone ordine vites,
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo,
Carmina nullâ canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi; ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ *n* molles, & *o* preſſi copia lactis:
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoréſque cadunt altis de montibus umbræ.

g ἀλλόφυλ.

b διψῶντες.

i Alii, ut verſ. prec.

k Unquamne? vel nunquamne?

l Quod mihi eſt inſtar regni.

m Ex ariſtis meſſes, ex meſſe anni intellige.

n Matura.

o Denſi.

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Corydon paſtor, Alexidis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit quæ ad puerilem animum demulcendum, munuſculumque amorem conciliandum, poſſunt pertinere: verùm, ubi ſe neque querelis, neque blanditiis, aut munuſculis quicquam proficere intelligit, tandem ad ſe rediens, dementiámque ſuam agnoſcens, ad intermiſſam rei familiaris curam ſibi ſtatuit revertendum: ut aſſueto labore infelicis ſui amoris (qui ferè ex otio naſci ſolet) tædium diſcutiat. Sub Corydone autem (ſi Donato credimus) Virgilium; ſub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum: quem ab eo poſtea dono accepit.

COmoſum paſtor Corydon *a* ardebat Alexin,
Delicias domini: nec quid ſperaret habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat: ibi hæc *b* incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi! Nihil mea carmina curas?

a ἀπὸ τοῦ ἕρπειν dixit Moſchus.

b Quæ profundebat non contenta verſu, & incluſa numeris, ut his fuit: vel potius, in ſtigella, & confuſa.

Nil nostri miserere? mori me denique coges?
Nunc etiam pecudes c umbras & frigora captant;
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu,
Allia serpyllúmque, herbas contundit olentes.
d At nobis raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Mónne fuit satius tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? mónne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium nè crede colori.
Alba e ligustra cadunt, f vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi;
Quàm dives nivei pecoris, quam lactis abundans?
Mille meæ g Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat
Amphion Dircæus in h Actæo Aracynthо.
Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis staret mare: non ego Daphnin,
Judice te, metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere i cervos,
Hœdorúmque gregem viridi compellere k hibisco!
Mecum una in sylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviúmque magistros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum;
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
l Mænalia ipsi
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
m Hypol pro, Tu illam habes secundus.
Et dixit moriens, m Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas, invidit stultus Amyntas.
Præterea duo nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
n Sugunt.
Bina die n siccant ovis ubera; quos tibi servo.
Jampridem à me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades ô formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
o Albas.
o Pallentes violas & summa papavera carpens,
Narcissum & florem jungit bene olentis anethi:
Tum casiâ atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteol à pingit vaccinia calthâ.
Ipse ego cana legam tenerâ lanugine mala,
C[illegible]que nuces, meæ quas Amaryllis amabat,
A[illegible] cerea prunа: & honos erit huic quoque pomo,

c Umbrosa frigora, sive opacum frigus.
d At nunc meridiano tempore sol omnia torret: quod admonita cicadis resonantia edendis.
e Lig[illegible]
f Flores agrestium hyacinthi.
g Siculi, Theocr. imitatione dixit.
h Attico. Lucr. in Statium.
i Quidem intelligit feras, quibus casæ sustentantur.
k Ad hibiscum.
l Mænalia intelligit.
m Hypol pro, Tu illam habes secundus.
n Sugunt.
o Albas.
p Flava vel mollia.

Et vos ô lauri carpam, & te quoque, proxima myrte;
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
q Rusticus es Corydon; nec munera curat Alexis; q Rerum imperi-
Nec, si muneribus certes, concedat Iolas. tus.
Eheu! quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis (ah!) demens? habitârunt dii quoque sylvas,
Dardaniúsque Paris. Pallas quas condidit arces,
Ipsa colat; nobis placeant ante omnia sylvæ.
Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam;
Florentem cytisum sequitur lasciva capella;
Te Corydon, ô Alexi; TRAHIT sua quemque voluptas.
Aspice; r aratra jugo referunt suspensa juvenci; r Unde apparet
Et sol crescentes decedens duplicat umbras; noctem appro-
Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori? pinquare. Aliud
Ab Corydon, Corydon! quæ te dementia cepit? enim ex alio in-
Semiputata tibi frondosâ vitis in ulmo est. telligitur.
Quin tu aliquid saltem potiùs, quorum indiget usus,
Viminibus molique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGUMENTUM.

Menalcas & Damœtas, pastores, mutuis primùm inter se convitiis certant: mox, interveniente Palæmone judice, Amœbæi carminis lege disceptant; ubi neuter vincitur, sed uterque alteri, Palæmonis sententiâ, exæquatur.

Menalcas. Damœtas. Palæmon.

M. DIC a mihi Damœta, Cujum pecus? an Meliboei? a Hæc verba, *Dic mihi*, sunt curiosius interrogantis.
D. Non, verùm Ægonis, nuper mihi tradidit Ægon.
M. Infelix ô semper oves pecus! ipse Nearam
Dum fovet, ac, nè me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora;
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
D. Parciùs ista viris tamen objicienda memento.
Novimus & qui te, transversa tuentibus b hircis, b Al. *hirquis* de
Et quo (sed faciles Nymphæ risêre) c sacello. oculorum angu-
lis.
c Quia rure erant earum sacella.
M. Tum credo, cum me arbustum videre Myconis
Atque malâ vites incidere falce novellas:
D. Aut hic ad veteros fagos, cùm Daphnidis arcum
Fregisti, & calamos; quæ tu perversè Menalca,
Et cùm vidisti puero donata, dolebas,
Et si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini faciant, audent cum talia d fures? d Strvi. v. Fu-
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum rantes servi.

Excipere insidiis, multùm latrante e lyciscâ ?
Et cùm clamarem, Quò nunc se proripit ille ?
Tityre coge pecus : tu post carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum ?
Si nescis f meus ille caper fuit : & mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
M. Cantando g tu illum ? aut unquam tibi fistula cerâ
Juncta fuit ? non tu in trivio, indocte, solebas
h Stridenti miserum stipula disperdere carmen ?
D. Vis ergò inter nos, quid possit uterque vicissim
Experiamur ? ego hanc vitulam (nè fortè recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono : tu dic mecum quo pignore certes.
M. De grege non audem quicquam deponere tecum,
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca :
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verùm, id quod multò tute ipse fatebere majus,
(i Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis,
k Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hederâ vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon & (quis fuit alter ?)
Descripsit radio totum qui gentibus orbem :
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho :
Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quòd pocula laudes,
M. Nunquam l hodie effugies : veniam quocunque vocâ
Audiat hæc tantùm vel qui venit (ecce) Palæmon.
Efficiam posthàc nè quenquam voce lacessas.
D. Quin age, si quid habes : in me mora non erit ulla,
Nec quenquam fugio : tantùm, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.
P. Dicite : quandoquidem in molli consedimus herba ;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequère Menalca.
Alternis dicetis ; amant alterna Camœnæ.
D. Ab Jove principium Musæ : Jovis omnia plena :
Ille m colit terras, illi mea carmina cura.
M. Et me Phœbus amat ; Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,

e Cane nata ex lupo & cane.

f Mihi debitus victoriam ; meus victoriæ præmium.

g Itane tu indoctus doctum vicerís ?

h Radens aures : sonum ingratum edente.

i Quoniam tam insanus & ut audeas mecum certare. cùm omnino impar.

k Hederæ corymbis & vitis racemis inter se mutuò nexu implicatis.

l Pleonasmus ex archaismo.

m Habitat : quia ubique est ut Jovis omnia plena.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.
M. At mihi sese offert ultro meus *n* ignis, Amyntas;
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meæ *o* Veneri sunt munera; namque notavi
Ipse locum, aeriæ quo *p* congessere palumbes.
M. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.
M. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
D. Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iola.
Cum *q* faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias; nam me discedere *r* flevit,
Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti; nobis Amaryllidis iræ
M. Dulce satis humor, *s* depulsis arbutus hœdis,
Lenta salix fœto pecori; mihi solus Amyntas.
D. *t* Pollio amat nostram, quamvis sic rustica, musam.
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio & ipse facit nova carmina; pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat quò te quoque gaudet!
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum!
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi:
Atque idem *u* jungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimiùm procedere: non bene ripæ
Creditur; ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre pascentes à flumine rejice capellas.
Ipse ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustrà pressabimus ubera palmis.
D. Eheu! quam pingui macer est mihi taurus in *x* ervo:
Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro;
M. *y* His certè, neque amor causa est, vix ossibus hærent:
Nescio quis teneros *z* oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus *a* Apollo)
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas.
M. Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; & Phyllida solus habeto.
P. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
Et vitulâ tu dignus, & hic: & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaras.
Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

n Ut supra, M. tamen erit amor.
o Amicæ meæ, quæ mihi est altera Venus.
p Congessere nidamenta, ut Plaut.
q Sacra faciam.
r Ita doluit, ut fleret.
s Depulsis à lacte est Eclog. 7.
t Asinius Pollio qui Virgilio suos agros ab Augusto impetravit.
u Jungat aratro, aut currui, inquit. Ita videlicet ut, hanc etiam faciat, quæ suæ contra naturam.
x al. arvo. Sed ervo leguntur pingueficare pecus Pl. & Col. tradunt.
y An Hi certè, (utque amor causa est) vix ossibus hærent.
z Oculus, qui Græci, βάσκανος
a Apollini lucente habeto in solvendis votis.

ECLOGA IV.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

Asinius Pollio, ductor Germanici exercitus: cùm post captas Salonas, Dalmatiæ civitatem, primo meruisset lauream, postea etiam consulatum adeptus fuisset: eodem anno suscepit filium, quem à capta civitate Saloninum vocavit: cui nunc Virgilius Genethliacum dicit. Hæc Servius; huc autem detorquet quæ Sibylla de futura aurei seculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris & ipsius etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit, Pacatumque. v. p. v. de Augusto quidam intelligunt, qui à C. Iul. Cæs. fuit adoptatus; alii hoc quoque ad Saloninum referunt, & intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sibylla, præcedente consulatu Pollionis, quo ille puer nascitur: ut magni menses sint magni anni menses.

a Theocrit. b

Si can. bucolica esse tuque pastoritios, tale tamen sit carmen quod dignum sit consule Pollione.

c Astræa.

d Nam puero nato R. A. ejusque pristagia nunc componebantur.

e Bellorum civilium.

f Hesiodus Ὅσοι θεοὶ ἐν Ἔργοις de hominibus aurei seculi.

g Revertio mireo de heroico genere.

SIcelides a Musæ, paullò majora canamus:
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
b Si canimus sylvas, sylvæ sunt consule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Jam redit & c virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modò nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam d regnat Apollo.
Teque adeò decus hoc ævi, te consule inibit
Pollio, & incipient magni procedere menses,
Te duce, si qua manent e sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
f Ille deûm vitam accipiet, divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistáque ridenti colocasia fundet acantho,
Ipsa lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones,
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum.
g At simul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paulatim flavescet campus aristâ.

Incultis

cultisque rubens pendebit sentibus uva,
t duræ quercus sudabunt roscida mella.
auca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
uæ *b* tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
ppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
lter erit tum Tiphis, & altera quæ vehat Argo
electos heroas: erunt etiam altera bella,
tque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
inc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
edet & ipse mari victor; nec nautica pinus
utabit merces: omnis feret omnia tellus.
on rastros patietur humus, non vinea falcem,
obustus quoque jam tauris juga solvet arator.
ec varios discet mentiri lana colores:
ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
urice, jam croceo mutabit vellera *i* luto:
ponte sua sandyx *k* pascentes vestiet agnos
alia secla suis dixerunt currite fusis
oncordes stabili fatorum numine Parcæ.
ggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
hara deûm soboles, magnum *l* Jovis incrementum.
spice convexo *m* nutantem pondere mundum,
Terrásque, tractúsque maris, cœlúmque profundum:
spice, venturo lætentur ut omnia seclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis atque huic pater adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadiâ mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadiâ dicet se judice victum:
Incipe, parve puer risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerant fastidia menses.
Incipe parve puer: *n* cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensâ, dea nec dignata cubili est.

b Navigare.

i Colore hebeno quem & lutea dicimus.
k Ovium pascentium lanam sponte sua sandyx colore inficit.
l Jovis alumna.
m Gravitatem & inclinatum præsentibus malis.
n Vel, qui non risere parentes Nec Deus, &c. Vide Fab.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

ARGUMENTUM

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici sui mortem deflent: altérque ejus epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnin, Cæsarem dictatorem intelligi putant, paulò antè quàm hæc scriberet poeta, tribus & viginti vulneribus in curia confossum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem:

fratrem: de quo extat pervulgatum quidem illud, sed certi autoris distichon.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci.
Docte Maro, fratrem diis immortalibus æquas.

Menaleas, Mopsus.

Me. CUR non Mopse (*a* boni quoniam convenimus ambo.
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mistas inter consedimus ulmos?
M. Tu major; tibi me est æquum parere Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
Me. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.
M. Quid si idem certet Phœbum superare canendo?
Me. Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis *b* ignes.
Aut *c* Alconis habes laudes, aut furgia *d* Codri.
Incipe; pascentes servabit Tityrus hœdos.
M. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
M. Sed tu desine plura puer, successimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant; vos coryli testes & flumina Nymphis,
Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum montesque feri sylvæque loquuntur.
e Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
Instituit: Daphnis thyasos inducere Baccho,
Et *f* foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ.
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne *g* tuis; postquam te fata tulerunt,
Ipsa pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciso,

Carduus

a Periri, seu vinci, tu instandi c. l. ego dicendi. v.

b Amores.

c Cyzicensis fidicinii peritissimi.

d Codrus autem fuit Athen. rex qui cum Attice quondam Lacad. (captata furgii occasione) incensus, & ab eo interfectus, locum ultro fecit oraculo.

e D. C. Cæsare qui sacra Bacchi ex arm. Romam transtulit.

f Thyasorum periphrasis.

g Tu Cæsar tuis Romanis.

arduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
pargite humum foliis, *h* inducite fontibus umbras,
aſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
t tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
aphnis ego in ſylvis, hinc uſque ad ſydera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
Me. Tale tuum carmen nobis divine poeta,
uale ſopor feſſis in gramine; quale, per æſtum
ulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
ec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrum.
ortunate puer, tu nunc eris *k* alter ab illo.
oſtamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
icemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
aphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
M. An quicquam nobis tali fit munere majus?
t *l* puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
ampridem Stimichon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
ub pedibúſque videt nubes & ſydera Daphnis.
rgò alacres ſylvas & cætera rura voluptas,
anáque paſtoréſque tenet, Dryadáſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
lla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
ſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
ntonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
ipſa *n* ſonant arbuſta, Deus, deus ille, Menalca;
is bonus ô felixque tuis! en quatuor aras!
Ecce duas tibi, Daphni, duóque altaria Phœbo!
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Craterâſque duos *o* ſtatuam tibi pinguis olivi:
t multo inprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in umbra.
Vina novum fundam calathis *p* Arviſia nectar,
Cantabunt mihi Damœtas & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſiboeus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cùm *q* ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dúmque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudéſque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: *r* damnabis tu quoque votis.
M. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus antè cicutâ,

h Facite aquæ, ſa circa fontes. Quia heroum animæ vel in fontibus habitant, vel in nemoribus.
i Cæſar boni populi optimus imperator.
k Secundus.
l De Daphnide, non de Cæſare, quia non eſt occiſus puer. *m* Lamen quidam legunt.
n Sonant. *Deus deus ille*, id eſt *Daphnis*.
o Tibi tanquam Lari ſacrificaturus.
p Id eſt, Cela, ex Ser. Plut. Ath.
q In ſacris quidam cantant ambarvalia.
r Quum tu deus præſtare aliquid hominibus cœperis, obnoxios tibi eos tacitos ad vota ſolvenda.

Hæc

Hæc nos Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Meliboei?
M. At tu ſume pedum (quod me cùm ſæpe rogaret,
Non ſtultit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

f Impetravit.

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, ſed tamen peritè ſecundùm Epicurum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quintilii Varî, qui (teſte Donato) unà cum Virgilio huic ſectæ ſub Silene philoſopho operam dedit. Cæterùm quoniam hæc bucolici carminis humilitati non ſatis conveniebant, ſtatim ab initio veniam precatur: neque multum argumento illi immoratus, ſtatim ad fabulas tranſit.

PRima *a* Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit *b* ſylvas habitare, Thalia.
Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves *c* deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget: te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite Pierides; Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno vidêre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Lyæo.
d Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant:
Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſocium, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima, támque *e* videnti,
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quò vincula nectitis? inquit.
Solvite me pueri: SATIS eſt potuiſſe *f* videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe
Tum verò *g* in numerum Faunóſque ferâſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus,
Nec tantùm Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,

a Syracuſium poetam Theocritum imiturî. *b* Unde Egreſſus ſilvis in priz. Æn. *c* Tenue, Humile. Tranſl. latas quæ in tenuitatem deducitur.

d Serta procul à capite obrii & ſomno obruti jacebant, tantum capiti delapſa: alioqui illæſa & integra, non rupta. *e* Videnti pro Vigilanti. Deſin Ecthoch. *f* Nam ſemidei non facilè patiuntur ſe videri. *g* Solcare ad modum rhythmi cantilenæ.

N

ec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orphea.
amque canebat *b* utì magnum per inane coacta
mina terrarúmque, animæque, marísque fuissent,
t liquidi simul ignis: ut his exordia primis
nnia, & ipse tener *i* mundi concreverit orbis.
um durare solum, & discludere Nerea ponto
reperit, & rerum paulatim sumere formas.
mque novum terræ *k* stupeant lucescere solem,
ltiùs atque cadant summotis nubibus imbres,
cipiant sylvæ cùm primùm surgere, cúmque
ara per ignotos errent animalia montes.
nc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
ucaseásque refert volucres, furtúmque Promethei.
is adjungit *l* Hylam, nautæ quo fonte relictum
amássent; ut littus, Hyla Hyla, omne sonaret.
t fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
siphaën nivei solatur amore juvenci.
h virgo infelix *l* Quæ te dementia cepit?
cætides implerunt falsis mugitibus agros,
n non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
oncubitus; quamvis collo timuisset aratrum,
t sæpe in lævi quæsisset cornua fronte,
h virgo infelix! Tu nunc in montibus erras;
lle latus niveum molli fultus hyacintho,
lic sub nigra pallentes ruminat herbas;
ut aliquam in magno sequitur grege: claudite Nymphæ
ictæa Nymphæ nemorum jam claudite saltus:
quà fortè ferant oculis sese obvia nostris
rrabunda bovis vestigia: forsitan illum
ut herbâ captum viridi, aut armenta sequutum,
rducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ
um canit Hesperidum miratam mala *m* puellam.
um Phaetontiadas muscо *n* circundat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
um canit errantem *p* Permessi ad flumina Gallum,
onas in montes ut duxerit una sororum,
que viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
t Linus hæc illi divino carmine pastor,
loribus atque apio crines ornatus amaro,
ixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat
antando rigidas deducere montibus ornos.
is tibi *q* Grynæi nemoris dicatur origo:
è quis sit lucus quo te plùs jactet Apollo.
uid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama sequuta est
andida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexâsse rates, & gurgite in alto

b Ut coacta & collecta atomi p. m. u. fuissent origo ignis, aeris, terrarum & maris.

i Gnii. Vide Plin. lib. 2. c. 3.

k Stupeant solis ortum & cadant imbres nubibus in altum elevatis.

l Puerum, comitem Herculis Et Naiu pro Argonauta Vide Orphei & Apoll. Argon.

m Puellam intelleil. Atalantam, his malis ab Hippomene deceptam.

n Circundat. & erigi, pro canit circundatas, & canit erectas.

o Corticis muscо, quidam expr. Moscoso & lanuginoso cortice.

p Permessi fluvii ex Helicone monte scatur entis, circa quem Musæ choreas ducunt, Hesi. in fine.

q Asct. Hesiod. *r* Grynæ. Grynæo Apollini consecrati.

s Ulyssei à Dulichio, una, ex Echinadibus insulis.

Ah

Ah! timidos nautas canibus lacerâſſe marinis?
Aut ut mutátos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parárit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quæ Phœbo quondam meditante beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſydera valles.
Cogere donec oves ſtabulis, numerúmque referre,
Juſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

r Laconicus fluvius.

s Invito pro Tantum afferebat voluptatem Silegi cantus, ut cælo quoque ingratus veſperis adventus furerit.

ECLOGA VII.

MELIBOEUS.

ARGUMETNUM.

Sumptum eſt Eclogæ hujus argumentum ex Bucolicis Theoc. Inducit autem hic poeta Melibœum paſtorem, referentem certamen Corydonis & Thyrſidis, cui, dum caprum, qui grege deerraverat, quæreret, fortè interveneraat, accerſitis Daphnide, certaminis judice; quem ſecundùm Corydonem pronunciâſſe innuit, cum ait ad finem Eclogæ.

Hæc memini, & victum fruſtrà contendere Thyrſin.

Corydon, Thyrſis.

Poeta ſub perſona MELIBOEI.

M. FOrtè ſub a arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerátque greges Corydon & Thyrſis in unum,
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas,
Ambo florentes ætatibus, b Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hinc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
c Vir gregis ipſe caper deerraverat; atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contrà videt. Ocyùs, inquit,
Huc ades ô Melibœe, caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſiquid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum veniunt per prata juvenci;
Hic viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, éque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen nec Phyllida habebam
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum,
Poſthabui tamen illorum d mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo

a Stridula, vel ſibilum edente, ad venti impulſum.

b Ita periti, ut Arcades eſſe putarent.

c Sic Theocr. τράγος dixit ἀνὴρ τραγέων. Iridemque Hor. Olentes uxoris mariti, capras.

d Meum ſerium negotium.

œpère, alternos Muſæ meminiſſe volebant.
los Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
. Nymphæ, noſter amor, *e* Libethrides, aut mihi carmen
uale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
erſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
ic arguta *f* ſacrâ pendebit fiſtula pinu.
. Paſtores hederâ creſcentem ornate poetam.
rcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro.
ut ſi ultra placitum *g* laudârit, baccare frontem
ingite, nè vati noceat mala lingua futuro.
. Setoſi caput hoc capri tibi Delia parvus,
ramoſa *h* Mycon vivacis cornua cervi.
i proprium hoc fuerit; lævi de marmore tota
uniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
. *i* Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape quotannis
xſpectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
unc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
i fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
andidior cycnis, hederâ formoſior albâ:
um primùm paſti repetent præſepia tauri,
qua tui Corydonis habet te cura, venito.
. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
orridior ruſco, projectâ vilior algâ,
i mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
e domum paſti, ſiquis pudor, ite juvenci.
. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
olſtitium pecori defendite, jam venit æſtas
orrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
Hic focus & tædæ pingues: hic plurimus ignis
mper & aſſiduâ poſtes fuligine nigri,
ic tantùm Boreæ curamus frigora, quantùm
t numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
. *l* Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
rata jacent paſſim *m* ſua quæque ſub arbore poma.
nnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
ontibus his abeat, videas & flumina ſicca.
Aret ager, vitio moriens ſitit aeris herba,
iber pampineas invidit collibus umbras:
yllidis adventu noſtræ nemus omne virebit,
piter & læto *o* deſcendet plurimus imbre.
Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
rmoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo:
yllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
ec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,

e A Libethro fonte, ubi colitur.

f Conſecrata matri deum.

g quia verſ. ab aliquib. laudari metuebant, & eam laudem vim faſcini habere credebant.

h Mycon, ſub. offert.

i Vas quod Gr.

k pro, Et arbute quæ te, is eos rara umbra.

l Plena ſunt.

m S. ſua & ablativus ita dicitur per ſynæreſin, ut Suosab Ennio, tanquam Sos.

n Vites nimio æſtu exſiccatæ folia amiſerunt.

o Ut καταβάτης dictus Jupiter, quaſi deſcenſor.

Populus

Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Saepius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in sylvis cedet tibi, pinus in hortis.
M. Hanc memini, & victum frustrà contendere Thyrsin.
ℙ Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

ℙ Ex illo tempore Cor. est victor nobis superemnes. Sed rusticus fastidium implere non potuit.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA

ARGUMENTUM.

Duæ sunt Eclogæ hujus partes. In priore, Damon pastor, sæ puellæ amore captus, cùm illa sibi Mopsum prætuli impatientiâ amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars penè tota sumpta est ex Theocriti ejusdem nominis Idyllio, in quo veneficæ quædam pharmacis & incantationibus animum viri, à quo spernebatur, ad suî amorem conatur vocare.

Damon, Alphesibœus.

PAstorum musam, Damonis & Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos *a* requierunt flumina cursus:
Damonis musam dicemus & Alphesibœi.
Tu *b* mihi seu magni superas jam saxa Timavi
Sive oram Illyrici legis aquoris, en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi desinet: accipe *c* jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ.
D. Nascere, *d* præque diem veniens age Lucifer almum
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & divos, & quanquam nil testibus illis
Profeci, extremâ moriens tamen alloquor horâ:
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalus argutúmque nemus pinósque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panáque qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mopso Nisâ datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes *e* equis, ævóque sequenti

a Requieſcere coegerunt ſuos curſus. Aut cesset, Requierunt mutata ſuos curſus.

b Apoſtrophe ad Auguſtum,

c Ut facta dixit, Non injuſſa cano.

d Præveniens age diem. Quærunt autem, quòd amies (quam vocat conjugem) inſpecie alteri, ſe contempto.

e Quorum ſunt inimicitiæ notæ,

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ,
Mopſe novas incide *f* faces: tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces: *g* tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnes
Dúmque tibi eſt odio mea fiſtula, dúmque capellæ
Hirſutúmque ſupercilium, prolixáque barba:
Nec curare deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
h Ut vidi, ut perii! ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
i Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut *k* extremi Garamantes;
Nec noſtri generis puerum nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine *l* matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
m Nunc & oves ultro fugiat lupus; aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus;
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ, ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſylvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Omnia vel medium fiant mare; *n* vivite ſylvæ
Præceps aerii ſpecula de montis in undas
Deferat: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios jam deſine tibia verſus.
Poet. Hæc Damon: vos, quæ reſpondeſit Alpheſiboeus,
Dicite pierides. NON omnia poſſumus omnes.
Al. Effer aquam: & molli cinge hæc altaria vittâ;
Verbenáſque adole pingues, & *o* maſcula thura,
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus; nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſis:
p Frigidus in pratis *q* cantando rumpitur anguis.
Duciteab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi hæc primùm triplici *r* diverſa colore
Licia circumdo; *s* terque hæc altaria circum

f Faces nuptiales incidantur (cum inſpiciuntur, i. in ſpicæ ſimilitudinem incidantur ut facilius amorem concipiant.
g Tibi orit. Stellæ enim ex altiſſ. montibus orili videntur.
h Poſtquam vidi, qualiter perii.
ὡς εἶδον ὡς ἐμάνην
i Sero. Vel, nunc tandem. Νῦν ἔγνων ἅ ἔρως.
k Extremi. Lavi & à conſortio humanitatis remoti.
l Medeam.

m Omnia optat fieri contra naturam, ut ſtud eſt, quod illa pulcherrima turpiſſimo ſceltto nuntiat.
n Valete.
o Quia diis nihil niſi ſingulare & excellens offerri debet. Unde eximiæ hoſtiæ. Maſculo autem thuri prima bonitatis eſt gloria, teſte Dioſc. *p* Ob venenum, *q* Bon. in Ter. legit, Triplici circundata filo. Licia tamen diſcoloria quidam veneficiis adhibita tradant ad alligandum & incantandum, vel ad ſolvendum & expiandum.

Effigiem duco. NUMERO deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores;
Necte Amarylli modò: &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
ſLimus ut hic duresc̃it, & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodémque igni; ſic noſtro Daphnis Amore.
Sparge molam, fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in t Daphnide lauru
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis, cùm feſſa juvencum
Per nemora, atque altos quærendo buccula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva,
u Perdita nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat; nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim x exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara ſuî: quæ nunc ego y limine in ipſo,
Terra, tibi mando; debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas atque, hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri & ſe condere ſylvis
Mœrim, ſæpe animas imis exire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin,
Fer cineres Amarylli foras, rivòque fluenti,
Tràns que caput jace; z nè reſpexeris; hìc ego Daphni
Aggrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua (dum ferre moror) cinis ipſe a Bonum ſit,
Neſcio quid certè eſt; & Hylax in limine latrat.
Credimus? an quia amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

ſHæc ex limo imago: Hæc cera, hæc imago cerea.

t Pro in Daphnidem: vel, ſupra Daphnidis effigiem.

u Amore confecta.

x Veſtes.

y Loco ſacro Veſtæ.

z Purgamenta enim quibus noxa quæpiam expiabatur, non reſpiciebant: ne ex eorum aſpectu malum traherent.

a Optat bonum ille evenſum.

ECLOGA IX.

MOERIS.

ARGUMENTUM.

Poſt Philippenſem victoriam, cùm in diſtributione agrorum qui triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, ſua quoque prædia Virgilius amiſiſſet, Romam profectus, cum favore ingenii tum præſertim adjuvante Pollione, trans padanæ regionis præfecto, poſſeſſiones ſuas recepit. Verùm ægrè id ferente Arrio, cui forte Virgilii fundus in portionem cefſerat, parùm abfuit quin ab irato milite interficeretur.

ceretur. Denuo itaque Romam profecturus, præcepit procuratori ut Arrio usque ad reditum suum, quàm minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hœdorum aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris ejus causam inquirens. Ille natus occasionem Mœris temporum illorum calamitatem deflet. Deinde unà Mantuam euntes itineris tædium variis sublevant cantilenis.

Fabius lib. 8. cap. 6. postquam dixit, allegoriam aliud verbis, aliud sensu ostendere, ac etiam interim contrarium; & aliquot exempla protulit: Subjungit, Sine translatione verò in Bucolicis, Certè equidem audieram (& quæ sequuntur, usque ad finem quarti versûs) Hoc enim loco præter nomen cætera propriis decisa sunt verbis. Verùm non pastor Menalcas, sed Virgilius est intelligendus.

Lycidas, Mœris.

L. QUò te Mœri pedes? an quò via ducit in urbem?
M. O Lycida! vivi pervenimus, advena nostri
(Quod nunquam veriti fumus) ut possessor agelli
Diceret hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi tristes (quoniam a fors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat!) mittimus hœdos.
L. Certè equidem audieram, quà se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum b servâsse Menalcam.
M. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum
Nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquilâ veniente columbas.
Quod nisi me quacunque novas incidere lites
Antè sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœtis, c nec viveret ipse Menalcas.
L. Heu! cadit in quenquam tantum scelus? heu! tua nobis
Penè simul tecum solatia rapta, Menalca,
Quis caneret Nymphas? d quis humum floréntibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ?
e Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, cùm redeo (brevis est via) pasce capellas,
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caveto.
M. f Immo hæc quæ Varo necdum perfecta canebat,
Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimiùm vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferunt ad sydera Cycni.

a Non *fors*, sed *fors*, quidam legendum existimant.

b proRe. u perstitisse, *Menalcam* autem esse Virgilium docent Fabii verba, subjuncta argumento hujus eclogæ.

c quia parum abfuit quin interficeretur. Vide argum.

d enis humilem spargeret? aut fontes inducteret umbrâ? Eâque simul Hypallage. umbras. n. fontibus inducitur.

e Vel quis caneret quæ sublegi &c. Amaryllida autem vocat Romam, ut Eclog. 1.

f Quis canat?

I. Sic tua Cyrnæos fugiant examina taxos!
Sic cytiſo paſtæ g diſtentent ubera vaccæ!
Incipe, ſi quid habes; & me fecere poetam
Pierides; ſunt & mihi carmina; me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ
Digna, ſed argutos inter ſtrepere h anſer olores.
M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades ô Galatea; quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores; hic i candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades; k inſani feriant ſine littora fluctus.
L. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? l numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce, Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum;
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
Omnia m fert ætas, animum quòque: Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me n condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Jam fugit ipſa; lupi Mœrin vidêre priores.
Sed tamen iſta ſatis; referet tibi ſæpe Menalcas.
L. o Cauſando noſtros in longum ducis amores;
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeò media eſt nobis via: namque ſepulcrum
Incipit apparere p Bianoris; hic ubi denſas
Agricolæ q ſtringunt frondes, hic Mœri canamus.
Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem;
Aut ſi nox pluviam nè colligat antè, veremur,
Cantantes licet uſque (minùs via lædet) eamus.
Cantantes r ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
M. Deſine plura puer; & quod nunc inſtat, agamus;
Carmina tum meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

a Plurimum lactis reponent.

b Alluſio ad Anſerem poetam, de quo & Cic. in Philip.

i Unde Græc. Ἀσὼν.

k Ingentes, ut dicuntur fluctus furentes, ſive undæ & ipſum mare furens.

l Memini cantum verſuum, ſi verſus ipſos tenerem. Hic numeri ſunt modi & cantus, non carmina. Rhythm. interp. P. Fabr. l. 9. c. 4. ex pro, aufert. Sic verſa ſequ. n Condere pro abſ condere, i. ad occaſum perducere.

o Tergiverſando, cauſas nectendo.

p qui Mantuam condidiſſe fertur

q pro dextrinis, imponent.

r quamvis ex nous cantantes, te levabo hoc onere Hœdorum.

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

Cornelius Gallus eximius poeta fuit, primúſque Ægyptiorum præfectus, qui cùm Cytheridem meretricem, Volumnii libertam (quam poeta hic Lycoridem vocat) perditè adamaret, neque illa mutuo amori reſponderet, ſed, ipſo ſpreto, Antonium in Galliam ſequuta eſſet: ægerrimè repulſam

liſſe creditur. Eum itaque hac Ecloga conſolatur Virgilius, ſed ità ut à paſtoralibus perſonis ruſticiſque comparationibus non decedat. Totum autem ferè hoc argumentum ſumptum eſt ex Thyrſide Theocriti, ubi ſimilem Daphnidis amorem exequitur.

EXtremum hunc *a* Arethuſa mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo (ſed quæ legat ipſa Lycoris)
Carmina ſunt dicenda; negat quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus ſubterlabêre Sicanos,
b Doris amara ſuam non intermiſceat undam!
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum teneræ attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia *c* ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuêre puellæ
Naiades, *d* indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Illa moram fecêre, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ.
Pinifer illum etiam ſolâ ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec *e* pœnitet illas;
Nec te pœniteat pecoris divine poeta.
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & Upilio; tardi venêre *f* bubulci;
g Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo;
Galle, quid inſanis? inquit; tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Sylvanus *h* honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minióque rubentem
Et, quis erit modus? inquit; amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille tamen, *i* Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris; ſoli cantare periti
Arcades; o mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique *k* fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certè ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicunque *l* furor, (quid tum ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra.)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jacet et;
m Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

a Fons Siciliæ. Sic ſupra Muſas Sicelides invocavit.
b Tethyos & Oceani filia, quæ pro mari ponitur.
c Echo quæ eſt in ſylvis, ut ἠχὼ δ' ἀντεβόασεν.
d Ut rote meretricis, vel ſimpl. Amore quo perire illum indignum erat. Servius exp. etiam magno.
e Quidam exp. pudet. Sic in ſequen. pudeat.
f Ita lege, non *ſubulci* Et tardi, pro pigri accipe Theoc. ἤθελον τοὶ βόϊαι.
g Pinguis, ſuculentus.
h De corona hoc dicit.
i Gallum hæc reſpondentem introducit. Mavult autem Ser. *Tamen cantabitis.*
k Ut non inſiderem in talem amorem.
l Amor quo inſanirem.
m Flores ex quibus fierent ſerta.

Hic gelidi fontes, hic mollia prata, *n* Lycori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, atque adversos detinet hostes:
Tu procul à patria *o* (nec sit mihi credere!) tantum
Alpinas (ah dura!) nives & frigora Rheni!
Me sine sola vides: ah! te ne frigora lædant!
Ah! tibi nè teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, & *p* Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avenâ.
Certum est, in sylvis, inter speluncas ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus. crescent illæ, crescetis amores.
Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis.
Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucósque sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc sit nostri medicina furoris:
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
q Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite sylvæ.
Non *r* illum nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrúmque bibamus,
Sithoniásque nives hyemis subeamus aquosæ;
Ne si, cum moriens altâ liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sydere Cancri.
OMNIA vincit amor: & nos cedamus amori.
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum cedit & gracili *s* fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo.
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas.
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus, solet esse gravis cantantibus umbra;
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.

a Ut inconstans rediit statim ad eam: deinde ita loquitur quasi ibi sit ubi illa est.

o quod utinam non credam. at tantum cùm procul ita S. Alii tantum jung. cum Credere.

p Carmina Euphorionis, à me facta Latina, cantu bucolico modulabor.

q quæ sibi proposuerat, tanquam amoris futura remedia, statim repudiat ut inutilia.

r Illum deum de quo dixit, *Aut Deus ille &c.*

s Allegoria ad limam ad tenuem stylum, seu humile dicendi genus putant quidam.

t Se tollit in luminis auras, ut alibi loquitur.

Publii Virgilii Maronis GEORGICORUM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

Virgilius, ut Theocriti in Bucolicis, sic Hesiodi in Georgicis imitator fuit. Hujus autem extat opus ad Persen fratrem quod ἔργα καὶ ἡμέρας inscripsit. Sed eum ita in hoc opere

ſibi imitandum propoſuit, uti, quod ille breviùs complexus eſt, hic fuſius in quatuor libros digeſſerit. Nam cùm quatuor ſint præcipua ruſtici operis capita, aratio, inſitio ſive plantatio, paſtio, & mellatio: ſingula horum ſingulis libris exequitur. Poteſt autem & hic primus liber in quinque partes diſtingui: quarum prima, agri colendi rationem oſtendit: ſecunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia ruſticorum inſtrumenta, bona ex parte, enumerat: quarta, laboris ruſticani varia diſtinguit tempora: quinta, tempeſtatum prognoſtica exequitur: indeque arreptâ occaſione, ad prodigia, quæ Cæſaris mortem denunciárunt, digreditur. Quatuor primi verſus habent propoſitionem quadripartitam: quæ horum quatuor librorum argumenta ſigillatim exponit. Nam primo libro, de ſegetibus: ſecundo, de vitibus; (de quibus præcipuè ibi agit, & de oleis) tertio, de re pecuaria; quarto, de apibus dicturum ſe promittit

Aliud Argumentum MODESTINI

juriſconſulti nobiliſſimi.

Quid faciat lætas ſegetes; quæ ſydera ſervet
Agricola, ut facilem terram proſcindat aratris:
Semina quo jacienda modo: cultuſque locorum
Edocuit meſſes magno olim fœnore reddi.

Ad C. Mæcenatem.

QUid faciat *a* lætas ſegetes; *b* quo ſydere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat; quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia *c* parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
d Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit *e* ariſtâ,
Fœ oculáque inventis Acheloia miſcuit uvis,
Et vos agreſtûm præſentia numina Fauni,
g Ferte ſimul Faunique pedem Dryadéſque puellæ:
h Munera veſtra cano; túque ô, cui *i* prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; & *k* cultor nemorum, cui pinguiâ Cæa
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci
Ipſe nemus linquens patrium ſaltúſque *l* Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô *m* Tegeæe favens: oleæque Minerva
Inventrix; uncique *n* puer monſtrator aratri;
Et teneram ab radice ferens Sylvane *o* cupreſſum.
Diique deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri;
Quique novas alitis *p* non ullo ſemine fruges.

a Pingues, vel uberes.
b Quò tempore obſervato ex ſiderum ortu & occaſu.
c al. *parvis* non malè.
d Sol & Juno, quorum motu definiuntur temp.
e Frumento pingui, ab effectu.
f Aquam.
g Præſidete.
h ut ſibi, *veſtro ſi munere*, &c.
i Attica tellus.
k Ariſtæus.
l Lyc. & Meral. montes Arcad. Pani ſacri.
m Tege oppidum ejuſdem, Pani dicatum.
n Oſiris.
o Quæ coloniatis, pro ſit, quæ ſponte ſua proveniunt, ſemine nobis incognito. al. *nemuſa*.

Quique q satis largum cœlo demittitis imbrem:
Tuque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia incertum est: urbisne invisere, Cæsar,
Terrarúmque velis curam, & te maximus orbis
Autorem frugum, tempestatúmque r potentem
Accipiat, cingens s materná tempora myrto;
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys t emat omnibus undis;
Anne novum u tardis sydus te mensibus addas,
Qua locus x Erigonem inter Chelásque sequentes
Panditur: Ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli justa plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis;
Ignarósque viæ mecum miseratus agrestes,
y Ingredere, & votis z jam nunc assuesce vocari.
VERE novo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit:
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa a seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius ignotum ferro quàm scindimus æquor.
Ventos & varium b cœli prædiscere morem
Cura sit, ac c patrios cultúsque habitúsque locorum;
Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.
Hic segetes, illic d veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina: nónne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At e Chalybes nudi ferrum, virosáque Pontus
Castorea, Eliadum f palmas Epiros equarum?
Continuò has leges æternáque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus: ergò age, terræ
Pingue solum primis extemplò à mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebásque jacentes
g Pulverulenta coquat h maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda, i sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
k Illic, officiant lætis nè frugibus herbæ;

q Frugibus quæ iunt fatis.

r Dominum arbitrum, præsidem.

s Ver oris à quo is oriundus.

t Per coemptionem, antiquum nuptiarum ritum.

u Ut ad Jan. & Jul. quorum hora civiles sunt longiss. accedat Augustus.

x Inter Virg. & brachia Scorpii.

y Ingredere viam, dux futurus.

z Vivus adhuc: ut Horat. Præsenti tibi maturos largimur honores.

a Laudat τὸν τρίπολον πολλὸν, ver vactum quarto sulco satum.

b Aetis. sydetum.

c Uni cuique patriæ seu regioni receptos.

d Proveniunt. Hæc pertinent huc lib. 2. Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

e Æschylo in Prom. σίδηρον χάλυβος.

f Equus quæ palmam obtineant in Olymp. cert. apud Eliden.

g Ex magna siccitate.

h Vehementer fervidis.

i Præstringere levi aratione circa æquinoctium autumn.

k In pingui solo.

Hic, ſterilem exiguus nè deſerat humor *m* arenam.
Alternis idem *n* tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patièrę ſitu *o* dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſydere farra,
Unde priùs lætum filiquâ quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus *p* viciæ triſtiſque lupini
Suſtulerit fragiles calamos, ſylvámque ſonantem.
Uris enim lini campum ſeges, urit avenæ;
Urunt Lethæo perfuſa *q* papavera ſomno
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Nè ſaturare ſimo pingui pudeat ſola, néve
r Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt *ſ* inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive indè occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & *t* cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes;
Nè tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ *u* penetrabile frigus adurat.
x Multum adeò raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineáſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo;
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Surſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercétque frequens tellurem, atque imperat arvis.
y Numida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas
Agricolæ; *z* hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum ſe Mœſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
a Quid dicam, jacto qui ſemine comminus arva
Inſequitur, cumulóſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivóſque ſequentes?
Et cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce, *b* ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit; illa cadens raucum per lævia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, nè gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetem tenera depaſcit in herba,
Cùm primùm ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibulâ *c* deducit arenâ
Præſertim *d* incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo.

l In tellure infœcunda.
m Aridam terram quæ eſt ſicut arena.
n De ſeſſis.
o Corroborari, vires recolligi.
p Vicia & lupino pingue ſunt arva. Triſtis pro amari.
q Sopor ſera atque adeo mortifera
r Convinua ſertilitate exhauſtos.
ſ Cujus interimiſſa aratio.
t Occultus meatus.
u Quod facile penetrat.
x Occaſio etiam prodeſt ad ubertatem.
y Æſtate pluviam, hyeme ſiccitatem optare. Siccitas ſolſtitium brumæ opponit.
z Pro, hyberna ſerenitate.
a De ſeminecooperiendo per litationem.
b Jugo.
c Vaſtis ſulcis, quos lacus vocat?
d Vere & autumno inundare ſolitus.

Unde

Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ,
Nec tamen (hæc cùm sint hominumque boúmque labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, & amaris e intyba fibris
Officiunt: aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primùsque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi passus sua regna f veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: g in medium quærebant: ipsáque tellus
Omnia liberiùs nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris;
Prædárique lupos jussit, pontúmque b moveri:
Melláque decussit foliis, i ignémque removit;
Et passim rivis currentia vina repressit;
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
k Tunc alnos primùm fluvii sensere cavatas;
Navita tum stellis numeros & nomina fecit,
l Pleiadas, Hyadas, clarámque Lycaonis Arcton.
Tum m lapueis cantare feras, & fallere visco
Inventum: & magnos canibus circundare saltus.
Atque alius latum n funda jam verberat amnem,
Alta petens, pelagóque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque o argutæ lamina sertæ:
(Nam prima cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes. LABOR omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres p ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent sylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
q Esset rubigo, r segnisque horerret in arvis
Carduus; intereunt segetes, subit aspera sylva.
Lappæque, tribulique; intérque intentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
Quod nisi & assiduis f terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce t premes umbras, votisque vocaveris imbrem
Heu! magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussique famem in sylvis solabere quercu.
Dicendum & quæ sint duris agrestibus u arma,
Quis sine nec potuere seri nec surgere messes:
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardáque x Eleusinæ matris volventia plaustra,

Tribulaque

a Cichorea, cujus Radix est amara.

f Inertia.

g Aureo seculo rerum omnium proventus sine labore, quarum etiam erat inter omnes communio.

b Fluctibus agitari, ad augendam navigationis difficultatem.

i Hes. κρύπτει δὲ πῦρ.

k Navigatio inventa.

l Pi. Virgilius. Hy. Suculas. Arct. urfam majorem.

m De venatione, at fall. visco, de aucupio.

n f genus retis.

o strictulæ.

p Vomere aratri: pro aratro, Vel Legionibus.

q Ederet, consumeret.

r segnis pro inerti, stupefacto.

s Labor iose igitur terram i. e. oportebit, & solitu ter av. se al. herbum prob. terram.

Reptimes & coercebis umbras, amputando ramos arbo. segetibus incumbentes.

u Agricolarum instrumenta, quæ appellat arma ὅπλα Græc.

x Eleusinæ. Ceteris volubilia plaust.

buláque, trabeæque, & iniquo pondere raſtri;
ergea præterea Celei, viliſque ſupellex,
uteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
nia quæ multò antè memor proviſa repones,
e digna manent divini gloria ruris,
ntinuò in ſilvis magna vi flexa domatur
z burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
ic à ſtirpe pedes temo portentus in octo;
æ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
ditur & tilia ante jugo levis, altáque fagus,
váque, quæ currus a tergo torqueat imos;
ſuſpenſa focis *a* exploret robora fumus.
Poſſim multa tibi veterum præcepta referre,
i refugis, tenuéſque piget cognoſcere curas.
ea cum primis ingenti æquanda cylindro,
b vertenda manu, & cretâ ſolidanda tenaci,
ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat;
am *c* varia illudant peſtes; ſæpe exiguus mus
b terris poſuitque domos, atque horrea fecit;
ut oculis capti fodère cubilia talpæ.
ventúſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
onſtra ferunt populâtque ingentem farris acervum
rculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
ntemplator item, cùm ſe nux plurima ſylvis
duet in florem, & ramos *d* curvabit olentes;
ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
agnáque cum magno venit tritura calore;
t li luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.
mina vidi equidem multos medicare ſerentes,
t nitro priùs & nigrâ perfundere amurcâ;
randior ut fœtus liquis fallacibus eſſet,
t quamvis igni exiguo *f* properata madorent.
idi lecta diu, & multo *g* ſpectata labore,
legenerare tamen, ni vis humana quotannis
axima quæque manu legeret, ſic omnia fatis
n pejus ruere, ac retro ſublapſa referri;
ion aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
Præterita tam ſunt Arcturi ſydera nobis
Hœdorumque dies ſervandi & lucidus Anguis,
quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & *i* oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra *k* die ſomnique pares ubi fecerit horas.
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem;
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,

a Prohibent enim ſunt ſolidiores, ſi tuo rimas non fecerint.

b Subigenda, ut ſolidior reddatur.

c Varia animalcula, quæ valde permitoſa ſunt, velut illudentia infeſtent.

d Multitudine florum.

e Non pingues.

f Cito conquerentur.

g Probata.

h Atque pro Statim, teſte Gl.

i Oſtrea plurima Arch. poet. dici.

k Æquinoctium autumnale intelligit. Seri autem ordei tempus inter æquinoctium autumnale & brumam jubet Hia.

Uſque

Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini segetem & Cereale papaver
m Pro serere. Tempus *m* humo tegere: jamdudum incumbere aratris,
Dum sic ea tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tunc te quoque, medica, putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura;
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
n Cum sol Taurum ingreditur, 25. cal. Maias. *n* Taurus, & adverso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem róbustáque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis
o Satio Frumenti ne fit ante occasum Vergiliarum. *o* Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiáque ardentis decedat stella coronæ
Debita quam sulcis committas semina, quamque
p Quæ velut coacta illam sit receptura. *p* Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges *q* vanis elusit avenis.
q Culmis vanis & stipulis frugem non habentibus legitur & aristis. Si verò viciamque seres vilémque fasélum,
Nec *r* Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes;
Incipe, & ad mædias sementem extende pruinas.
r Ægyptiacæ, Ovi. & pereunt lentis aduena Nilus. Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una coruscо
Semper sole rubens, & *s* torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra lævâque trahuntur
Cerulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque, *t* duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm: & via secta per ambas,
u Obliquus quâ se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhiphæasque arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
x Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manésque profundi.
y Ad Polum arcticum. Maximus *y* hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circùm, pérque duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tangi.
z Ad polum antarcticum. *z* Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtentâ densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diémque reducit:
Nósque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
a Varios eventus & pericula Alii pro tempora. Has *a* tempestates dubio prædicere cœlo
Possumus; hinc messisque diem tempúsque serendi:
Et quando infidum remis impellere *b* mármor
Conveniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestivum sylvis evertere pinum.
Nec frustrà signorum obitus speculamur & ortus,

b Mare.

Tem

poribúsque parem diversis quatuor annum.
gidus agricolam si quando continet imber,
a forent quæ mox cœlo properanda sereno,
turare datur, durum procudit arator
eris obtusi dentem, cavet arbore *e* lintres:
pecori signum, aut numeros impressit a cervis:
cuunt alii vallos furcásque bicornes.
ue Amerina parant lentæ retinacula viti.
ic facilis *f* rubea texatur silcina virga;
ic torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
ppe etiam festis quædam exercere diebus
s & jura sinunt, rivos *b* deducere nulla
ligio vetuit: segeti prætendere sepem;
lias avibus moliri: incendere vepres:
antemque gregem *i* fluvio mersare salubri.
e oleo tardi costas agitator asselli,
ibus aut onerat pomis; *k* lapidémque revertens
usum, at atræ massam picis urbe reportat.
ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
ices operum; quintam fuge; pallidus orcus,
nenidésque satæ; tum partu terra nefanda
æmque Japetumque creat, sævúmque Typhœa,
conjuratos cœlum rescindere *m* fratres.
r sunt conati imponere Pelio Ossam.
licet atque Ossæ frondosum involvere Olympum;
r pater extructos disjecit fulmine montes.
ptima post decimam felix & ponere vites,
prensos domitare boves, & *n* licia telæ
dere; nona fuga melior, contraria furtis.
Multa adeò gelidæ melius se nocte dedere;
t cùm sole novo terras irrorat Eous,
cte leves stipulæ melius, nocte arida prata
ndentur; noctis lentus non deficit humor.
quidam seros hyberni ad luminis ignes
rvigilat, ferróque faces *o* inspicat acuto.
erea longum cantu solata laborem
guto conjux percurrit pectine telas;
t *q* dulcis musti Vulcano decoquit *r* humorem,
foliis undam *s* tepidi despumat aheni.
rubicunda Ceres medio succiditur æstu
medio tostas æstu terit area fruges
Nudus ara, sere nudus; *u* hyems ignava colono.
igoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
lutuáque inter se læti convivia curant.
vitat genialis hyems, curásque resolvit;
u *x* pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
ppibus & læti nautæ imposuere coronas.

c quæ fieri decebat dictu pluvios.
d Matutine & per otium facere quæ aliquo properè faciendæ essent.
e Fluviatiles naviculas.
f A rubo arbore vitali. Ac Serv. à Rubo, op. Leo. Cum punica.
g Divina & humana jura.
b al. *inducere*.
i Ob scabiem quæ tentantur.
k Moisea.

l Gigantum nomina.
m Ossam & Ephatem.
n Textis & ad ordiendam telam.
o In modum tædarum incidit, ut facilius flammam concipiat. Sed Servius *explorare*.
p Strictius. *q* Detracti vel sapa dicti.
r Syll. ult. in *humorem* abit. Lenitas dum principio versus seq. *s* Legitur & *repidi*: quod sequitur *servet*.
t Sed & arva cœlo sereno ut vel nuda esse possis.
u Hyemem cogitur esse ignavum colonum lenitas.
x Onerariæ, quæ illa ponderosæ, quidam exponunt tempestate vel scopulis illisa.

Sed

Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
g Quæ matura cruoris colorem imitantur.
Et lauri baccas, oleámque, y cruentáque myrta;
Tunc gruibus pedicas, & retia pónere cervis,
Auritoſque ſequi lepores; tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ;
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni & ſydera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
z Vigilanter providenda.
Quæ z vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver?
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, & cùm
a Maturis, b Secaret.
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm a flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam b ſtringeret ordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
c Procella.
Ferret c hyems culmúmque levem, ſtipuláſque volantes
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti ſata læta boúmque labores
Diluit, implentur foſſæ & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu fervétque fretis ſpirantibus æquor:
d In nimbis tenebroſis. Quidam exp. de nubibus.
Ipſe Pater, media d nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor e ille flagranti
e Feriuntque ſummos fulmina montes Hor.
Aut Athon, aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
Dejicit, f ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
f Repetunt nos Ratus.
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora g plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſydera ſerva,
g Reſonant. h Mercurii ſtella.
Frigida Saturni ſeſe quò ſtella receptet,
Quos h ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
INPRIMIS venerare deos atque annua magnæ
i Facta ex divino.
Sacra refer Cereri, lætis i operatus in herbis
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
k Delicatiſſimæ. Propter arbores frondeſcentes.
Tunc agni pingues & tunc k molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus l umbræ,
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
m Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho:
Térque novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes.
n Et Cererem clamore vocent in tecta, neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri torvâ redimitus tempora o quercu
Det p motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus dicere ſignis,

m Cui tu lacte favos, &c. vino ſacrificia Poëtæ deſcripſit ambarvale ſacrificium.
n Orent ut amplà meſſis donum feratur.
o Quem; corona
p Saltationes.

ſtúſque, pluviáſque, & agentes frigora ventos :
ſe pater ſtatuit quid *q* menſtrua Luna moneret,
ao ſigno *r* caderent Auſtri, quod ſæpe videntes
gricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
ntinuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
cipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
ontibus audiri fragor, aut reſonantia longè
ttora miſceri & nemorum increbreſcere murmur.
n ſibi tum curvis malè temperat unda carinis,
m medio celeres revolant ex æquore mergi,
amorémque ferunt ad littora : cúmque *ſ* mariuæ
ficco ludunt fulicæ ; nèc álque paludes
eſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
pe etiam *t* ſtellas vento impendente videbis
æcipites cœlo labi, noctéſque per umbras
ammarum longos à tergo albeſcere tractus :
pe levem paleam & frondes volitare caducas :
ut ſumma nantes in aqua colludere plumas
t Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
rique Zephyrique tonat domus : omnia plenis
ura *u* natant foſſis, atque omnis navita ponto
mida vela legit : *x* nunquam imprudentibus imber
fuit, aut illum ſurgentem vallibus imis
ria fugere grues : aut *y* bucula cœlum
ſpiciens, patulis captavit naribus auras :
t arguta lacus circumvolitárit hirundo :
veterem in limo *z* rana cecinere querelam.
pius & tectis penetralibus extulit ova
guſtum formica terens iter : & *a* bibit ingens
rcus : & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
m varias pelagi volucres, & quæ *c* Aſia circum
ulcibus in ſtagnis rimantur prata Caÿſtri,
rtatim largos humeris infundere rores,
nc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
ſtudio *d* incaſſum videas geſtire lavandi.
m cornix raucâ pluviam vocat improba voce ;
ſola in ficca ſecum ſpatiatur arenâ
c nocturna quidem carpentes penſa puellæ
ſcivere hyemem : *e* teſta cum ardente viderent
ſtillare oleum, & putres concreſcere fungos.
ec minus ex imbri ſoles & aperta ſerena
ſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis
m neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
c *g* fratris radiis obnoxia fugere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri,
n tepidum ad ſolem pennas in littore pandunt

q Menſtruum curſum habens.
r Deſineret Venti. Contra ſtatim poſt *Ventis ſurgentibus.*

ſ Sunt enim & fluviales.

t Seneca. Sic quæ tranſverſa mucurrunt ſtellæ & cantantes, prævolant & ſecantaera &c.

u Inundantur.
x Tot ſunt & tam manifeſta ſigna futuræ pluviæ monita, ut imprudentibus ſuperveniens non poſſit q. d. non proviſa eſſe.
y Boves cœlum olfactantes. Plin.
z Apud Naſ. fabula de ruſticis in ranas verſis.
a Plaut. Curc. Bibit autem bibit arcas pluet credo, hercule hodie. Vide Virg.
b Ex Arato.
c Ad Aſiam paludem.
d Quòd plumæ aquam ad corpus non admittant.
e Teſtaceæ lumina.
f Prognoſtica ſereni tatis.

g Solis.
h Flocci.

Dilecta

Dilectæ Thetidi i Halcyones ; non ore solutos
Immundi meminere sues jactare maniples.
At nebulæ magis ima petunt, campóque recumbunt ;
Solis & occasum servans de culmine summo
k Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet l liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo:
Quacunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno m stridore per auras
Insequitur Nisus ; quâ se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis :
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant ; & sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant ; juvat imbribus actis,
Progeniem parvam, dulcésque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major ;
Verùm ubi tempestas & cœli mobilis humor
Mutavere vias ; & n Jupiter humidus Austris
o Densat, erant quæ rara modò ; & quæ densa, relaxat
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt ; hinc ille avium concentus in agris ;
Et lætæ pecudes, & p Ovantes gutture corvi.
Si verò solem ad rapidum lunasque q sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, nec insidiis noctis capiere serenæ.
Luna r revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu
Maximus agricolis pelagôque parabitur imber.
At si virgineo suffuderit ore ruborem.
Ventus erit ; vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus autor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit ;
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluviâ ventisque carebunt ;
Votáque servati solvent in littore nautæ.
s Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in undas,
Signa dabit ; solem certissima signa sequentur,
Et quæ manè refert, & quæ t surgentibus astris.
u Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, x medióque refugerit orbe ;
Suspecti tibi sint imbres ; namque urget ab alto
Arboribúsque satísque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese

f ab his dies Halcyonii quibus & mare est tranquillum.
k Pro Non, ut var. 19. Vespertinum noctuæ silentium, serenitatis præsagium est Plin.
l Puto. Vide. Cim.
m Alarum.
n Aer ut, sub Jove frigido. Hor.
o In orbem coguntur aer, Aeq. 5. Legitur & Denser, conjug. 2.
p Grocitantes præ lætitia.
q Ordin, Est enim vicissitudo dierum & noctium his iunctis, illis sol præsidet. Ita quidam.
r Cum incidit renasci luna, si obscura sit pluviam terræ & mari denuntiat : si rubicunda ventos : si pura quarto die, serenitatem reliqui mensis.
s Dii marini, dicuntur litorales.
t Nocte supervenient.
u Sol oriens maculosus est signum pluviæ : at interruptis obscura nubs radiis, aut in ortu pallidus, grandinem denunciat.
x Nubibus ex vero occultato.

Diversi erumpent radii; aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Heu! malè tum mites defendit pampinus uvas;
Tum multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, *y* emenso cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis; nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denunciat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere, non tali quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At si, cùm referétque diem condétque relatum,
Lucidus orbis erit; frustrà terrebere nimbis,
Et *z* claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, *a* quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere *b* falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudémque & operta tumescere bella;
c Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,
Impiáque æternam *d* timuerunt sæcula noctem,
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obscœnique canes importunæque *e* volucres
Signa dabant; quoties *f* Cyclopum effervere in agros
Vidimus, *g* undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarúmque globos liquefactáque volvere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes
Ingens, & *h* simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudésque locutæ;
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mœstum illacrymat templis *i* ebur, æráque sudant.
Proluit insano contorquens vortice sylvas
Fluviorum rex Eridanus, campósque per omnes
Cum stabulis armenta tulit; nec tempore eodem
k Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit, & altæ
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura; nec *l* diri toties arsere cometæ.
m Ergò inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
n Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.

y Signa ex colore rutilus solis accidere tibi

z Claris tem-perem serenum afferentes ut Hom. αἰθρηγενέα

a Aut serenitatem, an pluvias.

b falsa esse signa quæ dat sol.

c Digressio in mortem Cæsaris multis signis comitatam.

d quod longior esset ille dies.

e Bubones, aut strigis.

f in Siculos fines.

g Undarum modo flammas evomentem.

h Umbræ nocturnæ.

i ebur nes & aurea simulacra.

k Tristia portendentibus.

l Iram deorum minantes.

m Eventus superiorum præteritorum belli civilis, quibus vindicata est il. Cæsaris cædes.

n Thessaliam.

Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila;
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiáque effossis mirabitur ossa sepulchris.
Dii patrii indigetes, & Romule, Vestáque mater,
Quæ Thuscam Tiberim, & Romana palatia servat;
Hinc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Nè prohibete; satis jampridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia Cæsar
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas versum atque nefas; tot bella per orbem:
Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt, sævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus sese effudère quadrigæ,
Addunt se in spatia; & frustrà retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

o Vexant capiti, bus,

p Quis Laomedon Apollinem & Neptunum pactâ mercede fraudavit.

q Ut pote te indignos.

r Si sint agricolæ ad bellum.

s Succedo plus æquum curibus augetur.

Publii Virgilii Maronis GEORGICORUM LIBER. II.

ARGUMENTUM.

Absolutâ superiori libro primâ operis hujus parte, quæ est de cultura agri sativi, servato eodem ordine quem in operis sui proposuit, transit ad proximam rei rusticæ partem, quæ est de plantatione, seu insitione, quam Græci φυτείαν vocant. Atque aliarum quidam arborum fruticumque curam aut omnino prætermittit, aut eatenus tantum attingit, quatenus ad vitibus pedamenta aut vincula subministrare, aut ad talem aliquem rusticorum usum adhiberi possunt: fruticiferarum autem arborum cultum, olearum præsertim & vitium, quæ duæ inter frugiferas procul dubio principatum obtinent, toto ferè hoc libro diligentissime exequitur. Finem verò hujus libri, quemadmodum & trium reliquorum, libriorique quidam non tamen ab argumento aliena digressiuncula concludit, & quemadmodum ad finem superioris libri in mortem Cæsaris, prodigiáque, quæ necem ejus antecesserunt, digreditur; ità & hìc ad ruris amœnitatem, vitæque rusticæ laudem, paulo fusiùs exspatiatur.

Alii

Aliud MODESTINI jurisconsulti Argumentum.

Hactenus arvorum cultus, & sydera cœli:
Pampineas canit indè comas, collésque virentes,
Descriptosque locis vites & dona Lyæi,
Atque olea ramos pomorum ex ordine lectos.

HActenus *a* arvorum cultus, & sydera cœli:
Nunc te Bacche, canam, nec non sylvestria tecum
Virgulta, & prolem tardè crescentis olivæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi *b* pampineo gravidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe veni: nudatáque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
c Principio arboribus varia est natura creandis,
Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipsa
De ponte suâ veniunt, campósque & flumina latè
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glaucâ *f* canentia fronde salicta,
Pars autem posito surgunt de semine; ut altæ
Castaneæ, nemorúmque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ *g* Graiis oracula quercus.
Vallulat ab radice aliis densissima sylva;
Ut cerasis, ulmísque; etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris *b* se subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticúmque viret, nemorúmque sacrorum.
Sunt alii quos ipse via sibi repperit usus:)
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: *k* hic stirpes obruat arvo,
Quadrifidáque sudes, & acuto robore vallos.
Sylvarúmque aliæ *l* pressos propaginis arcus
Expectant, & viva suæ plantaria terræ.
Nil radicis egent aliæ; summúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & candidicæ sectis (mirabile dictu)
De Traditur è sicco radix oleagina ligno.
Sæpe alterius ramos impunè vidimus
Vertere in alterius; mutatámque insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite ô proles generatim discite cultus
Agricolæ, fructúsque feros mollite colendo.
Nec *n* segnes jaceant terræ, juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem.
Mecum, ô famæ meritò pars maxima nostræ,
Mecœnas, pelagóque volans da vela patenti.

a Superioris libri argum. Quid fac. In. sequo sydere terram vertere.
b Gravidus pampinis simulque uvis autumnalibus.
c Cuncta, sive loca. de Calcana mecum uvas.
e Arbores naturâ tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut radice. Plin.
f Nam salix alnus parte extrahas, ab altera viridis.
g In Dodonæo, nemore.
b Crescit Sic Scal. to.
i Alii modi artificiales: ut avulsio Columellæ. *k* Cæsa locavit defractos semen ramos, cumpalí defixi radices ejiciant. Plin.
l Curvata in terram arbores. Urgente naturâ procreantur, incipit autem loqui de insitione.
n In secunda. Deinde quovis montosa & aperto loca tentari debere cultura docet.
o Virgilius hoc rectè modo rerum dispositionem.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Non, mihi si linguæ centum sint, orâque centum:
Ferrea vox ades, & primi lege littoris oram.
p In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorsa tenebo.
Sponte suâ quæ se *q* tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque siquis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis;
r Exuerint sylvestrem animum, cultúque frequenti,
In quascunque voces artes, haud tarda sequentur.
Necnon & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes & *s* rami matris opacant:
Crescentisque adimunt fœtus, urúntque ferentem.
Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:
Pomáque degenerant, succos oblita priores,
Et turpes avibus prædam fert *u* uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus: & omnes
Cogendæ in sulcum, ac multâ *x* mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Respondent, solido *y* Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & *z* casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus *a* horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos: *b* ornúsque incanduit albo
Flore pyri: glandémque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere, simplex:
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
* Fit nodo sinus; huc aliena ex arbore germen
Includunt, udóque docent *c* inolescere libro.
d Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrque novas frondes, & non sua poma.
e Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotóque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchites, & radii, & amara pausia bacca;
Pomáque & Alcinoi sylvæ; nec surculus idem
Crustumiis Syriisque pyris, gravibúsque *f* volemis

p In facili & in promptu est tetrarum descriptio.
q Nascuntur, provenium.
r Deponent naturalem asperitatem.
Cultu mitescet in campo spatioso.
s Matris umbra enecatur Plinio.
u Pro vite: fructus pro arbore.
x Multo labore, à sequente quod præcedit. Multa & assidua opera indigent ut domentur.
y Veneres, Veneri (quæ in Papho insula colebatur) dicata.
z Materies navium futura.
a Vide quod annot. de voce humorem, in fine vers. 295. lib. præced.
b Pyrus in ornum, arbor glandifera in ulmum inseritur.
* Virgiliana insitionis quæ ritus in nodo gemma expulsi corticis, gemmamque ex alia arbore includit Plin.
c Concorporari, Plin.
d Insitio per fissuram trunci.
e Partitio generis cuiusque in suas species.
f Quas volam manus impleant Catoni sementivas & musteas Plin.

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ;
Pinguibus hæ tèrris habiles, levioribus illæ.
Et *g* paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lagæos,
Tentatura pedes olim, vinctúraque linguam,
Purpureæ Preciæque; & quo te carmine dicam
Rhetica? *b* nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt & Amminææ vites, firmiſſima vina;
i Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus;
Argitiſque minor; cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, menſis & diis accepta ſecundis,
Tranſirem, Rhodia, tumidis *k* Bumaſte racemis.
Sed neque quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus; neque enim numero comprendere refert;
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quàm multæ Zephyro turbentur arenæ;
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nóſſe quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices craſſíſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni,
Littora myrtetis lætiſſima; denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
l Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoáſque domos Arabum, *m* pictóſque Gelonos;
Diviſæ arboribus patriæ; ſola India nigrum
Fert hebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam *n* ſudantia ligno
Balſamáque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ?
Velleráque ut foliis depectant tenuia *o* Seres?
Aut quos Oceano proprior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi æra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuêre ſagittæ;
p Et gens illa quidam ſumptis non tarda pharetris.
Media fert *q* triſtes ſucços, tardúmque ſaporem
Felicis mali; quo non præſentius ullum
(Pocula ſiquando ſævæ infecere novercæ;
Miſcuerantque herbas, *r* & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris *ſ* agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciémque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus *t* erat; folia haud ullis labentia ventis;
Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur *x* anhelis.

g Utiliot ad paſſum, id eſt, vinum quod fit ex uva paſſa Lagæos antem ἀλεξητικὸς τοῦτο.
b Vina Rhetica Falernis tantum poſthabita à Virgilio, Plin.
i Mons pro vino Lydio: Phanæus mons, pro vino Chio: Argites uva, ab Argis.
k Latinis hæc uva dicitur Bumamma Plin. Bumaſtos autem Gr. itidem ob ſimilitudinem mammæ bovis.
l Apoſtrophe ad Mæcenatem.
m Stigmata habentes.
n Exudare enim dicitur ex cortice arboris libani, at apud nos gummi ex quibuſdam arboribus.
o Seres lanificio ſylvarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium canitiem. Plin.
p Quamvis Seres illa habeat ſtrenuos ſagittarios.
q Amaros. Huic malo ſapor aſperrimus Plin. Tac. ſap. amarum et asperum, &c.
r Et maleficæ verba, carmina magica.
ſ Exigit, expellit
t Erat pro eſt.
u Ineequuet eſculentis commendandi habitus gratia. Plin.
x Aſthmaticis.

Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,
Nec pulcher y Ganges, atque auro turbidus z Hermus
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totáque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
a Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertêre, satis immanis dentibus hydri:
Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis;
Sed b gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Implevêre; tenent oleæque armentáque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert.
Hinc albi, c Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deûm duxêre triumphos.
Hîc d ver assiduum, atque alienis mensibus æstas;
e Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
Semina, nec miseros fallunt aconita legentes;
f Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractus se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An g mare quod suprà memorem, quódque alluit infrà,
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem h portus, Lucrinóque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Julia qua ponto longè sonat unda refuso,
Tyrrhenúsque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubémque Sabellam,
i Assuetúmque malo Ligurem Volscósque k veruto
l Extulit; hæc Decios, Marios, magnósque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, m Saturnia tellus,
Magna virûm; tibi res antiquæ laudis & artis
Aggredior, sanctos ausus recludere fontes:
n Ascræúmque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis; quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, collésque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis,
o Palladia gaudent sylva o vivacis olivæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem

y Indus.
z Lydius fluvius.
a Italiæ non ea.
b Copiosa.
c Cujus aquæ potum tauricandidos reddere, de quibus triumphantes dealbabant.
d Veris series perpetua etiam hyeme.
e Bis anno.
f Non sunt longi serpentes, ut alibi.
g Mare Adriaticum & Tyrrhenum.
h Angustus portus ultimus apud Baias, emissarium Lucrinum & Avernum lacum mari effecit Suetos.
i Labori assuetum.
k Utrentes veruto, telo brevi more suo.
l Extulit.
m Africanum triumphique.
n In qua Saturnus regnavit.
n Hesiodium.
o Ut pote tarde arborescentis, ut supra dixit.

Plu

Plurimus, & strati baccis sylvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique p uligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus;
(qualem sæpe cava montis convalle solemus
Despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicémque trahunt limum) quique calitus Austro,
Et silicem curvis q invisam pascit aratris;
Hic tibi prævalidas olim multóque fluentes
r Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem s pateris libamus & auro,
Inflavit cùm t pinguis ebur u Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia x reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulósque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas;
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt;
Ut quantùm longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit.
Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui patre solum (sumque hoc imitamur arando)
Optima frumentis; non ullo ex y æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis.
Aut unde ætatis sylvam devexit arator,
Et vetera evertit multos ignava per annos,
z Antiquæque domos avium cum stirpibus imis
Fruit; illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit a impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosis glarea ruris
Vix humiles apibus casias, roremque ministrat;
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Certa, negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, c fumósque volucres,
Et bibit humorem, & cùm volt, ex se ipsa remittit,
Quæque d suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie & salsa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis e intexet vitibus ulmos,
Illa ferax olea est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
Ora jugo, & f vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa requiras;
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Densa magis Cereri; rarissima quæque Lyæo;)

p Uligine: humore.

q Ob radices longas & obliquas.

r Abunde submiſtabit.

s Pateris antiquis.

t Tyrrh. tibicen.

u Pinguis victimarum carnibus.

x Superponimus aris probata & elixa: Verbum sacerdotale.

y Campo.

z Arbores in quibus olim aves nidificabant.

a Immisso aratro.

b Siccæ & sterilis terra.

c Quasi fumos, videlicet ex humore.

d Naturali non culta.

e Arboſtivum vinum periphraſis.

f Deſertis, aut infrequentibus, ob Clanii fluminis inundationem.

Antè locum *g* capies oculis, altéque jubebis
In *h* solido puteum demitti, omnémque repones
Rursus humum & pedibus summas *i* æquabis arenas.
Si deerunt ; rarum pecorisque & vitibus almis
Aptius uber erit ; sin in sua posse negabunt
k Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager : glebas *l* cunctantes crassáque terga
Expecta, & validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
(Frugibus infelix : ea nec *m* mansuescit arando,
Nec Baccho *n* genus aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit speciem : tu spisso vimine *o* qualos,
Coláque prelorum fumosis dirige tectis.
Huc ager ille malus, dulcésque à fontibus undæ
Ad plenum calcantur ; aqua *p* eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus : haud unquam *q* manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos *r* lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsaque *s* justo
Lætior : ah *t* nimium nè sit mihi fertilis illa,
Nec se prævalidam primis ostendat aristis.
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæque levis ; promptum est oculis prædiscere nigram,
Et quisquis color ; at sceleratum *u* exquirere frigus
Difficile est ; piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt *x* vestigia nigræ.

His animadversis, *y* terram multò antè memento
Excoquere, & magnos scrobibus concredere *z* montes
Antè *a* supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus : optima putri
Arva solo : id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et *b* labefacta movens robustus jugera fossor.
At siquos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirunt ubi prima paretur
Arboribus *c* seges, & quò mox digesta feratur ;
Mutata ignorent subitò nè semina *d* matrem.
Quinetiam cœli regionem in cortice signant :
Ut quo quæque modo steterit, quâ parte calores
e Australes tulerit, qua terga obverterit *f* axi,
Restituant ; adeò in teneris consuescere multum est.
Collibus an plano melius sit ponere vites,
Quære prius ; *g* si pinguis agro *g* metabere campis,
Densa sere : in denso non segnior ubere Bacchus.
Sin tumulis accline solum, colleque supinos

g Eligas.
o Non concavo loco.
i Galean. o.
k Redire in sua loca, Reponi ubi loci unde sunt ejectæ.
l Validas, Graves, Magnas.
m Deponit fugam & arationem.
n Propriam generositatem.
o Per quos vinum defluit. Vide Col. lib. 3. cap. 2.
p Sensim & cum mora egredietur, velut lucrando.
q Illuc humor non dissipatur.
r Tenacem, & adhærescit.
s Ultra modum lætus.
t Ne hebes luxuriet.
u Explorare quæ terra sit frigida.
x Indicia.
y De præparatione novellieti.
z Montanum vinetum.
a Inversas.
b Movens & laxans.
c Seminarium.
d Maternum sinum.
e Meridianos.
f Septentrioni.
g Eligas : Aliis Metis & terminis distinguas.

Ir

ndulge ordinibus; nec ſecius omnis *b* in unguem
rboribus poſitis ſecto via limite quadret.
t ſæpe ingenti bello cum longa cohortes
xplicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
irectæque acies, ac latè *i* fluctuat omnis
Ere renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
ræliа, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
mnia ſint paribus *k* numeris dimenſa viarum;
Non animum modò utì paſcat proſpectus inanem;
ed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum, poterunt ſe extendere rami.
orſitan & *m* ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras:
Auſim vel tenui *n* vitem committere ſulco:
Altiùs ac penitùs terræ defigitur arbos;
Æſculus in primis, *o* quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantùm radice in Tartara tendit.
Ergò non hyemes illam, non flabra neque imbres
Convellunt; immota manet, multóſque per annos
Multa virûm volvens durando ſecula vincit.
Tum fortes latè ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Néve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:
Néve inter vites corylum ſere: *p* néve flagella
Summa pete, aut ſummæ defringe ex arbore plantas;
(*q* Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina; neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidet ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondéſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit; indè ſequutus
Per ramos victor, pérque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & *r* ruit atram
Ad cœlum *ſ* picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à *t* vertice ſylvis
Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
u Hoc, ubi non à ſtirpe valent, caſæque reverti
Poſſunt, atque imà ſimiles revireſcere terrâ:
x Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
y Nec tibi tum prudens quiſquam perſuadeat autor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit *a* avis longis inviſa colubris;
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus ſol
Nondum hyemem contigit equis, jam præterit æſtas.
Ver adeò frondi nemorum, ver utile ſylvis;

b A marmoratiis metaph. Loquitur autem de diſponendo in quincuncem.
i Tumultu vario agitatur, ceu mare fluctibus.
k Intervalla, Spatiis.
l Ad oblectationem oculorum tantum, ſed etiam ob utilitatem.
m De ſcrobium altitudine.
n Vitem quidem tenui ſul. arvo. roborum, alto: quaſi vitis non ſit propriè arbos.
o Æſculus quantum corpore eminet, tantum radice deſcendit, Plin.
p Ne malleoli vel talea è ſummo furculi parte ſumantur. Vide Col.
q Subindicat furculos citra terram reſcindendos, & terræ aſſuetum, et denique inſerendum.
r Projicit.
ſ Velut picea.
t Ab ipſis cacuminibus.
u Ubi hoc contigerit.
x Sterilis ſupereſt.
y Paſſimandæ & ſerendæ vites non hyberno tempore, ſed verno & autumnali.
z Purpureo vel florenti.
a Ciconia, quæ ſerpente paſcit, ut canit juven.

Vere

b Dictum tanquam de animali quod ad libidinem urget, & accensum.

Vere *b* tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore, fœtus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris:
c Et venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor:
Inque novos soles audent se gramina tutè
Credere; nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & *d* hybernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primùm lucem pecudes hausêre, virúmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ sylvis, & sydera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúsque calorémque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
f Quod superest, *g* quæcunque premes virgulta per agros
Sparge si no pingui, & multâ memor occule terrâ:
Aut lapidem *h* bibulum, aut squalentes infode concha,
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata; jamque reperti
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Urgerent; hoc *k* illis munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca sitî *l* findit Canis æstifer arva.
m Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad *n* capita, & duros jactare bidentes,
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos;
o Tum lævas calamos, & rasa hastilia virgæ
Fraxineásque optare sudes, furcásque bicornes,
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summásque sequi *p* tabulata per ulmos.
Ac, dum primi novi adolescit frondibus arbos,
Parcendum teneris; *q* & dum se lætus ad auras
Palmes agit lætis *r* per purum immissus habenis,
Ipsa acie falcis nondum tentanda, sed unci
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam *s* validis amplexæ restibus ulmos
Exierint, tunc *t* stringe comas, tunc *u* brachia tonde.
Ante reformidant ferrum, tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce *x* fluentes.

c Vere magis: quia vere exhorrescit ossibus, Geor. 3.

d Asperi, qui les sunt hibernis. Vel, Non erat ita frigidus eorum aura.

e Al. *Pariter*, & *Ferrea proge.* apud Lact.

f Ut veniam ad id quod dicendum superest hic desine.

g In strobem defodies.

h Acetitium.

i Terræ mentitur, Virgilium resumens.

l Sitis nimio estu.

m Ne reputet satis hoc vitea novella.

n Vetum: & vigoribus effodere. Deo autem versus sequentes pertinebant.

o De plantionibus vitium.

p Ecce vitis sunt velut tabulata vitium, quibus etiam distinguntur.

q Dum crescit.

r Per aëra.

s Solidam & firmissimam.

t Folia

u Ramulos. Sic Æn. 12. *Ipse ingens cornua cervi Horret, & hastilia ferro.*

x Superfluentes.

Texe

xenda ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt :
ecipuè dum frons tenera, imprudénſque laborum :
ii, ſuper indignas hyemes, ſolémque potentem,
lveſtres uri aſſiduè carpreæque ſequaces
udunt : paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
igora nec tantùm canâ concreta pruinâ,
ut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas.
uantùm illi nocuere greges, durique *y* venenum
entis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
on aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
editur, & *z* veteres ineunt *a* proſcenia ludi,
ræmiáque ingentes pagos & compita circum
heſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
ollibus in pratis unctos *b* ſaliere per utres.
ecnon Auſonii, Troiâ gens miſſa, coloni
erſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto ;
Oráque corticibus ſumunt horrenda cavatis :
t te Bacche, vocant per camina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu :
omplentur valléſque cavæ, ſaltúſque profundi,
t quocunque deus circum caput egit honeſtum,
rgò ritè ſuum Baccho dicemus honorem
armínibus patriis, lancéſque & liba feremus :
t ductus cornu ſtabit *f* ſacrâ hircus ad aram :
inguiáque in verubus torrebimus exta colurnis.
Æſtg etiam ille labor curandis vitibus alter,
ui nunquam exhauſti ſatis eſt ; namque omne quotannis
érque quatérque ſolum ſcindendum, glebáque verſis
Æternùm frangenda bidentibus ; omne levandum
ronde nemus : REDIT agricolis labor actus in orbem,
tque in ſe ſua per veſtigia volvitur *h* annus.
t jam olim ſeras poſuit cùm vinea frondes,
rigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem :
am tum acer curas venientem extendit in annum
uſticus : & curvo Saturni *i* dente relictam
erſequitur vitem attondens, fingítque putando.
Primus humum fodito, primus deveĉta cremato
armenta, & *k* vaſtos primus ſub tecta referto :
oſtremus *l* metito : *m* bis vitibus ingruit umbra :
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
urtus uterque labor : Laudato ingentia rura,
xiguum colito ; *n* ecnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Æditur : incultique exercet cura ſaſiĉti.
am vinctæ vites, jam falcem arbuſta *o* reponunt :
am canit extremos effœtus vinitor *p* antes.

y Venenoſi morſus.
z Quia pei miſſudi heautales rati ſunt ex Liberalibus.
a Proſc. locus ante ſcenam.
b Quod ipſi Theſ. (i Athenienſes) vocarunt ἀσκωλιασμὸν.
c Perſonas ex arborum corticibus.
d Obſcenæ partis ſimulacra. Vel quodam velut ſuſpendiculæ, quibus ſe in arte pendentes agitabant. Vide & alias aliorum expoſitiones.
e Poſt hæc ſacra celebrata.
f Execrabilis.
g Paſtinatio & occatio & pampinatio iteranda.
h Unde ver. annum à circuitu petantur voraſſe : ab Am. pro, Cicero Macr.
i Falce.
k Portamenta, ſtatumina.
l Vindemiatoris. Ideo bis pampinandum.
m Ideo bis ſarriendum. Ideo bis ſarriendo & truncandæ ſunt vineæ.
o Permittunt reponere.
p Extremos ordines vinetum.

Sollicitanda

Sollicitanda tamen tellus, *q* pulvisque movendus;
Et jam maturis metuendus *r* Jupiter uvis.
Contrà, non ulla est oleis cultura, neque illæ
Procurvam expectant falcem, rastrósque tenaces,
Cùm semel hæserunt arvis, *s* aurásque tulerunt.
Ipsa *t* satis tellus, cum dente recluditur unco.
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges;
u Hoc pinguem & *x* placitam Paci *y* nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas, ad sydera raptim
Vi propriâ nituntur, opisque haud indiga nostræ;
Nec minùs interea fœtu *z* nemus omne grave scit,
Sanguineisque inculta rubent *a* aviaria baccis.
Tondentur cytisi; tædas sylva alta ministrat,
Pascuntúrque ignes nocturni, & lumina fundunt;
Et dubitant homines serere, atque impendere curam.
b Quid majora sequar? salices, humilésque genistæ,
Aut ille pecori frondem, aut pastoribus umbram
Sufficiunt, sepémque satis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naricíæque picis lucos; juvat arva videre
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice sylvæ,
Quas animosi Euri allidùe frangúntque ferúntque.
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
d Navigiis pinos, domibus cedrósque cupressósque:
Hinc radios *e* trivere rotis, hinc *f* tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi.
At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus; *g* Ithyreos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferróque cavantur acuto.
Necnon & torrentem undam levis innatat alnus
Missa Pado; necnon & apes examina condunt
Corticibúsque cavis, vitiosæque ilicis *h* alvo.
Quid memorandum æquè Bacchea dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam causas dedit; ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtámque Pholúmque,
Et magno Hylæum Lapithis craterе minantem.
i O fortunatos nimiùm sua si bona nórint,
Agricolæ! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum *k* justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantem totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchrâ testudine postes,
m Illusaque auro vestes, *n* Ephyreiaque æra;

q Quo sic dicitur pulveratio.
r Aer vel potius imber.
s Ventis feruntur sunt assurgentes.
t Arborum olivarum & oleis proceris, ex eadem fumenta gignuntur.
u Hanc, Horatio, Pomona. *x* Accepta pacis, ut pote cujus fit impetus.
y Pastor vox pro arbitro.
z Pomarium.
a Synecdoche. pro fœlices seu amœnos uiares nidificent.
b Quid ultrà miseri usu adjungam?
c Macel. montem, in quo abundat buxus, quæ vento mota undas imitatur.
d Nautica pinus supra.
e Formare.
f Tecta vehiculorum.
g parthicos.
h Legitur & alveo.
i Rustici vitæ laudes.
k Justissima dona quod accipit, & quidem magno cum fœnore.
l Male tu finem tam utilem formam. *m* Aurea quæ; per hoc manubiæ intelligit. Locus vix integer. Quod sequitur, incertus.
n Ornamenta.

nec Assyrio fucatur lana Veneno,
casia liquidi corrumpitur usus olivi ;
ecura quies, & o nescia fallere vita,
es opum variarum, at latis otia fundis.
luncæ, vivique lacus, ac frigida tempe,
gitúsque boum, mollésque sub arbore somni
absunt ; illic p saltus ac lustra ferarum.
atiens operum, parvóque assueta juventus :
a deum, sanctique patres ; extrema per illos
stitia, excedens terris, vestigia fecit.
verò primum dulces ante omnia Musæ,
arum sacra fero, ingenti perculsus amore,
ipiant, cœlique vias & sydera monstrent,
ectus solis varios, lunæque labores :
de ſtremor terris, quâ vi maria alta tumescant
cibus ruptis, rursúsque in se ipsa residant :
d tantum Oceano properent se tingere soles
erni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
has nè possim naturæ accedere partes,
igidus obstiterit circum præcordia sanguis :
a mihi & rigui placeant in vallibus amnes :
mina amem sylvásque inglorius ; ô ! ubi campi,
perchiúsque, & x virginibus bacchata Lacænis
geta ; ô ! qui me gelidis in vallibus Hæmi
at & ingenti ramorum protegat umbrâ
LIX, qui potuit rerum cognoscere causas :
ue metus omnes & inexorabile fatum
jecit pedibus, strepitúmque Acherontis avari.
RTUNATUS & ille deos qui novit agrestes,
áque, Sylvanúmque senem, Nymphásque sorores.
m non populi y fasces, non purpura regum
xit, & z infidos agitans discordia fratres,
ut conjurato descendens Dacus ab Istro :
n res Romanæ, perituráque regna : neque ille
doluit miserans inopem, aut invidit habenti :
s raml fructus, quos ipsa volentia rura
nte tulere suâ, carpit : nec ferrea jura,
númque forum, aut populi b tabularia vidit.
licitant alii remis freta cæca, ruúntque
errum : penetrant aulas & limina regum,
petit excidiis urbem, miserósque penates,
gemmâ bibat, & Sarrano dormiat ostro :
dit opes alius, defossóque incubat auro.
stupet attonitus rostris : hunc plausus hiantem
cuneos (geminatur enim) plebisque, patrúmque
ripuit : gaudent perfusi sanguine fratrum,
lióque domos & dulcia limina mutant,

o Atque ideo innocentes fuit, aut quos jam immobilis est status vitæ eorum.
p Venationes in saltibus
q Astræa virgò.
r Quarum sum sacerdos. Quidam putant respici aras matronas, qui in vehiculis sacra circumferebant.
ſ Timor mortis.
t Si mihi pingue & hebes esset ingenium ad philosophiam illi ſendum : ut Empedocli a immunda sanguinem esse totâ ſeſſum exiſtimabat, teſte Cic.
u Thessalia fluvius.
x Virg. Spartani frequentata Bacchi orgiis Lacæna : quod nusquam est mentis Lac. ad Hæmum, Thessaliæ.
y Magistratus.
z Ut Romulum & Remum.
a Non videt suas sollicitum compagibus Tartarorum.
b Ubi actus publici continentur.
c Gemino poculo, vel pateræ geminæ.

Atque

Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro.
Hinc *d* anni labor: hinc patriam parvósque nepotes.
Sustinet, hinc armenta boumque meritósque juvencos.
Nec requies quin aut pomis exuberat annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventúque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande sues læti redeunt, dant *f* arbuta sylvæ,
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
g Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea pendent dulces circum oscula nati.
Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt: pinguésque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hœdi.
Ipse dies agitat festos: fusúsque per herbam,
Ignis ubi in medio, & socii cratera coronat,
Te libans, Lenæe, vocat: pecorisque magistris
Velocis *b* jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporáque agresti nudat prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septem quæ una sibi muro circundedit arces.
Antè etiam sceptrum *i* Dictæi Regis, & antè
Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
k Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et *l* jam tempus equum fumantia solvere colla.

d Anni laboris fructus quo temp. & privatam familiam sustentat. e quis laboris consortes.

f Poma sylvestria.

g Mitescentes uvæ, id est maturescentes.

b Talis certaminis sagittariorum fit pal. describuntur Aeneid. 5.

i Antequam regnaret Jup. qui fuit nutritus in Dictæo monte Cretæ.

k Nondum erant bella, ac ne arma quidem bellicæ.

l Nam fatigato ingenio parcendum est.

Publii Virgilii Maronis GEORGICORUM LIBRI III.

ARGUMENTUM.

*Hic liber, sicut & qui proximè sequitur, Pastoralis, Georgicus, à quibusdam vocatus fuit: ut annotat Ser. in fine suorum commentariorum in librum secundum. Quinetiam non procul à principio comment. in primum tradit (quosdam asseruisse duos tantum esse Georgicos libros: sed ita ut eorum sententiam rejiciat Virgilius certe, postquam duobus superioribus libris, arationis, & arationisque rationem absolvit: nunc pastionis cultusque in generali operis totius propositione tertio

oc libro exequitur. *Duæ autem sunt argumenti hujus partes: Quarum prior, armentorum, equorum præsertim & bovum, curam continet: quales scilicet in utroque genere diligende sint matres, quales potissimum parandi sint admissarii, ubique indiciis equinti pulli generositas possit deprehendi, neque omnibus iis cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Posterior pars, nimoris pecoris pascendi rationem complectitur, ovium præcipuè & caprarum: generáque morborum explicat, quibus greges peculiariter infestantur, unà cum eorum ortus, & remedijs. Inter cætera autem morborum genera, & pestilentiam enumerat: arreptaque indè occasione, Lucretium imitatus, ad gravissimam quandam Illyrici Venetiarum, vicinarúmque regionum pestilentiam digreditur.*

ad MODESTINI jurisconsulti Argumentum.

Tíque Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramina, pastus lata,
Quis habitent armenta locis, fabulentur & agni,
Omnia divino monstravit carmine vates.

a quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso, vos sylvæ, amniſque Lycei.
era, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
nia jam vulgata: quis aut Eurysthea durum,
illaudati nescit Busiridis aras?
non dictus Hylas puer, & b Latonia Delos?
podamque? humeróque Pelops insignis eburno,
equis? tenranda via est quâ me quoque possim
ere humo, & victórque virûm volitare per ora.
imus ego in patriam mecum (modo vita superstit)
nio rediens deducam vertice Musas:
us Idumæas referam tibi Mantua palmas:
ridi in campo templum de marmore ponam
pter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
ius, & tenerâ prætexit arundine ripas.
medio mihi Cæsar erit, templúmque tenebit.
victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
ntum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
ta mihi, Alpheum linquens, lucósque Molorchi,
bus & crudo decernet Græcia cæstu.
aput tonsæ foliis ornatus olivæ
feram: jam nunc solennes ducere pompas
elabra juvat, cæsósque videre juvencos:
scena ut versis discedat frontibus; utque
purea intexti tollant aulæa Britanni.
ibus pugnam ex auro solidóque elephanto
garidam faciam, victorisque arma Quirini:
his undantem bello, magnúmque fluentem

Nilum,

a Ut ceremem & Bacchum canimus, ita etiam te debemus, magna Pales, dea pastoli.

b In ea Latonæ enixa est Apol. & Dian.

c Qui aliquid fecit & absolvit, Sic & paulo post.

d Parnasso, ad Serv. Heliconem, Europen, vel Junonem.

e Circusani templum circo, & equi simulacrum in medio cultores circo.

f Exhibe o Indos Circenses.

g Significat scenam versatilem habitem mobilem, quæ vestes ostendebant quæ exhibebantur aut quæ in urbe erant.

h Parn, &c. quia in ludis scenicis velum solebat tendi soleret.

i De Gangaridis Indiæ populis victa jam & lauream optat Augusto.

Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem,
Fidentémque fugâ Parthum versisque sagittis.
Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
Nomina: Trósque parens & Trojæ Cynthius autor.
Invidiâ infelix furias amnémque severum
Cocyti metuet, tortósque *l* Ixionis angues,
Immanémque rotam, & non exuperabile saxum.
Interea Dryadum *m* sylvas saltúsque sequamur
Intactos, tua, *M*æcenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore *n* Citharon,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
o Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipuè matrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui *p* plurima cervix
Et crurum tenus à mento *q* palearia pendent,
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo.
Aut juga detrectans, interdúmque aspera cornu;
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et *r* gradiens imâ verrit vestigia caudâ
Ætas *s* Lucinam justósque pati *t* hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea superat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando *u* suffice prolem.
OPTIMA quæque dies *x* miseris mortalibus ævi
Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt quarum mutari corpora malis
Semper enim refice: ac NE post amissa requiras,
Antè veni, & sobolem armento *y* sortire quotannis.
Necnon & pecori est idem delectus equino
Tu modò, quos in spem statuis *z* submittere gentis,
Præcipuum jam indè à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis

l Quibus Ixion religatus est ad rotam.

m Hoc argumentum tractemus, ab aliis Rom. intactum, ut tuis jussis pareamus.

n In Citharone optima pascua,

o Ineidem poëli cetur, cujus lib. 8. genus Augusti, lib. 8. res gestas scribturus.

p cit autem se effecturum ut fama factorum ejus tot annos duret, quot anni sunt ab ipso usque ad mundi principium.

p Vastum seu valde magnum caput. & longa cervix.

q Palear. ampla à collo pene ad genua demissa.

r Cauda profusa usque ad calces.

s partum.

t coitum.

u submittitra.

x ut Homer. ὅσσα βροτοῖσι.

y Substitue.

z Ut submittere Persph. equi admissarii.

ltius ingreditur, & *a* mollia crura reponit :
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
udet, & ignoto ſeſe committere ponto.
ec vanos horret ſtrepitus, illi ardua cervix,
rgutúmque caput, brevis alvus, obeſáque terga,
uxuriátque toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glaucique ; color deterrimus albis,
t *d* gilvo. Tum, ſiqua ſonum procul arma dedere,
tare loco neſcit ; micat auribus, & tremit artus,
ollectúmque premens volvit ſub naribus ignem.
eaſa juba, & dextro jactata recumbit in armo :
t *e* duplex agitur per lumbos ſpina ; cavátque
ellurem, & *f* ſolido graviter ſonat ungula cornu.
alis Amyclæi domitus Pollucis habenis
llarus, & quorum Graii memin ere poetæ,
artis equi bijuges, & magni currus Achillis.
alis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
elion hinnitu fugiens implevit acuto.
unc quoque, ubi morbo gravis aut jam ſegnior annis
eſcit, abde domo, *h* nec turpi ignoſce ſenectæ.
rigidus in Venerem *i* ſenior, fruſtráque laborem
gratum trahit : &, ſi quando ad *k* prælia ventum eſt,
t quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
caſſum furit. Ergò animos *l* ævúmque nobilis
racipuè ; hinc alias artes, prolèmque parentum ;
t quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
ónne vides, cùm præcipiti certamine campum
orripuere, ruúntque effuſi *m* carcere currus ?
m ſpes arrectæ juvenum, exultantiáque *n* haurit
rda pavor pulſans : illi inſtant verbere torto,
t proni dant lora ; volat vi fervidus *o* axis ;
mque humiles, jámque elati ſublimè videntur
era per *p* vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
ec mora, nec requies : at fulvæ nimbus arenæ
ollitur : humeſcunt ſpumis flatúque ſequentum :
antus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
ſmus Erichthonius currus, & quattuor auſus
ngere equos, *q* rapidiſque rotis inſiſtere victor.
ma Pelethronii Lapithæ gyróſque dedêre
poſiti dorſo ; atque *r* equitem docuere ſub armis
ſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Equus utrique labor : æquè juvenémque magiſtri
quirunt calidúmque animis & curſibus acrem :
amvis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,
patriam Epirum referat, fortéſque Mycenas,
eptunique ipſa deducat origine gentem.

a Flexibilia.
b Cum ſuman tranſvehendam eſt gregi in primis prægreditur.
c Futili, Phœnici. Gl. Cærulei. At Serv. Felinis oculis expoſon.
d Quælis color eſt in melle.
e Lata ſpina : ut Duplici dentalia dorſo, procraſſo dorſo.
f Duris ungulis.

g Saturnus in equum verſus.

h Quidam leg. & pro nec.
i Alias ſerio.
k Prælia Veneris, Coitum. Alibi Veremo turnus ; b illa.
l Ætatem, ut centum annorum numerum non excedat.
m Carceribus.
n Fertè quidam expl. Exhauriſt ſpiritus ut intet ſpem & metum accedere ſolet.
o Currus.
p Al. tenuem.

q Al. rapidus.

r Equitem pro equo, Enn. imitatione.
ſ Æqual. labor.
t Ab equo Neptuni, qui natus eſt tridentis per uſionem. De hoc Virg. lib. 24

His animadversis, instant sub *u* tempus, & omnes
Impendunt curas densо distendere *x* pingui
Quem legêre ducem, & pecori *y* dixere maritum;
Pubentésque secant herbas, fluviósque ministrant,
Farráque, nè *z* blando nequeant superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem *a* macie tenuant armenta volentes;
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondésque negant, & fontibus arcent;
Sæpe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant.
b Cùm graviter tunsis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio nè *c* luxu obtusior usus
Sit *d* genitali arvo, & *e* sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interjúsque recondat.
Rursus, cura patrum *f* cadere, & succedere matrum
Incipit, *g* exactis gravidæ cum mensibus errant.
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus & acri
Carpere prata fugâ, fluviósque innare rapaces.
h Saltibus in vacuis pascant, & plena secundùm
Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa
Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.
Est lucos *i* Silari circa, illicibúsque virentem
Plurimus *k* Alburnum volitans, cui nomen *l* asilo
Romanum est, œstron Graii vertêre vocantes,
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque, & sicci ripa *m* Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
n Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcebis gravido pecori; armentáque pasces
Sole *o* recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum, *p* cura in vitulos traducitur omnis:
Continuó que notas & nomina gentis inurunt;
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare *q* sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viámque insiste domandi:
Dum *r* faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos,
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio assuerint, ipsis è torquibus *s* aptos
Junge pares, & coge *t* gradum conferre juvencos,

u Tempus ad insitum.
x Sagina.
y Desiguaverunt.
z Blandi. lab. vocat coitum.
a Ante admissuram mensem unum nè vacuæ cibo aut potione se impleant.
b Meridiani temporis descriptio.
c Obesitate corporis. At Ser. dicit, Propter luxuriem segetum.
d Vulvæ naturalitus.
e Claudat meatus.
f Recedere vel mimi.
g Mense duodecimo equa pariunt. Plin.
h Pascantur in locis viridibus & aquosis.
i Lucaniæ fin.
k Lucan. mons.
l Tibanum Varro vocat.
m Fl. Lucaniæ.
n Hæc fuit Jo Inachi filia, in vaccam à Jove transformata.
o Mane & vesperæ.
p Ut supra, cura patrum cadere & succ. matrim. Ita exact. &c.
q al. sacros.
r Utpote adhuc tenelli.
s aptatos.
t Simul incedere.

ue illis jam ſæpe *u* rotæ ducantur inanes
terram, & ſummo Veſtigia pulvere ſignent.
vañdo nitens ſub pondere ſaginus axis
repat, & junctos temo trahit æreus orbes.
rta *x* pubi indomitæ non gramina tantùm,
y veſcas ſalicum frondes, ulvámque paluſtrem,
frumenta manu carpes ſata; nec tibi fœtæ,
ore pátrùm, nivea implebunt mulctralia vaccæ,
tota in dulces conſument ubera natos.
n ad bella magis ſtudium, turmáque feroces,
Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Jovis in luco *b* currus agitare volantes;
us equi labor eſt, animos atque arma videre
antum, *c* lituóſque pati, tractúque gementem,
e rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
magis atque magis blandis gaudere magiſtri
libus, & *d* plauſæ ſonitum cervicis amare.
æ hæc *e* jam primo depulſus ab ubere matris
iat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
lidus, etiámque tremens, etiam *f* inſcius ævi.
tribus exactis ubi quarta acceſſerit ætas,
ere mox gyrum incipiat, gradibúſque ſonare
poſitis: *h* ſinuétque alterna volumina crurum,
ue i laboranti ſimilis: tum curſibus auras
ocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
uora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ.
is Hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris
buit, Scythiæque hyemes atque arida *k* differt
ila, tum ſegetes altæ campique natantes
bus horreſcunt flabris; ſummæque ſonorem
t ſylvæ, longique *l* urgent ad littora fluctus;
volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
vel ad *m* Elei metas & maxima campi
bit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas,
ſæ vel molli meliùs feret eſſeda collo.
demum craſſâ magnum farragine corpus
cere jam domitis finito: namque ante domandum
ntes tollent animos prenſique negabunt
era lenta pati, & duris parere *n* lupatis.
d non ulla magis vires induſtria firmat,
m Venerem & cæci ſtimulos avertere Amoris:
boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
que ideo tauros procul atque in ſola relegant
ua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina *p* lata:
ntus cluſos ſatura ad præſepia ſervant.
PIT enim vires paulatim, uritque *q* videndo
ina: nec nemorum patitur meminiſſe nec herbæ.

u Vacuo p'auſtro ſubjungendi.

x Juvencis indomitis.

y Siccas & teneras.

z Ut mos erat patribus, id eſt, majoribus.

a Jovis Olympici.

b Cutuli certamine decurrere.

c Lituorum & buccinarum auditum ferre.

d Manu magiſtri blanje attractantis.

e Jampr.m. Serv. legit adv rc.

f Nondum ab annis ſumpta fiducia

g Quarto autem anno.

h Mollis. Interdum terrum capiatu glomeratio Pl n.

i Præparentur ad futurum laborem.

k Diſupat.

l Impellunt ſe.

m Olympici. Erit equus victor vel celerior.

n Frænis.

o Itaque v. l in long nam perſecua major pleraque a læva i. vel ad præſepia cum inest.

p Ne interea fiat facilia.

q Cum videtur,

Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylva formosa juvenca:
Illi r alternantes multâ vi prælia miscent
Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis:
Versáque in sobnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu; t reboant sylvæque & magnus Olympus
Nec mos bellantes unà stabulare: sed alter
Victus abit, longéque ignotis exulat oris.
Multa gemens ignominiam, plagásque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula u aspectans x regnis excessit avitis.
Ergò omni curâ vires exercet, & inter
Dura jacet y pernox instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis z & carice pastus acutâ;
Et tentat sese, atque a irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco, ventósque lacessit
Ictibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Post, ubi collectum robur, virésque receptæ,
Signa movet, præcépsque b oblitum fertur in hostem;
t Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altóque sinum trahit, utque volutus
Ad terras immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
c Verticibus: nigrámque altè subjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominúmque ferarúmque
Et genus æquoreum, pecudes e pictæque volucres
f In furias ignémque ruunt; g Amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
h Sævior erravit campis, nec funera vulgò
Tam multa informes urli stragémque dedere.
Per sylvam tum sævus aper, tum pessima tigris:
Heu! malè tum Libyæ i solis erratur in agris.
Nónne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras;
Ac neque eos jam frena virûm, nec verbera læva,
Non scopuli rupésque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia k montes.
Ipse ruit, dentésque l Sabellicus exacuit sus:
Et pede pro subigit terram, m fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid n juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus Amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat ferus freta; quem super ingens
o Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Æquora: nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere p virgo.

r Alternatum.

s Obnixantes. t Alibi in tali descriptione, Gemitu tremit omne nemus, omne remugit.

u Retorquens oculos ad stab.
x Stabulis in quibus regnabat dux gregis.
y Perfer. tanæ à pernic. ndo. Sed al. pernox.
z Herba palustris & esculenta.
a Eadem fere Æn. 12.
b Securum ex victor. præced.
c Sic paulatim taurus movetur ad prælia.
d Aquis in se contortis.
e Varia versiculetes.
f i. moris.
g In uno quoq; genere eadem vis est amoris, idem impetus.
h Quam cum furget libidine.
i Deserto.
k Sana ingentia Hyperb.
l Sabinus, Spectpro genere. Dicit autem suem domesticum, seu cicurem.
m Indurat attritu arborum costas.

n Leander.
o Aer nubibus plenus, per quem iter est ad cœlum.

p Hero.

lynces q Baechi variæ, & genus acre luporum,
e canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
cet ante omnes furor est insignis equarum,
mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
niades malis membra absumpsere quadrigæ.
ducit amor trans Gargara, tránsque sonantem
nium; superant montes & flumina tranant,
inuóque avidis subi subdita flamma medullis,
e magis; quia vere calor redit ossibus) illæ
omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
eptántque leves auras: & sæpe sine ullis
ugiis: vento gravidæ (mirabile dictu)
per & scopulos & depressos convalles
igiant, non Eure tuos, neque solis ad ortus;
oream, Caurúmque, aut unde x nigerrimus Auster
itur, & pluvio contristat frigore cœlum,
demum hippomanes, x vero quod nomine dicunt
ores, y lentum distillat ab inguine virus.
omanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
uerantque herbas, & non innoxia verba,
fugit interea, fugit irreparabile tempus,
ula dum capti circumvectamur amore,
oc satis armentis: superat z pars altera curæ.
geros agitare greges, hirtásque capellas.
labor, hinc laudem fortes sperate coloni.
c sum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
n sit, & angusti hunc addere rebus honorem;
ne b Parnassi deserta per ardua dulcis
tat amor; juvat ire jugis, quâ nulla priorum
aliam molli divertitur orbita clivo.
c veranda Pales, magno nunc ore sonandum.
iens, stabulis edico in mollibus herbam
ere oves, dum mox frondosa reducitur æstas,
ulta duram stipula silicúmque maniplis
nere subter humum: glacies nè frigida lædat
le pecus, scabiémque ferat, turpésque podagras.
st hinc digressus, jubeo frondentia capris
ta sufficere, & c fluvios præbere recentes:
abula à ventis d hyberno opponere soli
medium conversa diem, cùm frigidus olim
cadit extremóque inrorat Aquarius anno.
c quoque non curâ nobis leviore tuenda;
minor usus erit, g quamvis Milesia magno
era mutentur, Tyrius incocta rubores.
lior hinc soboles, mirabilis largi copia lactis.
n magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
magis pressis manabunt ubera mammis,

q Baccho sacra, cujus cultum trahunt.

mentem earum incendit libidine: vel quasi ingeneratæ illorum menti tantus libidinis stimulus.
f Accensus libidinis ignis.

g Vide Arist. Var. & Plin.

x Quia pluviosus & nebulosus est.
x Nom. vero, i. à re ipsa impositio nomine hinc etymum habeatq.
y Viscidum.

z Secunda pars hujus libri, de gregibus ovium & capturum.
a Videtur esse Lucr. imitatus.

b Ut sup. lib. 2: Me vero primum dulces ante omnia Musæ.

c Ulterius pergas.
d Aquam recens haustam.
e Contra plagam meridianam, per quam sol currit per hyemem.
f Capritia non minus quam ovilia. Satis est esse pro Hæ quoque tuenda sub. expra.
g Licet magno pretio compa rentur lanæ ovium prop reo ptoreti æra.

Nec minùs interea *b* barbas incanáque menta
i Cinyphii à tondent hirci, setáſque comantes,
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrentéſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta ; ſuóſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergò omni ſtudio glaciem, ventóſque nivales,
l Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes ; victúmque feres & virgea lætus
Pabula ; nec totâ claudes fœnilia brumâ.
At verò Zephyris cùm læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittet ;
Luciferi primo cum ſydere, frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Indè, ubi *m* quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ ;
Ad puteos aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem *n* ilignis potare canalibus undam ;
Æſtibus aut mediis umbroſam exquirere vallem ;
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut *o* ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
p Solis ad occaſum, cùm frigidus aera Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida luna ;
Littoráque Halcionem reſonant, & Acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & rarís habitata mapalia tectis ?
Sæpe diem noctémque & totum ex ordine menſem
Paſcitur, ítque pecus longa in deſerta, ſine ullis
Hoſpitiis : tantum campi jacet ; omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectúmque, larémque,
Armáque, *q* Amyclæúmque canem, Creſſámque pharetram.
Non ſecus ac *r* patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cùm carpit, & hoſti
ſ Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, quà Scythiæ gentes, *Mœoticáque* unda,
Turbidus & torquens flaventes *t* Iſter arenas.
Quáque redit medium Rhodope porrecta ſub *u* axem,
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes ;
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu latè, ſeptémque aſſurgit in ulnas ;
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum *x* ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras,

b Capræ & hirci tondentur & velluntur ad uſum nautarum & ad bellica tormenta.
i A Cinipyde Lybiæ fluvio. Ita Priſcianus vult eſſe emendandum, pro tondentur.
l Quanto minus curam ſui gregis poſſunt, & tibi providere quæ egeſtas mortalis deſiderat, tanto ſtudiosius illis neceſſaria ſuppeditabis. Alteram a remiſſione animi, quo minùs, poſſe terri non puto.
m Meridiei incipientis periphraſis.
n Ex ilice tectis.
o Pro, Sicubi umbra ſacra, accubet in nemore, ac ſub arborum umbra ſæpe.
p Ab occaſu parvo intervallo interpoſito ad habendum appellunt, & rurſus paſcunt, quoad continuavit.
q Laconium.
r Avitis, Martiis, a Marte progenitore acceptis.
ſ Serv. vult una voce legi, Ante expectatum.
t Fluvius Scythiæ qui à Danubius dicitur.
u Septentrionem,
x Sol nec ortu ſuo nec caſu nubes diſſolvit.

ic cùm invectus equis altum petit æthera, nec cùm
cipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
ncrescunt subitæ currenti in flumine y crustæ ;
dáque jam tergo ferratos sustinet orbes,
ppibus illa priùs patulis, nunc hospita plaustris :
Eráque dissiliunt vulgo, vestésque rigescunt
lutæ, cædúntque securibus humida vina,
totæ solidam in glaciem a vertêre lacunæ,
risque impexis induruit horrida barbis.
etea toto b non secius aere ningit ;
ecuunt pecudes ; stant circumfusa c pruinis
pora magna boum ; confertóque agmine cervi
rpent d mole nova, & summis vix cornibus extant,
s non immissis canibus, non cassibus ullis,
uni cæve agitant pavido formidine pennæ ;
d frustrà oppositum trudentes pectore montem
minus obtruncant ferro, gravitérque rudentes
dant, & magno læti clamore reportant.
i in defossis specubus, secura sub alta
ia gunt terrâ ; congestáque robora, totásque
volvêre focis ulmos, ignique dedere.
c noctem ludo ducunt, & f pocula læti
mento atque acidis imitantur vitea sorbis.
llis Hyperboreo Septem subjecta trioni
ns effræna virûm Riphæo tunditur Euro ;
pecudum fulvis velantur corpora setis.
Si tibi g lanicium curæ, primùm aspera sylva,
ppæque tribulique absint ; fuge pabula læta,
ntinuóque greges villis lege mollibus albos ;
um autem, quamvis aries sit candidus ipse,
ra subest udo tantùm cui lingua palato,
jice dè maculis infuscet vellera pullis
scentum ; plenóque alium circumspice campo ;
nere sic niveo lanæ (si credere dignum est)
n deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
nemora alta vocans ; nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum, lotósque frequentes
e manu salsásque ferat præsepibus herbas.
ic & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt ;
salis occultum referunt in lacte saporem.
lti jam h excretos prohibent à matribus hœdos,
rimáque ferratis præfigunt ora capistris.
od surgente die mulsere horísque diurnis,
cte k premunt ; quod jam tenebris & sole cadente,
lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
t parco sale l contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema ; sed una

y Ex glacie,

z Ærea vasa frigore continguntur. At Serv. exponit Crepant.

a Versa sunt.

b Non segnius quàm inchoavérat

c Pruinis : absolvè pro nubibus.

d Nimia magnitudine

e Aen. 12. Cervum aut pumea sectem formidine pennæ.

f Pocula similia vini poculis faciunt.

g Non tam curam lanæ quam lanati pecoris significat.

h Validiores.

i Primam partem rictus, ne tot. sint sugere lac.

k Cogunt in caseos.

l Aspergunt.

Veloces Spartæ catulos acrémque molossum
Pasce sero pingui : nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursúsque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis *m* Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros :
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros
Latratu turbabis agens ; montésque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
n Galbaneóque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit ; cœlúmque exterrita fugit ;
Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
o Fovit humum ; cape saxa manu, cape robora pastor ;
Tollentémque minas, & sibila colla tumentem
p Dejice ; jámque fugâ timidum caput abdidit altè.
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardósque trahit *q* sinus ultimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea *r* convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum :
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,
Stagna colit ; ripisque habitans hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræque ardore debiscunt,
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque *s* siti, atque exterritus æstu.
Nè mihi tam molles sub divo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas ;
Cùm *t* positis novus exuviis, nitidúsque juventâ
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad solem, & linguis micat ore *u* trisulcis.
Morborum quoque te causas & signa docebo.
x Tuspis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
y Altiùs ad vivum perfedit, & horrida cano
Bruma gelu ; vel cùm tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsutis secuerunt corpora vepres,
z Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt ; udísque aries in gurgite villis
Mersatur, missúsque secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi *a* contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idæásque pices & pingues *b* unguine ceras,
Scyllámque, helleborósque graves, nigrumque bitumen.

m Abactores, Prædatores.

n Galbani odore serpentium pestis fugatur.

o Amplexa est terram in qua posset latere.

p Cæde serpentem donec caudæ volubilitas conquiescat.

q Curvatura colubri.

r Erectus : ad differentiam reptantium toto corpore.

s Nam hoc genus, siti magis quàm alia re accenditur.

t Pelle depositâ redit ad priorem ætatem.

u Trifarium fissis.

x Quæ corpora reddit turpia.

y Per medullas & ossa penetravit.

z Salsa enim aqua magis purgigine erat.

a Perungunt oleo.

b Pinguedine.

Non tamen ulla magis c præsens fortuna laborum est,
Quam siquis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os; ALITUR vitium, vivitque d tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit e incensos æstus avertere, & inter
Ima f ferire pedis salientem sanguine venam:
Hoc Siphnius quo more solent, hâc Cerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem g ignavius herbas,
Extremámque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & i seræ solam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compesce, priùs quàm
Dira k per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
Corpora corripiunt, sed tota æstiva repentè,
Spémque gregémque simul, cunctámque ab origine gentem.
Tum sciat m aerias Alpes, & Norica siquis
Castella in tumulis, & Iapidis n arva Timavi;
Nunc quoque post tanto videat, desertáque regna
Pastorum & longè saltus latéque vacantes.
Hic quondam o morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totóque autumni incanduit æstu.
Et genus omne necl pecudum dedit, omne ferarum:
Corripuitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed, ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Rursùs abundabat fluidus liquor, omniáque in se
Ossa r minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe s in honore deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niveâ circundatur t infula vittâ
Inter u cunctantes cecidit moribunda ministros.
Aut siquam ferro mactaverat v antè sacerdos,
Indè nec impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri:
Summáque jejunâ sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli z vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit & quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus a angit obesis.
Labitur infelix studiorum atque immemor b herbæ

c Efficax remedium morbi.

d Dum tegitur.

e Illum febris æstum.

f Subjicit deinde Virgilius ovibus, de talo vel inter duas unguias sanguinem emitti oportere.

g Alias, segnius.

h Ob lassitudinem.

i Al. sera nocte.

k Gregem inficiat contagione.

l Agnos pariter cum matribus.

m Gelli fimus.

n Venetias.

o Aere corrupto.

p Pestis.

q Nec simplici quidem morte morerentur.

r Paulatim, sensim.

s Tu sacrificia.

t Quæ utrinque ab hostia macranda defendebar.

u qui ferire cunctabantur.

x Antequem hoc mortis genus illi accideret.

y Atuscex ex fibris venenocorruptis nihil præsagire potest.

z Passim.

a Angina fauces illorum invadit.

b Graminis. Quidem subtilius pro vitio accip.

Vitio-

Victor equus, fontésque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus; aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistet.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus;
Sin in processu cœpit *e* crudescere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
d Spiritus, interdum gemitu gravis; imáque longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obsessas fauces *e* premit aspera lingua:
Profuit infecto *f* latices infundere *g* cornu
Lenæos; ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio: *h* furiisque refecti
Ardebant; ipsique suos jam morte sub ægra
(DII meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremósque ciet gemitus: it tristis arator,
Mœrentem abjungens *k* fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, *l* non mollia possunt
Prata *m* movere animum; non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis; at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
Ad terrámque fluit devexo pondere cervix;
Quid labor aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere *n* repostæ.
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ;
Pocula sunt fontes liquidi, atque *o* exercita cursu
Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæstus ad sacra boves Junonis, & *p* uris
Imparibus ductos alta ad *q* donaria currus.
Ergò ægrè rastris terram *r* rimantur, & ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montésque per altos
Contentâ crevice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus *s* nocturnus *t* obambulat; acriùs illum
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc intérque canes & circum tecta vagantur:
Jam *u* maris immensi prolem & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu *x* naufraga corpora, fluctus
Proluit: insolitæ *y* fugiunt in flumina phocæ:
Interit & curvis frustrà defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.

e Ingravescere.

d Anhelitus gravis.

e Ex nimia siccitate.

f Lac. Lea. Vinum.

g Col. vocat infundibulum.

h Vino refocillatis rabiem agebantur

i Al. ardoremque.

k Consortis interitu.

l Al. Non gramina possunt Grata movere animum.

m Ad sui desiderium illicere.

n Aut abundantes aut veteres. Nec crapula nec ingluvie morbum illum concitant.

o Non stringentia, sed currentia.

p Bobus agrestibus.

q Dona (licut & prudentia interdum) pro templis.

r In rimas aguot.

s Pro noctu; ut dicitur Matutinus pro Mane.

t Insidiatur obambulando.

u Pisces.

x Naufragio ejecta.

y Quasi timentes marinam pestilentiam.

Ipſis eſt aer avibus z non æquus, & illæ
Præcipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula a refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phyllirides b Chiron, Amythaoniúſque Melampus.
Savit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone; morbos agit antè metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arentéſque c ſonant ripæ, colléſque ſupini.
Jámque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo;
Donec humo tegere ac foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus; nec d viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flammâ;
Nec tondere quidem morbo e illuviéque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſiquis tentárat amictus,
Ardentes f papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur; nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus g ſacer ignis edebat.

z Pernitioſus, peſtilens.

a Prodeſt.

b Ch. & Mel. per synecd. pro præſtantiſſ. quibuſlib. medicis.

c Reſonant per eccho.

d Nec lavari nec coqui poterant.
e Sanie qua ſordida eſt.

f Puſtulæ, Carbunculi.

g Eryſipelas propriè & de peſtilentia dicit.

Publii Virgilii Maronis

GEORGICORUM

LIBER. IV.

ARGUMENTUM.

Quarto hoc libro apum curam, melliſicíique rationem (quæ pars in generali operis totius propoſitione poſtrema erat) copioſiſſimè exequitur. Cúmque argumentum hoc adeo anguſtum eſſet ut intra paucos verſus poſſet conſumi, variis id digreſſionibus dilatat, jucundíſque tranſlationibus ampliſicat, & exornat. Nam & ſuam quandam apibus rempublicam aſſignat, reges ipſis tribuens, caſtra, prætoria, urbes, populos, officia, ſtudia, & mores: idque tantâ dexteritate, ut nuſquam immemor ſuarum tranſlationum, à propoſito excidat. Poteſt autem & hic liber in duas partes ſecari: in priori enim ejus parte propagandarum conſervandarúmque apum curam exequitur: In poſteriori, rationem, quâ cùm funditus interierint, denuo poſſint reparari. Hujus inventi autorem Ariſtæum quendam paſtorem facit; qui primus amiſſas apes, jugulatis aliquot boum jugis, creditur reparâſſe.

Aliud

Aliud MODESTINI Jurisconsulti Argumentum.

Protinus aerii mellis redolentia regna
Hybleas & apes alveorum & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humentesque favos, cœlestia dona.

[a] PRotinus [b] aerii mellis cœlestia dona
Exequar; hanc etiam, Mæcenas, aspice partem,
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimósque duces, totiúsque ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria, siquem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus, statióque petenda;
[c] Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum probibent) neque oves hœdique [d] petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à [e] stabulis, Meropésque, aliæque volucres,
Et manibus [f] Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsásque volantes
Ore ferunt, dulcem [g] nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus.
Palmáque vestibulum aut ingens oleaster obumbret:
Ut cùm prima novi ducent examina reges
Vere [h] suo, ludétque favis emissa juventus,
Vicina invitet [i] decedere ripa calori,
Obviáque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, [k] seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices & grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstivum solem, si fortè [l] morantes
Sparserit, aut [m] præceps Neptuno immiserit Eurus.
Hæc circum cilicæ virides, & olentia latè
Serpilla, & [n] graviter spirantis copia thymbræ
Floreat: irriguámque bibant violaria fontem.
Ipsa autem seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint [o] alvearia vimine texta
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems, eadémque calor liquefacta remittit.
[p] Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera

[q] Spi-

q Spiramenta linunt, fucóque & floribus oras
Explent; collectúmque r hæc ipsa ad munera gluten
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fáma) latebris,
Sub terra fodêre larem: penitúſque repertæ
ſ Pumicibúſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & lævi rimoſa cubilia limo
Unge, fovens circùm, & raras ſuperinjice frondes,
Neu propiùs tectis taxum ſine, néve rubentes
Ure loco cancros, altæ neu crede paludi;
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, t vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem ſol aureus egit
Sub terras, cœlúmque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus ſylváſque peragrant,
Purpureóſque u metunt flores, & flumina libant
Summa leves, hinc neſcio quâ dulcedine lætæ
Progeniem x nidóſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia y fingunt.
Hinc ubi jam immiſſum z caveis ad ſydera cœli
Nare per a æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcurámque trahi vento mirabere b nubem,
Contemplator: aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: c huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ d ignobile gramen:
Tinnitúſque cie, & e Matris quate cymbala circùm.
Ipſæ conſident f medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint, (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat; & g vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum h trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculáque exacuunt roſtris, aptántque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergò, ubi ver nactæ i ſudum campóſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipitéſque cadunt; non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
INGENTES animos angusto in pectore verſant,
Uſque adeò k obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fugâ victor dare terga coegit.

q Quæ vocavit aditus.
r Ut fragatur hoc officio.
ſ Lapidibus cavernoſis. Alibi, Pumic. latebroſo.
t Reſonant echo repercuſſa.
u Secant.
x Favos.
y Alias fingunt.
z Alvearibus.
a Ver ſerenum.
b Examen conglobatum.
c Ad alvees.
d Vide, utpote ubique naſcens.
e qualia in ſacris Cybeles, matris deorum.
f quas ita aſperſeris.
g Bombus aut buccina alicujus.
h quidam expeditiores.
i Serenum poſt pluvias.
k Obſtinati. Obſtirati animis.

Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
l Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui visus, eum, nè *m* prodigus obsit.
Dede neci: MELIOR vacuâ sine regnet in aula.
n Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidiâ, *o* latámque trâhens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ità corpora gentis.
Nam quæ aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus; *p* elucent aliæ, & fulgore coruscant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles; hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantùm dulcia, quantum
Et liquida, & *q* durum Bacchi domitura saporem.
Ac cum incerta volant cœlóque examina ludunt,
Contemnúntque favos, & frigida tecta relinquunt;
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe; non illis quisquam cunctantibus *r* altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis *s* halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium, falce saligna
t Hellespontiaci servat tutela Priapi.
Ipse thymum pinósque ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circàm, cui talia curæ?
Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
u Vela trahам, & terris festinem advertere rotam,
Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biferique rosaria *x* Pæsti;
Quóque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ: tortúsque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec *y* sera comantem
Narcissum, aut *z* flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentésque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque sub Oebalie memini me turribus altis,
Qua *a* niger humectat flaventia culta *b* Galesus,
c Corycum vidisse senem: cui pauca *d* relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albáque circum
Lilia, verbenásque premens, vesciumque papaver,
Regum æquabat opes animis: seráque revertens

Nocte

Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam, atque autumno *e* Carpere poma,
Et cum tristis hyems *f* etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrósque morantes.
Ergò apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & *g* spumantia cogere pressis
Mella favis, illæ tiliæ, atque uberrima pinus
Quótque in *h* flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras *i* in versum distulit ulmos,
k Edurámque pyrum, spinos jam pruna ferentes,
Jámque ministrantem platanum potantibus umbram.
Verùm hæc ipse equidem, spatiis exclusus *l* iniquis
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc âge, naturas apibus quas Jupiter ipse
Addidit, expediam, pro qua, mercede canoros
Curetum sonitus crepitantiáque æra secutæ,
m Dictæo cœli regem pavere sub antro,
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum,
Et patriam solæ & certos novere penates:
Venturæque hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt,
Namque aliæ *n* victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris; pars intra septa domorum
Narcissi *o* lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt *p* fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus; aliæ purissima mella
Stupant, & liquido distendunt *q* nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia *r* sorte,
Atque vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolétque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum *s* properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt reddúntque: alii stridentia tingunt
Æra lacu; gemit impositis incudibus *u* Ætna:
Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
In *x* numerum, versántque tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque suo: grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & *y* dædala fingere tecta.

e Pro carpebat: aut præcedit onerabat & sequitur turabat.
f Aliàs etiamnum.
g Redundantia.
h Verno tempore.
i Inordinem.
k Nimium duram Prægrandem.
l Angustis.
m In Dictæo specu Jovis extitere nutrices.
n Pro, victui. Provident victum.
o Humorem.
p Florem & totem qui est in flore. Propolin vocant, duriore cera.
q Melle quod est instar nectaris.
r Ex sorte, more militari.
s Properè cudunt.
u Pro quovis metallo, ex quo fabricè fit.
u Al. antrum.
x Ita ut ex altercis ictibus velut concentus quidam musicus audiatur.
y Optimas, quales sunt Atticæ.
z Artificiosa.

At fessæ multâ referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ, pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocúmque rubentem,
Et pinguem tiliam, & a ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Manè ruunt portis, nusquam mora: rursus easdem
Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, b mussántque oras & limina circum.
Pòst, ubi jam thalamis se composuere, silétur
In noctem, fessóque sopor c suus occupat artus.
Nec verò à stabulis pluviâ impendente recedunt
Longiùs, aut d credunt cœlo, adventantibus Eurис;
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis e aquantur,
Excursúsque breves tentant & sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles, fluctu jactante, saburram
Tollunt; his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec f concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipsæ foliis natos & suavibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem parvósque g quirites
Sufficiunt; aulásque & h cerea regna i refigunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultróque animam sub k fasce dedere;
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergò ipsas quamvis l angustus terminus ævi
Excipiat, (neque enim plus septima ducitur æstas)
At genus m immortale manet; multósque per annos
Stat fortuna domûs, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant: REGE incolumi, mens omnibus una est;
Amisso rupere fidem; constructáque mella
Diripuere n ipsæ, & crates solvêre favorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipántque frequentes:
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulcrámque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem divinæ mentis, & o haustus
Æthereos dixere: deum namque ire per omnes
Terrásque, tractúsque maris, cœlúmque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quémque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare

Syl-

a Nigros.
b Murmurant.
c Ipsis aptus
d Non se committunt aeri volaturæ Votivis Non fidunt.
e Aquam hauriunt è vicino.
f Puo, concubitui.
g Fœtus.
h Favos.
i Iterum componunt. Al. R. fingunt.
k Onere.
l Non plus septem annis vivunt.
m Per successionem.
n Ipsæmet.
o Haurire aliquid cœlestis spiritus seu divini.

yderis in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
quando ſedem *p* auguſtam, ſervatáque mella
heſauris *q* relines, priùs hauſtus *r* ſparſus aquarum
Ore fove, fumóſque manu prætende ſequaces.
is gravidos cogunt fœtus: duo tempora meſſis:
ygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
leias, & Oceani ſpretos pede repulit amnes:
ut eadem ſydus fugiens ubi piſcis aquoſi
riſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
lis ira modum ſupra eſt; Iæſæque venenum
oſibus inſpirant, & *x* ſpicula cæca relinquunt,
fixæ venis, *y* animáſque in vulnere ponunt.
n duram metues hyemem, parcéſque futuro:
ontuſóſque animos & res miſerabere fractas;
t ſuffire thymo, *z* ceráſque recidere inanes
uis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
tellio, lucifugis congeſta cubilia blattis;
mmuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
ut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis,
ut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
n foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
uo magis exhauſtæ fuerint, hoc acriùs omnes
ncumbent generis lapſi ſarcire ruinas;
omplebuntque *a* foros, & floribus horrea texent.
i verò (quoniam *b* caſus apibus quoque noſtros
ita tulit) triſti languebunt corpora morbo;
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis)
ontinuò eſt ægris alius color; horrîda vultum
eformat macies; tum corpora luce carentum
xportant tectis, & *c* triſtia funera ducunt;
ut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
ut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes
ravæque fame, & contracto frigore pigræ.
um ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant;
rigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter;
mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
ſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis)
ic jam galbaneos ſuadebo incendere odores.
elláque *d* arundineis inferre canalibus ultro
ortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
oderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
entéſque roſas, aut igni pinguia multo
ſtruta, vel pſythia paſſos de vite racemos:
ecropiúmque thymum, & grave olentia centaurea.
t etiam flos in pratis, cui nomen *e* amello
cere agricolæ, facilis quærentibus herba:
mque uno *f* ingentem tollit de cæſpite ſylvam:

p Al. *auguſtam.*
q Contra ante, *-ſervata cera Spiritiunt.*
r Pro ſpargens.
ſ Ipſos hauſtus Ita Scrv. Sed legitur etiam, hauſtu aquarum Ora fove.
t Melis decerpendi, vere & autumno.
x Aculeos latentes.
y Sæpe poſt vulnus moriuntur.
z Omnes viticſtavi tollantur.

a Cellulas.
b Morbos, ſicut nobis.

c Funerantium more comitantur exequias.

d Arundineiſque infuſi canalibus offeruntur cibi, maximè decocti melli, & cum galla vel arida roſa detriti galbani, etiam &c.
e Melliphylum, in Gloſſ.
f Varios caules & una radice,

Aureus ipſe; ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ,
g Sæpe deum *g* nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina *h* Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabuláque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſyncerus apes tulerit cruor altiùs omnem
Expediam, primâ repetens ab origine, famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata *i* Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quáque pharetratæ vicina Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque *k* coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibúſque premunt arctis: & quatuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus bimâ curvans jam cornua fronte
Quæritur: *l* huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur; plagiſque peremptо
Tunſa per integram *m* ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt; & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiáſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas,
Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus *n* humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
o Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur, tenuémque magis, magis aera carpunt,
Donec, ut æſtivis effulus nubibus imber,
Erupere; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſiquando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova *p* ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens *q* Peneia tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morbóque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem;

g Coronis ex variis floribus.

h Gallia ſuv.

i Vicus Aegyptius vicinus Alexandriæ, quem Alex. Pellæus condidit, id eſt Macedo.

k Quos fel nigro colore tinxit.

l Suffocationis notatio.

m Liqueſcunt & putreſcunt.

n Sanguis.

o Inter ſe conveniunt pinnatum velitatio.

p Uxoria Quis primus hoc experientiæ didicit?

q Theſſalica: à Peneo Theſſaliæ fluvio.

Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclarâ stirpe deorum
Si modò, quem perhibes, pater est r Thymbræus Apollo)
Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? f quid me cœlum sperare jubebas?
Ne etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum custodia soleis
Omnia tentanti extuderat, te t matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu u felices erue x sylvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes,
Ureata & validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant y hyali z saturo fucata colore:
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
Nesæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque;
Cydippéque, & flava Lycorias altera, virgo;
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clióque, & Beroe soror; Oceanitides, ambæ;
Ambæ auro, pictis b incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea,
Et tandem positis velox Arethusa, sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Matrisque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao densos divum numerabat amores:
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi; c vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens summâ flavam caput extulit undâ,
Et procul, O gemitu non frustrà exterrita tanto
Cyrene soror; ipse tibi d tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic, perculsa novâ mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina divum
Tangere, ait; simul alta jubet discedere latè
Flumina, quà juvenis gressus inferret, at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda;
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genitricis & humida regna,
Speluncisque e lacus clausos, locósque sonantes,
Ibat; & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diversa locis; f Phasimque, Lycúmque,

r A Thymbra, Phrygiæ oppido.
f quomodo cælestes honores sperem, qui terrestres facilè non possum.
t quamvis tu sis mihi mater.
u Fertiles.
x Syl. pro arboretes.
y Vitreo col. viridi, nymphis apto.
z Largo.
a Ex Illad. 6. & Theog. Hes.
b Venantium habitu: multæ enim nymphæ sunt venatrices;
c quod æqua sit pellucida ut vitrum. Paulo antè, Hyali saturo fucata colore.
d quem maximè curas, & diligis
e qui sunt fontium & fluviorum receptacula.
f Asiæ flu. qui in Gokkide scaturit: at Lycus in Phrygia manavit.

Et caput, unde altus primùm se erumpit Haipeus :
Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxosúmque sonans Hypanis, Mysúsque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare g purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes
Cyrene : manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsísque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula ; Panchæis h adolescunt ignibus aræ :
Et mater, cape Mæonii i carchesia Bacchi,
Oceano libemus, ait : simul ipsa precatur
Oceanúmque patrem rerum, nymphásque sorores,
Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
Ter k liquido ardentem perfudit nectare Vestem :
Ter flamma ad summum tecti i subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa.
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui m piscibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum,
Hic nunc Emathiæ portus, patriámque revisit
Pallenen : hunc & nymphæ veneramur, & ipse
Grandævus Nereus, n novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ità Neptuno visum est, immania cujus
Armenta, & o turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, priùs vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventúsque secundet.
Nam SINE vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando p flectes ; vim duram & vincula capto
Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cùm sol accenderit æstus,
Cùm q sitiunt herbæ, & pecori jam grátior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit : facilè ut somno aggrediare jacentem.
Verùm ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variæ illudent species atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus r atráque tigris,
Squammosúsque draco, & fulvâ cervice leæna ;
Aut acrem flammæ sonitum dabit ; atque ità vinclis
Excidit, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quantò ille magis formas se vertit in omnes,
Tantò, nate, magis contende tenacia vincla ;
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

g Pro cæruleo.

h Pro incendun. tur.

i Pocula. spec. pro genere.

k In ignem vinum purissimum fudit.

l Sursum jacta. Erat autem hoc felicis. augurium.

m Quia dii marini prima parte sunt equi, postrema pisces.

n Homerum interpretatur.

o Magnas ; ut, Cui turpe caput.

p Al. Vincet.

q Temp. meridiano.

r Exru.

ecrait, & ſ liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
uo totum nati corpus t perduxit ; at illi
ulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
ique habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
ueſilatere in montis, quo plurima vento
gitur inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos,
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis ;
rtus ſe vaſti Proteus tegit x obice ſaxi
e juvenem latebris averſum à lumine nympha
ollocat, ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
rdebat cœlo, & medium ſol igneus orbem
auſerat ; arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
ucibus ad limum radii tepefacta coquebant ;
um Proteus conſueta petens è fluctibus antra
uit ; eum z vaſti circum gens humida ponti
altans, rorem latè diſpergit amarum.
ernunt ſe ſomno diverſo in littore phocæ.
ſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
eſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
uditiſque lupos acuunt balatibus agni)
onſedit ſcopulo medius, numerúmque recenſet ;
ujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
ix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
um clamore ruit magno a manicíſque jacentem
ccupat ; ille ſuæ contra non immemor artis,
nnia transformat ſeſe in miracula rerum,
ræmque horribilémque feram, fluviúmque liquentem.
erùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
ſeſe redit, atque hominis tandem ore loquutus ;
Nam quis te juvenum confidentiſſime noſtras
ſit adire domos ? quidve hinc peris ? inquit ; at ille,
is Proteus, ſcis ipſe ; neque eſt te fallere cuiquam.
ed tu deſine c velle ; deûm præcepta ſequuti
enimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
antum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
rdentes oculos intorſit lumine glauco,
graviter frendens ſic fatis ora reſolvit :
Non te nullius exercent numinis iræ :
agna d lues commiſſa : tibi has miſerabilis Orpheus
uod quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
ſcitat, & rapta graviter pro ſ conjuge ſævit.
a quidem dum te fugeret per flumina præceps,
manem ante pedes hydrum moritura puella
rvantem ripas alta non vidit in herba.
chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
plêrunt montes : flerunt g Rhodopeïæ arces,

ſ Unait eum ut poſſet videndi numinis capax eſſe.
t Pro perduxit leg. & perfudit.

u Tempeſtate occupatis, perculantibus. Nauticum verbum.
x al. obice : ut ſupra obicibus pro objectus. y Mori et periclit.

z Marina monſtra, aut piſces.

a Manuum vinculis.

b Hic nam interrogat, cum indigestione. Vel ſimpliciter pro Quiſnam.
c Velle adventus mei cauſam inquirere.

d Non humilis, ſed magni.
e Al. Luis, magnorum ſcelerum illa pertinuit.
f Ki ry i e.

g Thra ia montes.

Altráque Pangæa,& Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.
Ipsa cavâ solans *b* ægrum testudine amorem,
Te dulcis conjux, te *i* solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
k Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
Ingressus, manésque adiit, *l* regémque tremendum,
Nesciáque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues simulacráque luce carentum;
Quàm multa in sylvis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber;
m Matres atque viri, defunctáque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti tardáque palus *n* innabilis undâ
Alligat, & novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cæruleósque *o* implexæ crinibus angues
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.
Jámque pedem referens casus evaserat omnes;
Redditáque Eurydice superas veniebat ad auras,
Ponè sequens (namque hanc dederat Proserpina legem)
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
(Ignoscendâ quidem *p* scirent si ignoscere manes)
Restitit, Eurydicémque suam, jam luce sub ipsa,
Immemor (heu!) victúsque animi, respexit: ibi omnis
q Effusus labor: atque immitis rupta *r* tyranni
Fœdera; térque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miseram & te perdidit, Orpheu
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque *s* nubantia lumina somnus;
Jámque vale; feror ingenti circumdata nocte,
Invalidásque tibi tendens (heu! non tua) palmas.
Dixit & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diversa; neque illum
Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit: nec *t* portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quò se raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu manes, quà numina voce moveret?
Illa quidem Stygiâ *u* nabat *x* jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub *y* acria deserti ad Strymonis undam

b Mœstum, vel deceptum.
i Deserto.
k Promontorium Lyconiæ, ubi fingitur descensus ad inferos.
l Orcum, Plutonem.
m Eadem Aen. 6.
n Al. inexhaustibilis.
o innexa.
p Ut supra, Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
q Fœdus, irritus & inanis.
r A Dite sibi datam legem violavit.
s Vide v. 856. lib. 5. Aen.
t Charon.
u Vehebatur.
x Ut pote mortua.
y Vide excelsa.

Pleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus;
Qualis populeâ mœrens z philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit; at illa
Flet noctem, ramóque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis latè loca queſtibus implet.
Nulla venus, nullíque animum flexere hymenæi;
Solus Hyperboreas glacies, a Tanaimque nivalem,
Arváque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Euridicen atque irrita Ditis
Dona querens; b ſpretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra deûm, nocturnáque orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros,
Tum quoque marmoreâ caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
(Ah) miſeram Eurydicen animâ fugiente vocabat;
Eurydicen toto c referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus; & ſe jactu dedit æquor in altum:
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At d non Cyrene: namque ultro affata timentem;
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa, hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſêre apibus; tu munera ſupplex
Pende, petens pacem, & faciles venerare e Napæas;
Namque dabunt veniam votis, iráſque remittent;
Sed modus orandi qui ſit, priùs ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & f intactâ totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem;
Corporáque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt g ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem, lucúmque reviſes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæſâ.
Haud mora; continuò matris præcepta facefſit;
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucúmque reviſit.
Hic verò ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liqueſacta boum per viſcera toto

z Lascivia. Quidam vol. eſſe ſpec. progenerę.

a Scythia fluvium.

b Legitur & Spretæ ut ſit, Quo nuptiarum munere ſpreto. Sunt autem Cicones in Thracia.

c Cum echo reſonaret.

d In altum ſe itidem dixit.

e Venerabile.

f Herbarum & florum dea.

g Ivgum boum Paſtu.

h Nono paſtu die.

i Venerabere placabis, ſacrificio.

Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis;
Immenſáſque trahi *k* nubes; jámque arbore ſummâ
Confluere, & lentis *l* uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorúmque canebam,
Et ſuper arboribus; Cæſar dum magnus ad altum
m Fulminat Euphratem bello, Victórque volentes
Per populos dat jura: *n* vímque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem *o* ignobilis oti;
Carmina qui luſi paſtorum, audáxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

k Examina nubibus ſimilia. *l* In morem uvæ congloboatas deſinere. *m* Fortiter pugnat: Ut, Scipiadæ, fulmina belli. *n* Ut lib. 1 quem mox qua ſint habeatis deorum conſilia, nec fas eſt, &c. *o* In quibus gloria otio adjuncta non eſt.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIBER. I.

ARGUMENTUM Lib. I.

Trojâ captâ, Æneas Anchiſæ & Veneris filius, vir ſingulari pietate parique fortitudine præditus, dum erroribus anno ſeptimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam navigat, immiſſâ, ab Æolo rege ventorum, rogationis, graviſſimâ tempeſtate, ad Libycum littus pellitur; egreſſúſque in terram, ſeptem ingenti multitudine cervos ſagittis proſternit, ſingulóſque in ſingulas naves (tótenim ex diſperſa claſſe collegerat) æqualiter tribuit: ſociósque deinde longis jam erroribus fatigatos ſpe futuræ quietis, ad tolerandum, quod reliquum eſt laboris, exhortatur. Interea Venus Æneæ ſui Troyánúmque cauſam apud Iovem agit, omniumque calamitatum illarum cauſam Junoni imputat. Jupiter cum reſeratâ fatorum ſerie, ſpe felicis poſteritatis potentiæ Romanorum, filiæ dolorem conſolatur. Cujus erat confirmata Venus, Æneæ ſuo, locorum ignaro, & explorandæ regionis cauſâ huc illuc oberranti, ſeſe ultro am præbet, navéſque diſperſas ſalvas eſſe nunciat: ſtenditque non procul illinc abeſſe Carthaginem, quæ tunc iis in locis condebat Dido. Æneas itaque mutua beneficio cavâ nube cinctus, unà cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi & ſocios ſalvos reperit, & à Didone benignè excipitur, Venus tamen quòd neque Junonis hoſpitio, neque muliebri inconſtantiæ ſatis fideret, ſub in Idaliæ lucis Aſcanio, pro eo Cupidinem ſubſtituit, qui inter amplexus & oſcula latenter reginæ amorem ſpirat Æneæ.

Ab

Aliud MODESTINI jurisconsulti Argumentum

Vir magnus bello, nulli pietate secundus
Æneas, odiis Junonis pressus iniquæ,
Italiam quærens, Siculis erravit in undis:
Jactatus tandem Libyæ pervenit ad oras:
Ignarúsque loci fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognovit Elisæ.
Quinetiam nebulâ septus pervenit ad urbem,
Arreptósque undis socios cum classe recepit.
Hospitióque usus Didûs per cuncta benignæ,
Excidium Trojæ jussus narrare parabat.

Aliud INCERTI AUTORIS Argumentum.

Æolus immittit ventos, Junone precante,
Trojanósque vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Æneam recipit pulchrâ Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanii sub imagine mittit Amorem.

Aliud MONOSTICHON

Primus habet, Libycam veniunt ut Troes in urbem.

ALIUD.

Æneas primo Libycis appellitur oris.

Admonendus es, Lector, primos quatuor versus in quibusdam editionibus omnino separari à sequentibus, quod à Varo & Tucca sublati fuisse dicantur: quorum judicio principium aptius Æneis habitura esset ab illo versu, ARMA virúmque, &c. *Eos certe multi ex veteribus minimè agnovisse videntur: neque est fortasse cur hos tanquam Æneidos principium agnoscamus, cùm potiùs sint veluti in ipsam præfantis. Quia tamen cohæret alioqui cum illo quinto is qui inter hos est quartus & ultimus, in testimonium antiquæ separationis, spatium interjiciendum duximus.*

Etsi autem hæc illorum quatuor versuum sententia; Quæ juvenis tenui stylo Bucolica scripsi; scriptis post Bucolica Georgicis, arva votis agricolæ quantumvis avidi respondere coegi: nunc cano arma. Perperam enim verbum Coegi solet hic exponi, adjecta post ipsum interpunctionis nota.

ILLE ego, *a* qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egressus sylvis vicina coegi
Ut, quamvis avido, parerent arva colono:
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis,

a Vide horum quatuor versuum expos. in iis quæ proxime præcedunt.

ARma, virúmque cano, Trojæ qui *b* primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavináque venit
Littora;

b Primus venit fato prof. Alii, Princeps. Alii, In primis.

Littora: multùm ille & terris jactatus & alto,
Vi superûm, sævæ c memorem Junonis ob iram.
Multa quóque & bello passus, dum conderet urbem
Inferrétque deos Latio: genus d unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora, quo numine læso
Quidve dolens regina deûm, tot e volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit: Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit (Tyrii f tenuere g coloni)
Carthago, Italiam contra, Tyberináque longè
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli;
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
h Posthabitâ coluisse Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
(Si quæ fata sinant) jam tum tenditque fovétque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ i verteret arces.
Hinc populum latè k regem, bellóque superbum
l Venturum excidio Libyæ; sic volvere Parcas
Id metuens, m veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis:
Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Iis genus invisum, & rapti Ganymedis honores;
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaum atque immitis Achillis
Arcebat longè Latio: multósque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tanta molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & n spumas salis ære ruebant:
Cum Juno æternum servans sub pectore vulnus,
Hæc o secum, Méne incepto desistere victam?
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis: Pallásne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam & p furias Ajacis Oilei?
Ipsa q Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Disjecitque rates, r evertitque æquora ventis;
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit scopulóque infixit acuto.
Ast ego, quæ divûm incedo regina, Jovísque
Et soror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero, & quisquam numen Junonis adoret
Præterea aut supplex aris imponat honorem?

c Ut lib. 5. *Juvenis gravis iræ, & ingenio nobilis asperi.*
d A quo Æneæ. Vel ut, molem quandam.
e Pro quam tenuere.
f Cultores advenæ. 5 IV. Qui jam tamen non simpliciter cultores intell. sed respectu coloniæ: quasi in coloniam deducti.
g Non contempti, sed in secundis habita.
h Pro, everteret, quod in altis.
k Regnaturem.
l Imperaturem.
m Eodem modo dictum quo veniæ subsidio, seu auxilio. Non signif. autem metum, sed tempus duraturæ: periodo actæ tantum dixisset, futurum exitio.
n Longi, utpote decennalis.

n Spumam suo arato navium rostris secabant.

o Voluerit, ut ver. 54.

p Furiosos amores Ajacis qui filius Oilei fuit.
q Jovis fulmen; v. Mate pulcherrimum illum versum, ut everterit videretur.

alia *f* flammato secum dea corde volutans,
nborum in patriam, loca *t* fœta furentibus Austris,
Eoliam venit: hîc vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatésque sonoras
mperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes, magno cum *x* murmure montis
ircum clausira fremunt: celsâ *y* sedet Æolus arce
ceptra tenens: mollítque *z* animos & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens, *a* molémque & montes insuper altos
mposuit, regémque dedit, qui fœdere certo
t premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole (namque tibi divûm pater atque hominum rex
t mulcere dedit fluctus, & tollere *b* ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium *d* in Italiam portans, victósque penates.
Incute vim ventis, submersásque obrue puppes:
Aut age *e* diversos, & dissice corpora ponto
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ;
Quarum, quæ forma pulcherrima, Dëiopeiam
Connubio jungam *f* stabili, propriámque dicabo;
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor; mihi jussa capessere *g* fas est.
Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra, Jovémque
h Concilias, tu das epulis accumbere divûm,
Nimbórumque facis tempestatúmque potentem.
Hæc ubi dicta, *i* cavum conversâ cuspide montem
Impulit in *k* latus: ac venti, velut agmine facto,
Quâ data porta, *l* ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuêre mari, totúmque à sedibus imis
Unà Eurúsque Notúsque *m* ruunt, creberque procellis
Africus; & vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamórque virûm stridórque rudentum.
n Eripuit subitò nubes cœlúmque diémque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuêre *o* poli, & crebris micat *p* ignibus æther;
Præsentémque viris intentant omnia mortem.
Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, & *q* duplices tendens ad sydera palmas
Talia voce refert; O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ sub mœnibus altis,
Contigit oppetere! ô Danaum fortissime gentis

f Inflammata Gravida.
t Elaborantes; egredi, inquit Ser. Sed Maro, cum, Conradus, inter se pugnantes in ipso etiam antro.
x Cum ablat. murmure Serv. vult rungi genit montis to cum *clausira*.
y Sedet Æol. in solio quod alt in celsa arce.
z Impetus ventorum.
a montium altorum.
b al Vectos. Sed magis placet ventos ut intell. tollere attollere. tentque ibidem ventum immittendo, ne sit singpro plu. tli. quamdam tamen Ventoeap. vel uno vento.
d Non & homines Ilienses.
d Vel, ex Ilio nata, opes portans in Ital.
e In diversa loca ital. *Diversos*.
f quod caret divortio.
g Nefas esset non cap.
h Impetras mihi regnum à Jove concilio.
i In quo vastum antrum.
k quod venti sient oblique.
l Pro, i ruunt vel erumpunt cum impetu.
m Hæc autem active, quasi cum ant, evertunt.
n Ut l. 3. Involvuntque diem nimbo.
o Pro aere.
p Fulgurantes.
q Ambas, Hiatus; Tydide nat.

Tydide! méne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuáque animam hanc effundere dextrâ?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
Scuta virûm, galeásque & fortia corpora volvit.
Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctúsque ad sydera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet:
(Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,
Dorsum immane maris summo) tres Eurus ab alto
In brevia & syrtes urget (miserabile visu)
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidúmque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronúsque magister
Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto:
Arma virûm, tabulæque, & Troia gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ
Et quâ vectus Abas, & quâ grandævus Alethes.
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissámque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem.
Fluctibus oppressos Troas cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad se Zephyrúmque vocat: dehinc talia fatur.
Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri,
Jam cœlum terrámque meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: sed motos præstat componere fluctus:
Post mihi non simili pœnâ commissa luetis.
Maturate fugam; regique hæc dicite vestro,
Non illi imperium pelagi, sævúmque tridentem,
Sed mihi sorte datum; tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos; illâ se jactet in aulâ
Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sit ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectásque fugat nubes, solémque reducit.

Cy-

a Ut
In
b Corpore & virtute deifica. Homer. Vult, notes jactat inanes.
c Avertendo se dat latus undis.
d Offendit.
e Qui latebant ob tempestatem.
f Velut dorsum.
g Absorbet.
h Vehebatur.
i Tempestas sic vocat.
k Qui jam ictell. de aqua marina; sed potius accipiendum de pluvia, ne sit hyems non ventosa.
l Aquam refusam & turbatam in suis gurgi.
m Tempestates quæ è cœlo irruerat.
n Potestate à me non data.
o Apostrophe est, non ut istiusmodi verbis.

mothoe simul & Triton adnixus acuto
etrudunt naves scopulo : *l* levat ipse tridenti,
vastas *m* aperit syrtes, & temperat æquor,
tque rotis summas levibus perlabitur undas :
veluti magno in populo cum sæpe coorta est
ditio, sævitque animis ignobile vulgus,
mque faces & saxa volant, furor arma ministrat ;
um pietate gravem ac meritis, si forte virum quem
onspexere, silent, arrectisque auribus astant ;
le regit dictis animos, & pectora mulcet :
cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
rospiciens genitor, *n* cœlóque invectus aperto.
ectit equos, *o* curruque volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima littora, cursu
ntendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
t in secessu longo locus : insula portum
icit, objectu laterum, quibus omnis ab alto
ngitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
c atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
cœlum scopuli, quorum sub vertice latè
quora tuta silent : tum sylvis *p* scena coruscis
uper, *q* horrentique atrum nemus imminet umbra :
onte sub adversa scopulis pendentibus antrum :
tus aquæ dulces, *r* vivóque sedilia saxo.
ymphārum domus : hic fessas non vincula naves
a tenent, unco non alligat anchora *s* morsu.
c septem Æneas collectis navibus omni
numero subit : ac magno telluris amore
gressi, optatâ potiuntur Troës arenâ
o sale tabentes artus in littore ponunt.
primùm silicis scintillam excudit Achates,
uscepitque ignem foliis, atque arida circum
rimenta dedit, rapuitque in fomite flammam,
n *u* Cererem corruptam undis, Cerealiáque arma
pediunt fessi rerum, frugésque receptas
orrere parant flammis, & frangere saxo.
eas scopulum interea conscendit, & omnem
pectum latè pelago petit, Anthea *y* siqua
atum vento videat, Phrygiásque biremes,
Capyn, aut celsis in *z* puppibus arma Caici.
im in conspectu nullam, tres littore cervos
spicit errantes : hos tota armenta sequuntur
rgo, & longum per valles pascitur agmen :
stitit hic arcumque manu, celeresque sagittas
ripuit, fidus quæ tela gerebat Achates ;
otesque ipsos primùm capita alta ferentes
mnibus arborei sternit ; tum vulgus & omnem

l Leves & navigabiles facit, ut exp. Ser. tam. quam ad Syrtes referens. Alii, Levat naves, id est, aufert & liberat.

m Ita ut ea hic naves existere postulat.

n Jam sereno, vectus per maria.

o Currus pro equis,

p Umbraculum simile scenis veterum.

q Horrorem inducente.

r Naturali.

s Lit, Dente tenax, lib. 6.

t Matis usque ignis madefactos.

u Suscepit Ser.

x Frumentum aqua maceratum.

y Al. siquem.

z Ut lib. 10. prætigete puppim ferro.

a Habent in cornua ramosa, quales sunt arborum.

Miscet

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs absistit, quàm septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerárat Acestes
Littore Trinacrio, dederátque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet.
O socii (neque enim ignari sumus *b* antè malorum)
O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem *c* penitúsque sonantes
Accéstis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti; revocate animos mœstámque timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt, illìc fas regna resurgere Trojæ.
d Durate, & vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert; curisque ingentibus æger,
Spem vultu simulat, *e* premit *f* altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt dapibúsque futuris;
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
Pars in frusta secant, verubúsque *g* trementia figunt;
Littore ahena locant alii, flammásque ministrant.
Tum victu revocant vires: fusique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.
Postquam exempta fames epulis, *h* mensæque remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spémque metúmque inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati; nec jam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontì,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortémque Gyan, fortémque Cloanthum;
Et jam finis erat, cum Jupiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrásque jacentes,
Littoráque & latos populos, sic vertice cœli
Constitit & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominúmque deúmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.
Certè *k* hinc Romanos olim *l* volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus; quæ te genitor sententia vertit?

b Ut Græce τῶν πρὶν κακῶν. Vel, aut malorum, ὦ ἐν.

c Accestis lib. 3. Scyllam & cæcum. resonantia saxa.

d Perseverante in his calesiandis.

e Occultat.

f Al. altos.

g Palpitantia adhuc.

h Mensæ in quibus dapes appositæ fuerant: vel ipsæ dapes. Sed illud malo.

i Quia olim quos quærebant amissos, sæpius vocabant antequàm abirent.

k Hinc Æneæ & Trojæ.

l Περιτροπὴ μήνων ἐνιαυτῶν. Rom.

Hæc equidem *m* occasum Trojæ tristésque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Hunc *n* eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur ; *o* quem das finem, rex magne laborum ?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi :
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It *p* mare proruptum, & pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, sedésque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armáque fixit
Troia ; nunc placidâ compóstus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos ? sic nos in sceptra reponis ?
Olli subridens hominum sator atque deorum,
Vultu, quo cœlum tempestátésque serenat,
Oscula libavit natæ, dehinc talia fatur :
Parce metu, Cytherea ; manent immota tuorum
Fata tibi ; cernes *r* urbem & promissa Lavini
Mœnia, sublimémque feres ad sydera cœli
Magnanimum Æneam ; neque me sententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longiùs & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum *s* gens geret Italiâ, populósque feroces
Contundet, morésque viris & mœnia ponet ;
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternáque transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res stetit *Ilia* regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnúmque à sede Lavini
Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam *t* tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectoreâ ; donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit *Ilia* prolem.
Hinc lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanósque suo de nomine dicet ;
His *u* ego nec metas rerum, nec tempora pono ;
Imperium sine fine dedi ; quin aspera Juno,
Quæ *x* mare nunc terrásque metu cœlúmque fatigat,
Consilia in melius referet, mecúmque fovebit
Romanos rerum dominos, *y* gentémque togatam.
Sic placitum *z* : venit lustris labentibus ætas,
Cum *a* domus Assaraci Phthiam clarásque Mycenas

Servitio

m Excidium.

n Itidem adversa.

o Dare vis

p Quia tam mare vocantur.

q Parva ora leviter tetigit.

r Id est promissa Lavinii mœnia, per epexegesin. Alioqui intell. Troiam & La Quidem, Romam & Lavinium.

s Verna hyberna. Tres anni.

t Alba tres annos caput regni fuit.

u Nec certum imperii terminum, nec certum annorum spatium statuo.

x Gentem Romanam.

y Assaracus Capys Anchisaque patrem Æneæ.

Servitio premet, ac victis dominabitur Argis;
Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Julius a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
Accipies secura: a vocabitur hic quoque votis,
Aspera tum positis b mitescent sæcula bellis,
Cana Fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
c Mercurium. Hæc ait, & c Maia genitum demittit ab alto,
Ut terræ, utque novæ pareant Carthaginis arces
d Voluntaris Jovis. Hospitio Teucris, nè d fati nescia Dido
Finibus arceret: volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et jam jussa facit; ponúntque ferocia Pœni
Corda volente Deo: in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentémque benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire locósque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
e Exquisita S: Forte. Exacte cognita Quid si vero adverbia licet pro Exacte? f In loco convexo quasi ex nemore tecto: nam sylvis sæva comitis desuper imminebat.
Qui teneant (nam inculta videt) hominésne ferane?
Quærere constituit, sociisque e exacta referre.
Classem f in convexo nemorum sub rupe cavata
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit, ipse uno graditur comitatus Achate,
g Bina manu lato crispans hastilia ferro,
Cui mater mediâ sese tulit obvia sylvâ,
Virginis os habitúmque gerens, & virginis armâ
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucrémque fugâ prævertitur Hebrum.
Namque humeris de more h habilem suspenderat arcum
i Venatrix, dederátque comam diffundere ventis:
Nuda genu nodóque k sinus collecta fluentes.
At prior, Heus inquit juvenes, monstrate mearum
Vidistis siquam hic l errantem fortè sororum
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis,
Aut m spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contrà sic filius orsus,
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum
O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat: n ô dea certè:
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrúmque leves quæcunque laborem:
Et o quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris

z Al. aspicies.
a Hic quoque deus erit: ut, Damn. in quoque v. in Bac.
b Per Augustum.
g Bina hastilia, ut Homer. πάλλω δύο δοῦρε. Reperiter autem hic versus lib. 12. de Turno.
h Apeum sexui.
i Quasi venatrix.
k Sin. Vestris.
l Vagantem, foras investigando.
m Præ ardore & ira.
n O virgo, aut certe dea. Sed quam dea?
o Sub qua regione cœli.

Jactæ

iactamur doceas: (ignari hominúmque locorúmque
erramus, vento huc vastis & fluctibus acti)
Multa tibi ante aras nostrâ cadit hostia dextrâ.
Tunc Venus, Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos est p gestare pharetram,
Purpureóque q altè suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
Sed fines Lybici, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
Germanum fugiens; s longa est injuria, longæ
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum,
Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater t intactam dederat, primisque jugârat
Ominibus; sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante x aras, atque auri cæcus amore;
Clam ferro incautum y superat, z securus amorum
Germanæ, factúmque diu celavit: & a ægram,
Multa malus simulans, vanâ b spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, trajectáque pectora ferro
Nudavit: c cæcúmque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriáque excedere suadet:
Auxilióque viæ veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido sociósque parabat.
Conveniuntquibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat, naves, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerántque auro; portantur avari
Pygmalionis opes pelago; dux fœmina facti.
Devenere locos ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentémque novæ Carthaginis arcem;
Mercatique solum, facti de nomine d Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos quí tandem e quibus aut venistis ab oris?
Quóve tenetis iter? Quærenti, talibus ille
Suspirans, imóque trahens à pectore vocem;
Dea, si, f primâ repetens ab origine, pergam,
Et vacet g annales nostrorum audire laborum;
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ (si vestras fortè per aures
Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates

p Ut gestio.
q Usque ad genua ut s. Nuda genua.

r Pygmalionem.
s Ejus narratio longè est repetenda.
t Virginem ded. in matrim.
u Quæ auspices nuptiis interponebantur.
x Hercules, cujus sacerdos erat.
y Pro interemit.
z Contemptor, Solutus metu nè pro amore odium consequeretur.
a Animo, id est, tristem.
b Reditus illius.
c Occultum sc. familiæ, quod ab affine & cognato fuisset interf.

d Quas Pygmal. suas putabat.

e Vide Iustinum.

f A rapta Helena.
g Enumerationem qualis esse solet in annal.

h Casu suo-

Classe veho mecum: famâ super æthera notus,
Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre deâ monstrante viam, data fata sequutus;
Vix septem convulsæ undis Euróque supersunt.
Ipse ignotus, egens Lybiæ deserta peragro,
Europâ atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios, classémque relatam
Nuntio, & *k* in tutum versis Aquilonibus actam;
Ni frustrà augurium vani docuere parentes.
Aspice bis senos lætantes agmine *l* cycnos,
Ætheriâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo; nunc terras ordine longo
Aut *m* capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantúsque dedere;
Haud aliter puppésque tuæ, pubésque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modò, & quà te ducit via, dirige gressum.
Dixit; & avertens roseâ cervice refulsit,
n Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere, pedes *o* vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce sequutus;
Quid natum toties crudelis *p* tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incusat, gressúmque ad mœnia tendit.
At Venus obscurum gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedésque revisit
Læta suas; ubi templum illi, centúmque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halent.

Corripuere viam interea, quà semita monstrat:
Jámque ascendebant collem, qui *q* plurimus urbi
Imminet, adversásque aspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, magnalia quondam:
Miratur portas, strepitúmque, & *r* strata viarum.
Instant ardentes Tyrii; pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:
Pars *s* aptare locum tecto, & concludere *u* sulco.

Jura
Hic
Fun
Rup
Qua
Exer
Edu
Stip
Aut
Igna
Ferv
O so
Æne
Infer
Per m
Lucu
Quo
Effod
Monf
Egreg
Hic te
Cond
Ærea
Ære t
Hoc p
Leniit
Ausus
Namq
Regin
Artifi
Mirat
Bellâq
e Atric
Constit
Quæ re
In Pri
Sunt b
Solve
Sit ait,
Multa
Namqu
Hæc fu
Hæc Ph
Nec pre
Agnosc
Tydide
Ardent

a Una stella quam semper videt per diem.

k Actam in lat. eq. conversis.

l Cycnos navibus, aquilam tempestat. comparat.

m Designare, eligere.

n Ambrosia fl. ditæ, vel immortalis.

o Quæ prius nodo sinus coll. Æn. v. 314.

p Ut Juno, & cæt. ta numina quæ mihi (utpote Trojano) adversantur.

q Longus 3000. passus O. ex Cel. & Appian.

r Vivis lapidibus strratas.

s Molibus jactis extollere. t al. Optare,

u Fossa.

Jura magistratúsque legunt, sanctúmque senatum.
Hic portus alii effodiunt; hic alta theatris
Fundamenta locant alii; immanésque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate novâ per florea rura
Exercet sub sole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm x liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum jam mœnia surgunt!
Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebulâ (mirabile dictu)
Per medios, miscétque viris, neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit mediâ, y lætissimus umbrâ,
Quo primum jactati undis & z turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrârat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & a facilem victu per secula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & b numine divæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexaque
Ære trabes, foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit; hic primùm Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum quæ c fortuna sit urbi
Artificúmque manus d inter se, operúmque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellâque jam famâ totum vulgata per orbem:
e Atridas, Priamúmque, & sævum ambobus Achillem,
Constitit, & lacrymans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus: sunt hic etiam f sua præmia g laudi,
Sunt h lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum picturâ pascit inani
Multa gemens, largóque humectat flumine vultum.
Namque videbat uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, i premeret Trojana juventus;
Hac Phryges: instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrymans; primo quæ k prodita somno
Tydides multa l vastabat cæde cruentus;
Arcentésque avertit equos in castra priùsquam

x Liquida, ex Georg. 4. Sic facat, l. 3.

y Amœnissimus.
z Venti.

a Fertilem.
b Numinis simulacro.
c Felicitas.
d Collatas, seu comparatas. Omnes miratur, sed hanc tamen præcipuè.
e Agrei filios, Agamemnonem & Menelaum.
f Ideò, sibi convenientia. Vel sibi debita: quæ (vel qualia) meretur.
g Vitiosè. Vel factis laudabilibus.
h Sunt qui rei afflictas & miserabiles commiseratione & lacrymis prosequantur: quo miseris aliquod sunt solamen.
i Impressionem, faceret cum impetu in Græcos.
k A Dolone.
l Hominibus cæd hantebat & vacuis faciebat. Sic alibi. Quinetiam Vastabat, pho eodem

Pabula gustassent Trojæ, Xanthúmque bibissent.
m Parte aliâ fugiens amissis Troïlus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, currúque hæret resupinus n inani,
Lora tenens tamen: huic cervíxque comæque trahuntur
Per terram, & o versâ pulvis p inscribitur hastâ.
Interea ad templum non æquum Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplúmque ferebant,
Suppliciter tristes, & q tunsa pectora palmis.
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Pliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentémque manus Priamum conspexit inermes,
Se quoque principibus permistum agnovit Achivis,
Eoásque acies, & r nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum s lunatis agmina t peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertæ u cingula mammæ
Bellatrix, audétque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutúque hæret defixus in uno:
Regina ad Templum, formâ pulcherrima, Dido
Incessit, magnâ juvenum stipante catervâ.
Qualis in x Eurotæ ripis, aut per juga y Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille sequuntur
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
Fert humero, gradiénsque deas supereminet omnes;
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisque futuris.
Tum foribus divæ, mediâ testudine templi,
Septa z armis, solióque altè subnixa, resedit.
a Jura dabat legésque viris, operúmque laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat;
Cum subitò Æneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestúmque videt, fortémque Cloanthum,
Teucrorúmque alios; ater quos æquore turbo
Disjecerat, penitúsque alias advexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates;
b Lætitiáque c metúque avidi conjungere dextras
Ardebant; sed d res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cavâ speculantur e amicti
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniat; cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes f veniam, & templum clamore petebant.

m P. à pictura. n cui jam deerat rotæ. o Retro conversa cuspide hasta. p Inscribitur, scalpitur, fulcatur.
q Ad movendum Deæ animum.
r Æthiopis. s Medium lunam referentibus. t Scutis brevibus. u Aur. clag. Periph. baltei.
x Fl. Laconiæ. y Montis Dei.
z Armatis custodibus. a Quidem gan. Jura dabat, non aut. indicebat, ut judex. Sed hoc subtilius. Ob socios Iliacos. b Propter consortium Phœnicum. c Gaudio sociorum adventus. d Ut supra, Et mulso vehuntur circum dea fas dii amici. e Facem.

Postqu

Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit;
O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiáque dedit gentes frænare superbas;
Tröes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus; prohibe infandos a navibus ignes:
Parce g pio generi, & propiùs res aspice nostras. g Trojanis qui sunt pii.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas;
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ;
O Inotrii coluere viri; nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit. ——————
Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitúsque h procacibus Austris. h Obstinate urgentibus, Sc biode suum in nos flatum repetentibus.
Pérque undas, superante salo, pérque invia saxa
Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? i hospitio prohibemur arenæ; i Cum littora jure gentium communia sint.
Bella cient, primáque vetant consistere terrâ.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At k sperate deos memores fandi atque nefandi. k Timete d. m. beneficiorum & malefactorum.
Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bello major & armis;
Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ
Æthereâ, nec adhuc crudelibus occubat umbris;
l Non metus; officio nec te certâsse priorem l Al. Non metus officio.
m Pœniteat; sunt & Siculis regionibus urbes, m Non mærendum tibi est nè te pœn. &c.
Armique, Trojanóque à sanguine clarus Acestes. n Hominis apti ad arma.
Quassatam ventis liceat subducere classem, o Ligna incidere ex quibus remi fiant.
Et sylvis aptare trabes, & stringere remos.
Si datur Italiam, sociis, & rege recepto, p Æneæ.
Tendere, ut Italiam læti Latiúmque petamus.
Sin absumpta salus, & te, p pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iüli;
At freta Sicaniæ saltem sedésque paratas,
Unde huc advecti, regémque petamus Acestem.
Talibus Ilioneus; cuncti simul q ore fremebant. q Consentiebant. Assentientes quidem, sed ostendentes se ægre ferre injurias sibi illatas.
Dardanidæ. ——————
Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur;
Solvite corde metum Teucri, secludite curas;
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ nescit urbem?
Virtutésque, virósque, & tanti incendia belli? r Virtutes virorum.

Non ſobtuſa adeò geſtamus pectora Pœni;
Nec tam averſus equos Tyriâ t ſol jungit ab urbe;
Seu vos u Hyſperiam magnam, x Saturniáque arva,
Sive Erycis fines, regémque optatis Aceſtem;
Auxilio tutos dimittam, opibúſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
y Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite naves;
Tros Tyriúſque mihi nullo diſcrimine z agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas! equidem per littora certos
Dimittam, & Lybiæ luſtrare extrema jubebo,
Si quibus ejectus ſylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates
Et pater Æneas, a jamdudum b erumpere nubem
Ardebant; prior Æneam compellat Achates,
Nate deâ, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem ſociósque receptos.
c Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum; dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claráque in luce refulſit;
d Os Humeróſque deo ſimilis; namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, luménque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflârat honores.
Quale e manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariúſve lapis circundatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repentè
Improviſus ait, Coràm, quem quæritis, adſum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores;
Quæ nos relliquias Danaum, f terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias; grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quicquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſiquid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant! quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, g dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, b polus dum ſydera paſcet;
Semper honos, nomenque tuum, laudéſque manebunt,
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævaque Sereſtum;
Pòſt, alios; fortémque Gyan, Fortémque Cloanthum.
Obſtupuit i primò aſpectu Sidonia Dido,

ſ Graſſa ingenia.
t Qua putantur obtuſiores qui neg à ſole remotiores & frigidiores incolunt.
u Latium.
x Voltis urbem quam ſtatuo? z Regetur.
a Cum ſocios vidiſſet, & Didonem loquentem audiſſent.
b Rupta nube exire. Alias, Abrumpere.
c Orontes.
d Oris venuſtate, & humerorum latitudine. Æn.
e Artificis;
f Ille in principio hujus lib. multum ille & terris jactatus & alto.
g Dum in montium r. latera inclinata circumlabunt.
b Pro polus Br. legit palus, de omni humore, aut de maris ut Hom. Λιμνη
i Primo cum ó nota quæ admirat. eſſe indicat. Non enim primo jungitur cum a ſpectu: ſed refertur ad ſeq. dicendo.

Casu deinde viri tanti, sic ore loquuta est:
Quis te nate deâ, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiquâ Teucrorum à stirpe volebat:
Quare agite, ô tectis juvenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit consistere terrâ.
k Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Æneân in regia ducit
Tecta: simul divûm templis *l* indicit honorem.
Nec minùs interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos:
m Munera, lætitiamque dei.——
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Ante laborata vestes ostróque superbo:
Ingens argentum mensis, cœlatáque in auro
Fortia facta patrum: series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius *n* consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem:
Ascanio *o* ferat hæc, ipsúmque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet pallam *p* signis auróque rigentem,
Et circum textum croceo *q* velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cùm peteret, inconcessósque hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, collóque monile
r Baccatum, & duplicem gemmis auróque coronam.
Hæc *s* celeratus iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore versat
Consilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.

k In meipsa experta quod sit malis consultari, disco miseris succurr. At, Serv. vult meæ repeti & ante *disc.*
l Id est, feriis: ut esset publica gratulatio, & deorum favor accederet: at § Jussit fieri supplicationes.
m Id est, vinum, inq. Ser. at Cor. tectos, Mittit hæc omnia, ut Neptuno sacri fiant. Quæ res munera & Lætitiam Neptuno offerat. Hæc ille. Est autem & alia lectio (sed minus rationi consentanea) *die* ut si pro *dici*. De qua vid. Gell.
n Ejus mente quieta.
o Nunciat.
p Ex auro intertexto factis.
q Cyclademcircum textam signis acanthum herbam seu virgultum referens.
r Baccis ornatum, i margaritis
s Celeriter exequens.
t Sub Ascan. imagine.

Quippe domum timet *u* ambiguam, *Tyriósque* *x* bilingues
Urit atrox Juno, & sub noctem cura recursat.
Ergò his aligerum dictis affatur Amorem;
Nate, meæ vires, mea magna potentia solus:
Nate, *y* Patris summi qui tela Typhoëa temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora *z* jactetur, odiis Junonis iniquæ.
a Nota tibi; & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa *b* tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus, & vereor quo se *c* Junonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit *d* cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flammâ
Reginam meditor, *e* nè quo se numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem:
Regius accitu chari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis restantia Trojæ.
Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrati sede recondam,
Nè qua scire dolos, mediúsve occurrere possit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
f Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas, laticémque Lyæum:
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallásque *g* veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis: & alas
Exuit, & *h* gressu gaudens incedit Iüli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat; & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbrâ.
Jámque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat *Tyriis*, duce lætus Achate.
Cùm *i* venit, aulæis jam se regina superbis
k Aureâ composuit sponda, *l* mediámque locavit.
Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt: stratóque super discumbitur ostro.
Dant manibus famuli lymphas: Cererémque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis *m* adolere penates.
Centum aliæ, totidémque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per limina *n* læta frequentes

Conve

u De qua notes ambigi, Græcis in Troiadis favet.
x Perfidos.
y Jovis fulmina.
z Jactetur quæ vocet quæ.
a Pro, Notum, Græc. more.
b Hospitio acceptum retinet.
c In quibus Juno colitur.
d In opportunitate tanta.
e Ad nutum alicujus numinis.
f Fallendo assumi, Falsore præse tu. Scal. exp. Fallam habeas & præ te feras, repræsentes.
g Amoris quasi veneno.
h Incedit cum Aliate eodem modo quo Iunia incessisset, si adfuisset.
i Ascanius.
k Auratis vestibus ornata, vel Aurea sponda, per Synec.
l In tecto, qui medius erat, recubuit.
m Colere, coronare, augere, & Iatos facere
n qua lætitiam præse ferre videantur.

invenere, toris jussi discumbere pictis.
mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,
Flagrantêsque dei vultus, simulatáque verba,
illámque, & pictum croceo velamen acantho,
recipuè infelix, p pesti devota futuræ,
xpleri mentem nequit, q ardescitque tuendo
hœnissa, & puero pariter donisque movetur:
le ubi complexu Æneæ collóque pependit,
t magnum r falsi implevit genitoris amorem,
eginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
æret, & interdum gremio fovet, inscia Dido
ndeat quantus miseræ deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere s Sichæum
ncipiter, vivo tentat u prævertere amore
ntidem x resides animos, desuetáque corda.
Postquam y prima quies epulis, mensæque remotæ,
raterasq; magnos statuunt, & z vina coronant.
it strepitus tectis, vocésque per ampla volutant
tria; dependent lychni laquearibus aureis
ncensi, & noctem flammis funalia vincunt
ic regina gravem gemmis auróque poposcit,
mplevitque mero pateram, quam Belus & omnes
Belo a soliti: tum facta silentia tectis.
upiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
unc lætum Tyriisque diem Trojáque profectis
sse velis, nostrósque huius meminisse b minores.
dsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
t vos ô cœtum Tyrii celebrate c faventes.
ixit, & in mensa d læticum libavit honorem:
rimáque libato e summo tenus attigit ore.
um Bitiæ dedit f increpitans; ille impiger hausit
spumantem pateram, & pleno se proluit g auro;
ost alii proceres: citharâ crinitus Iopas
ersonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
ic canit errantem lunam, solisque labores:
nde hominum genus & pecudes: unde imber, & h ignes:
rcturum, l pluviásque Hyadas, geminósque Triones:
uid tantum Oceano properent se tingere soles
yberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
ngeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur.
ecnon & vario noctem sermone trahebat
nfelix Dido: m longúmque bibebat amorem,
ulta super Priamo rogitans, super Hectore multa:
unc quibus Auroræ venisset filius armis:
unc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.

a Vultus qui sic flagrabant, ut Dei esse apparerent.
p Pernicioso & exitiali amoti.
q Incenditur amore, Concipit flammas amoris.
r Quem falso suum esse dicebat.
s Mandatorum matris.
t Amorē in Sio.
u Præoccupare, Junonem præveniendo.
x Inertes ad amandum.
y quia reptebant potationes.
z Pocula cor. ut l. 3. m *gnum erat, corona indi*: vel ut Hom.
κρητῆρας ἐστεφάνωσαν ποτοῖο.
a *Soliti* impleto, cum velint libare.
b Posteros.
c Linguis & animis
d Vinum, quod est laticum honos
e Cum libasset, quod relictum erat ore leviter tetigit
f Increpitando instans ut acciperet, sive urgens.
g Adhuc spumantem, utpote plenam, cum vinum Dido vix degustâsset.
h Aurea pateræ. Alias, *ore*.
i Defectus.
k Fulgura & fulmina.
l *Pluv.* adjectiv

m Magnum & donec ipsa viveret duraturam, inquit Corr. At Non. Sanum & pernicio-

Immo

Immò age, & à prima dic hospes origine nobis
Insidias (inquit) Danaum casúsque tuorum,
Errorésque tuos; nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.

Publii Virgilii Maronis
ÆNEIDOS
LIBER. II.
ARGUMENTUM

Didûs voluntati morem gerens Æneas, excidii Trojani narrat. Ea est hujusmodi: Græci decimo belli Trojani anno, attritis jam viribus, virtutique diffidentes, ad dolos confugiunt: nocteque eâ quæ urbis incendium auspicatur, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relictis in litore Trojano equo ligneo, tantæ magnitudinis, ut portis recipi non posset, ejus utero lectissimum quemque virorum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, dirutâ muri parte, equum in arce statuunt. Nocte intempestâ Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam quâ equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon, reserato equi utero, armatos eos educit. Omnia ferro flammisque fœdantur. Æneas interea Hectore in somnis admonetur, ut sibi fugâ consulat, deosque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem fugæ præferens, frustrà in arma ruit. Satis felicibus mus impetus succedit Trojanis, donec Choræbi consilio, quuti sumptis Græcorum armis, suorum telis obruti sunt. Interea Priami regia oppugnatur, Priamúsque ipse ad aras Achillis filio interficitur. Æneas itaque, frustrà tot omnibus, cùm jam nihil spei reliquum esset, sacra Deos patri committit, eóque in humeros suos sublato, assumpto Ascanio filio Creusáque uxore, fugam arripit: Græci pergo insequuntur. In eo tumultu Creusam uxorem amittit, cujus quærendæ causâ per totam urbem oberranti, ejus uxoris umbra, virúmque mortis suæ certiorem facit. Æneas ad socios revertitur, quò jam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, ejus auspicium, quocunque tendere vellet, sequi paratus.

Aliud MODESTINI jurisconsulti Argumentum

Conticuere omnes: tunc sic fortissimus heros
Fata recensebat Trojæ, casúsque suorum,
Fallaces Graios, simulatáque dona Minervæ,
Laocontis pœnam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnum quo monitus acceperat Hectoris atrum:

Jam flammas cœli, Troum patriæque ruinas,
Et regis Priami fatum miserabile semper:
Impositúmque patrem collo, dextráque prehensum
Ascanium, frustrà à tergo comitante Creusâ:
Ereptam hanc fato, sociosque in monte repertos.

INCERTI AUTORIS Argumentum.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorúmque dolos, & equum, fraudémque Sinonis,
Excisámque urbem Priamíque miserrima fata:
Vique patrem impositum forti cervice per ignes
Extulerit, charámque amiserit ipse Creusam.

Aliud MONOSTICHON

Edocet excidium Trojæ cladémque secundus.

ALIUD.

Funera Dardaniæ narrat fletúsque secundo.

Conticuere omnes, *a* intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum regina Jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopúmve, aut duri miles Ulyssi,
Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, suadéntque *d* cadentia sydera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
Quamquam animus meminisse horret, luctúque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum, divinâ Palladis arte
Ædificant; sectáque intexunt abiete *e* costas.
Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
Hic delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri; penitúsque cavernas
Ingentes, uterúmque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
Insula dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantùm sinus, & statio malefida carinis.
Huc se provecti deserto in *f* littore condunt;
Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.
Ergò omnis longo *g* solvit se Teucria luctu:

a Pro, Intenta o a habet ant, id est, defixa in loquentem, ut fit Hypal. Vel, intenti ad ejus verba, ne hiscebant quidem.
b Quibus magna ex parte interfui Vel, quorum magnam partem ego cum meis expertus sum.
c Tam denique misera, ut nè ipsi quidem hostes sine lacrymis ea audire possint. Si. l. in. vel *Priamo miseranda manus.*
d Adventante autora.
e Interiora stamina, quibus lateram compages nitebatur.
f Hujus insulæ quæ cultoribus vacua, Achilli in prædam concessa fuerat.
g Excusso luctu dant se lætitiæ Trojani.

Panduntur

Panduntur portæ: juvat ire, & Dorica castra
Desertósque videre locos, littúsque relictum.
b Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles;
i Classibus hic locus, hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primúsque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectáque dona
Præcipitare jubent, *k* subjectisque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
SCINDITUR *l* incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi *m* ante omnes, magnâ comitante catervâ,
Laocoon *n* ardens summâ decurrit ab arce;
Et procul; O miseri, quæ tanta insania, cives?
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
o Dona carere dolis *p* Danaum? sic notus Ulysses?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos *q* venturáque desuper urbi,
Aut aliquis latet error: equo nè credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque *f*eri curvam compagibus alvum
Contorsit; stetit illa tremens, uteróque recusso
Insonuere cavæ, gemitúmque dedere cavernæ.
Et, si fata deûm, si mens non læva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojáque nunc stares, Priamique arx alta maneres:
Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,
t Hoc ipsum ut strueret, Trojámque aperire Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu *u* certè occumbere morti.
Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, certántque illudere capto;
Accipe nunc Danaum *x* insidias; & crimine ab uno
y Disce omnes. ——— ———
Namque ut conspectu in medio *z* turbatus inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu! quæ me tellus (inquit) quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus, *a* insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis

Imp

b Verba sunt visentium.
i Manipulis, Isid. Sic & S. de equitibus.
k Pro, *subjecti sint*: nisi forte sic scribendum est.
l Mobile, instabile.
m Coram omnibus, videntibus cunctis. Aut est Periſologia.
n Ita æstuans.
o *Dona carere dol.*
p *Dan sic not.* Estne tam male vobis notus?
q Oppressura urbem, utpote ejus mœnibus altior.
r Tum quoque cum ferunt dona *f* Equi.
t Has ipsas insidias.
u Al. *certa.*
x Al. *Insidias & crimen ab uno.*
y *Disce omn.*
z Quasi turbatus. Sed fieri etiam potest ut esset turbatus, donec vidisset an sua fallacia sic ederet,
a Al. *& super.* Conveniet autem & cum præced: *neque.*

petus; hortamur fari, quo sanguine cretus:
idve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto.
e hæc, depositâ tandem formidine, fatur,
ncta equidem tibi rex, *b* fuerint quæcunque, fatebor
ra, inquit, neque me Argolicâ de gente negabo:
c primum: nec si miserum fortuna Sinonem
mit, vanum etiam mendacémque improba finget.
ndo, *c* aliquod si fortè tuas pervenit ad aures
ſidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
oria; quem *d* falsâ sub proditione Pelasgi
ſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
emisere neci, nunc *e* cassum lumine lugent:
i me comitem & consanguinitate propinquum
uper in arma pater primis huc miſit ab annis.
um stabat regno incolumis, regnúmque vigebat
nsilis, & nos aliquod noménque decúsque
ſimus: invidiâ postquam pellacis Ulyssis
ud ignota loquor) *f* superis concessit ab oris,
ſtus vitam in tenebris luctúque trahebam,
casum insontis mecum indignábar *g* amicis,
cta cui demens; & me fors siqua tulisset,
patrios unquam remeâssem victor ad Argos.
oniſi ultorem, & verbis odia aspera movi.
ic mihi prima mali labes; hinc semper Ulysses
inicibus terrere novis: hinc spargere voces
vulgum ambiguas, & *h* quærere conscius arma.
c requievit enim, donec *i* Calchante ministro,
d quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
idve moror? Si omnes uno ordine habetis Achivos,
que audire sat est, jamdudum sumite pœnas;
ic Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
m verò ardemus scitari & quærere causas.
nas scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
sequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
pe fugam Dana iTroiâ cupiere relictâ
ſiri, & longo fessi discedere bello.
ciſſentque utinam! Sæpe illos aspera ponti
tercluſit hyems, & terruit Auster euntes
ncipuè cùm jam hic trabibus contextus acernis
aret equus, toto conuerunt æthere nimbi.
ſpensi, Eurypylum scitatum oracula Phœbi
timus, ſique adytis hæc tristia dicta reportat.
guine placâstis ventos, & *m* virgine cæsâ,
m primùm *n* Iliacas Danaï veniſtis ad oras,
guine quærendi reditus, animáque litandum
olicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
ſtupuere animi; gelidúsque per ima cucurit

b Quicunque me sequantur eventus. Ita Ser. quæ legit, *furis*, *quodcunque*.

c Malo vocem *aliquod*, quæ jungatur cum *nomen*: quàm *aliquid* quod jungendum esset cum *fando*.
d Sub falso crimine proditionis.
e Privatum lumine, interemptum.
f Interemptus est.
g Palamedis.

h Quærere dolos, qui ipſi essent arma ad resistendum mihi. qual. hantis ministerio & objecta *me æstimat* atæ, vel opponit mortem, ut sequ. Vel subaudiendum *talo* quid.
i Si *ema*. Græc. eodem loco & numero ducitis, & pro hostibus habetis.
l Iter parantes, vel iter ingredientes.

m Iphigeniæ. Agamemn. filiæ.
n In Aulidem.

Ossa tremor, cui *o* fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ sint ea numina divûm
Flagitat: & mihi jam multi crudele *p* canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies: tectúsque recusat
Prodere voce suâ quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
q Compositò *r* rumpit vocem, & me destinat ara.
Assensere omnes: & quæ sibi quisque timebat
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jámque dies infanda aderat. Mihi sacra *s* parari,
Et *t* falsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limosóque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent: si fortè recedissent.
Nec mihi jam patriam *u* antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces natos, exoptatúmque parentem
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te per superos & conscia numina veri,
Per, siqua est quæ restat ad hoc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

His lacrymis vitam damus: & miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus: dictísque ità fatur amicis:
x Quisquis es (amissos hinc jam jam obliviscere Graios)
Noster eris: mihique hæc edissere vera roganti,
Quò molem hanc immanis equi statuêre? quis autor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina bellî?
Dixerat. Ille, dolis instructus & arte Pelasgâ,
Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas;
Vos *y* æterni ignes, & non violabile vestrum
Testor numen (ait) vos aræ, ensésque nefandi,
Quos fugi, *z* vittæque deûm, quas hostia *a* gessi:
Fas mihi Graiorum *b* sacrata resolvere jura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Siqua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modò promissis maneas, servatáque serves
Troja fidem: si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, ut cœpit fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit; impius ex quo
Tydides, sed enim scelerúmque inventor Ulysses,
Fatale aggressi sacrato avellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibúsque cruentis

o Fata præparat mortem.

p Prædicebant.

q Ex composito Ulyssis impulsu, non oraculi jussu.

r Ῥῆξεν φωνήν. In vocem erumpit.

s Parari cœperunt.

t Molæ salsæ, quæ fit ex victimæ & foci necnon cultri aspergebantur.

u *antiq.* charæ, sed pro iis Argos *antiq.* vocant *patr.* ut & Soph. commendat à vetustate. Quidam *antiq.* priscam intell.

x *Quisquis es noster eris* verba sunt imp. transfugam in fidem suam recipientis, Liv.

y Sydera. Alii, renates; ut *Æternumque adytis effert penetr. ignem.* Alii Vestæ focos.

z Sunt qui *deum* jungunt cum *hostia.*

a Cum essem victima, ideo destinata.

b Quia sacramenti militaris religione videbatur esse obstrictus.

Virgineas ausi divæ contingere vittas :
illo fluere ac retro sublapsa referri
es Danaum, fractæ vires, aversa *d* deæ mens.
ec dubiis ea signa dedit *e* Tritonia monstris :
ix positum castris simulacrum, arsere coruscæ
minibus flammæ arrectis, salsásque per artus
dor iit : térque ipsa solo (mirabile dictu)
micuit, parmámque ferens hastámque trementem.
tempio tentanda fugâ canit æquora Calchas,
ec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numénque reducant,
uod pelago & curvis secum advexere carinis.
nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
ma deósque parant comites, pelagóque remenso
proviſi aderunt : ità *b* digerit omnia Calchas.
anc pro Palladio moniti : pro numine læso
ligiem statuêre, *i* nefas quæ triste piaret.
anc tamen immensam Calchas attollere molem
oboribus textis, cœlóque educere jussit :
recipi portis aut duci in mœnia possit,
eu populum *k* antiquâ sub relligione tueri.
am si vestra manus violâsset dona Minervæ,
am magnum exitium (quod dii priùs omen in ipsum
vertant) Priami imperio Phrygibúsque futurum :
manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
tro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
aturam, & nostros ea fata manere nepotes.
libus insidiis, perjurique arte Sinonis
dita res, captique dolis, *l* lacrymisque coactis,
quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
anni domuere decem, non mille carinæ.
e aliud majus miseris, multóque tremendum
jicitur magis, atque improvida pectora turbat.
ocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
lennes taurum ingentem mactabat ad aras.
ce autem, gemini à Tenedo *m* tranquilla per alta
orresco referens) immensis orbibus angues
cumbunt pelago, paritérque ad littora tendunt :
ctora quorum inter fluctus arrecta jubæque
nguineæ exuperant undas : pars cætera pontum
ne *n* legit, sinuátque immensa volumine terga.
sonitus, spumante salo : jámque arva tenebant,
dentésque oculos suffecti sanguine & igni,
ila lambebant linguis *o* vibrantibus ora.
fugimus visu exangues : illi agmine certo
ocoonta petunt, & primum parva duorum
pora natorum serpens amplexus uterque

c Vittæ enim aliis erant virginales, aliæ maritales.
d Minervæ.
e Minerva.
f Simulatque posuit.

g Auspiria, ut & duces ab exercitu auspiciorum ita, etc. dorum causa Romam rediisse. Alias, *omnia male.*
h Interpretatur numinis commotionem. Ita S. qui vitetur Ingere *omnia.*
i Sacrilegium Virg. ac Diom.
k Sub favore priſcino.

l Lacry. coact. ac Tet. Una lacryma, qu m oculos terendo misere vix Vi expresseris.

m Per mare tranquil.

n Non. sit legere esse Natigare, Praestringere, affectens hunc locum.
o Mobilium.

Implicat,

Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus; & jam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, *p* superant capite & cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atróque veneno:
Clamores simul horrendos ad sydera tollit:
q Quales mugitus, fugit cùm saucius aram
Taurus & *r* incertam excussit cervice securim.
At gemini *s* lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sævaque petunt *t* Tritonidis arcem;
Sub pedibusque deæ, clypeique sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
u Insinuat pavor; & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide *x* robur
Læserit, & tergo *y* sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandáque divæ
Numina conclamant. ———
Dividimus *z* muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibúsque rotarum
Subjiciunt *a* lapsus, & *b* stupea vincula collo
Intendunt, scandit fatalis machina muros,
Fœta armis; circum pueri innuptæque puellæ
c Sacra canunt, funémque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere;
Instamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce.
d Tum etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, dei *e* jussu non unquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri quibus *f* ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbrâ magnâ terrámque polúmque,
Myrmidonúmque dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere, fessos sopor complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitè per *g* amica *h* silentia lunæ,
Littora nota petens; flammas cum regia *i* puppis
Extulerat, fatisque deûm defensus *k* iniquis,
Inclusos utero Danaos & pinea furtim
Laxat claustra Sinon; illos patefactus ad auras
Reddit equus: lætique cavo se robore promunt
Tisandrus, Steneluſque, duces, & dirus Ulysses,

p Supereminent.
q Similes mugitibus tauri qui fugit, &c.
r Dubia illiusam seu impactam, & non certo ictu.
s Labi serpentum proprie est.
t Minervæ, quæ supra Tritonia.
u Insinuat, pro insinuavit.
x Ut supra, attollere molem Roboribus nexis.
y Pro, scelerato, per Hypal.
z Super pastos boves portæ.
a Id est, rotas quibus devolvebatur.
b Funes cannabinos.
c Hymnos.
d Etiam tunc, sicut antea supius: nam Helenæ vesaniæ præd. dixerat futura bella & mala.
e Vel aperit ora jussu Dei: vel (sequendo fabulam) non unquam credita Teucris: idque Dei jussu.
f quod nescientes ornabamus ramis del. d. lætitiam agitantes.
g Sibi tum grata.
h Lunâ silente, id est, minime lucente: ut latere magis possent insidiæ; elegantis transl. ab auribus ad oculos.
i Ut Dat clarum puppi signum lib. 3.
k Infestis Trojanorum rebus, ut rebus Græcis.

Demissum lapsi per funem, Athamásque Thoásque,
Pelidésque Neoptolemus, primúsque Machaon,
Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
INVADUNT urbem somno vinóque sepultam.
Caduntur vigiles: portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largósque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut quondam: atérque cruento
Pulvere, pérque *l* pedes trajectus lora tumentes.
(Hei mihi! qualis erat *l* quantùm mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!)
Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneráque illa gerens, quæ circum *m* plurima muros
Accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
Compellare virum, & mœstas expromere voces:
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominúmque urbisque labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu! fuge nate dea, téque his ait eripe flammis:
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamóque datum: *n* si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suósque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Vestámque potentem,
Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribúsque obtecta *o* recessit)
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror
Acrior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto:
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boúmque labores,
Præcipitésque trahit sylvas, stupet inscius alto
Accipiens sonitum *q* saxi de vertice pastor,

l Pedes habet loris trajectos.

m Cum clausis portis solus extra urbem cum Græcis copiis gerot.

n Possent humano auxilio communiri, potuissent & mea dextra defendi.

o In recessu quodam erat.

p Clare audiuntur.

q Montis.

Tum verò manifesta *r* fides, Danaúmque patescunt
Insidiæ; jam Deiphobi dedit ampla ruinam
s Vulcano superante domus; jam proximus ardet
t Ucalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamórque virûm, clangórque tubarum.
Arma amens capio, *u* nec sat rationis in armis.
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi; *x* FUROR iráque mentem
Præcipitant: pulcrúmque mori succurrit in armis.
Ecce autem, telis Panthus elapsus Achivûm,
Panthus *y* Otriades, arcis Phœbique sacerdos,
Sacra manu victósque deos, parvúmque nepotem
Ipse trahit, cursúque amens ad *z* littora tendit.
Quo res summa loco, Panthu? *a* quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit;
VENIT summa dies, & ineluctabile tempus
b Dardaniæ, fuimus Troës, fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum; ferus omnia Jupiter *c* Argos
Transtulit; incens à Danaï dominantur in urbe.
Arduus armatos *d* mediis in mœnibus astans
Fundit equus; victórque Sinon incendia miscet
Insultans; portis alii bipatentibus adsunt,
e Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi; stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, *f* parata neci; vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & *g* cæco Marte resistunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine divûm
In flammas & in arma feror; quò tristis Erinnys,
Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Rhipheus, & maximus *h* armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypanisque, Dymásque,
Et lateri *i* adglomerant nostro; juvenisque Choræbus
Mygdonides, illis qui ad Trojam fortè diebus
Venerat insano Cassandræ accensus amore,
Et *k* gener auxilium Priamo, Phrygibúsque ferebat
Infelix, qui non sponsæ præcepta *l* furentis
Audierat.
Quos ubi *m* confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his; Juvenes, fortissima *n* frustrà
Pectora, si vobis audentem extrema cupido est
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes, adytis arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
Incensæ; moriamur, & in media arma ruamus.
UNA salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus; indè (lupi ceu

r Nonnullius somnii (ut quidam volunt) sed fraudis. Gr. Νεμ. seq. *Dan. &c.*
s *Vulc.* pro igni.
t Ucalegontis domus proxima.
u Vide proxime sequentem annot.
x Non mirum est me arma cepisse sine ratione: nam furor, &c.
y Al. *Otryades.*
z Al. *limina.*
a Cum tu eam relinquas.
b Phrygiæ.
c In Græciam.
d Ubi arx fuerat.
e Tot millia ad sunt aliorum, quot nunquam,
f Ad inferendam necem.
g Nocturno prælio.
h Al. *armis.*
i *Adglomerati*, s. ut præcedit *addunt se.*
k Futurus gener.
l Per furorem vaticinantis.
m Adglomeratos, ut modo prec. Alias *confertos.*
n *Frustra* jungit Ser. cum seq. *succurritis.*

Rapt

Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
o Exegit cæcos rabies, catullque relicti
Faucibus expectant siccis) p per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter; nox atra q cavâ circumvolat umbrâ.
Quis eladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit r lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos:
Plurima pérque vias sternuntur inertia passim
Corpora, pérque domos, & religiosa deorum
Limina; nec soli pœnas dant sanguine Teucri;
s Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
Victoréque cadunt Danai; crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus se Danaûm, magnâ comitante catervâ,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius, atque ultro verbis compellat amicis;
Festinate viri, nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama; vos celsis nunc primum à navibus itis?
Dixit; & extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit u medios x delapsus in hostes.
Obstupuit, retróque pedem cum voce repressit:
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidúsque repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis;
Ignarósque loci passim & formidine captos
Sternimus; aspirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans successu animisque Choræbus,
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quáque ostendit se dextra, sequamur,
Mutemus clypeos, Danaûmque insignia nobis
Aptemus: Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne decorum
Induitur: lateríque Argivum accommodat ensem.
Hoc Rhipheus, hoc ipse Dymas, omnísque juventus
Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immisti Danais, z haud numine nostro:
Multáque per cæcam congressi prælia noctem.
Conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
Fugiunt alii ad naves, & littora cursu
Ida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & notâ conduntur in alvo.
Heu! NIHIL invitis fas quenquam fidere divis,

o Expulit ad prædandum.
p Per tela hostilia ἀγῶνα δι' ὅπλων.
q Non solida, sed inani, ut alibi.
r pro laboribus æquare lacrymas.
s Vide supra, antiquam.
t Quondam exponitur Aliquando. Sed hic melius Aliquando tandem.
u Med. Ser. manifestor, ut quamquam in medio a jam morte teneatur.
x Del. pro, Se delapsum, ut Græc. dicerentur. ἐκπεσὼν στόμα.
y Ipse Dym. Vel interpug. post. ipse, ut de se loquatur.
z Haud faverte nobis numine, ut innuit Dea Tel.

Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustrà,
Lumina: nam teneras *a* arcebant vincula *b* palmas.
Non tulit *c* hanc speciem furiatâ mente Chorœbus,
Et sese medium injecit *d* moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur: oritúrque miserrima cædes
Armorum facie, & Graiarum errore jubarum.
Tum Danaï gemitu, atque erepta virginis irâ,
Undique collecti invadunt: acerrimus *e* Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopúmque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrúsque, Notúsque & Iætus Eoüs
Eurus equis: strident sylvæ, sævítque tridenti,
Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, siquos obscurâ nocte per umbram
Fudimus insidiis, totáque agitavimus urbe,
Apparent, primi clypeos *f* mentitáque tela
Agnoscunt, atque ora *g* sono discordia signant.
Illicet obruimur numero: primùsque Chorœbus
Penelei dextrâ divæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Rhipheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.
Diis aliter visum: pereunt Hypanisque Dymásque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Pantho,
Labentem pietas, nec Apollinis infula *h* texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum
Testor, in occasu vestro, nec tela, necullas
i Vitavisse vices Danaum: & si fata fuissent
Ut caderem, meruisse manu: *k* divellimur indè
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & *l* vulnere tardus Ulyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, cui cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic martem indomitum, Danaósque ad tecta ruentes
Cernimus, obsessúmque *l* actâ testudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postèsque sub ipsos
Nituntur gradibus: clypeóque ad tela sinistris
Protecti objiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt
Extrema jam in morte parant defendere telis:
Auratásque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii strictis mucronibus imas

a Canthoebat.
b Quas aliaqui tetendisset ut moriis est.
c Hoc spectaculum.
d Al. *perimendus.*
e *Ajax* Oileus.
f Quæ nos Græc. esse mentiebantur.
g Lingua Græca
h Protexit.
i Non vitasse periculum, ne vulnerans aut interficiens Danaos vicissim vulnerarer aut interficerer ab illis.
k Etiam vulnerata non solum serè stute.
l Tecta testudine. At Serv. intelligit de machina.

Obsedêre fores, has servant agmine denso,
m Instaurati animi regis succurrere tectis,
Auxilióque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, Cœcæque fores; & pervius usus
Tectorum inter se Priami, postésque relicti
A tergo: infelix quâ se (dum regna manebant)
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, & avo puerum n Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum solitæ naves, & Achaica castra:
Aggressi ferro circùm, qua o summa labantes
Junctúras tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimúsque; ea lapsa repentè ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina latè
Incidit: at alii subeunt, nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus. ——— ———
Vestibulum ante ipsum, primóque in limine Pyrrhus
Exultat, telis & p luce coruscus ahenâ;
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis, nitidúsque juventâ,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Una ingens q Petiphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, unà omnis r Scyria pubes
Succedunt tecto & flammas ad culmina jactant.
Ipse inter primos correptâ dura bipenni
Limina perrumpit, postésque à cardine vellit
Æratos; jámque excisa trabe, firma s cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami & veterum penetralia regum;
Armatósque vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu miseróque tumultu
Miscetur; penitúsque t cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant; ferit aurea sydera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant;
Amplexæque tenent u postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre valent; labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi; rumpunt aditus; primósque trucidant
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis

m Quasi antea defecissent.

n Hectori, & Andromaches filium: ut, -parumq; nepot. Ipse habet.

o Extrema.

p Fulgore armorum æreorum. Sed ut pro ferro: ut, Aduersi campo apparent hastis. atque alta micat lucus.

q Ætolorum princeps.

r A Scyro insula unde de Cyclad.

s Perforavit.

t Cavædium intelli. quod post atrium erat.

u Dictum ex Rom. more, tribue tuma aliquid. eg. oscula figunt.

Exiit, oppositásque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campóque per omnes
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furen em
Cede Neoptolemum, geminósque in limine Atrida:
Vidi Hecubam, centúmque nurus, Priamúmque per aras
Sanguine fœdantem quos ipse x sacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi
Procubuere; tenent Danai quæ deficit ignis.
Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras;
Urbis ubi captæ casum, convulsáque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desuetа trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur; ac densos fertur moriturus in hostes.
Ædibus in mediis y nudóque sub ætheris axe
Ingens z ara fuit, juxtáque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa penates.
Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & divûm a amplexæ simulacra b tenebant.
Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit, Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit
NON tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget, non si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacrâ longævum in sede locavit.
Ecce autem, elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria c lustrat
Saucius: illum ardens infesto d vulnere Pyrrhus
Insequitur, jam jámque manu tenet, & premit hastâ.
Ut tandem ante oculos evasit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quanquam in e media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis
Dii (siqua est cœlo pietas, quæ talia curet)
Persolvant grates dignas; et præmia reddant
Debita: qui nati, coram me cernere lethum
Fecisti, et patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis f in hoste fuit Priamo: sed jura fidémque
Supplicis erubuit, corpúsque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, méque in mea regna remisit.

x Quod in ara Herœi Jovis, ad quam Priocisus fuisset fractatus ignis pervigil. & per, etuus.

y Sub dio, sub cœlo.
z Ara Jovis Herœi.
Ipse Deus.
a Hoc Æschylo est βρυτεσι

b pro, tenebant legitur & tedebant.

c circumspectat.
d Vulu. pro telo.

e Quanquam ante oculos certam habet mortem, Med. S. exp. manifesta.

f In me primo hoste: pro in me primum, cum hostis essem.

Sic fatus senior, telúmque imbelle sine ictu
Conjecit; rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam umbone *g* pependit.
Cui Pyrrhus; Referes ergò hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori, *h* illi mea *i* tristia facta,
Degenerémque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitque comam lævâ, dextráque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum; hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrísque superbum
Regnatorem Asiæ; jacet ingens littore truncus
Avulsúmque humeris caput, & sine nomine corpus
At me tum primum sævus circumstetit horror,
Obstupui, subiit chari genitoris imago.
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem; subiit deserta Creüsa,
Et direpta domus, & parvi casus Iúlii.
Respicio, & *k* quæ sit circum me copia lustro.
l Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
Jámque adeò *n* super unus eram, cùm limina Vestæ
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
o Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passímque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaüm, & delecti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat,
Exarsere ignes animo, subit ira cadentem
Ulcisci patriam, & *p* sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriásque Mycenas
Aspiciet? partóque ibit *q* regina triumpho?
Conjugiúmque, domúmque patres natósque videbit
Iliadum turbâ, & Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudârit sanguine littus?
Non ità; Namque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem:
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merenti
Laudabor pœnas; *r* animúmque explésse juvabit
Ultricis flammæ & cineres satiâsse meorum.
Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar,
Cùm mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & purâ per noctem in luce refulsit

g Adhæsit umboni, minimè penetrans.
h Don. in Ter. vult esse adverb.
i Tristitiam illi allaturo.
k Quæ copia mili tum: quantus militum numerus.
l Comperio omn. defeciſſe &c.
n Unus supereram.
o Helenam.
p de illa sceleratâ. Vel, Sceleris pœnas.
q Tóquam reg.
r Quidam exp. Anim. inflammatum ad ulciscendum. Alii, expleri flammæ.

Alma parens, confessa deam: qualisque *f* videri
Cœlicolis & quanta nolet dextràque prehensa
Continuit; roscoque hæc insuper addidit orsa;
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quónam nostri tibi cura recessit?
Non priùs aspicies ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen? *t* superet conjunxne Creüsa,
Ascaniúsque puer? quos omnes undique Græûm
Circum errant acies; & *u* ni mea cura resistat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ,
x Culpatúsve Paris: verùm inclementia divûm
Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam; tu nequa parentis
Jussa time, *y* neu præceptis parere recusa)
Hic ubi disjectas moles, avulsáque saxis
Saxa vides, mistóque undantem pulvere fumum:
Neptunus muros, magnóque emota tridenti
z Fundamenta quatit, totámque à sedibus urbem
Eruit; hic Juno Scæas sævissima portas
Prima tenet, sociúmque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat. ——— ———
Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens & Gorgone sæva.
Ipse Pater Danaïs animos virésque secundas
Sufficit, ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, finémque impone labori;
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicáque *Troj*æ
Numina magna deûm. ——— ———
Tum verò omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta, suprema
Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
a Deo, dictum de dea.
Descendo, ac ducente *a* deo flammam inter & hostes
Expedior; dant tela locum, flammæque recedunt.
At ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
Antiquásque domos, genitor (quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primùm que petebam)
Abnegat excisâ vitam producere *Troj*a,

f Speciem a cœl. Nam majores esse credebant habitu corporis deos quam homines. T. ex Trang. & Tac.

t Superesne sit.

u Ni mea cura resistat, jam sustulisset, &c.

x Criminosus.

y Veretur ne imperanti sibi fugam non obtemperet.

z Credebant Nep. tridente suo non solum mare sed terram etiam movere & labefactare: fel & partes abrumpere.

exilium que pati. Vos ô quibus *b* integer ævi
anguis (ait) solidæque *c* suo stant robore vires,
vos agitate fugam. ——— ———
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
has mihi servâssent sedes: satis una supérque
vidimus excidia, & captæ *d* superavimus urbi.
Sicò sic positum affati discedite corpus.
ipse *f* manu mortem inveniam; miserebitur hostis,
exuviasque petet: FACILIS jactura sepulcri est.
Jampridem invisus divis & inutilis annos
demoror, ex quo me divûm pater atque hominum rex
fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixúsque manebat.
Nos contrà effusi lacrymis, conjuxque Creüsa,
Ascaniúsque, omnisque domus; nè *g* vertere secum
amicta pater, fatóque urgenti incumbere veller.
Abnegat, inceptóque & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortémque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Speras'ne efferre pedem, genitor, te posse relicto
sperâsti? tantúne nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
si sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
atque tuóque juvat; patet isti janua letho.
Jamque *h* aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
eripis? ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium patrémque meum, juxtáque Creüsam,
alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma, *k* vocat lux ultima victos,
reddite me Danaïs, sinite instaurata revisam
prælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus, clypeóque sinistram
insertabam aptans, *n* æque extra tecta ferebam.
Ecce autem, complexa pedes in limine conjux
hærebat, parvúmque *l* patri tendebat Iülum.
Si pereuntur abis, & nos rape *m* in omnia tecum:
Si aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
hanc primum tutare domum; cui parvus Iülus,
et pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
cum subitum dictú que oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter mœstorúmque ora parentum,
ecce levis summo de vertice visus Iüli,
fundere lumen *n* apex, tactúque innoxia molli
lambere flamma comas, & circum tempora pasci.

b Dæ juvenibus intel.
c Sine alterius auxilio, quo eget Anchises.
d Superstites fuimus.
e Me hic ut mortuum & jacentem reliquit.
f Manu hostis inven. mortem: ille misebitur, &c. Alii intel. Manu mea: & mis: hoist me ad hoc ajuvans.
g Pro. avertere.
h Revertetur à cæde priami.
i Al: Hoc erat.
k Vocat ad mortem.
l Mihi patri.
m pereuntis, in omnes asus.
n Summitas, pilei.

Nos pavidi trepidare metu, crinémque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes:
At pater Anchises oculos ad sydera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos, hoc tantum; &, si pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat senior: subitóque fragore
o Prosperum. Intonuit o lævum, & de cœlo lapsa per umbras
Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecta,
Cernimus Idea claram se condere sylvâ,
Signantémque vias; tum longo limite sulcus
Dat lucem, & latè circum loca sulfure fumant.
p Gaudium mihi affertis, vel mihi certe Victus firmato augurio. Pamp. Hic verò p victus genitor se tollit ad auras;
Affatúrque deos, & sanctum sydus adorat.
Jam jam nulla mora est: sequor, & quà ducitis adsum,
Dii patrii servate domum, servate nepotem:
q Sub potestate vestra. Vestrum hoc augurium, vestróque q in numine Troia est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille; & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiúsque æstus incendia volvunt.
r Cum dicas te cedere. r Ergó age chare pater, cervici imponere nostræ;
Ipse subibo humeris nec me Labor iste gravabit;
Quo res cunque cadent, unum & commune periclum,
Una salus ambobus erit; mihi parvus Iulus
f Promul observet vest. ut ea sequatur. Sit comes, & f longè servet vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templúmque vetustum
Desertæ Cereris; juxtáque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos.
t Diversis itineribus. Hanc ex t diverso sedem veniemus in unam.
Tu genitor cape sacra manu, patriósque penates;
Me, bellò è tanto digressum & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero. ——— ——— ———
Hæc fatus, latos humeros subjectáque colla
Veste super, fulvique insternor pelle leonis,
u Subeo humeris, ut supr. u Succedòque oneri: dextræ se parvus Iülus
Implicuit, sequitúrque patrem non passibus æquis.
Ponè subit conjux, ferimur per opaca locorum:
Et me quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Græii;
x Consternat. Nunc omnes terrent auræ, sonus x excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.
Jámque propinquabam portis, omnémque videbar
Evasisse viam, subitò cùm creber ad aures

ſus adeſſe pedum ſonitus: genitórque per umbram
ſuſpiciens, Nate, exclamat, fuge nate: propinquant:
rdentes clypeos atque æra micantia cerno.
c mihi neſcio quod trepido malè numen amicum
onfuſam eripuit mentem: namque avia curſu
um ſequor, & notâ excedo regione viarum,
Heu!) miſero conjux fatóne erepta Creüſa
ubſtitit, erravitne viâ, ſeu laſſa reſedit,
egrum; nec pòſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec priùs amiſſam reſpexi, y animúmque reflexi,
ùm tumulum antiquæ Cereris, ſedémque ſacratam
enimus; hic demum collectis omnibus una
Defuit, & comites natúmque virúmque z fefellit.
Quèm non incuſavi amens hominúmque deorúmque?
ut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium Anchiſémque patrem, Teucróſque penates
Commendo ſociis, & curvâ valle recondo;
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnémque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuráque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto; & b veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & c lumine luſtro
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Indè d domum, ſi fortè pedem, ſi fortè tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Illicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur, exuperant flammæ, furit æſtus ad auras:
Procedo ad Priami f ſedes arcémque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Pradam aſſervabant: huc undique Trōiæ gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateréſque auro ſolidi, captiváque veſtis
Congeritur; pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circùm.

Auſus quinetiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtáſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterúmque iterúmque vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & g notâ major imago.
Obſtupui; ſteterúntque comæ, & b vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis,
Quid tantum inſano juvat indulgere labori
O dulcis conjux? non hæc ſine numine divûm
Eveniunt: nec te comitem i aſportare Creüſam

y In mentem venit oculos reflectere.

z Spem fefel. comitum, &c.

a Certum mihi eſt, velut fixum in animo, & immotum. Aſibi, ſedet hoc animo.

b Mea veſt.

c Oculos circumfero, Oculis circumſpicio.

d Damnum me caſ. viſurus num forte eo ped. metul ſſet.

e pro Ilico.

f Si forte pedem ſiſtat. ut in Trai.

g Tanquam de dea dicitat.

h Vide annot in v. 591. Sic Terent. Eun. Lingua hæret metu.

i Sic Quandam pietii exemo. Al. hinc a'p. abundat te ſyll.

Fas:

Fas; haud ille sinit superi regnator Olympi
Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima, virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ regnúmque, & regia conjux
Parta tibi; lacrymas dilectæ pelle Creüsæ.
Non ego Myrmidonum sedes Dolopúmve superbas
Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus. ———
Sed me magna deûm genitrix his detinet oris.
Jámque vale, & nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
Dicere, deseruit; tenuésque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustrà comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucríque simillima somno.
Sic demum socios consumptâ nocte reviso.
Atque hìc ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum; matrésque, virósque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibúsque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Jámque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebátque diem, Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, & sublato montem genitore petivi.

k Impeta. Quidam tractu.

l Ad seq. refert Serv. Noli flere: nec enim captiva sum.

m Ad exilium. Ita S. qui ait Donat contrà metrum legisse ex Ilio quasi de Ilio.

n Fereode urbi.

o Idem S. ex lib. 8.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM

Eversâ Trojâ, Æneas collectis suorum reliquiis, quæ flammísque supererant, paratáque apud Antandros viginti navium classe, primùm in Thraciam defert, ubi cùm futuræ urbis fundamenta poneret, territus Polydori à Polymnestore cæsi prodigiis, Delum petit, consultóque ibi Apollinis oraculo, cùm antiquam gentis suæ matrem (hoc est, primam originis suæ terram) repetendam didicisset, falsâ Anchisæ patris interpretione adductus, Cretam contendit. Verùm cum ibi quoque somnis monitus esset à Diis penatibus, relictâ Creta Italiam petit. Ibi subitâ obortâ tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus ab Harpyis infestatur; mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat.

Cor

Corcyram prætervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur: imminentiúmque terrâ marique periculorum certiorem facit. Æneas, relictâ Epiro, Tarentum primámque Italiæ eram prætervectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi Achamenidem ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit: edoctúsque ab eo de Cyclopum feritate, indè anchoras solvit: monitórque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur: ubi Anchises tum senio tum, longæ navigationis jactatione fatigatus, fatis concedit, indè Italiam petiturus, amissâ ab Æolo subitâ tempestate, in Africam ejicitur quam partem libro primo exequitur.

Aliud MODESTINI jurisconsulti Argumentum

Post eversa Phrygum regna, ut fuga cœpta moveri:
Vique sit in Thracen primo devectus, ibique
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata:
Regis & hospitium, ut Phœbi responsa canebant:
Captum iter in Creten, rursus nova fata reperta
Naufragus ut fuerit Strophæ das compulsus ad undas.
Indè fugam, atque iterum enarrat præcepta Celæno.
Liquerit ut quæ Helenum, præceptis ordine fatis,
Supplice Achemenide, Polyphemo urgente, receptum
Amissúmque patrem Drepani: atque hìc deinde quievit.

Aliud INCERTI AUTORIS Argumentum.

Post casum Trojæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas: urbémque in littore Thracum,
Mox aliam pulsus Cretatis condit in oris.
Cedit & hinc. Helenúmque videt, præceptáque discit.
Æneum Cyclopa fugit, sepelitque parentem.

Aliud MONOSTICHON

Tertius errores canit, amissúmque parentem

ALIUD.

Tertius à Troja vectos canit æquore Teucros.

[a] Quam a res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam, visum superis, ceciditque superbum
Ilion, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diversa exilia, & desertas quærere terras,
Cogimur, auriis agimur divûm: classémque sub ipsa

[a] Utres Agamemn. v. 52. Intell. imperium Tro. quod erat in Asia: Nam Phrygia in Asia: Ili in Phr. sed mirore.

Antandro

Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur.
b Colligimus. *b* Contra himúsque viros ; vix prima incepérat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
c Qui publ. colebantur, & quorum max. imp. ac numen erat. Littora tum patriæ lacrymans portúsque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit : feror exul in altum
Cum sociis, natóque, penatibus, & *c* magnis diis,
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo,
Hospitium antiquum Trojæ, sociique penates,
Dum *d* fortuna fuit ; feror huc, & littore curvo
d Fortunati fuimus. Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis :
Æneadásque meo nomen de nomine fingo.
e Veneri. *f* Opimum : quia quæ fœcundata sunt nitere dicuntur. Sacra *e* Dionææ matri divísque ferebam
Auspiciis cœptorum operum : superóque *f* nitentem
Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
g Myrtea virg. apta ad hastilia. Fortè fuit juxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida *g* myrtus.
Accessi, viridémque ab humo convellere sylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras ;
Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant : mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidúsque coit formidine sanguis.
Rursus & alterius lentum convellere vimen
Insequor, & causas penitùs tentare latentes :
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
h Thraciæ arvis, cujus partem olim tenuerunt Getæ. Multa movens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradivúmque patrem, *h* Geticis qui præsidet arvis,
Ritè secundarent visus, omenque *i* levarent.
i Bonum ac leve facerent Tertia sed postquam majori hastilia nixu
Aggredior, genibúsque adversæ obluctor arenæ,
(Eloquar, an sileam ?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures ;
k Troja me tibi tulit (id est, eduxit) non æternum. Quid miserum Ænea laceras ? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus : non me tibi Troja
Externum tulit : haud cruór hic de stipite manat.
Heu ! fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego : hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis *l* increvit acutis.
l Reviruit. Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui : steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandârat alendum
Threïcio regi, cùm jam diffideret armis
Dardaniæ, cingíque urbem obsidione viderat.

le, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit,
es Agamemnonias, victriciaque arma ſequutus,
s omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
i potitur. QUID non mortalia pectora cogis
uri m ſacra fames? poſtquam pavor eſſa reliquit
electos populi ad proceres, primúmque parentem,
onſtra deûm refero; & quæ ſit ſententia, poſco.
nnibus idem animus, ſceleratâ excedere terrâ:
inquere pollutum hoſpitium, & n dare claſſibus Auſtros.
rgò inſtauramus Polydoro o funus, & ingens
ggeritur tumulo tellus; ſtant manibus aræ,
eruleis mœſtæ vittis, atráque cupreſſo:
circùm Iliades crinem de more ſoluta.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
anguinis & ſacri pateras; animámque ſſepulcro
ondimus, & magnâ ſupremum voce ciemus.
dè ubi prima fides pelago, placataque venti
unt maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum;
educunt ſocii naves, & littora complent.
rovehimur portu, terræque urbéſque q recedunt.
ſacra mari colitur medio gratiſſima tellus
ereïdum matri & Neptuno Ægeo,
quam pius u arcitenens oras & littora circum
errantem, Mycone celsâ Gyaróque revinxit,
mmotámque coli dedit & contemnere x ventos,
ucferor: hac feſſos tuto placidiſſima portu
ccipit; egreſſi veneramur Apollinis urbem.
ex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos,
ittis & lacrâ redimitus tempora lauro
ccurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
ungimus y hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
empla dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
a z propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,
genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
rgama, relliquias Danaum atque immitis Achilli.
uem ſequimur? quóve ire jubes? ubi ponere ſedes?
a pater a augurium, atque animis illabere noſtris.
xta fatus eram: tremere omnia viſa repentè,
Liminaque, laurúſque dei, totúſque moveri
ons circùm, & mugire adytis c cortina reclusis.
ubmiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures;
rdanidæ duri, quos vos à ſtirpe parentum
ima tulit tellus, eadem vos ubere læto
cipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
ic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
ec Phœbus: miſtóque ingens exorta tumultu

m Execrabilis: ut, Sacra pandi, poſſim.

n Hyppol. Pro, Dare claſſem Auſtris.

o Sepulcrum.

p Poſita ſ. t.

q Inferiarum appellatio ab hac ſigni f.

r De victimis ſumpti.

ſ Ad tumulum clamamus.

t Recedere videntur navigantibus.

u Apollo.

x Propter terræmotus.

y Hoſpitalitatis jure.

z Per, etiam Non, & S.

a Oraculum.

b Produc. ſyllab. Quæ ob ſeq. liquidam, vel quod ſit in fine.

c Locus unde oraculum datur.

d Terram. Tractum de hiſtoriis. Vide Ser.

Lætitiâ, & cuncti quæ sint ea mœnia quærunt:
Quò Phœbus vocet errantes, jubeátque reverti.
Tùm genitor veterum volvens monumenta virorum,
Audite ô proceres, ait, & e spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
Maximus unde pater (si ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm est advectus in oras,
f Optavitque locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra,
Idæúmque nemus; hinc fida silentia sacris,
Et junctj currum dominæ subjere leones.
Ergò agite; &, divûm ducunt quà jussa, sequamur.
Placemus ventos, & Gnossia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modò Jupiter adsit,
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:
Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus album.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertáque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedésque astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagóque volamus:
g Baccatámque jugis Naxon, viridémque Donysam:
Olearon niveámque Paron, sparsásque per æquor
Cycladas, & crebris h legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur socii, Cretam proavólque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergò avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameámque voco; & lætam cognomine gentem
Hortor i amare focos, arcémque attollere tectis.
Jámque ferè sicco subductæ littore puppes;
Connubiis arvisque novis operata juventus.
Jura domásque dabam; subitò cum tabida membra,
Corrupto cœli tractu, miserandáque venit
Arboribúsque satísque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora; tum steriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiæ Phœbúmque remenso
Hortatur pater ire mari, veniámque precari;
Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quò vertere cursus.

e Loquitur ut senex, aut quia se moriturum sciebat.

f Elegit: ut. *Pars optate locum.*

g Aut vicibus consitam, aut celebratam Bacchis, aut ubi Bacchus egit triumphum.
h Prætervehimur, Præternavigamus.

i Bonus constituere, ex Gl. at Serv. Sacrificia celebrare.

Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
Effigies sacræ divûm, Phrygiique penates,
Quos mecum à Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos astare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, quà se
Plena per l insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis;
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardanià incensà, tuáque l arma sequuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiúmque urbi dabimus; tu mœnia magnis
Magna para, longúmque fugæ nè linque laborem.
Mutandæ sedes; non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii m cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere gleba:
Œnotrii coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus
Iasiúsque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer; Coritum, terrásque require
Ausonias? Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatásque comas, præsentiáque ora videbar;
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendóque supinas
Ad cœlum cum voce manus; & munera libo
Intemerata focis; perfecto lætus o honore
Anchisen facio certum, rémque ordine pando.
Agnovit prolem p ambiguam, q geminosque parentes:
Itque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat; Nate Iliacis, r exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare)
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
CEDAMUS Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Dixit, & cunctis dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucísque relictis
Vela damus, vastúmque cavâ trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrebat terræ, cœlum undique & undique pontus.

k quas ædibus insertæ & interpositæ erant: ut Lucr. *insertæ fundunt medii per opaca lacûs rami.*

l Tuum imperatum sequenti. Vel, Tanquam ad militiam sub te duce profecti.

m Ab Hespero rege Hisp. *Vide Serv.*

n Rite perfecto. S.

o Sacrificio, quo dii honorantur.

p Non incertam, seu duplicem, ut seq. ii

q Gem. *par.* S.

r Fatigate.

s Ut Trojam, & Thraciam.

Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,
y Noctem hyememque ferens; & inhorruit unda tenebris.
Continuò venti volunt mare, magnáque surgunt
Æquora; dispersi jactamur gurgite vasto.
z Involvêre diem nimbi, & a nox humida cœlum
Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctémque negat discernere cœlo,
Nec meminisse viæ mediâ Palinurus in undâ.
Tres adeò incertos cæcâ caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.
b Quarto terra die primùm se c attollere tandem
Visa; d aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis insurgimus; haud mora, nauta
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primùm
Accipiunt; strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ in Ionio magno, quas dira Celæno
Harpyiæque colunt aliæ: Phineia postquam
Clausa domus, mensásque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis, & ira deûm Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies: uncæque e manus, & pallida semper
Ora fame. ——— ———
Huc ubi delati portus intravimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenúmque genus, nullo custode, per herbam.
Irruimus ferro, & divos ipsúmque vocamus
f In prædam partémque Jovem, tunc littore curvo
Extruimúsque toros, dapibúsque epulamur opimis.
At subitæ horrifico g lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiúntque dapes, contactúque omnia fœdant
Immundo; tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo, sub rupe cavatâ,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, h arisque reponimus ignem.
Rursum i ex diverso cœli, cæcisque latebris,
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes: sociis tunc arma capessant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi faciunt, k tectósque per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
Ergò, ubi delapsæ sonitum per curva dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Ære cavo; invadunt socii, & l nova prælia tentant,

y Caliginem cum procella seu tempestate ut in seq.
z Nubes caliginosa.
a Quia terra videtur emergere cum propinquamus littoribus:
b Ostendere.
c Manus pro unguib. Græce. χαλκόνυχες
d In prædam partem. Nam de præda dixi imolabant.
e Ut v. 243 celerique fuga sub sydera lapsæ.
f Id est quod dixi, in parc. ab secreto mentium loco.
g Disponunt & tegunt. Sic: vi & sex: Scuta condendo latentia faciunt.
h Nova sibi, & non usitata.

Fœcundas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fugâ sub sydera lapsæ
Semesam prædam & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsa consedit rupe Celæno,
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, stratisque juvencis,
Laomedontiadæ, Bellúmne inferre paratis?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portúsque intrare licebit;
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At socîis subitâ k gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi; nec jam amplius armis,
Sed votis precibúsque jubent exposcere pacem:
Sive deæ seu sint diræ obscœnæque volucres.
Et pater Anchises palmis de littore palmis
Numina magna vocat, meritôsque indicit honores.
Dii prohibete minas, dii talem avertite casum,
Et placidi servate pios; tum littore funem
Deripere, excussôque jubet laxare rudentes:
Tendunt vela Noti; fugimus spumantibus undis,
Quò cursum ventúsque gubernatórque vocabant.
Jam medio apparet fluctu l nemorosa Zacynthos,
Dulichiúmque, Samé que, & Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Lærtia regna,
Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis o aperitur p Apollo.
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi;
Ancora de prora jacitur, stant littore puppes
Tandem insperatâ tandem tellure potiti,
Lustramúrque Jovi, votisque incendimus aras:
Actiáque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii; juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum sol circum volvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, & rem carmine signo;

a Infelicitatis munera ut Hom.
b Perfidi: à Laomedonte, qui deos mercede fraudavit.
i Neptunio.

k Ut s. v. 30. nè gelidúsque coit form. sanguis.

l Ut H. dicit. ὁ Λίσσων Ζάκυνθος. 6.
m Celeriter transimus. Scopos autem regna vocat irridens.
n Vel propter asperitatem loci, tum, vel quia moris erat aliquem de nautis hi immolari.
o Procul apparet Procul se ostendit. Ga. *Ou cumonte adescouvir.*
p Templum Apollinis Actiaco littore. Sed & mons Leucat, Apoll. sacr.
q In honorem Augusti dictum.

Æneas hæc de Danaïs victoribus *r* arma.
Linquere tum portus jubeo, & considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus *s* aërias Phæacum abscondimus arces,
Littoráque Epiri *t* legimus, portúsque subimus
Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi sceptrísque potitum,
Et *u* patrio Andromachen iterum cessisse marito,
Obstupui; miróque incensum pectus *x* amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos,
Progredior portu, classes & littora linquens.
Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Ante urbem in luco, falsi simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et *y* geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit, magnis exterrita *z* monstris
Diriguit visu in medio; calor ossa relinquit;
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verâne te facies, verus mihi nuncius affers;
Nate deâ? vivísne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit; lacrymásque effudit, & omnem
Implevit clamore locum; vix pauca *a* furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco;
Vivo equidem, vitámque extrema per omnia duco.
Nè dubita, nam vera vides. ——
Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto
b Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit;
Hectoris Andromache, Pyrrhin connubia servas?
Dejecit vultum, & demissa voce loquuta est:
O felix una ante alias *c* Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos patriâ incensâ diversa per æquora vectæ,
d Stirpis Achilleæ fastus, juvenémque superbum
e Servitio enixæ tulimus; qui deinde secutus
f Ledæam Hermionem, Lacedæmoniósque hymenæos,
Me famulam famulóque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & scelerum furiis agitatus Orestes,
Excipit incautum, patriásque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: quæ Chaonios cognomine campos.

r Subaud Dicavit, vel consecravit.
s Valde altas.
t Prætenavigamus, Transimus.
u Trojano Heleno, antea ejus fratri Hectori nuptam.
x Desiderio compellandi.
y Visentur vet. manibus honoratorum virduas aras soliti consecrar.
z Rebus insperatis Ser. Sed malim, Rebus quæ tanquam monstra erant mirabiles.
a Inconsolabiliter & impatienter furenti.
b Signate loquutus est: quia dejectam dixerat. Excipiuntur enim quæ cadunt. S.
c Polyxena.
d Pyrrhi.
e Pertulimus, donec in servitio positæ enixæ sumus S. Legitur & enixæ.
f Lego neptem.

Chaon

Chaoniámque omnem Trojano à Chaone dixit:
Pergamáque Iliacámque *h* jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aurâ?
Quem tibi jam Troja. ——————
Sequus jam puero est amissæ cura *i* parentis?
Sequid in antiquam virtutem, animósque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longúsque ciebat
Incassum fletus: cùm sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætúsque ad mœnia ducit:
Et multùm lacrymans verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, simulatáque magnis
Pergama, & arentem Xanthicognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ:
Necnon & Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex *k* accipiebat in amplis.
Bullati in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus: paterásque tenebant.
Jamque dies altérque dies processerat, auræ
Vela vocant, *l* tumidóque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso,
Trojugena interpres divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas *m* Clarii lauros, qui sydera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
Prosequere namque omnem cursum mihi *n* prospera dixit
Relligio, & cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, & terras tentare *o* repostas:
Sola novum dictúque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscænámque famem quæ prima pericula vito,
Quidve sequens, tantos possim superare labores.
Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
Exorat pacem divûm; vittáque resolvit
Ora sacrati captis; méque ad tua limina, Phœbe,
Propè manu multo *p* suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos,
Accipe dea (nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides; sic fata deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Hæc tibi è multis, quò tutior *r* hospita lustres
Æquora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,

g Ut paul. post.
h Pro montibus: ut infell. à parte totum.

i Doleate perditam patriam? Vide 5.

k Convivio, ut Ter. in Eunucho.

l Ab effectu, pro tumefaciente.

m Al Tripodas Clarii lauros. Vult autem Ser. per lauros oracula intelligi.
n Pro, omnis religio prosperum dixit, cursum: per hypallagen.
o Longe positas.

p Sollicitum tentum. si. suspensus, numinis plenus.
q Disponit, Ordinat. Alludit ad sortes Apollinis, cujus est sacerdos.
r Male Serv. exp. vicina.

Vicinósque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit *f* invia terris.
Ante & Trinacria *r* lentandus remus in unda,
Et *u* salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Aæaæque insula Circes,
Quàm tutâ pollis urbem componere terrâ;
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cùm tibi sollicito secreti ad flumina undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Naritii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus; hic illâ ducis *x* Melibœi.
Parva Philoctetæ subnixa *y* Petilia muro.
Quin ubi transmisse steterint trans æquora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves;
Purpureo *z* velare comas adopertus amictu;
Nequa inter sanctos ingens, *a* in honore deorum,
Hostilis facies occurrat, & *b* omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & *c* angusti rarescent claustra Pelori;
Læva ribi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu, dextrum fuge littus & undas.
Hæc loca, vi quondam & vastâ convulsa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt; *d* cùm protinus utraque tellus
Una foret, venit *e* medio vi pontus, & undis
Hesperium Siculo latus abscidit; arvàque & urbes
Littore diductis angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus rursúsque sub auras
Erigit alternos, & sydera verberat undâ
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in saxa trahentem.
f Prima, hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pube tenus; postrema, immani corpore *g* Pristis,
Delphinum caudas utero *b* commissa luporum.

f Superatu difficilia.
r In Siculo mari navigatum, quod remi lententur: iccirco venitur & flectantur. Unde lecti dicit Catullo, *--lentis in caruum gurgite remis*. Ytiheni & Adriatici maris.
x Melibœenfis, *y* Melibœa, urbs Thessaliæ. Alii, Magnesiæ.
z Lucanorum metiop. Strabonis.
a Imper. pass.
a Inter sacrificandum.
b Sacrificii ordinem rumpat.
c Quia à continenti 2000 pass. distat. Est autem promont. Sicil.
d Continue, ad verb. loci.
e In medium.
f Prima partes corporis.
τὰ ἀφανῆ τῆς ἁρπυίας. *g* Sic poët.
τὰ ἰχθυώδη Balæn.
b Commissas habens, id est adaptatas, vel junctas.

Ammoratem.

ulat Trinacrii metas lustrare Pachini
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
quàm semel informem vasto vidisse sub antro
ylam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
terea siqua est Heleno prudentia vati,
qua fides, animum si veris implet Apollo:
m illud, tibi nate deâ, præque omnibus unum
dicam, & repetens iterúmque iterúmque monebo,
monis magnæ primum prece numen adora:
moli cane vota libens, dominámque potentem
oplicibus *k* supera donis: sic denique *l* victor
rinacrii fines Italos mittère relictâ.
cubi delatus Cumæam accesseris urbem,
Divinósque lacus, & Averna sonantia sylvis,
nam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
atenit, foliisque notas & nomina mandat.
cunque in foliis descripsit carmina virgo,
gerit in numerum, atque antro secluſa relinquit:
la manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
erim eadem verso tenuis cum cardine ventus
pulit, & teneras turbavit *n* janua frondes;
unquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
ec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedémque odere Sibyllæ
ic tibi nequa moræ fuerint dispendia tanti,
Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
ela vocet, possisque sinus implere secundos)
ia adeas vatem, precibúsque oracula poscas
sa canit, vocémque volens atque ora resolvat.
a tibi Italiæ populos, venturáque bella,
quo quemque modo fugiásque ferasque laborem,
pediet, cursúsque dabit venerata secundos,
ec sunt quæ nostrâ liceat te voce moneri.
deage, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
a postquam vates sic ore effatus amico est,
os dehinc auro *p* gravia, sectóque elephanto
operat ad naves ferri; stipátque carinis
gens argentum, Dodonæósque lebetas;
ricam consertam hamis, auróque trilicem,
conum insignis galeæ, cristásque comantes,
a Neoptolemi *q* sunt & *r* sua dona parenti.
dit equos, additque duces. ———
remigium supplet; socios simul instruit armis.
terea classem velis aptare jubebat
chiles, fieret vento mora nequa *s* ferenti?
ea Phœbi interpres multo compellat honore,
jugio Anchisa Veneris *t* Dignate superbo,

k Expugna ejus animum, & coge tibi esse benevolum.
l Voti compos.
m Consecratos lacus, Avernum & Lucrinum.
n Janua aperta id est, Per januam apertam ingressus ventus.
o Non accepto consilio.
p Hic ult. syllaba producitur ob cæsuram.
q Ebore.
r Aptantati.
s Secundo, ut Gr. dic. φορὸν ἄνεμον. Ac Serv. simpliciter exponit flanti.
t Qui dignus es habitus.

u Quí curæ eſt diis utpote illis charus.

u Curá deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus, hanc arripe velis;
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt;
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade (aïo) ô felix nati pietate; quid ultra

x Proſequor ſermonem.

x Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?
Nec minus Andromachę digreſſu mœſta ſuprema
Fert picturatas auri y ſubtegmine veſtes,

y al. Sub tegmine.

z Tanta munera eret quanta mebatur Aſcanius.

z Et Phrygiam Aſcanio chlamyden, z nec cedit honori;
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur;
Accipe & hæc, manuum tibi quæ a monumenta mearum

a Hom. χαπὸν Ἕλλης χειρῶν.

Sint, puer, & longum Andromaches teſtentur amorem
Conjugis Hectoreæ, cape dona extrema tuorum;
O mihi ſola mei b ſuper Aſtyanactis imago!

b Vult dictum, ut à Val. Æſ. Nec fides ulla ſuper. At Ser. Valdo, Vehementer.

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat;
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis;
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua; nos alia ex aliis in fata vocamur.

c Ut Italiam fugientem alibi dicat.

Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum;
Arva neque Auſoniæ ſemper c cedentia retro
Quærenda; effigiem Xanthi, Trojámque videtis,
Quam veſtræ fecere manus; melioribus opto

d Miant obnoxis Græcorum injuriis.

Auſpiciis, et quæ fuerit d minus obvia Graiis.
Siquando Tybrim vicinâque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatáſque urbes olim, populóſque propinquos

e Græcorum mere, pro Dardanus ἐυπρόσδεκτος. Serv.

Epiro, e Heſperia quibus idem Dardanus autor;
Atque iidem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis; maneat noſtros ea cura nepotes.
Provenimus pelago vicina Ceraunia juxta;
Unde iter Italiam, curſúſque breviſſimus undis,
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.

f Sorte partiri officia remigandi.

Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam
f Sortiti remos; paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus; feſſos SOPOR irrigat artus;
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes,
Explorat ventos, atque auribus aëra captat;
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum pluviáſque Hyades, geminóſque Triones,
Armatúmque auro circumſpicit Orionа;
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,

g Faculam elevavit, ut flammas cum regia puppis Exuleret.

Dat clarum è puppi g ſignum; nos caſtra movemus,
Tentamúſque viam, & velorum pandimus alas:
Jámque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis:
Cùm procul obſcuros colles humilemque videmus

Itali

aliam, Italiam primus conclamat Achates,
aliam læto socii clamore salutant
m pater Anchises magnum cratera *b* coronâ
nduit, implevitque mero; divósque vocavit,
ans celsa in puppi. ——— ———
Di maris, & terræ tempestatúmque potentes,
ferte viam vento facilem, & spirate secundi
ebrescunt optatæ auræ; portúsque patescit,
m proprior, templúmque apparet in arce Minervæ.
lâ legunt socii, & proras ad littora torquent.
ortus ab Eoo fluctu curvatur in arcum,
bjectæ salsâ spumant aspergine cautes
t latet, gemino demittunt brachia muro
riti scopuli, refugitque à littore templum.
quatuor hìc (primum omen) equos in gramine vidi
ondentes campum latè, candore nivali.
pater Anchises, Bellum ô terra hospita portas;
cho armantur equi; bellum hæc armenta minantur.
ed tamen iidem olim curru succedere sueti
adrupedes & fræna jugo concordia ferre,
es est pacis aït; tum numina sancta precamur
alladis armisonæ, quæ prima accepit *k* ovantes;
t capita ante aras Phrygio velamur amictu;
aceptisque Heleni, dederat quæ *l* maxima, ritè
moni Agrivæ jussos adolemus honores.
ud mora; continuò perfectis ordine votis,
ornua velatarum *m* obvertimus antennarum,
grajugenumque domos, suspectáque linquimus arva,
inc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
ernitur; attollit se diva Lacinia contrà,
auloníque arces, & *n* navifragum Scylæum,
um procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna;
t gemitum ingentem pelagi, pulsatáque saxa
udimus longè, fractásque ad littora voces,
multántque vada, atque æstu miscentur arenæ.
pater Anchises, Nimirum hæc illa Charybdis;
os Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat;
ripite ô socii, paritérque insurgite remis.
ud minùs ac jussi faciunt; primúsque rudentem
ontorsit lævas proram Palinurus ad undas;
am cuncta cohors remis ventisque petivit.
ollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
bducta ad manes imos descendimus undâ.
er scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
er spumam elisam & *q* torrentia vidimus astra;
terea *r* fessos *s* ventus cum sole reliquit;

b Aut usque ad summum implevit, aut revera coronavit.

k Latabundos.

l Dixerat enim ... primaque omnium unum Pradam.

m Ut cursum mutaremus.

n Naufragia afferens.

o Quæ cessant cum flictus ad littora sunt fracti.

p Hoc periculo, insurgentes remis.

q Irrorata.

r Remigando: *s* Venus cecidit cadente simul sole.

Ignarique

Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis juxtà tonat Ætna ruinis;
Interdúmque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favillâ;
Attollitque globos flammarum, & sydera lambit:
Interdum scopulos avulsáque viscera montis
Erigit eructans, liquefactáque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundóque exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentémque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam expirare caminis:
Et, fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.
Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
Perferimus, nec quæ sonitum det causa, videmus;
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthra
Syderea polus, obscuro sed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera jámque dies primo surgebat Eoo,
Humentémque aurora polo dimoverat umbram;
Cum subitò è sylvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandáque cultu
Procedit, suppléxque manus ad littora tendit.
Respicimus; dira illuvies, & immissaque barba,
Consertum tegmen spinis, at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul, paulùm aspectu conterritus hæsit,
Continuitque gradum; mox sese ad littora præceps
Cum fletu precibúsque tulit. Per sydera testor,
Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen;
Tollite me Teucri, quascunque abducite terras.
Hoc sat erit: scio me Danaïs è classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates;
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastóque immergite ponto.
Si peteo manibus hominum, periisse juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibúsque volutans
Hærebat; qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Sum patriâ ex Ithaca, comes infelicis Ulyssi,
Nomine Achæmenides, Trojam genitore Adamasto

Pau-

§ Bromic.

u Saxa à viscetibus.

x Pro semiustum, quasi semianimi, sic oncel. Al leg. semiustum.

y Per splendorem æthereis.

z promissa, prolixa.

a Ut dicitur Graïs ἀλλά, vel τἄλλα pro κατὰ τἄλλα.

b Ut postea: satis est gentem effugisse nefandæ.

c pro Dilacerata, Spargite me dilaceratæ, & membr. sp.

pere (manſiſſétque utinam fortuna !) profectus,

ic me dum e trepidi crudelia limina linquunt,
nemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
ſeruere. Domus ſ ſanie dapibúſque cruentis
us opaca. ingens : ipſe arduus, altáque pulſat
dera (dii talem terris avertite peſtem)
ec g viſu facilis, nec dictu affabilis ulli ;
ſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
dl egomet, duo de numero cùm corpora noſtro
enſa manu magna, medio reſupinus in antro,
ngeret ad ſaxum, ſanié que b aſperſa natarent
limina ; vidi, atro cùm membra fluentia tabo
ndaret, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
nd impunè quidem ; nec talia paſſus Ulyſſes,
Nitiſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
ſimul expletus dapibus, vinóque i ſepultus,
ervicem inflexam poſuit ; jacuitque per antrum
mmenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
er ſomnum commiſta mero ; nos magna precati
umina, ſórtitique vices, unà undique circùm
undimur, & telo lumen terebramus acuto
gens, quod torvâ ſolum ſub fronte latebat.
polici m clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar.
t tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
d fugite ô miſeri, fugite, atque ab littore funem
umpite. ———————————

m qualis, quantúſque cavo Polyphemus in antro
anigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat ;
enum alii curva hæc habitant ad littora vulgò
ſandi Cyclopes, & altis montibus errant.
ertia jam lunæ ſe cornua lumine complent,
m vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
ſtra domóſque traho, vaſtóſque ab rupe Cyclopas
roſpicio, ſonitúmque pedum vocémque tremiſco.
victum infelicem, baccas lapidoſáque corna
ant rami & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
omnia colluſtrans, hanc primum ad littora claſſem
onſpexi venientem ; huic me, quæcunque fuiſſet,
ddixi : ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam :
os animam hanc potiùs quocunque abſumite letho.
ix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem
aſtorem Polyphemum, & littora nota petentem :
onſtrum horrendum, n informe, ingens, cui lumen ademptum.

dM anſ. utinam genitor quamvis pauper.
e Quidem hic male exp. Feſtini.
ſ Corupto occiſorum ſanguine.
g Cujus ne aſpectum quidem facile quis ſuſtineat.
h Ser. Aſperſa. quod exp: Madefacta. Nam ſi aſperſa dixeris (inquit) id eſt irrotat, tapinoſis & hyperbole jungunt.
i Artis ſum, Verſuſia ſum.
k Simul atque.
l Ut invadant, mb. vino ſomnoque ſepultum.
m De magris & rot: clyp: Arg: intel. t orum, corpus circumteg: unde Rom: ἀ σπίδος. ἀμφιβρότης.
n Quidam exp: Deforme : ſed malim quod ſi contra omnem conſuetam ſŏrmam.

Trunca

Truncá manum pinus regit, & vestigia firmat:
Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas,
Solamén quæ mali: o de collo fistula pendet.
Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graditúque per æquor
Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos pr ocul: inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice sic merito, tacitique incidere p funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Sensit, & ad sonitum q vocis vestigia torsit.
Verùm, ubi nulla datur r dextram affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
Clamorem immensum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ penitúsque exterrita tellus
Italiæ, curvisque immugiit Ætna cavernis.
At genus è sylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus astantes s nequicquam lumine torvo
Æteos fratres cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cùm vertice celso
Aëriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
Constiterant, sylva alta Jovis lucúsve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela secundis.
Contrà jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam lethi discrimine parvo,
t Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angustâ à sede Pelori
Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarósque sinus, Tapsúmque jacentem:
Talia monstrabat u relegens errata retrorsum
Littora Achæmenides, comes infelicis Ulyssi.
Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci jussi veneramur: & indè
Exupero præpingue solum x stagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectáque saxa Pachini
Radimus, & fatis nunquam concessa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi.
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus indè y Agragas ostentat maxima longè
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum

o Nec vehi De colo fil. pen. videntur notha Tib. Donoa agnoscit, sicut nec codices quidem.
p Navis retinaculum.
q Remigii.
r Animâ quadam aviditate minuam ad navem injicere. Al. lect. Dextra attrectare.
s Quia ex loco tam longinquo, nec ne non poterant.
t Ni pro Ne, placuit ne tenent. curs. inter utr: viam moliçomontis interfitio, id est, Scyl. atque Char.
u Renavigans.
x Quia superfunditur campis ut Nilus.
y Mons muro cinctus in cujus summa parte oppidum.

Te

Teque datis linquo ventis palmosa Selinus
Et vada dura lego saxis Lilybeia cœcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit; hic pelagi tot tempestatibus actus,
(Heu!) genitorem, omnis curæ casûsque levamen,
Amitto Anchisen; hic me pater optime fessum
Deseris (heu! tantis nequicquam erepte periclis.)
Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Nec mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divûm, cursûsque docebat,
Conticuit tandem, factóque hic fine quievit.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM

Dido amore Æneæ insaniens, animi morbum sorori aperit: ejusque consilium sequuta, ad nuptias animum adjicit. Juno quoque, ut Æneam facilius ab Italia averteret, agit cum Venere, ut ejus bona cum venia liceat Æneæ Elisam uxorem ducere, quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Æneas & Dido venatum proficiscuntur. Ibi, omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites, alius alio, diffugiunt; Æneas & Dido in idem antrum conveniunt, ibique infaustis ominibus congrediuntur. Interim Jupiter Iarbæ, Getulorum regis (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus Mercurium mittit ad Æneam, jubétque, ut relictâ Africâ, in Italiam navigét. Ille, Jovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Cæterùm Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, graviter cum ipso expostulat; precibúsque & lacrymis, tum per seipsam tum per sororem, eum ab incepto revocare conatur. Æneas iterum insomnis à Mercurio admonitus, intempestâ nocte anchoras solvit. Illa, doloris impatiens, in editissima ædium parte simulatione sacrorum, ingentem pyram extruit; ablegatâque Barce Sichæi nutrice, nequid destinatæ morti impedimenti afferret, necem sibi conscisci.

ALIUD

Aliud MODESTINI jurisconsulti

Argumentum.

At regina gravi Veneris jam carpitur igne.
Consulitur soror Anna; placet succumbere amori.
Itur venatum, Veneris clam fœdera jungunt.
Facti fama volat: monitus tunc numine divûm
Æneas, classémque fugæ sociósque parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari.
Postquam fata jubent, nec jam datur ulla facultas,
Consecenditque pyram, dixitque novissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

Ardet amore gravi Dido; soror Annáque suadet
Nubere; junguntur, nimbo cogente, sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus larbas.
Navigat Æneas jussu Jovis; illa dolore
Impatiens & amore, necem sibi protinus infert.

Aliud MONOSTICHON

Uritur in quarto Dido, flammâsque fatetur.

ALIUD.

Quartus item miseræ duo vulnera narrat Elissæ.

AT Regina gravi jamdudum *a* saucia *b* curâ,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multúsque recursat
Gentis honos; hærent infixi pectore vultus,
Verbáque; nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbeâ *c* lustrabat lampade terras,
Humentémque aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimam alloquitur malè-sana sororem.
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
d Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
Quem sese ore ferens! quâm forti pectore & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
DEGENERES animos timor arguit; heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!

a Sauciâ meâ imagi.
b Dicas curæ, de curis amoris dicit.
c De sole, flammis operâ omnia illustrat &c. hic, illustrabat, vel purgabat.
d Quis est hic admirantis.

Si mihi non animo fixum immotúmque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Postquam *a* primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami tedæque fuisset,
Huic uni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Conjugis, & sparsos fraternâ cæde penates,
Solos hic inflexit sensus, animúmque labantem
Impulit; agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctémque profundam,
g Ante pudor, quam te violem, aut tua jura resolvam.
Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit; ille habeat secum, servétque sepulcro.
Sic effata, *b* sinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta sorori,
Soline perpetuâ mœrens carpère juventâ?
Nec pulcros natos, ventris nec *i* præmia nôris?
Id cinerem aut manes credis curare *k* sepultos?
Esto: *l* Ægram nulli quondam flexere mariti,
Non Lybiæ, non antè Tyro despectus Iarbas,
Duxóréque alii, quos Aphrica terra triumphis
Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ *m* infræni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, latéque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas? ——— ———
Dîis equidem auspicibus reor & *o* Junone secundâ
Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
p Quam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modò *q* posce deos veniam; sacrisque litatis,
Indulge hospitio, causásque innecte morandi:
Dum pelago desævit *r* hyems, & aquosus Orion:
Quassataque rates, & non tractabile cœlum.

a Spe perpetuæ amoris frustratæ fam. Sed. pro decepit & fefellit.
f Impulit & labare fecit. Vel, impellendo sensum, ulsit lab.
g Vacat *Ante*, cum præcedat *prius*. Sed ita Hom geminat interdum πρίν.
b Cavitatem oculorum.
i Ut δῶρ Ἀφροδίτης. Hom.
k Sepultum maritum Sich.
l Æg. mœrore. Quidam Ægram mariti dix. ob maritum.
m Ut lib. 1. *Justitiaq. dedit gentes frænare superbas.*
n Libyæ pop.
o Cui vincla jugalia curæ, ut paulo post.
p Quam pro quantum. Sic quam quanta.
q Pete à diis, ut concedant, atque adeo da operam rei divinæ, deosque precare. Sic mox, Pacem ex.
r Tempestas, ut alibi.
s Al. frugifera. Sed rectius Legifera: id est, Θεσμοφόρα. Nam Dido tibi, quam fundabat, leges erat datura

Hîs dictis incensum animum inflammavit amore,
Spémque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
Principiò delubra adeunt, pacémque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
s Legiferæ Cereri, Phœbóque, patríque Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,

Aut

Aut ante *t* ora deûm piagues spatiatur ad aras,
u Instaurátque diem donis: pecudúmque reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? *x* est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vidit sub pectore vulnus.
y Uritur infelix Dido, totáque vagatur
Urbe furens, qualis conjectâ cerva sagittâ,
Quem procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor *z* agens telis, liquítque volatile ferrum
a Nescius: illa fugâ sylvas saltúsque peragrat
Dictæos, hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam secum per mœnia ducit:
Sidoniásque ostentat opes, urbémque paratam.
Incipit effari, mediáque in voce resistit.
Nunc eadem labente die convivia quærit:
Iliacósque iterum demens audire labores
Exposcit, pendétque iterum narrantis ab ore.
b Pòst, ubi digressi luménque obscura vicissim
Luna premit, suadéntque cadentia sydera somnos:
Sola domo mœret vacuâ, stratisque relictis
c Incubat: illum *d* absens absentem auditque vidétque:
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, nou arma juventus
Exercet, portúsve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquatáque machina cœlo.
e Quam simulac tali persensit peste teneri
Chara Jovis conjux, *f* nec famam obstare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis,
Tuque puérque tuus; MAGNUM & memorabile nomen
Una dolo divûm si fœmina victa duorum est.
Nec me adeò fallit, *g* veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam pactósque hymenæos
Exercemus? habes totâ quod mente petisti:
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergò populum, paribúsque rogamus
Auspiciis, liceat Phrygio servire marito,
Dotalésque tuæ Tyrios permittere *h* dextræ.
Olli (sensit enim simulatâ mente loquutam,
Quò regnum Italiæ Libycas *i* averteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus; Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?

t Simulacra.
u Quia jam antea sacrificaverat.
x Erat. ut supra alibi Venis.
y Carpitur igni, ut in principio hujus libri.
z Persequens,
a Ignotus, latens.
b Digressi à tectis in quibus quisque accubuerat
c Ab Æneæ.
d Ut. Hæret infixi pòst vul. Verbum.
e Ut, Fallaque arma.
f Adversa fama atque atque ar mate laborare.
g Ut lib. 1. & vereor quo se justius vertant Hospitia.
h Dextra, pro fidei.
i Al. avertaret.

Si modò quod memoras factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam
Hospes velit Tyriis urbem Trojáque profectis,
Miscerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Juno,
Mecum erit iste labor; nunc quâ ratione, quod instat
Confieri possit, paucis (adverte) docebo.
Venatum Æneas, unâque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque *m* retexerit orbem.
His ego nigrantem commistâ grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltúsque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient; adero; & *o* tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriámque dicabo;
Sic hymenæus erit. Non adversata, petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit;
Et portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, *p* plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalámo cunctantem, ad limina primi
Pœnorum expectant; ostróque insignis & auro
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ stipante catervâ.
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex *q* auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Necnon & Phrygii comites & lætus Iulus
Incedunt; ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, *r* atque agmina jungit;
Qualis, ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
Instaurátque choros: mistique altaria circum
Cretésque Dryopésque fremunt, pictique Agathyrsi;
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique *s* fluentem
Fronde premit crinem *v* fingens, atque implicat auro;
Tela sonant humeris: Haud illâ segnior ibat
Æneas, tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atque invia lustra,
Ecce, feræ saxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis, aliâ de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant montésque relinquunt.

k Undis populi corpus eorum lescere.

l Meus erit iste labor tentandi ejus animum & explorandi.

m Quum nox tegebat.

n Festinant equites.

o Si erit tum subsequatur fidelis effectus.

p Nomine generali subjecta est species.

q al. humeros.

r Comitatum suum.

s Fluentem unguento unguentum, Serv. t Lauri.

v Componens.

x Celeritas manifestat.

At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo; jámque hos curſu, jam præterit illos:
y Non repugnan. Spumantémque dari pecora inter y inertia votis
tia: at, -ferum- Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
ſum inertia paſſim Cor. Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſtâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
z Aſcanius. z Dardanîúſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
a Ut, Tuque ha- Deveniunt: prima & tellus & a pronuba Juno
rum interpr. cu- Dant ſignum: fulſere ignes & conſcius æther
rarum & cun- Connubii, ſummóque b ululârunt vertice nymphæ.
ſata Juno. Ille dies primus lethi, primúſque malorum
b Mostem hoc Cauſa fuit: neque enim ſpecie famáve movetur,
conubium ſe- Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
quuturam ſigni- Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
ficantes. Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
FAMA, malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, virésque acquirit eundo,
Parva metu primo, mox ſeſe attollit in auras:
c Nec humilis fortunam parcit, nec ſuper ori; ita Sen. Sed potius ſignif. eam ex parva in immenſum creſcere
c Ingreditúrque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, irâ irritata deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladóque ſororem
Progenuit, pedibus celerem & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plu
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
d Per domos nobilium, & per tutas regum. Luce ſedet cuſtos aut d ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, ac magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quàm nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat,
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
e Hyemem totam genio indulgere. Sic Naſo, Et vacuus ſomno noctem, quam longa, peregi. ſ. ſumptâ. Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Culſe pulchra viro dignetur jungere Dido.
Nunc e hyemem inter ſe luxu, quàm longa, fovere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam:
g Siga. Iarbam condidiſſe templum Jovis Ammonis, quod apud Garamantes nobile erat, & lucernam ignis inextincti habebat. Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, ſ raptâ Garamantide nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit: g vigilémque ſacraverat ignem,
Excubias divûm æternas: pecudúmque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.

Isque amens animi, & rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, *b* media inter numina divûm,
Multa Jovem manibus supplex orâsse supinis.
Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
i Aspicis hæc? An te genitor cùm fulmina torques,
k Nequicquam horremus? *l* cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & *m* inania murmura miscent?
Fœmina, quæ nostris errans in finibus urbem
Exiguam pretio posuit, cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille *n* Paris cum *o* semiviro comitatu,
Maonia mentum mitrâ crinémque *p* madentem
Subnixus, *q* rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famámque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arásque tenentem
Audiit omnipotens: oculòsque ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat,
Vade age, nate, voca Zephyros: & labere pennis,
Dardanidúmque ducem (*r* Tyriâ Carthagine qui nunc
Exspectat, fatisque datas non respicit urbes)
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graiúmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui *s* gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
t Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse suâ molitur laude laborem;
Ascanióne pater Romanas invidet arces?
Quid struit? aut quâ spe inimicâ in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam & Lavinia respicit arva?
Naviget: hæc summa est, hic nostri nuncius esto.
Dixerat. *Ille* patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram, rapido *u* pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit; hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit,
Dat somnos, adimitque, & lumina morte *u* resignat.
Illâ fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila: jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis cinctum assiduè cui nubibus atris
Pinifera caput, & vento pulsatur, & imbri.

b Ac si diceret, diis testibus.

i Cura hunc?
k Hoc ex Epicurea sententia.
l Quorum origo non apparet, quorum causa nos latet.
m Vi omnino carentia tonitrua.
n Paridi similis raptor.
o Ut, *Overt Phrygia neque enim Phryges.*
p Fluentem supra de Apol.
q Rapta Dido, ut Paris rapta Helena.

r Moratur, & terit tempus.

s Ut. *Hinc populi latè regere.*
t Prodet deret propagaret vel Factis ostenderet, scilicet genus à Teucro ducere, atque non degenerare.

u Celeritate pari ventis: ut Homer. ἅμα πνοιῇσι ἐπίμοιρος.
x Ex Rom. mortuorum oculi in rogo aperiebantur, quâ ante domi clausi fuissent.

Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
y Mergo. Misit: y avi similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos humilis, volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlúmque volabat,
z Quia natus Maia Atlantis filia. Littus arenosum Libyæ, ventósque secabat
z Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magnalia plantis,
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conspicit; atque illi stellatus Iaspide fulvâ
a Pro vagina. a Ensis erat: Tyrióque ardebat murice læna,
Demissa ex humeris; divis quæ munera Dido
Fecerat, & tenuì telas discreverat auro
b Uxori nimium indulgens, Uxori obsequens. Continuò invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulcrámque b uxorius urbem
Extruis, (heu!) regni rerúmque oblite tuarum
γυναικοκρατούμενος. Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet,
Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras,
Quid struis; aut quâ spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tuâ moliris laude laborem,
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice: cui regnum Italiæ, Romanáque tellus
c Ore pro oratione Vel, Talia loq. ore. Debentur. Tali Cyllenius c ore loquutus,
Mortales visus medio sermone reliquit.
d Consternatus & attonitus, ut alibi. Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas aspectu obmutuit d amens,
e Alibi, Stetit; mihi comæ. f quibus blanditiis circumvenire. e Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit,
Ardet abire fugâ, dulcésque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperióque deorum.
(Heu! quid agat? f quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?)
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc;
In partésque rapit varias, pérque omnia versat.
g Alternis modo hoc, modo illud consilium rapienti. Hæc alternanti potior sententia visa est;
Mnesthea, Sergestúmque vocat, fortémque Cloanthum:
Classem aptent taciti, sociósque ad littora cogant;
Arma parent; &, quæ sit rebus causa novandis,
Dissimulent; sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus; ocyùs omnes
Imperio læti parent, ac jussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)

Præsensit

Præsensit: motúsque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: *b* eadem impia Fama furenti
Detulit, armari classem, cursúmque parari.
Sævit inops animi, totámque incensa per urbem
Bacchatur; qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, *i* nocturnúsque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Dissimulare etiam sperâsti, perfide, tantum
Posse nefas; tacitúsque meâ decedere terrâ?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quinetiam hyberno moliris *k* sidere classem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum?
Crudelis. Quid si non arva aliena domósque
Ignotas peteres? & Troja antiqua maneret?
Troja per undosum peteretur classibus æquor?
Mène fugis? per ego has lacrymas dextrámque tuam te,
(Quando aliud mihi *l* jam miseræ *m* nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domûs labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere infensi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, & quâ solâ sydera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum *n* nomen quoniam de conjuge restat
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas, *o* qui te tantùm ore referret:
Non equidem omnino *p* capta aut deserta viderer.
Dixerat: ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & *q* obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert, Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam; nec me meminisse pigebit Elissæ,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquor: nec ego *r* hanc abscondere furto
Speravi (nè finge) fugam, nec conjugis unquam
Prætendi tedas, aut hæc in fœdera veni
Nè sifata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, & *t* sponte meâ componere curas:
Urbem Trojanam primùm, dulcésque meorum
Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,

b Quæ ad Iarbam paulo ante nuntia venerat.

i quod illa potu celebr. Ex Cithæron autem monte clamor velut numinis. Bacchas vocabat.

k Tempore.

l Ut ipsum odio mei.

m Non pudorem, nuptiarum. Dixerat enim *Ante pudor quam te violem.*

n Quæ te conjugem vocarem, hanc hospitem tantùm vocare possum.

o In quo tui saltem imaginem haberem. quidam intelligunt: Referre te ore tantùm, non item moribus.

p Capta, pro captiva

q Obstinatus.

r Hanc fugam. Atque ita à præced. separanda hæc essent. Ne finge, fugam.

s Ut vellem, ut optarem.

t Meo arbitratu deliberare.

u post casum restituta.

Et *u* recidiva manu posuissem Pergama victis,
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciæ jussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est: ii te Carthaginis arces
Phœnissam Libycæque aspectus detinet urbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Invidia est? & nos fas extra quærere regna.

x Noctesque dies.

Me patris Anchisæ, *x* quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,

y Injuria quam sibi facio. Ob famil. Iuliam, cui fatis imperi debitum fuisse poeta canit: in gratiam Cæs. T.

Admonet in somnis, & turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque y injuria chari,
Quem regno Hesperiæ fraudo & fatalibus arvis,
Nunc etiam interpres divum, Jove missus ab ipso
(Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocémque his auribus hausi.
Desine méque tuis incendere téque querelis:
Italiam non sponte sequor. ———
Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totúnque pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa precatur,
Nec tibi diva parens, genetis nec Dardanus autor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admôrant ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
Num fletu, ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

z Non tutum est quenquam in fidem recipere, aut de quoquam bene mereri.

z NVSQUAM tuta fides. ejectum *a* littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
b Amissam classem, socios a morte reduxi;
Heu! furiis incensa feror. *c* Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat; neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere *Italiam* ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum, sequar atris ignibus absens;
Et cum frigida mors animâ seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas;
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, *d* & auras
Ægra fugit; séque ex oculis avertit & aufert,
Linquens multa metu cunctantem & multa parantem

a Littore excepi, Vel littore egentem.

b Renovavi, vel revocavi.

c Nunc prætexit Apollinem, &c.

d Non respirat, exanimata.

Dic-

Dicere; ſuſcipiunt famulæ collapſáque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis averterе curas,
Multa gemens, magnóque animum labefactus amore:
Iuſſa tamen divûm exequitur, claſſémque revisit.
Tum verò Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naves; natat uncta carina
Frondentéſque ferunt ramos & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio ——————
Migrantes cernas, totáque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cùm populant, hyemis memores, tectóque reponunt,
e It nigrum campis agmen, prædámque per herbas
Conrectant calle anguſto; pars grandia trudunt
Obnixa frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigántque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quóſve dabas gemitus, cùm littora fervere latè
Proſpiceres arce ex ſummâ, totúmque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe AMOR, qui non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori.
Nè quid inexpertum, fruſtrà moritura, relinquat.
Anna, vides toto properari littore circum;
Undique convenêre: vocat jam carbaſus auras,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror potero: miſerè hoc tamen unum
Exequere Anna mihi; ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus.
Sola viri f molles aditus & g tempora nôras,
Ire ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cùm Danais Trojanam excindere gentem
Aulide juravi, claſſémve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ h cineres manèſve revelli.
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Expectet facilémque fugam ventóſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec i pulcro ut Latio careat, regnúmque relinquat:
Tempus inane peto, requiem ſpatiúmque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere,
Extremam hanc oro veniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam.
Talibus orabat, taléſque miſerrima fletus

e It nigrum campis agmen. Ennii hemiſtichium de elephantis, quo ante Accium uſus erat de Indis.

f Faciles.
g quibus facilè ad eam patebat aditus. Ut alibi, molliſſima fandi tempora.
h Nam ſepulcra violare cineréſque eorum diſſipare, maximum ſcelus habebatur.
i quod tam pulchrum illi videtur ut omnia poſtponat.

Fértque refértque soror; sed nullis ille movetur
k Inexorabilis. Fletibus aut voces ullas *k* tractabilis audit.
Fata obstant, placidásque viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum
l Plantes ex Al, Ital. *l* Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, it stridor, & altè
Consternunt terram concusso stipite frondes;
Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
Ætherias; tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur *m* inanes.
m Nihil proficientes. Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat; tædet cœli convexa tueri.
n Vidit quod ingressa est quo magis, &c. *n* Quò magis inceptum peragat, lucémque relinquat,
Vidit thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusáque in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori
o Aut prioris, aut cheri. Prætera, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis *o* antiqui, miro quod honore colebat,
p Quia nubentes puellæ, venientes primo ad limen mariti postes ornabant laneis vittis. *p* Velleribus niveis & festâ fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret;
Soláque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multáque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant; agit ipse furentem
q Pro, in somniis, id est, vigiliis. *q* In somnis ferus Æneas; semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios desertâ quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
r Ex Euripide. Et *r* solem geminum, & duplices se ostendere Thebas;
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem & serpentibus atris
s quia apud Æschylum templum Apollinis ingred. Furiæ. sed Or. in limine expectant. Cùm fugit, *s* ultricésque sedent in limine Diræ.
Ergò ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori, tempus secum ipsa modúmque
Exigit; & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
t Grat. Antiq. pro gratulare. Inveni germana viam (*t* gratare sorori)
u Illum meum amatorem. Quæ mihi reddat *u* eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta, solémque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est; ubi maximus Atlas
x Consertum, conspersum. Axem humero torquet, stellis ardentibus *x* aptum.
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos; epulásque draconi

ra dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Surgens humida mella, ſoporiferúmque papaver.
Incſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit, aſt aliis duras immittere curas:
Sistere aquam fluviis, & vertere ſidera retro;
Nocturnóſque ciet manes; mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor cara deos, & te, germana, tuúmque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige; & y arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, z exuviáſque omnes, lectúmque jugalem,
Quo perii, ſuper-imponas; abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monſtrátque ſacerdos.
Hic effata filet; pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis *a* prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet *b* quàm morte Sichæi.
Ergò juſſa parat. ———

At regina, pyrâ penetrali in ſede ſub auras
Erectâ ingenti, tedis atque ilice ſectâ,
Intenditque locum ſertis, & *c* fronde coronat
Funerea; ſuper exuvias, enſémque relictum,
Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebúmque, Chaóſque,
Tergeminámque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis averni;
Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri prærreptus *e* amor.

Ipſa molâ, manibúſque piis, altaria juxta.
Unum exuta *f* pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati
Sidera, tum ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtúmque, memórque precatur.
Nox erat & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quierant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum;
At non infelix animi Phœniſſa; nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit; *g* ingeminant curæ, rurſúſque reſurgens

y Enſem, ex mox. enſemque; vetuſtum.
z Veſtes.

a Togere, abſconderę, vel per hypallag. pro Prætexere nova ſacra funeribus.
b num contigerant morte Sich.
c Verbenis, quæ in ſacro nocturno erant funerea. ut è cupreſſu: non è lata fronde.
d quia pingi triformis ſolebat, & tribus animalium non invocabatur.
e Medicamentum amorem concilians: Philtron, quod hippomanes Vocatur.
f Sic apud. Naſ. veſtes induta recinctas, Nuda pedem.

g ingeminantur, augentur.

Sævit

Sævit amor, magnóque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmque ità corde volutat,
En! quid agam? rursúsne procos irrisa priores
Experiar? Nomadúmque petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata h maritos?
Iliacas igitur classes atque ultima Teucrûm
i Jussa sequar? k quia nè auxilio juvat ante levatos:
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) sinet? ratibúsque superbis
Irrisam accipiet? nescis (heu!) perdita, necdum
l Laomedontea sentis perjuria gentis?
Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ovantes;
An Tyriis omnique manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es: ferróque averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atque objicis hosti.
m Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
Non servata fides cineri promissa Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus,
Æneas celsa in puppi jam certus eundi
Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis.
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursúsque ità visa monere est,
(Omnia Mercurio similis, vocémque colorémque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ)
Nate dea POTES hoc sub casu ducere somnos?
Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis
Demens; nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirúmque nefas in pectore versat,
Certa mori, varióque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, sævásque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. VARIUM & mutabile semper
Fœmina. Sic fatus nocti se immiscuit atræ.
Tum verò Æneas, subitis exterritus umbris,
g Rapit: Corripit è somno corpus, sociósque q fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris;
Solvite vela citi; deus æthere missus ab alto,
Festinare fugam tortósque incidere funes,
Ecce iterum stimulat: sequimur te sancte deorum
Quisquis es, imperióque iterum paremus ovantes.
Adsis ò placidúsque juves, & sydera cœlo

Dent

h In maritos. quorum nuptias dedignata sum:
i quæ eis à Jove jussa sunt.
k An quia juvat &c. q. quasi verò nihil profiteos à me levat: ingrate.
l Trojanæ, Sic Laomedonti.
adde l: 3. ad perfidiam respicit.
m Nonne licuit.
g Rapit.

ertra feras! Dixit, vaginâque eripit ensem
Fulmineum, strictóque ferit retinacula ferro,
Cætera omnes simul ardor habet, rapiúntque ruúntque:
Puppora deseruere; latet sub classibus æquor;
Adsurgunt remi, torquent spumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è speculis ut primum albescere lucem
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Litoráque & vacuos sensit sine remige portus;
Fœtúsque quatérque manu pectus percussa decorum,
Flaventésque abscissa comas; Proh Jupiter, ibit
Hic (ait) & nostris illuserit advena regnis?
Non arma expedient? totáque ex urbe sequentur?
Diripiéntque rates alii navalibus? ite;
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt;
Tunc decuit, cùm sceptra dabas, En dextra, fidésque!
Quem secum patrios ajunt portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum ætate parentem,
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patrísque epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna; fuisset:
Quem metui moritura? faces in castra tulissem,
Implessémque focos flammis; natúmque patrémque
Cum genere extinxem; memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras;
Tuque harum interpres curarum & conscia Juno,
Nocturníque Hecate triviis ululata per urbes;
Et Diræ ultrices, & dii morientis Elissæ,
Accipite hæc, meritúmque malis advertite numen;
Et nostras audite preces; Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt, hic terminus hæret;
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
Auxilium imploret, videátque indigna suorum
Funera, nec cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optatâ luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ.
Hæc precor; hanc vocem extremam cum sanguine fundo
Tum vos ô Tyrii stirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
Munera; nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,

t Quidem exp: Fulminis modo resplendentem.

u Felicit er plenis fine motu aliquo;

x Quia loquitur absentibus.

y Fata illius impii: ut supr. Aen. vocavit impium. Alias *fassa*.

z *Decuit*, talia loqui, vel cogitare.

a *Fidésque* illi, ut quem aiunt pot. &c.

b Glassem: ut, *nos castra movimus*.

c Quod facr. illi fiet noctu in trivis. Unde Trivias Græc. τριόδιτις.

d Ut Græ. μεταῖος καφαλὴν. dicuat.

e Hoc immutabile est, Immotum manere debet, ut termini agrorum immoti manent.

f Saltem hoc meis precibus concedite, ut *bello aud. pop, &c.*

Qui

Qui face Dardanios, ferróque sequare colonos.
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vites,
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent *g* ipsique nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcem nutricem affata Sichæi,
(Namque suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem;
Dic corpus properet *h* fluviali spargere lymphâ,
Et pecudes secum & monstrata *i* piacula ducat,
Sic veniat; túque ipsa pia tege tempora vittâ.
Sacra *k* Jovi Stygio, quæ rité incepta paravi,
Perficere est animus, finémque imponere *l* curis;
Dardaniique *m* rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait; illa gradum *n* studio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculísque trementes
Interfusa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos; ensémque recludit
Dardanium *o* non hos quæsitum munus in usus.
Hic postquam Iliacas vestes notúmque cubile
Conspexit, paulùm lacrymis & mente morata,
Incubuitque toro dixitque novissima verba.
Dulces exuviæ, cùm fata deúsque sinebant.
Accipite hanc animam, méque his exolvite curis.
VIXI; &, quem dederat cursum fortuna, peregi;
Et nunc magna mei sub terras ibit *p* imago.
Urbem præclaram statui, mea mœnia vidi;
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi.
Felix (heu!) nimiùm felix, si littora tantùm
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit, & os impressa toro, Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait; *q* sic, sic juvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat *r* ominа mortis.
Dixerat; atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensémque cruore
Spumantem; sparsásque manus; it clamor ad alta
Atria; concussam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemitú que, & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther;
Non aliter quàm si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
s Culmina pérque hominum volvantur, pérque deorum.
Audiit exanimis, trepidóque exterrita cursu,

g Ipsi quoque nep.

h Ut in sacris quæ fiebant diis inferis.

i Ea, qui ut ad rem sacrificationem opus esset.

k Jovi St. Plutoni

l quæ sacris inferis amores & curas solvere debant.

m In quo ejus imago fuerat.

n Non re, sed studio celeravat gradum.

o quod cum dare Æneas, nihil tale cogitaverat futurum.

p Ex opinione Gentilium, animas ad inferos descendere non credentis, sed quasdam simulacra Eademque fuit & Homeri.

q Ita Serv. Alii, Sic sic juvat, &c.

r Omina (non omnia, ut in multis edit.) id est, Mors nostra illi discedenti sit ominosa.

s Per tecta domorum & templorum.

Unguib

gribus ora soror *i* fœdans, & pectora pugnis,
r medios ruit, ac morientem nomine clamat:
ccine illud, germana, *u* fuit? me fraude petebas?
c rogus iste mihi hoc ignes aræque parabant?
id primùm deserta *x* querar? comitémne sororem
ersisti moriens? eadem me ad fata *y* vocásses:
dem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
ectiam *z* struxi manibus, patriósque vocavi
ce deos, sic te ut *a* posità crudelis abessem?
ccidi te, méque, soror, populúmque, *b* patrésque
lonis, urbémque tuam: date, vulnera lymphis
bluam, & extremus siquis super halitus errat,
e legam: Sic fata, gradus evaserat altos,
ersanimémque sinum germanam amplexa fovebat
ngemitu, atque atros siccabat veste cruores.
la graves oculos conata attollere, rursus
eficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
ertèse attollens, cubitóque innixa, levavit
se revoluta toro est, oculisque errantibus, alto
uæsivit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
unc Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
difficilesque abitus *Irim* demittit olympo,
ua luctantem animam nexósque resolveret artus.
am quia *d* nec fato *e* meritâ nec morte peribat,
d misera ante diem, subitóque accensa furore;
ondum illi flavum Proserpina vertice crinem
bulerat, Stygióque caput damnaverat Orco.
ros Iris croceis per cœlum roscida pennis,
ille trahens varios adverso sole colores,
evolat: & suprà caput astitit, *f* Hunc ego Diti
crum *g* jussa fero: téque isto corpore solvo:
cuit, & dextrâ crinem secat: omnis & unà
alapsus calor, atque in ventos vita recessit.

s Cruentas.

u Id cogitabas?

x Querarne quod cum sor. *s*prove-ris?

y Vocare me de-buisses, vel de-bueris.

z Rogum i*s*tum.

a Evanimata, Ita seu potius, Sic ad eo ortem cum obita.

b Genatum carthaginen*s*em.

c Aut prohibà, ut sec. ait. Sed potius de superis quam est pronuba.

d Tanquam in faciendo fine vitæ, quæ violenta sunt, non videntur fato evenire.

e Pro naturali.

f Hunc crinem.

g A Junone.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

Æneas, relictâ Carthagine, in Italiam navigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: ubi ab Aceste benignè exceptus manibus Anchisæ patris, quem superiore anno, eodem die, apud Drepanum sepeliverat, anniversarium sacrum facit, ludósque apud tumulum ejus instituit, suáque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus: Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem juveniliter

se

se jactantem cœlo vincit. Sagittandi peritiâ superat rytion: prima tamen præmia ætatis dignitatisque ratione Acestæ decernuntur, cujus sagitta in aere subitò exarsérat. Ascanius in honorem Anchisæ avi, primæ nobilitatis pueris equestres ludos pugnámque navariam exhibet. Interea Trojanæ mulieres, hortatu longæque navigationis tædio ignem in classem conjiquatuórque naves exurunt: cæteræ subitâ à Jove pluvia incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Æneæ filio in somnis apparens, Jovis verbis admonaut consilium sequutus, mulieres imbellésque senicilia relinquat, ipse cum juventutis robore integræquatis flore, in Italiam naviget, Sibyllæque imprimis adeat: illius enim ductu ad se in campos Elysios esse turum, ubi & posteritatis suæ seriem omniúmque um bellorum discat eventum. Monitis itaque paterrem gerens Æneas, oppidum in Sicilia condit nomiflam eo & matrum & senum bello inutilium colonias cribit; ipse cum exercitus robore Italiam petit. Neptunus Veneris precibus exoratus, naviganti mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate succumbens, undâ cum gubernaculo in mare excutitur que vicem supplet Æneas.

Aliud MODESTINI jurisconsulti

Argumentum.

Navigat Æneas, Siculas defertur ad oras,
Hic manes celebrat patrios, undâ hospes Acestes:
Ludos ad tumulum faciunt, certamina ponunt.
Prodigium est cunctis ardens delapsa sagitta.
Iris, anum Beroen habitu mentita senili,
Incendit naves, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Quóque duce ad manes possit descendere, monstrat.
Transcribit matres urbi populúmque volentem.
Et placidum Æneas Palinurum quærit in undis.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam: tumulóque patris persolvit honorem.

Tum cogit naves incendere Troades Iris.
Tres ibi linquunt socios: Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in undis.

Aliud MONOSTICHON

Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.

ALIUD.

Manibus ad tumulum quinto celebrantur honores.

[a] Navigandi usque in terram in quam fato vocabatur. Sic autem alibi, certus eundi.

[b] quos nuper flans Aquilo atros effecerat.

[c] Ubi altum venerat à littore provectus.

[d] Græc κυβέρνησιν dicunt.

[e] Pro δὲ τὰ πρῶτα Prisc. Est autem Ennii.

[f] Pro armamentis, ut Græc. ὅπλα.

[g] Velorum vela obliqua tenuit.

[h] Nam Eryx filius Veneris.

[i] Observata.

[k] Alibi, Tendit iter Velis.

[l] Fessos socios, qui navibus vehuntur.

Et

Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum, sociásque rates, occurrit Acestes.
Horridus in jaculis, & *m* pelle Libistridis ursæ:
Troïa Crinisso conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gazâ lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cùm primo *n* stellas oriente fugârat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulíque ex aggere fatur.
Dardanidæ magni, genus alto à sanguine divûm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias divinique ossa parentis
Condidimus terrâ, mœstáique sacravimus aras.
Jámque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.
Hunc ego Getulis *o* agerem si Syrtibus exul,
Argolicóve mari deprensus, & urbe Mycenæ.
Annua vota tamen, solennésque ordine pompas
Exequerer, struerémque *p* suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius & ossa parentis
(Haud equidem sine mente reor, sine numine divûm)
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergò agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
q Poscamus ventos, atque hæc mea sacra quotannis
Urbe velit posità templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naves; adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes;
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem;
Prima citæ Teucris ponam certamina classi.
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax;
Aut jaculo incedit *r* melior levibúsve sagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere cæstu;
Cuncti adsint, meritæque expectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis,
Sic fatus, velat *s* maternâ tempora myrto;
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius, sequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hic duo rité mero *t* libans carchesia Baccho
Fundit humi; duo lacte novo, duo *u* sanguine sacro.
Purpureósque jacit flores; ac talia fatur.
Salve sancte parens *x* iterum; salvete recepti

Nequic

m Et quod foris abundaret Libya, & quod inde pulcher. pelles afferrentur.

n Stellarum aspectum abstulerat.

o Si versaretur in Getulia tanquam de defectis aut hostilibus locis loquatur.

p ubi *o* venientibus, vel, sibi debitis cumularem.

q Ventorum potestatem tribuit hic Anchisæ, teste Lactantio.

r Præstantior. *Vult* autem *Lac.* & *seq.* dici Serg. Jactu figit, tantum: ut vacet particula *ve.* Sed nimis durum hoc fuerit.

s Veneri matri sua dicata.

t Inferias funèi significic. quas Gr. χοὰς vocant.

u victimarum, ut alibi.

x Sic. S. distinguit post Iterum quia cum se, edit eam, dixerat Salve & vale.

quicquam cineres, animæque umbræque paternæ
licuit fines Italos, fataliaque arva,
recum Ausonium (quicunque est) quærere Tybrim.
erat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis
tem ingens gyros, septena volumina traxit,
plexus placidè tumulum, lapsúsque per aras:
ulea cui terga notæ, maculosus & auro
mmam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
le trahit varios adverso sole colores.
ituit visu Æneas; ille agmine longo
dem inter pateras & lævia pocula serpens,
vitque dapes, rursúsque innoxius imo
resit tumulo, & depasta altaria liquit.
magis inceptos genitori instaurat honores;
rtus geniúmne loci famulúmne parentis
putet; a cædit quinas de more bidentes,
que sues, totidem nigrantes terga juvencos:
que fundebat pateris: animámque vocabat
æ magni, b manésque Acheronte remissos.
non & sortii, quæ cuique est copia, læti
a ferunt; onerántque aras, mactántque juvencos.
ine aliena locant alii, fusique per herbam
piciunt verubus prunas, & viscera torrent.
ptata dies aderat, nonámque serenâ
ram Phaëthontis equi jam luce vehebant;
que finitimos & clari nomen Acestæ
ierat: lætò complêrant littora cœtu
ri Æneadas, pars & certare parati.
ctâ principio ante oculos circoque locantur
medio: c sacri tripodes, viridésque coronæ,
palmæ pretium victoribus; armaque, & ostro
tæ vestes: argenti aurique talenta:
uba d commissos medio canit aggere ludos.
na pares ineunt gravibus certamine remis
tuor ex omni delectæ classe carinæ.
ocem Mnestheus agit acri remige Pristin:
Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi:
ntémque Gyas ingenti mole Chimæram,
s opus; e triplici pubes quam Dardana versu
ellunt, terno consurgunt ordine remi.
fúsique, domus tenet à quo Sergia nomen,
anto invehitur f magnâ; Scyllâque Cloanthus
ulea, genus unde tibi Romane Cluenti.
rocul in pelago saxum, spumantia contra
æa, quod tumidis subuersum tunditur olim
ipus, hyberni condunt ubi sydera Cori:
quillo silet, immotáque attollitur undâ

y Leviter gutavit.
z Tamdiu permansit quamdiu cuncta aris superposita flamma consumerer.
a Sacra dicta soli taurilia imnui purat.
b Anchisæ animam ab inferis reversam.

c Si: pulcri ut facros pucares. Vel, Quales sacrani solent.
d Inceptos, Inclinatos: ut pugnam committere.
e Triremem describit, per ἀναχρονισμὸν, cum Troïc. belli temp. nondum fuisse constet.
f Quia refertur ad navim. Sic Ter. dixit Eunuchum suam.
g Cum mare est tranquillum.

h Saxi illius latitudo.

h Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.

i Domini navium, non gubernatores.

Tum loca ſorte legunt: ipſique in puppibus auro
i Ductores longè effulgent oſtróque decori.

k Al. *Nudataque.* Sed. Ser. *Intenta.*

Cætera populea velatur fronde juventus;
Nudatóſque humeros oleo perfuſa niteſcit.

l Pro exhaurit. i. emovet: ſubſiliunt enim pavore aut ſpe. Vel exhaurit ſpiritibus.

Conſidunt tranſtris, *k* intentáque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiaque *l* haurit
Corda pavor pulſans, laudúmque arrecta cupido;
Indè ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis; ferit ætheta clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totúmque dehiſcit
Convulſum remis, roſtris ſtridentibus æquor.

m Feſtinantes. *n* Carceribus.

Non tam *m* præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruúntque effuſi *n* carcere currus;
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora

o Jugalibus equis.

Concuſſêre *o* jugis, proníque in verbera pendent.
Tum plauſu fremitúque virûm, ſtudiiſque favent

p Echo ſignif. in ſeq.

p Conſonat omne nemus, vocémque incluſa volut
Littora, pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primúſque elabitur undis
Turbam inter fremitúmque Gyas; quem deinde
q Navis.
Conſequitur, melior remis, ſed pondere *q* pinus
r Male exp. Tenetur, Retinetur. Eſt enim *Tenet*, Eum retinet.

Tarda *r* tenet; poſt hos æquo diſcrimine Triſtis
Centaurúſque locum tendunt ſuperare *t* priorem;

ſ Interſtitio, Intervallo.

Et nunc Triſtis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc unà ambæ junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.

t Inter ſe. Is autem erat tertius. Nam G. primus, Cl. ſecundus erat.

Jámque propinquabant ſcopulo, metámque tenebant
Cùm *u* princeps medióque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten,
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum:

u Ordinis eſt.

x Remus: proprie remi pars extrema.

Littus ama, & lævas ſtringat ſine *x* palmula cautes.
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.

y Vel, quo diverſus abis iterum?

Quò diverſus abis? *y* iterum, Pete ſaxa Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce, Cloanthi
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes
Radit iter lævum interior: ſubitúſque priorem
Præterit, & metis tenit æquora tuta relictis.

z Quæ periclitabatur, amiſſo gubernatore.

Tum verò exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruêre genæ: ſegnémque Menœten
Oblitus decoríſque ſui, ſociûmque ſalutis,

mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
é gubernâclo rector subit, ipse magister:
mánque viros, clavúmque ad littora torquet.
gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
senior, madidâque fluens in veste Menœtes,
ma petit scopuli, siccáque in rupe resedit,
m & labentem Teucri & risere natantem,
sos rident a revomentem pectore fluctus.
lta extremis spes est accensa duobus,
ylo Mnestheóque, Gyam superare b morantem.
ystus capit antè locum, scopulóque propinquat:
ma tamen ille prior, præeunte carina:
prior, partem rostro premit æmula Pristis.
media socios incedens nave per ipsos
ur Mnestheus, Nunc, nunc insurgite remis
ctei socii, d Trojæ quos sorte suprema
gi comites: nunc illas promite vires,
animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
que mari, Maleæque sequacibus undis.
jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo:
quam ô!) sed superent quibus hoc, Neptune, de-
mos pudeat rediisse: e hoc vincite cives, (disti.
hibere f nefas. Olli certamine summo
unt; vastis tremit ictibus g ærea puppis:
hiúrque solum; tum creber anhelitus artus
que ora quatit: sudor fluit undique h rivis.
ipse viris optatum casus honorem.
que furens animi dum proram ad saxa suburget
rior, spatióque subit Sergestus iniquo,
in saxis in procurrentibus hæsit.
ssæ cautes, & acuto in k murice remi
i crepuêre: illisáque prora l pependit.
gunt nautæ, & magno clamore morantur:
ique sudes & acutâ cuspide contos
unt, fractóque m legunt in gurgite remos.
us Mnestheus, successúque acrior ipso,
ne temorum celeri, ventisque vocatis
it maria, & pelago decurrit aperto.
i spelunca subitò commota columba,
mas & dulces latebroso in pumice nidi,
in arva volans, plausúmque exterrita n pennis
cto ingentem: mox aëre lapsa quieto,
ter liquidum, celeres neque commovet alas:
estheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
, sic illam fert impetus ipse volantem.
m in scopulo luctantem deserit alto
m, brevibúsque vadis, frustráque vocantem

a Sæpius vomentem.
b Imperitia gubernatoris.

c Aut fortissimi: aut re vera quondam Hecto. socii.
d In excidio Troiæ.

e Hoc sit victoriæ loco, non committere ut extremi redeatis.
f Summum hoc dedecus.
g Firmissima.
h More rivorum. Tanquam per rivos.
i Sinisteriori, S. At. T. Qui cursu breviore ad metam tendebat.
k Saxi acumine
l Nutavit, libravit sese. Pomp.
m Colligunt.
n Vicina littoribus, unde altum est longe posítum.
o Male cum exterr. Ser. jungit
p Secat purum aërem.

Auxilia & fractis discentem currere remis
Indè Gyan, ipsámque ingenti mole Chimæram
Consequitur; cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus jamque ipso supereſt in fine Cloanthus.
Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique sequenten
Instigant studiis, resonat clamoribus æther.
Hi, *q* proprium decus & partum indignantur honor
Ni teneant, *r* vitámque volunt pro laude pacisci:
Hos successus alit: possunt, quia *s* posse videntur.
Et fors æquatis cepisset præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
Fudisset que preces, divósque in vota vocásset,
Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora cum
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti *t* reus, extáque, salsos
u Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit; eumque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcíque chorus, Panopeáque virgo;
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisá, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro;
Muneráque in naves, ternos aptare juvencos,
Viná que & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori *x* chlamydem auratam, quam plurima circ
Purpura *y* Mæandro duplici *z* Melibœa cucurrit;
Intextusque *a* puer frondosá regius Idá
Veloces jaculo cervos cursúque fatigat,
Acer, anhelanti similis: *b* quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad sydera *b* tendunt
Custodes: sævitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Levibus huic hamis consertam, auroque *c* trilicem
Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoënta, sub Ilio alto)
Donat habere viro, decus & tuamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant,
Multiplicem, connixi humeris, indutus ar olim
Demoleus, cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiáque argento perfecta, atque aspera signis
Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,

q Quasi jam propriam victoriam.
r Mutare expacto vitam cum laude.
s Sperantes victoriam opinione spectantium.
t Debitor. Unde voti solventes, dicimus Absolutos.
u Al. Projiciam.
x Vestem prætextam, eandemque Phrygiam, id est, acu pictam.
y Erat in chlamyde purpura in modum Mæandri.
z Pro Melibœensis.
a Ganym. imago intexta chl.
b Aut mirantes, aut increpantes deos.
c Squamis ferr. conserram, & trinis licijs ornatam per eas currentibus.

Puniceis ibant evincti tempora *d* tæniis :
Cum sævo è scopulo multa vix arte revulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis uno,
Trinacrius fine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus :
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus attollens, pars vulnere clauda retentat
Nectantem nodos, seque in sua membra plicantem ;
Tali remigio navis se tarda movebat ;
Ibat facit tamen, & plenis subit ostia velis.
Sergestum Æneas promisso munere donat,
Servatam ob novem lætus, sociosque reductos.
Olli serva datur, *e* operum haud ignara Minervæ,
Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere nati.
Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant sylvæ, mediaque in valle *f* theatri
Circus erat, quò se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, extructoque resedit.
Hic, qui fortè velint rapido contendere cursu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mistique Sicani :
Nisus & Euryalus, primi : ------
Euryalus, formâ insignis, viridique juventâ :
Nisus, amore pio *g* pueri ; quos deinde sequutus
Regius egregiâ Priami de stirpe Diores.
Hinc Salius simul & Patron, quorum alter *h* Acarnan,
Alter ab Arcadia, Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus, Panopésque,
Assueti sylvis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde loquutus,
Accipite hæc animis, lætâsque advertite mentes :
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnosia bina dabo *k* lævato lucida ferro
Spicula, cælatámque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos ; tres præmia primi
Accipient : flavaque caput nectentur olivâ.
Primus equum phaleris insignem victor habeto ;
Inde Amazoniam pharetram, plenámque sagittis
Threiciis ; lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemmâ.
Tertius Argolicâ hac galea contentus abito.
Quæ ubi dicta, locum capiunt ; signoque repentè

d Vittis, Al. *tænis* absque lynæresi.

e Lanificii & texturæ perita.

f Theat. Circus. Id est, spatium spectaculi.

g Ser. putat *pueri* posse etiam jungi sequentibus.

h Epirota. Acarnania enim pars Epiri.

i Cretensia.

k Lævigato.

Corripiunt ſpatia audito: limẽnque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima *l* ſignant.
Primus abit, longéque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic, *m* longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.——
Euryalúmque Helymus ſequitur: quo deinde *n* ſub
Ecce volat calcẽmque terit jam calce Diores,
Incumbens humeris: *o* ſpatio & ſi plura ſupersint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguúmque relinquat.
Jámque fere ſpatio extremo, feſíque ſub ipſum
Finem adventabant, lævi cùm ſanguine Niſus
Labitur infelix, cæſis ut fortè juvencis
Fuſus humum viridesque ſuper madefecerat herbas.
Hìc juvenis jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo, ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen *p* Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
q Ille autem ſpiſſâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, & *r* munere victor amici,
ſ Prima tenet, plauſúque volat fremitúque ſecundo.
Póſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hìc totum *t* caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptúmque *u* dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulcro *x* veniens è corpore virtus
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores;
Qui ſubiit palmæ, fruſtráque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio reddantur honores.
Tum patet Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nostro.
Me liceat *y* caſum miſerari *z* inſontis amici.
Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hic Niſus, Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis, primam meruiqui *a* laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. Riſit pater optimus *b* olli,
Et clypeum *c* efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:

l Omnis intuentur ultima ſpatia, æmulatione vincendi.
m Sic & Circo eſt loquutus.
n Poſt ipſum.
o Si plus ſpatii ſupereſſet cum præteriret, aut certe in dubio relinqueret uter prior ad metam perveniſſet.
p Non oblitus amorum Euryali. Legitur etiam *amoris*, item *amorem eſt*.
q Salius.
r Beneficio.
ſ τὰ πρῶτα.
t Theat. Circi.
u Illo Niſi dolo ſibi præreptum.
x Proveniens, creſcens.
y Aliud putat Ser. tanquam reſpiciendo ad id quod contingit, ut caderet. Sic certe ſtatim poſt, *Et te lapſorum miſeret.*
z Cujus culpa non factum eſt ut ultimus ad metam perveniret.
a Virtute: a ſequente quod præcedit. Aut laudabili facto.
b Illi arriſit.
c Depromptum afferri in medium.

ſunc, ſi cui virtus, animúſque in pectore *e* præſens,
ſe, & è vinctis attollat brachia palmis.
at, & geminum pugnæ proponit honorem,
ori relatum auro vittíſque juvencum,
em atque inſignem galeam, ſolatia victo.
mora, continuò vaſtis cum viribus effert
Dares, magnóque virûm ſe murmure *f* tollit:
s qui Paridem ſolitus contendere contra;
que ad tumulum quo maximus accubat Hector,
rem Buten immani corpore (qui ſe
ycià veniens Amyci de gente ferebat)
ulit, & fulvâ moribundum *g* extendit arenâ.
ma Dares caput altum in prælia tollit:
ditque humeros latos, alternáque jactat
ia protendens, & verberat ictibus auras.
mitur huic *h* alius; nec quiſquam exagmine tanto
ſet adire virum, manibúſque inducere cæſtus.
ſi dacris, cunctóſque putans excedere *i* palmâ,
ſtetit ante pedes; nec plura moratus,
ava taurum cornu tenet, atque ita fatur.
deâ, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
finis ſtandi? quò me decet uſque teneri?
dona jube. Cuncti ſimul ore *k* fremebant
anidæ, reddíque viro promiſſa jubebant.
gavis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
imus ut viridante toro conſederat herbæ.
elle heroum quondam fortiſſime fruſtrà,
ine tam patiens nullo certamine tolli
a ſines? ubi nunc nobis deus ille magiſter
quicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
ſiciam, & ſpolia illa tuis *l* pendentia tectis?
ſub hæc, Non laudis amor, nec gloria ceſſit
a metu; ſed enim gelidus tardante ſenectâ
uis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
ihi quæ quondam fuerat, quáque improbus iſte
ctat fidens, ſi nunc foret illa juventa;
d equidem pretio inductus pulcróque juvenco
miſſem: nec dona moror. Sic deinde loquutus,
medium geminos immani pondere cæſtus
jecit; quibus acer Eryx in prælia ſuetus
re manum, duroque intendere brachia tergo.
ſtupuere animi; tantorum ingentia ſeptem
ygia boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
re ómnes ſtupet ipſe Dares, longéque recuſat:
ganimúſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
illùc vinclorum immenſa volumina verſat:
ſenior tales referebat pectore voces,

d Pro *nunc* legitur & *hunc*.
e Promptus. Si cui ineſt prompta alacritas.
f Effert ſe ſecundo rumore.
g Morienti ſimilem. Vel morti proximum.
h Qui cum eo certet.
i Al. *Pugna*.
k Cum fremitu quodam jubebant.
l Romano more dictum: quia Romani ædium ſuarum limina affixis hoſtium ſpoliis exornabant.

Quid siquis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, *m* tristemque hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat;
Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit; his ego *n* suetus
Dum melior vires sanguis dabat, *o* æmula necdum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
Idque pio sedet Æneæ, probat *p* autor Acestes:
Æquemus *q* pugnas: Erycis tibi terga remitto:
Solve metus, & tu Trojanos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris *r* dejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosq;
Exuit, atque ingens media consistit arenâ.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplò arrectus uterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras,
t Abduxêre retro longè capita ardua ab ictu;
Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt
Ille pedum melior motu, fretusque juventâ:
Hic, *u* membris & mole valens: sed tarda trementi
Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter se x vulnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus; erratque aures & tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus nisuque immotus eodem,
Corpore *y* tela modo atque oculis vigilantibus *z* exit.
Ille velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana *a* sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
b Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit, & *c* ultro
Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Eryma
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt *d* studiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cœlo, primusque accurrit Acestes,
Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus;
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,

m Quod Eryx in ea ab Herc. sit occisus.
n Ferre manum in prælia, ut paulo ante.
o Invida, Dum. Sed potius fortasse, Quæ vult esse æmula juvenilis roboris: & frust. id conatur.
p Hujus certaminis.
q Armi æquemus: a consequid quod præcedit. Sic paulo post, Paribus.
r Al. Rejecit. *s* Cæstibus paribus.
t Quia solent pugiles dextra petentes adversarium, caput ab ictu in lævam longiùs deflectere, ne feriantur.
u Membrorum mole.
x Pro ictibus.
y Ictus.
z Vitat, Declinat, Fugit. Circ. in cat.
a Circumsidet.
b Attollit, seu erigit.
c A nemine impulsus.
d Ser. exp. In studia, Vel ut in aliis libris, in studiis. Fortasse, præ studiis: ut studere alicui, pro Facere.

ac dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
nora, nec requies: *e* quam multa grandine nimbi
inibus crepitant, sic densis ictibus heros
ue utraque manu pulsat versatque Dareta.
pater Æneas, procedere longùs iras,
ire animis Entellum haud passus acerbis;
inem imposuit pugnæ; fessumque Dareta
it, *f* mulcens dictis, ac talia fatur;
in, quæ tanta animum dementia cepit?
ires alias, conversaque numina sentis?
DE Deo. Dixitque, & prælia voce diremit.
ium fidei æquales, genua ægra trahentem,
emque utroque caput, crassumque cruorem
ejectantem, mistosque in sanguine dentes,
unt ad naves; galeamque ensemque vocati
piunt, *h* palmam Entello taurumque relinquunt.
victor, superans animis, tauroque superbus,
e deà, vosque hæc, inquit, cognoscite Teucri,
mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
qua servetis revocatum à morte Dareta.
r, & adversi contra stetit ora juvenci,
onum astabat pugnæ; durosque reducta
vit dextra media inter cornua cæstus,
ibus, effractoque illisit in ossa cerebro.
ruit, exanimisque tremens procumbit humi bos.
super tales effudit pectore voces,
ctibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
olvo; hic victor cæstus artemque repono.
ius Æneas celeri certare sagittâ
ar qui fortè velint, & præmia ponit;
ntique manu malum de nave Serestî
it; & volucrem *k* trajecto in fune columbam,
tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
venere viri; dejectamque ærea sortem
pit galea; & primus clamore secundo
acidæ ante omnes exit locus Hippocoontis;
em modo navali *l* Mnestheus certamine victor
sequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
ius Eurytion, tuus ô clarissime frater
bate; qui quondam *m* jussus confundere fœdus,
oedios telum torsisti primus Achivos.
remus galeaque imâ subsedit Acestes.
ius *n* & ipse manu juvenum tentare laborem,
n validis flexos incurvant viribus arcus
se quisque viri, & depromunt tela pharetris;
naque per cœlum nervo stridente sagitta
acidæ juvenis volucres diverberat auras:

e Pro, quam multo nimbo grandine præcipitatur.

f Consolans.

g Cæsus favore tum hene pugnat Entellus.

h Palmæ mentio non alibi inda: sed hæc erat commune omnium certum præmium, quamvis aliud proprium cæperit. Hic enim victoriam non declarat simpliciter.

i Aliud videtur ad hostias succidanea: de quibus & proverb. Δευτέρων ἀμεινόνων.

k Extento.

l Modo victor.

m Jussus a Minerva.

n Ipse quoque quamvis elegi ævi maturus.

Et

Et venit, adversíque infigitur arbore mali.
Intremuit malus; timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Pòst acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens, paritérque oculos telúmque tetendit.
Ast ipsam o miserandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos & p vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion q in vota vocavit.
Jam vacuo lætum cœlo speculatus, & alis
Plaudentem nigra fixit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitámque reliquit in astris
Aëreis, fixámque refert delapsa sagittam.
Amissa solus palmâ superabat Acestes:
Qui tamen ætherias telum contorsit in auras,
Ostentans artem pariter, arcumque sonantem.
Hic oculis subitò objicitur, magnóque futurum
Augurio monstrum; docuit post exitus ingens,
Seráque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuésque recessit
Consumpta in ventos: cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinémque volantia sydera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superósque precati
Trinacrii Teucríque viri; nec maximus omen
Abnuit Æneas; sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspiciis u exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis;
Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
Ferte sui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur x donis qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese comitémque impubis Juli
y Epitiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem,
Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
Agmen habet secum, cursúsque instruxit equorum,
Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis,

o Sic paulo prius, *Labitur infelix*: de eo qui victoria excidit quæ in promptu esse videbatur.
p Periphrasis nunis.
q Quia colebatur apud Lycios quasi heros.
r Pro dira videtur poni, non pro tarda: cum mox incensa classe, illius diri portenti fides repræsentata sit.
s Sagitta.
t Æneas omen accipit ut lætum, quod aversari ut dirum debuit. Celeritatis autem volantis sagittæ celeritatem etiam eventus porrendit.
u Præmium extra ordinem. Hoc autem erat honorificentiss.
x Ad dona.
y Periphantem, Epiti filium.

it; ipse omnem longo descendere circo
ium populum, & campos jubet esse z patentes.
ient pueri, paritérque ante ora parentum
ris lucent in equis; quos omnis euntes
eia mirata fremit Trojæque juventus.
bus in morem tonsa coma pressa a corona:
na bina ferunt præfixa hastilia ferro,
eves humero pharetras; it b pectore summo
lis obtorti per collum c circulus auri.
equitum numero turmæ terníque vagantur
res: pueri bis seni quemque sequuti,
ce partito fulgent, paribusque magistris.
ries juvenum, ducit'quam parvus ovantem
ea avi referens Priamus, tua clara Polite
genies, auctura Italos: quem Thracius albis
te equus bicolor maculis: vestigia primi
pedis, frontémque ostentans arduus albam.
Atys; genus unde d Atyi duxêre Latini:
us Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
enus, formâque ante omnes pulcher Iülus
io est invectus equo; quem candida Dido
si dederat monumentum & pignus amoris.
ra Trinacriis pubes senioris Acestæ
te equis.

iant plausu e pavidos, gaudéntque tuentes
naidæ, veterumque agnoscunt ora parentum.
gnam omnem læti consessum oculosque suorum
mêre in equis: signum clamore paratis
ides longè dedit, insonuitque f flagello.
discurrêre pares, atque agmina terni
tis solvere g choris; rursúsque vocati
ertêre vias, infestaque tela tulêre.
alios ineunt cursus, alioque recursus,
tis spatiis, alternosque orbibus orbes
ediunt; pugnæque cient simulacra sub armis.
nunc terga h fugæ nudant, nunc spicula vertunt
sos: factâ pariter nunc pace feruntur.
quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
rietibus textum cæcis iter, ancipitémque
le viis habuisse dolum, quà signa sequendi
ceret indeprensus & irremeabilis error;
d aliter Teucrûm nati vestigia cursu
ipediunt, texúntque fugas & prælia ludo;
elphinum similes, qui per maria l humida nando
carpathium Libycúmque secant, luduntque per undas.
ec morem, hos cursus atque hæc certamina primus
anius, longam muris cùm cingeret Albam,

Rettulit,

z Vacuum esse camporum spatium.
a Galea: ut Hom. eam vocavit
κέφανον.
Apud. Hom. Il. λ. κεφανη.
b Pectoris & colli confinio.
c Torques.

d Pier. ex vet. lib.

e Gloriæ cupiditate sollicitos: ut *Corda favor pulsans.*
f Virgæ quæ sonat in morem flagelli.
g Acicbus. Ternis choris etiam legi tradit Pier. ut tres illæ equitum turmæ quæ uno agmine consessum omnem lustraverant, ad flagelli sonitum in ternos choros diductæ sint, unaquaque turmæ sua spatia corripiente.
h Al. *Fugæ.*
i Hypal. pro Cæcum textis par.
k Implicant.
l Ad ὑγρὰ κέλευθα Hom. respicit putat Ser.

Rettulit & *m* priſcos docuit celebrare Latinos;
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos, hinc maxima *n* porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit hõnorem,
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hæc celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum *o* fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, *p* nec dum antiquum *q* ſaturata dolor
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum; & littora luſtrat
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul *r* in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Fontum aſpectabant flentes, Heu! tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris, VOX omnibus una.
Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque deæ veſtemque reponit.
Fit Beroe, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen natique fuiſſent:
Ac *t* ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert,
O miſeræ! quas non manus (inquit) Achaïca bello
Traxerit ad lethum, patriæ ſub mœnibus; ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cum freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Syderaque emenſæ ferimur: dum per mare *u* magnum
Italiam ſequimur *x* fugientem, & volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes;
Quis prohibet *y* muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces, Hic quærite Troiam:
Hic domus eſt, inquit, vobis; jam tempus *z* agi res.
a Nec tantis mora prodigiis; en quatuor aræ
Neptuno! Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima *b* infenſum vi corripit ignem
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit, arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum; *c* hic una è multis, quæ maxima natu,

m Qui temerunt loca ubi Alba eſt condita.
n Poſt longum temp. intervallum.
Alia fortuna evenit.
p Nondum ſaturata pœnis quas dolor ejus iam ſumpſerat.
q Alias *enatata*, quod vehementius eſt.
r Pro ſolæ in deſerto littore, per hypal.
ſ Semovit ut aliam faciem & veſtem accipiat.
t Sic fata Beroe, i. ſic ſumpta facie ſumptoque habitu. Beroes.
u De mediterraneo, ut alibi.
x Ut lib. 6 *Italiæ fugientis*
y Premimus oras.
Murorum fundamenta jacere.
z Trojam fieri. Vel portus, Incendi claſſem.
a Non cunctandum eſt his obſequi.
b Ipſa infenſa.
c Subaudi, ait, vel dixit.

, tot Priami natorum regia nutrix,
Heroe vobis, non hæc Rhœteia, matres,
oycli conjux: divini signa decoris,
ensque notate oculos, qui *d* spiritus illi,
ultus vocisque sonus, vel *e* gressus eunti.
gomet dudum Beroën digressa reliqui
, indignantem tali quod sola careret
, nec meritos Anchisæ inferret honores.

d Odor. ut *Ambro sique comæ divinum vertice odorem Spiravere.*
e Ut, *Et vera incessu patuit dea.*

---

ures *f* primo ancipites, oculisque malignis
gus, spectare rates, miserum inter *g* amotem
ris terræ, fatisque vocantia regna;
ra se paribus per cœlum sustulit alis,
remque fugâ secuit sub nubibus arcum.
ero attonitæ monstris, actæque furore,
mant; rapiúntque focis penetralibus ignem;
spoliant aras; frondem ac virgulta facésque
iciunt; furit immissis Vulcanus habenis
traper & remos, & pictas abiete puppes.

f Antequam numen agnoscerent.
g *Am. pr.* terræ inadebat: contra fatalis terræ expectatio dissuadebat.

is Anchisæ ad tumulum cuneosque theatri
ás perfert naves Eumelus: & ipsi
iciunt aram in nimbo volitare favillam.
us & Ascanius, cursus ut lætus equestres
ebat, sic acer equo turbata petivit
ra; nec exanimes possunt retinere *i* magistri.
s furor iste novus? quo nunc, quo tenditis (inquit)
a!) miseræ cives! non hostem inimicaque castra
rem, vestras (spes urbis) en! ego vester
nius; galeam ante pedes projecit inanem,
ladio indutus belli simulacra ciebat.
erat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.

h Classem: ut, *Nos castra movemus.*
i Custodes.
k Naves in quibus spes vestræ sunt positæ: videlicet perveniendi ad regna.

ræ diversa metu per littora passim
gitur, sylvásque & sicubi concava furtim
petunt, piget incepti, lucísque, suósque
ræ agnoscunt, excussáque pectore *l* Juno est.
non idcirco flammæ atque incendia vires
mitas posuere; udo sub robore vivit
pa, vomens *m* tardum fumum; lentusq; carinas
rpor, & toto descendit *n* corpore *o* pestis.
ires heroum infusáque flumina prosunt.

l Furoris causa.

m Qui non cito emicat, utpote denior & ex materia uda *n* Navis.
o Incendium.

us pius Æneas humeris abscindere vestem
loque vocare deos, & tendere palmas:
ter omnipotens, si nondum exosus ad unum
anos, si quid *p* pietas antiqua labores
picit humanos; da flammam evadere classi
ne pater, & tenues Teucrûm res eripe letho:
tu, quod superest, infesto fulmine morti,

p Si respicit res humanas pietas, quæ de terris olim recessit. Ser. ex tribus exponit hanc: præterea

Si mereor, demitte, tuáque hìc obrue dextrâ.
Vix hæc ediderat, cùm effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitrúque tremiscunt
q Montes. Ardua terrarum, & campi; ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, densíscque nigerrimus Austris
Implentúrque super puppes, semiusta madescunt
Robora; restinctus donec vapor omnis, & omnes,
r Ab incendio, ut supra. Quattuor amissis, servatæ à r peste carinæ.
At pater Æneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
Mutabat; versans, Siculísne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magnà deûm, vel quæ fatorum poscerat ordo.
Atque his Æneam solatus vocibus infit,
Nate deâ, quo fata trahunt retrahúntque sequamur,
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes;
Hunc cape consiliis socium, & conjunge volenti;
s Supersunt. Huic trade, amissis s superant qui navibus, & quos
Pertæsum magni incepti rerúmque tuarum est,
Longævosque senes, ac fessas æquore matres,
Et quicquid tecum invalidum metuénsque periculi est,
Delige; & his habeant terris sine mœnia fessi.
t Ab Aceste. Urbem appellabunt t permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum verò in curas animum diducitur omnes,
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat;
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ, subitó tales effundere voces;
Nate, mihi vitâ quondam (dum vita manebat)
Chare magìs, nate Iliacis exercite fatis;
Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
u Ut lib. 9. navos ad fl. primum Deferimus sævoque Getis duramus & æstu. Defer in Italiam: gens dura, atque u aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
Infernas accede domos, & Averna per alta
Congressus, pete, nate meos; non me impia namque
Tartara habent tristésque umbræ, sed amœna piorum
x Nigrarum. y Macrabis ultra pecudibus. Concilia Elysiúmque colo: huc casta Sibylla
x Nigrantum multo pecudum te y sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia disces.
Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,

fervus equis Oriens afflavit anhelis.
æ, & tenues fugit ceu fumus in auras.
. Quò deinde ruis? quò proripis? inquit;
fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
morans, cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
eúmque Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
io & plena ſupplex veneratur acerra.
ò ſocios, primúmque accerſit Aceſten;
is imperium, & chari præcepta parentis
æ, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
nora conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes:
ſcribunt urbi matres, populúmque volentem
onunt, animos níl magnæ laudis egentes,
ſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
navigiis, aptant remoſque rudentéſque:
Il numero, ſed bello vivida virtus.
æas urbem deſignat aratro,
ique domos, hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
bet. Gaudet regno Troianus Aceſtes:
que forum, & patribus dat jura vocatis:
incinæ aſtris Erycino in vertice ſedes
Veneri Idaliæ: tumulóque ſacerdos,
s latè ſacer additur c Anchiſeo.
e dies epulata novem gens omnis, & aris
bonos: placidi ſtraverunt æquora venti,
& aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
procurva ingens per littora fletus;
eri inter ſe noctémque diémque morantur.
am matres, ipſi, quibus aſpera quondam
aris d facies, & non tolerabile numen,
unt, omnémque fugæ perferre laborem.
bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
anguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
ryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
re deinde jubet, ſolvíque ex ordine funes.
put tonſæ foliis evinctus olivæ,
procul in prora, pateram tenet, extáque ſalſos
cit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
uitur ſurgens à puppi ventus euntes:
am ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
us interea Neptunum exercita curis
itur; taléſque effundit pectore queſtus,
is gravis ira & inexaturabile pectus
t me, Neptune, preces deſcendere in omnes;
hæc longa dies, pietas nec mitigat ulla,
uris imperio fatiſque infracta quieſcit.
edia de gente Phrygum exediſſe nefandis

a Reſpexit ad morem Rom. qui tranſcripti in colonias ducebantur.
a Deponunt quaſi onera de navibus. Quidam diſtin. poſt volentem, ut hi dicerentur dep. animos, i. ſubmittere inertiæ.
b Sorte patiuntur Anchiſæ tumulo.

d Sic alibi dicit vultum matris.

e Cedere jubet ex ordine, & ſolvi ſ. S. Sed dura hæc fuerit trajectio.
f Sic & Macr. legit: utitur. & Liv. *Cruda exta, cæſa victima, in mare porrigi.*

Urbem

Urbem odiis satis est, g pœnam traxisse per omnes
Reliquias Trojæ; cineres atque ossa peremptæ
Insequitur; causas tanti b sciat illa furoris,
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis
Quam molem subito excierit; maria omnia cœlo
Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc ausa tuis.——————
Proh scelus! ecce etiam Trojanis matribus i actis
Exussit fœdè puppes, & classe subegit
Amissâ socios k ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro; liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim;
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris addidit alti,
l Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis; m merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœlique, marisque,
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntáque tela
Æneæ mihi cura tui, cum Troïa Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemeréntque repleti
Amnes nec reperire viam, atque evolvere posset
In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, nec diis nec viribus n æquis,
Nube cavâ eripui; cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle tim
Tutos quos optas portus accedet Averni;
Unus erit tantum amissum quem gurgite quæret:
UNUM pro multis dabitur caput-----
His ubi læta deæ permulsit pectora dictis,
Jungit equos curru genitor, spumantiáque addit
Fræna o feris, manibusque omnes effundit habenæ
Cæruleo per summa levis volat æquora curru;
Subsidunt undæ, tumidúmque sub axe tonanti
Sternitur æquor equis; fugiunt vasto æthere nim
Tum variæ p comitum facies: immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inoúsque Palæmon,
Tritonésque citi, Phorcique exercitus omnis,
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeáque virg
Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodocéque.
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem; jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia q velis.
Unà omnes fecere r pedem; paritérque sinistros,
Nunc dextros solvêre sinus; unà ardua torquent
Cornua, detorquentque; ferunt sua flamina classe

g Affertur & hæc lectio, *nec pœnam traxisse per omnem Reliquias*: Troiæ cin. &c.

b q. d. Videritne tam furiosè illos exagiter.

i Adactis, impulsis. Vel, Actis in furorem.

k Ignobilis, vel peregrinæ.

l Vel, distingue post *fas*: ut *omne* jung. cum *fidere*.

m Iis quæ feci merui hoc, ut fideres mihi.

n Æquis, junctum duobus duplici significatione: *Iis non æquis*, i. adverbs. *Virnon æquis*, i. non æqualibus, imparibus. Vel, *diis non æquis*, Non æquali favore prosequentibus.

o Equis. Aut pro epitheto, cum dura sit repetitio antecedentis.

p Comitum ipsius Neptuni.

q Al. *Remis*. ut, *Intentaque brachia remis intenti*, Vel *Nudataque*.

r Pedem i. funem quod pes vocatur, velum tenditur: unde facere, pro vela tendere.

ceps ante omnes densum Palinurus agebat
men: ad hunc alii cursum contendere jussi.
que ferè mediam cœli nox humida metam
rigerat, placidâ laxârant membra quiete
remis fusi per dura sedilia nautæ;
levis ætheriis delapsus Somnus ab astris
dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,
Palinure petens, tibi tristia *t* somnia portans
ti; puppique deus consedit in alta,
banti similis, fuditque has ore loquelas,
Palinure, ferunt ipsa æquora classem;
quatæ spirant auræ, datur hora quieti.
caput, fessosque oculos furare labori;
go paulisper pro te tua munera inibo.
tu attollens Palinurus lumina fatur,
ne talis placidi vultum fluctusque quietos
ere jubes? méne huic confidere x monstro?
am credam quid enim fallacibus Austris,
ll toties deceptus fraude fereni?
ficta dabat: clavumque affixus & hærens
nam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
soporatum Stygia, super utraque quassat
pora; cunctantique y natantia lumina solvit.
mos inopina quies laxaverat artus,
incumbens, cum puppis parte revulsa,
que gubernaclo liquidas projecit in undas
item, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
volans, tenues se sustulit ales in auras.
ertutum non *a* secius æquore classis,
sique patris Neptuni interrita fertur.
que adeò scopulos Sirenum advecta subibat,
es quandam, multorumque ossibus albos:
nca assiduo longè sale saxa sonabant:
pater amisso fluitantem errare magistro
; & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
gemens, casuque animum concussus amici.
um cœlo & pelago confise sereno!
in ignotâ Palinure jacebis arena.

t Hic somnia vult esse loquentem.

u Ut, æquatis classem procedere velis.

x Mari, cujus monstrosa est mutabilitas.

y Quid enim committam Æneam fal. Erit autem & deceptus, pro cum etiam fuerim deceptus. Sed fucrunt & qui legerint, *Mene huic concredere monstro Æneam?*

z Fluctuantia, ut cum valde somno premuntur ac gravantur.

a Al. *Segnius.*

b Æneas.

c Al. *& ignotâ*

Publii Virgilii Maronis
ÆNEIDOS
LIB. VI. ARGUMENTUM.

Æneas advectus Æneas, antrum Sibyllæ petit; peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi imminentia pericula, & futuri belli eventum discit.

Miseni cadaver in litore inventum exurit, reliquit sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum pervenit, quo decerpto mactatisque hostiis, deos inferos venerata Sibylla duce per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum quod sepulcri honore careret, circa Stygiam paludem obambulantem invenit: eúmque unà in ulteriorem ripam trajicientem, Sibylla prohibet, cenotaphique & exequiarum consolatur. Post hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberum medicatis offis sopito, per loca infantium, eorúmque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter facit, pervenit ad sedem eorum qui amoris impatientia manus sibi intulerant. Ibi Elisam conspicatus, cùm ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum ejus effugit. Inde progressus Deïphobum in sedibus eorum qui bello aliquando clarerunt, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque ejus indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartari sceleratorúmque pœnas à Sibylla edoctus, ad Ditis mœnia contendit, aureúmque ramum in ipso regia limine defigit. Post hæc ad patrem suum perducitur. Ibi Anchisa Æneæ filio Albanorum Romanorúmque regum catalogum recenset, nobiliúmque aliquot Romanorum nomina proferens, ad Julii Cæsaris & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octaviæ filium immatura morte prereptum, virtutis in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam superos regressus, socios revisit, relictisque Cumis Caietam petit.

Aliud MODESTINI Jurisconsulti

Argumentum.

Cumas deinde venit; fert hinc responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: mons servat nomen humati.
Ramum etiam, antè deum placcato numine, portat.
Et vates longæva unà descendit Avernum.
Agnoscit Palinurum, & ibi solatur Elisam.
Deiphobúmque videt lacerum crudeliter ora.
Umbrarum pœnas discit, narrante Sibylla.
Convenit, Anchisen penitùs in valle virente;
Agnoscítque suam prolem, monstrante parente.
Has ubi percepit, graditur sociósque revisit.

AL

ALIUD INCERTI AUTORIS
Argumentum,

...ratam Phœbo Cumarum fertur in urbem
...x Phrygius; vatisque petit responsa Sibyllæ.
...isenum sepelit: post hæc adit infera regna:
...gressúsque patri, discit genus omne suorum.
...que modo casus valeat superare futuros.

Aliud MONASTICHON.

...untur Sexto manes & Tartara Ditis.

ALIUD.

...am memorat visentem Tartara Sextus.

...itur lacrymans: *a* classique immittit habenas,
...tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
...unt pelago proras: tum *b* dente tenaci
...ora *c* fundabat naves, & littora curvæ
...rerunt puppes: juvenum manus *e* emicat *f* ardens
...s in Hesperium: quærit pars semina flammæ,
...nsa in venis silicis; pars densa ferarum
...tapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
...ius Æneas arces, quibus altus Apollo
...sidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
...um immane petit, magnam cui mentem animumq;
...is inspirat vates, aperitque futura.
...subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
...dalus (ut fama est) fugiens Minoïa regna,
...petibus pennis ausus se credere cœlo,
...uetum per iter gelidas *h* enavit ad Arctos,
...idicaque levis tandem super astitit arce.
...ditus his primùm terris tibi, Phœbe, sacravit
...nigium alarum: posuitque immania templa.
...ribus *k* lethum Androgeo: tum pendere pœnas
...opidæ jussi (miserum!) septena quotannis
...pora natorum; stat ductis *l* sortibus urna.
...rà elata mari respondet *m* Cnossia tellus:
...udelis amor tauri suppostaque furto
...phæ; mistumque genus, prolesque biformis,
...otaurus inest, veneris *n* monumenta nefandæ.
...labor ille domûs & inextricabilis error.
...um *p* reginæ sed enim miseratus amorem
...dalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,

a Classi libertum dat cursum, ut datur equo, cum ei laxantus habenæ & permittuntur.
b Morsu, ut lib. 1. *unco non alligat anch. morsu.*
c Sistebat. nam quod in fundo est, non movetur.
d Tegunt oram litt.
e Profilit velociter.
f Flagrans Italiæ desiderio.
g Insuetum hominibus: cum avium sit volare
h Enavit, ut mox.
i Rem. alar. pro aliis quibus enaverat.
k Pictum erat *Leth. Andr.* vel sculptum.
l Quia sortitio mittebantur.
m Creta.
n Quia fœtus monstrosus testabatur nefconcubitum.
o Labyrinthus.
p Ariadnes.

Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, *q* sineret dolor, Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis patriæ cecidere manus: quin protinus *r* omnia
s Perlegerent oculis, ni jam præmissus Achates
Afforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos,
Deïphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit,
Nunc grege de *t* intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam (nec sacra *u* morantur
Jussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboïcæ latus ingens rupis *x* in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum.
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo, poscere *y* fata
Tempus, ait, deus, ecce deus. Cui talia fanti
Ante fores, subitò non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque *z* videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore dei. Cessas in vota precesque,
Tros (ait) Ænea? cessas? neque enim ante dehiscent
a Attonitæ magna ora domûs: & talia fata
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor: fuditque preces rex pectore ab imo.
Phœbe, graves Troiæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Æacidæ: magnas *b* obeuntia terras
Tot maria intravi duce te: penitusque repostas
c Massylûm gentes, *d* prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ *e* fugientis prendimus oras.
f Hac Trojana tenus fuerit fortuna sequuta.
Vos quoque *g* Pergameæ jam fas est parcere genti,
Diique deæque omnes, quibus obstitit Ilium, & in
Gloria Dardaniæ: tuque ô sanctissima vates
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesque deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templa
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam; lectosque sacrabo
Alma viros: foliis *h* tantum nè carmina manda,
Nè turbata volent rapidis ludibria ventis;
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens *i* immanis in antro

Si permisisset dolor patris Dædali, ut seq. *pro* cons.

r Scribunt pro *Omnia*, alii *omnem*, al. *omne*, al. *omnes*.

s Pro perlegissent, & *aff.* pro affuisset.

t Iniuges juvencos intel. Macr.

u Differunt sacrif.

x In similitudinem antri.

y Oracula de fatis.

z Videri cœpit: vel videbatur.

a Attonitos reddentis. *Ora* autem pro foribus.

Circumdantia.

b Africæ. spec. pro genere.

c Circumfusa.

d Quæ fugere videbatur.

e Hactenus ille Tr. fort. nos sit comitata: vel pro persecuta.

f Trojanæ.

g *Tantum* rogo ne mandes, inscribas in palmæ.

h Quæ nondum ponet implere oraculorum sermones.

i Horrenda, vel Furens.

erbatur vates; magnum *l* si pectore possit
ruuisse deum: tantum magis ille fatigat
o rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
ia jamque domus patuêre ingentia centum
onte suâ, vatisque ferunt responsa per auras.
andem magnis pelagi defuncte periclis!
terrâ graviora manent: in regna Lavini
anid æ venient (mitte hanc de pectore curam)
non & veniisse volent: bella, horrida bella,
Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
n Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
herint: alius Latio jam partus *m* Achilles,
ius & ipse deâ; nec Teucris *n* addita juno
quam aberit: cum tu supplex in rebus egenis,
is gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
USA mali tanti *o* conjux iterum hospita Teucris,
emique iterum thalami. ---------
ne cede malis, sed contra audentior ito
im tua te fortuna sinet. via prima salutis
od minimè reris) Graia pandetur ab urbe.
bus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
rendas canit ambages; antroque remugit,
curis vera involvens; ea fræna furenti
rutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
inimum *p* cessit furor, & rabida ora quierunt,
pit Æneas heros, NON ulla laborum,
rgo, nova mî facies inopinave surgit;
nia *q* præcepi, atque animo mecum antè peregi,
um oro (quando hîc inferni janua regis
citur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)
ad conspectum chari genitoris, & ora
ringat; doceas iter, & sacra ostia pandas.
m ego per flammas, & mille sequentia tela
ui his humeris, medioque ex hoste recepi;
ecum comitatus iter, maria omnia mecum,
ne omnes pelagique minas, cœlique ferebat
sidus, vires ultra sortemque senectæ.
o, ut te supplex peterem, & tua limina adirem,
m orans mandata dabat; natique patrisque,
m, precor miserere, potes namque omnia; nec te
nequam lucis Hecate præfecit Avernis.
ovit manes arcessere conjugis Orpheus,
ricia fretus cithara fidibusque canoris;
fratrem Pollux alterna morte redemit;
te reditque viam toties: quid Thesea? magnum
d memorem Alciden? Et mî genus ad Jove summo.
ous orabat dictis, arasque tenebat:
ic ortsa loqui vates, Sate sanguine divûm, Tros

l Tentando an posset. Vel, Bacch. Cum furore se exagitat, tentans an possit.

m Alias Achilles, Turnus. *n* Inimica Ser. & approbat Scal.

o Lavinia.

p Non penitus recessit, sed paulatim cœpit imminui.

q Q. d. Præveni cogitatione omnia quæ ex te audio. Al. *percepi*.

r Si fratrem Pollucis &c. & mî genus ab Jove. id est, Er. mihi idem concederatur, cui est gen. ab Jov.

Tros Anchisiade: FACILIS descensus Averni;
Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est: pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, *f* potuere; tenent media omnia sylvæ,
Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano juvat indulgere labori;
Accipe quæ peragenda prius: latet arbore opacâ
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ *t* dictus sacer; hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus,
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit: PRIMO avulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergò altè vestiga oculis, & *u* ritè repertum
Carpe manu; namque ipse volens facilisque sequetur
Si te fata vocant *x*; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea, jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu! nescis) totamque *y* incestat funere classem,
Dum consulta petis, nostroque in limine *z* pendes:
Sedibus *a* hunc refer antè suis, & conde sepulcro,
Duc nigras pecudes: ea prima *b* piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios regna invia vivis
Aspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.
Æneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum: cæcosque volutat
Eventus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & *d* paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone *e* serebant,
Quem socium exanimum vates, quod corpus humo
Diceret; atque illi Misenum in littore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremptum.
Misenum Æoliden, quo non præstantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis *f* obibat & hasta.
Postquam illum victor vita spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, *g* non inferiora sequutus.
Sed tum fortè cava dum *h* personat æquora; conchæ
Demens, & cantu vocat in certamina divos,
Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)

f Revocare gradum.

t Sacer Junoni dictus.

u Rite carpe.

x Alioqui, vel sin minus.

y Polluit.

z Suspensus hæres, vel moratis. At Ser. sollicitus es.

a Tuum amicum Misenum.

b Piacula, nam supra dixit *totamque incestat funere classem.*

c Incertos.

d Quod comes est, ut itineris, ita etiam curarum.

e Unde dictus sermo. Al. *ferebant.*

f Versabatur in pugnis.

g Non inferiorem laude virum.

h Sonat per æquora. Vel personare facit æquora.

i Nam ante tubam inventam veteres conchâ usi sunt.

ter saxa virum spumosa immerserat undâ.
Ergo omnes magno circùm clamore fremebant;
Præcipuè pius Æneas; tum jussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes: aramque sepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam sylvam stabula alta ferarum;
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribúsque accingitur *l* armis,
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans sylvam immensam; & sic ore precatur,
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto; quando omnia verè
(Heu! nimium) de te vates Misene loquuta est.
Hæc ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi sedêre solo; tum maximus heros
Maternas agnoscit aves, lætusque precatur,
Ite duces, ô siqua via est, cursúmque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: túque ô dubiis *p* nè defice rebus
Diva parens. Sic effatus, vestigia pressit
Observans quæ signa ferant, quo tendere pergant.
Pascentes illæ tantùm prodire volando,
Quantùm *q* acie possent oculi *r* servare sequentum.
Inde ubi venêre ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt se celeres; liquidúmque per aëra lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt;
Discolor unde auri per ramos *s* aura refulsit.
Quale solet sylvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod *t* non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplò Æneas, avidúsque refringit
Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minùs interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore secto
Ingentem strúxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales *x* antè cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt, corpúsque lavant *z* frigentis & ungunt.
Fit gemitus: tum membra *a* toro defleta reponunt:
Purpureásque super vestes, velamina nota,

Con-

k Pyram in modum arx lignis constitui solitam.

l Instrumentis. acc. ut illos adjuvet. Vel, operum est participes, ex præcedid quod sequitur.

m Q. d. quid si nunc se ostendat. Vel optantis est, ut O si.

n Vel, *Heu nimpet*, pa*ientk*.

o Veneri matri sacras.

p Ne mihi desis. Ne me destituas.

q Acumine oculorum.

r Pro *observare*.

s Pro splendore. Discolor autem, quia ex viridi arbutio alius color effulsit.

t Vide Plinium.

u Quod illi avido cunctari videbatur.

x In anteriori parte.

y Expedite & celeriter proferunt.

z Jam frigentis: utpote mortui.

a Thereto.

Conjiciunt: pars ingenti subiere pheretro,
Triste ministerium, & subjectam more parentum
Averſi tenuere facem, congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quievit,
Reliquias vino & bibulam lavere favillam:
Ossaque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque,
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat:
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos:
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten Cœloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris; ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lumina solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
Sylvarum, visæque canes ululare per umbram,
Adventante deâ: Procul ô, procul este profani,
(Conclamat vates) totoque absistite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
Pandere res altâ terra & caligine mersas.
Ibant obscuri solâ sub nocte per umbras
Perque domos Ditis vacuas & inania regna.

b Quia propinquioribus virilis sexus hoc dabatur officium.

c Turgavit, ut expon. Serv. addens: ete antiquum.

d Altissimo.

e Cincta.

f Ad cœli curvitatem.

g Suscipiunt antique, pro suscipiunt.

h Nocti Terræ.

i Quæ tota nocte arderent. Inferis dicatas.

k Proserpina.

l Profunda caligine terra.

per incertam Lunam ſub luce *m* maligna
in ſylvis, ubi cœlum condidit umbrâ
, & rebus nox abſtulit atra colorem.
dum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci,
& ultrices poſuere cubilia Curæ:
ſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
us, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas:
les viſu formæ) Lethumque, Laborque:
ſanguineus Lethi Sopor, & *n* mala mentis
mortiferumque adverſo in limine Bellum:
e Eumenidum thalami, & Diſcordia demens
m crinem vittis innexa cruentis.
ramos annoſaque brachia pandit
opaca, ingens: quam ſedem ſomnia vulgò
ere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
ue præterea variarum monſtra ferarum,
in foribus *o* ſtabulant, Scyllæque biformes:
mgeminus Briareus, ac bellua *q* Lernæ,
dum ſtridens, ſtammiſque armata Chimæra:
s, Harpyiæque, & forma *r* tricorporis umbræ,
hic ſubitâ trepidus formidine ferrum
triſtamque aciem venientibus offert.
ſta comes tenues ſine corpore vitas
at volitare, *t* cava ſub imagine formæ,
fruſtra ferro diverberet umbras.
Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
hic cœno, vaſtaque voragine gurges
æque omnem *u* Cocyto eructat arenam.
has horrendus aquas & flumina ſervat
ſqualore Charon: cui plurima mento
s inculta jacet: *x* ſtant lumina flammâ;
s ex humeris *y* nodo dependet amictus.
em contto ſubigit *z* veliſque miniſtrat,
ginea ſubvectat corpora cymbâ,
or; ſed *a* cruda deo viridiſque ſenectus.
is turba ad ripas effuſa ruebat,
æque viri, defunctaque corpora vitâ
mum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
que rogis juvenes ante ora parentum.
multa in ſylvis Autumni frigore primo
cidunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
trans fugat, & terris immittit apricis.
ranres, primi tranſmittere curſum,
tæque manus ripæ ulterioris amore;
d triſtis nunc hos, nunc accipit illos,
longè ſummotos arcet arena.
ſtatus enim, motuſque tumultu) . Dic

m Obſcura. Ego malim, parca.

n Ex ſceleribus proveniencia.

o Ut de equis, quod illi ex parte ſint equi.
p Centimanus: & (ſecundum quoſdam) etiam centiceps.
q Paludis bellua Hydra.
r Geryonis.
ſ Ni admoniſſet eum *vit. ten. volitam.* &c. intuiſſet & diverberaſſet *tum.*
t Non ſolida, ſed inani.
u In Cocytum per Stygem. Al. *Cocyti.*
x Horrent. Alii exp. Plena ſunt flamma.
y Non fibula ſaltem ſed nodo ſuſpenſus.
z Miniſterio fungitur circa vela. At Serv. Obſequitur velis.
a Ut Græc. ὠμογέρων
Hic verſ. & duo ſequen. extant ſupra Geor. 3.

Dic ait, ô virgo, Quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel c quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos,
Anchisa generate, deûm certissima proles:
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus d jurare timent & fallere numen,
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm e sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum:
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mœstos, & f mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul à Troja ventosa per æquora vectos
Obruit Auster, aqua involvens navemque virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Lybico nuper cursu, dum sydera servat,
Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
Hunc ubi vix multa mœstum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur. Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?
Dic age: namque mihi fallax haud antè repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finesque canebat
Venturum Ausonios, en! hæc promissa g fides est?
Ille autem, Neque te Phœbi h cortina fefellit,
Dux Anchisiade, nec me deus æquore mersit.
Namque gubernaclum multa vi fortè revulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusque regebam,
Præcipitans, traxi mecum; maria aspera juro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
Quàm tua ne spoliata i armis excussa k magistro,
Deficeret tantis navis surgentibus undis.
Tres notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua, vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda,
Paulatim adnabam terræ, jam tuta tenebam;
Ni l gens crudelis madida cum veste gravatum,
Prensantemque uncis manibus capita aspera montis
Ferro invasisset, prædamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in littore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iüli,
Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram

c Quod est discrimen inter has quæ linquunt rip. & illas quæ vada livida verrunt, id est, navigant?
d Juratum numen fallere, pejerare.
e Sepulcralibus
f Sepulturæ. Alibi, Quisquis habet tumuli.
g Al. fides est.
h Locus unde responsa seu oracula dabat, & hic. pro ipso oraculo.
i Gubernaculo.
k Gubernatore.
l Lucanorum.

(amque potes) portusque require *m* Velinos; *m* Velia, Lucaniæ oppidum.
ua via est, siquam tibi diva creatrix
(neque enim, credo, sine numine divûm
a tanta paras Stygiamque innare paludem)
ram misero, & tecum me tolle per undas,
ut saltem placidis in morte quiescam. *n* Auxilium: præsta.
m erat, cœpit cùm talia vates,
ic ô Palinure tibi tam dira cupido?
is inhumatus aquas amnemque severum
am aspicies: ripamve injussus abibis?
ra deûm flecti sperare precando.
dicta memor, duri solatia casûs.
finitimi, longè lateque per urbes *o* Ex historia: quia Lucanis in pestilentia responsum est, manes Palinuri placendos.
asti cœlestibus, ossa piabunt,
ent tumulum, & tumulo solennia mittent;
que locus Palinuri nomen habebit.
curæ emotæ, pulsusque parumper
olor tristi; gaudet cognomine terra. *p* Gaudet quod habiturus sit terram sibi cognominem. Sed in Pier. ver. lib. est terræ: ut sit, Gaudet quod ter. habitura sit id cognomen.
ir inceptum peragunt, fluvioque propinquant
pos jam inde, ut Stygia prospexit ab unda
ram nemus ire, pedemque advertere ripæ;
ggreditur dictis, atque increpat ultro,
ses, armatus qui nostra ad limina tendis,
quid venias; jam istinc & comprime gressum.
um hic locus est, somni noctisque sopore
viva nefas Stygia vectare carina.
Alciden me sum lætatus euntem
lacu; nec Thesea Pirithoumque:
quam geniti, atque invicti viribus essent.
eum ille manu custodem in vincla petivit, *q* Cerebrum.
solio regis traxitque trementem;
minam Ditis thalamo deducere adorti. *r* Proserpinam.
ntra breviter fata est Amphrysia vates,
ic insidiæ tales (absiste moveri)
tela ferunt: (licèt ingens janitor antro *s* Licet per nos.
m latrans exangues terreat umbras:
licet *t* patrui servet Proserpina limen.
s Æneas, pietate insignis & armis,
genitorem, imas Erebi descendit ad umbras. *t* Quia Jovis est filia ex Cerere. Pluto autem Jovis frater.
lla movet tantæ pietatis imago, *u* Ad visendum genit. *x* Proserp.
m hunc (*u* aperit ramum qui veste latebat)
cas: tumida ex ira tum corda residunt.
ra *y* his. Ille admirans venerabile donum *y* Sub. dictæ fuerunt.
rigæ, longo post tempore visum,
eam advertit puppim, ripæque propinquat.
alias animas, quæ per juga longa sedebant,
bat, laxatque foros: simul accipit alveo
gem Æneam: gemuit sub pondere cymba *z* Su-

a Intexta, ex quo fragilem ostendit.

a Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque virum
Informi lino glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle soporatam & medicatis frugibus offam
Objicit. Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga resolvit,
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.

b In profundum somnum immersо.

c Transit.

Occupat Æneas aditum, custode b sepulto,
c Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos juxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes:
Quæsitor Minos urnam movet, ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi

d Quasi rem vilem.

d Projecere animas! quàm vellent æthere in alto

e Mala quibus vita est obnoxia.

Nunc & pauperiem & duros perferre e labores!
Fata obstant, tristique palus f inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.

f Ignobilis leg. quidam.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.

g Al. Peremit.

Hic quos durus amor crudeli tabe g peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit: curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mœstamque Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Evadnenque, & Pasiphaën: his Laodamia
It comes, & juvenis quondam, nunc fœmina Caeneus
Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido
Errabat sylva in magna: quam Troïus heros,
Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram

h Prima mensis parte.

Obscuram (qualem h primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat, per nubila lunam)
Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est;
Infelix Dido: verus mihi nuntius ergò
Venerat, extinctam, ferroque extrema sequutam,
Funeris (heu!) tibi causa fui, per sydera juro,
Per superos, & siqua fides tellure sub ima est,
Invitus, regina, tuo de littore cessi;
Sed me jussa deûm, quæ nunc has ire per umbras,

ni senta situ cogunt, noctemque profundam, *i* Squalida.
ssegere suis: nec credere quivi,
tantum tibi me discessu ferre dolorem. *k* Tantum dolorem ex eo necem tibi consciscerem.
dum, teque aspectu nè subtrahe nostro.
quis? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Æneas ardentem & torva tuentem
dictis animum, lacrymasque *l* ciebat. *l* Ciebat sibi. Aut sermo quidem ejus lacrym. ciebat. sed illa immota manfit. Quidam exp. Ciere poterat.
fixos oculos aversa tenebat:
is incepto vultum sermone movetur,
dura silex, aut stet Marpesia cautes.
postremo tandem sese, atque inimica refugit
umbriferum: conjux ubi pristinus illi
ret curis, æquatque Sichæus amorem.
m Æneas casu percussus iniquo,
rat lacrymans longè, & miseratus euntem.
rum molitur iter: jamque arva tenebant
quæ bello clari secreta frequentant:
occurrit Tydeus, hic inclytus armis
pæus, & Adrasti pallentis imago. *m* Apud superos.
rum fleri *m* ad superos, belloque *n* caduci
tis; quos ille omnes longo ordine cernens, *n* Mortui, a cadendo, unde cadavera, & cadiva olea.
is Glaucumque, Medontaque, Thersilochumque,
nenoridas, Cererique sacrum Polybetem,
que etiam currus, etiam arma tenentem.
stant animæ dextra lævaque frequentes.
visse semel satis est; juvat usque morari,
ere gradum, & veniendi discere causas.
sum proceres, Agamemnoniæque phalanges,
ere virum, fulgentiaque arma per umbras,
trepidare metu; pars vertere terga,
undam petiere rates; pars tollere vocem
; inceptus clamor *o* frustratur hiantes. *o* Imperfectus relinquitur.
lic Priamiden laniatum corpore toto
ebum vidit, lacerum crudeliter ora, *p* Qui Helenam duxerat, mortuo Paride.
nusque ambas, populataque tempora raptis
, & truncas inhonesto vulnere nares.
o agnovit pavitantem, & dira tegentem
ia; & notis compellat vocibus ultro,
be armipotens, genus alto à sanguine Teucri,
m crudeles optavit sumere pœnas?
um *q* de te licuit? mihi fama suprema *q* Pro *In te*
ulit, fessum vasta to cæde Pelasgûm
ssse super confusæ stragis acervum.
gomet tumulum Rhœteo in littore inanem
ai, & magna manes ter voce vocavi. *r* Tuum corpus. Sic. *Num me fluctus habet*, ut supra.
en & arma locum servant; *r* te amice nequivi
ere, & patria decedens ponere terræ.
lic Priamides, NIHIL ô tibi amice relictum est,

Omnia Deïphobo *s* solvisti, & *r* funeris umbris;
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis; illa hæc monumenta reliquit;
Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nôsti; & nimium meminisse necesse
Cùm fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit *t* alvo.
Illa chorum simulans, *p* evantes orgia circum
Ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnóque gravatum
Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque simillima morti.
y Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti subduxerat ensem;
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur
Hortator scelerum *z* Æolides; dii talia Graiis
a Instaurate, pio si pœnas ore reposco,
Sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
Attulerint; *b* pelagíne vanis erroribus actus;
An monitu divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires.
c Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Jam medium ætherio cursu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit,
Hac iter Elysium nobis; at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deïphobus contra, Ne sævi magna sacerdos,
Discedam; *d* explebo numerum reddarque tenebris.
I decus, i nostrum, melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circundata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton, torquétque sonantia saxa.
Porta adversa ingens, solidóque adamante columnæ
Vis ut nulla virûm, non ipsi excindere ferro
Cœlicolæ valeant, stat ferrea turris ad auras.
Tisiphonéque sedens palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis servat noctésque diésque.
Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare,

s Quia constituto tumulo manes vocavit.
r Sepultura umbris. nam funus esse non potuit sine cadavere.
t Ut supra, *machina facta armis*. Al. tamen *alvus*.
p Bacchantes: quoniam Bacchus, seu Liber, dicitur etiam Evan.
y Ironice dictum.
z Ulysses.
a Reddite, seu rependite.
b Vi tempestatis huc delatus.
c Dum alter alterum vicissim interrogat.
d Implebonum umbrarum ad eas revertens. Pro *reddar ten.* & ita impleto num. Ut sit hysteron proteron. At Serv. *expl.* dicit esse, *primum*.

ten; tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
ſtrit Æneas, ſtrepitúmque exterritus *e* hauſit;
ſceleratum facies? (ô virgo effare) quibúſve
ſcitur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
ates ſic orſa loqui, Dux inclyte Teucrûm,
lus *f* caſto ſceleratum inſiſtere limen,
ne, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
deûm pœnas docuit, pérque omnia duxit.
ſus hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
gitque, audítque dolos; ſubigitque fateri
quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
ſtir in ſeram *h* commiſſa piacula mortem.
inùò ſontes ultrix accincta flagello
ſone quatit inſultans: torvóſque ſiniſtra
rans angues, vocat agmina ſæva *i* ſororum,
demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
antur portæ; cernis cuſtodia qualis
ſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
ginta atris immanis hiatibus hydra
ior intus habet ſedem; Tum Tartarus ipſe
ter in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
rus ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.
genus antiquum terræ, Titania pubes,
ine dejecti, fundo volvuntur in imo.
k Aloïdas geminos, immania vidi
ora; qui manibus magnum reſcindere cœlum
ſſi, ſuperíſque Jovem detrudere regnis.
k crudeles dantem Salmonea pœnas,
flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
ernor hic invectus equis, & lampada quaſſans
Graiûm populos, mediæque per Elidis urbem
vans; divúmque ſibi poſcebat *m* honorem;
ens, qui nimbos & non imitabile fulmen
k cornipedum curſu ſimulabat equorum.
ater omnipotens denſa inter nubila telum
ſit (non ille *n* faces, nec fumea tædis
ina) præcipitémque immani turbine adegit.
non & Tityon terræ omniparentis alumnum
ere erat: per tota novem cui jugera corpus
ſitur: roſtróque immanis vultur obunco
ternale jecur *o* tundens *p* fœcundaque pœnis
ina, *q* rimatúrque epulis, habitátque ſub alto
ore; nec fibris requies datur ulla renatis.
memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoúmque?
os ſuper atra ſilex jamjam lapſura cadentíque
inet aſſimilis: lucent genialibus altis,
ra fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
ſico luxu; Furiarum maxima juxta

e Auribus hauſit.

f Pio.

g Quas dii nocentibus conſtituerunt.

h Commiſſa, iis perpetratis ob quæ facienda ſunt ſacra piacularia.

i Sorores ſunt Alecto & Megæra.

k Sævior quam illa quæ limina ſervat.

l Quadriga invectus.

m Al. *Honores.*

n Non *faces nec ſ. t. l.* ut Salmoqui illis telum fulminis imitari volebat.

o Tundendo depaſcens, avium more. Sed *tondens* erit κείρων ut Hom. dicit, ὑπαὲ ἧ-πατος κείρουσιν.

p Id eſt, renaſcentia: ut ſeq. *fibris renatis.*

q Rimando depaſcitur.

Accu-

Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis (quæ maxima turba eſt)
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſequuti
r Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Incluſi pœnam expectant; nè quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave mersa
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent: ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras,
DISCITE juſtitiam moniti, & non temnere divos.
Vendidit hic auro patriam, ſ dominumque potentem
Impoſuit, fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos;
t Redde ramum Proſerpinæ. u Intel. terrea, ſicut antea, ſi t ferrea ad aras.
Sed jam age, carpe viam, & t ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. u Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas;
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat, & pariter greſſi per opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aquâ, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hîc campos æther, & lumine veſtit
x Purpureo: ſolemque ſuum, ſua ſydera nôrunt.
u Pulchro.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, & fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
y Sic Catul. *O nimis optato feciorum tempore nati, Heroes ſalvete.*
Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum,
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
z Nam olim poſteriorem partem haſtæ præpilabant, ad defigendum humi.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës y nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus autor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanes,
Stant terræ z defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi: quæ gratia a currûm
r Impie deficientes a ſuis, hoſtium arma ſequuti ſunt.
ſ Quidam de Cæſ. diſtractore intell.

…cumque fuit vivis, quæ cura nitentes
…ere equos, eadem sequitur tellure repôstos.
…spicit (ecce) alios dextrâ lævaque per herbam
…ntes, lætumque choro *b* præana canentes,
…r odoratum lauri nemus: unde superne
…mus Eridani per sylvam volvitur amnis.
…manus, ob patriam pugnando vulnera passi;
…que sacerdotes casti, dum vita manebat,
…que pii vates & *c* Phœbo digna loquuti:
…mas aut qui vitam excoluêre per artes;
…que sui memores alios fecere *d* merendo:
…bus his niveâ cinguntur tempora vittâ,
…circumfusos sic est affata Sibylla:
…num ante omnes, medium nam plurima turba
…habet, atque humeris extantem suspicit altis)
…felices animæ, tuque optime vates,
…regio Anchisen, quis habet locus? *e* illius ergô
…mus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
…huic responsum paucis ità reddidit heros,
…certa domus, lucis habitamus opacis,
…mque toros & prata *f* recentia rivis
…mus; sed vos (si fert ita cordè voluntas)
…perate jugum: & facili vos tramite sistam.
…& ante tulit gressum, camposque nitentes
…ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.
…Anchises penitùs convalle virenti
…animas, superumque ad limen ituras,
…at studio recolens: omnemque suorum
…censebat numerum, charosque nepotes;
…, fortunasque virûm, moresque & manusque.
…ubi tendentem adversum per gramina vidit
…, alacris palmas utrasque tetendit;
…que genis lacrymæ, vox excidit ore,
…tandem, tuaque expectata parenti
…ter durum pietas; datur ora tueri
…, & notas audire & reddere voces.
…ldem ducebam animo, rebarque futurum,
…ra dinumerans; nec me mea *h* cura fefellit.
…go te terras, & quanta per æquora vectum
…! quantis jactatum, nate, periclis!
…metui nequid Libyæ tibi regna nocerent!
…em, Tua me genitor, tua tristis imago
…occurrens, hæc limina tendere adegit.
…fabi Tyrrheno classes; da jungere dextram,
…itor; teque amplexu nè subtrahe nostro.
…morans, largo fletu simul ora rigabat.
…tus ibi collo dare brachia circum,
…compressa manus effugit imago,

b Carmen de laud. Apoll.

c Digna, id est, vera.

d Bene merendo. Qui sui meritis memoriam sui reliquerunt.

e Propter illum, Ejus causa. Ergo cum circumnavigavit & S. *f* Virentia rivorum causa.

g Res ab illis factas. Alii, Artifices.

h Spes mea, Quia spei cura est comes. Alii, Cura mea, cæpit dulcis filius.

i Mari.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno,
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis,
Lethæumque, domos placidas qui *k* prænatat, am
Hunc circum *l* innumeræ gentes populique volan
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
m Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure cam
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina *n* porro,
Quive viri tanto complerint *o* agmine ripas.
Tum pater Anchiſes, Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
p Securos latices & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere co
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meo
Quo magis Italiâ tandem lætere repertâ.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc *q* ire puta
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? Quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum nate tenebo
r Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio *ſ* cœlum ac terras, campoſque liquentes
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit: totamque infuſa per *t* artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque vo
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pon
Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo
Seminibus, *u* quantum non noxia corpora tar
Terrenique habitant artus, moribundaque me
Hinc metuunt, cupiuntque; dolent, gaudentq; ;
Reſpiciunt, clauſæ x tenebris & carcere cæco.
Quin & ſupremo cum lumine vita relinquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditu
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſ
Multa diu *y* concreta modis *z* inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
a Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur *b* manes: exinde per a
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus;
c Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annu
Lethæum ad flavium deus evocat agmine magno,

k Præterfluit.
l Gentium & pop. animæ.
m Pro quibuſvis floribus.
n Procul.
o Impetu.
p Ab effectu: quia ſecuros reddunt: ut pallida mors.
q Ire ſublimes ad cœlum. An ſer. animus ſublimium, non omnium.
r Reſpondet.
ſ Pro aere & æthere.
t Elementa, quæ membra ſunt mundi.
u In tantum viget in omn. pars divinitatis, in quantum finit corp. qualitas.
x Corporis.
y Conglutinata. *z* Creſcere.
a Al. *inveſtum* Quidam *inf.* expoquo animæ ſunt infectæ.
b Supplicia quæ ſunt apud manes: vel de ingeniis incel.
c Hæc quidam jungunt illis, *Quiſque ſuos pat. manes.*

icet immemores supera ut convexa revisant,
ras & incipiant in corpora velle reverti.
ant Anchises: natumque unaque Sibyllam
entus trahit in medios, turbamque sonantem:
mulum capit, unde omnes longo ordine possint
tos *d* legere & venientûm discere vultus.

d Discernere. Alii, per lustrare.

ge, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
, qui maneant Itala de gente nepotes,
ros animas, nostrumque in nomen ituras,
am dictis, & te tua fata docebo:
ides?) *e* pura juvenis qui nititur hasta,
ma sorte tenet lucis loca: primus ad auras
ris Italo commistus sanguine surget,
, *f* Albanum nomen, tua *g* posthuma proles:

e Sine ferro.

f Quia omnes Alba. reges dicti sunt Sylvii.
g Te humato nascitura.

bi longævo serum Lavinia conjux
sylvis regem, regumque parentem:
genus longa nostrum dominabitur Alba.
us ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
ys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
Æneas, pariter pietate vel armis
, si unquam regnandam acceperit Albam.
nes quantas ostentant, aspice, vires.
ambrata gerunt civili tempora *h* quercu,
Romentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
Collinas imponent montibus arces:
, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
ævo comitem sese Mavortius addet

h Corona civica ex quercu, quæ dabatur iis qui civem servassent.

Assaraci quem sanguinis Ilia mater
iden' ut geminæ stent vertice cristæ,
ipse suo superûm jam signat honore?
, nate, auspiciis illa inclyta Roma
tertis, animos æquabit Olympo:
que una sibi muro circundabit arces,
virûm: qualis *k* Berecynthia mater

i Numitori. Nam cum hoc Rom. & Remus nep. uno anno regnarunt.

k Cybele mater deum, a Berecyntho, castello Phrygiæ, Al. *hæc fecit* ut sit epanalepsis.

curru Phrygias turrita per urbes,
partu, centum complexa nepotes,
cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
sque tuos: hic Cæsar, & omnis Iüli
magnum cœli ventura sub axem.
hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Cæsar, *m* divûm genus: aurea condet

m Al. *Dii genus.*

qui rursus Latio, regnata per arva
Saturnia: super & Garamantas & Indos
imperium: jacet extra sydera tellus,
Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
torquet stellis ardentibus aptas;

n Ostendit regna in quibus est circuitus suus.

His-

Hujus in *o* adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent divûm, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini *p* turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu;
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo *q* Nyſæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ,
Sacra ferens? noſco crines incanaque mentâ
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Miſſus in imperium magnum; cui deinde ſubibit
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina; quem juxtà ſequitur jactantior Ancus.
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
ſ Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, *t* ſævaſque ſecures
Accipiet; natoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulcra pro libertate vocabit
Infelix; utcunque ferent ea *u* fata *x* minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios Druſoſque procul, ſævumque ſecurî
Alpice Torquatum, & referentem *y* ſigna Camillum.
Ille autem, patribus quas fulgere cernis in armis
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur
Heu! quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
z Cæſar *a* Pompeium *b* Orientis pop. *c* Tu Cæſar; Hortans autem ad parcendum, clementemque ſe ſignificat. Prior torrafſo pro Superior, Victor. *d* L. Mummius.
Aggeribus *z* ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens *a* gener, adverſis inſtructus *b* Eois,
Nè, pueri, nè tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
c Tuque prior tu parce, genus qui ducis Olympo,
Projice tela manu, ſanguis meus. ---------
d Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis;
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden genus armipotentis Achilli
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ; *e* parvoque potentem
Fabricium, vel te *f* ſulco, Serrane, ſerentem;
Quò fortem rapitis Fabii? tu maximus ille es

o Al. *adventum.*
p Turbantur.
q Montis India.
r De Numa Pompylio.
ſ Ultoris & libertatis pub. & violati pudoris.
t Quæ ſæviérunt etiam contra liberos.
u Al. *Fata.*
x Al. *Nepotes.*
y Quæ Gallis victis Rom. abſtulerant.
e Paupertate gloriosum. *f* Qui ab aratro evocatus ad dictaturam fuit.

qui nobis cunctando restituis rem.
ent alii spirantia *h* mollius æra,
equidem, vivos ducent de marmore vultus:
causas melius, cœlique meatus
ent radio, & surgentia sydera dicent:
imperio populos, Romane, memento,
i erunt artes) pacique imponere morem:
subjectis, & debellare superbos.
uer Anchises: atque hæc mirantibus addit,
ut insignis spoliis Marcellus opimis
itur, victorque viros supereminet omnes.
Romanam magno turbante tumultu
equies; sternet Pœnos, Gallumque rebellem:
que arma patri suspendit captâ Quirino.
hic Æneas (unà namque ire videbat
am forma juvenem & fulgentibus armis;
ns læta parum, & dejecto lumina vultu)
uer) ille, *l* virum qui sic comitatur euntem?
annne aliquis magna de stirpe nepotum?
ngitus circa comitum! quantum *m* instar in ipso
ra caput tristi circumvolat umbra. (est?
uer Anchises lacrymis ingressus obortis,
ingentem luctum nè quære tuorum,
ent terris hunc tantùm fata, neque ultrà
ent; nimium vobis Romana propago
ent, superi, *n* propria hæc si dona fuissent.
ille virum magnam Mavortis ad urbem
ageret gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis
cum tumulum præterlabêre recentem!
Iliaca quisquam de gente Latinos
o spe tollet avos, nec Romula quondam
tantum tellus jactabit alumno.
as! heu prisca fides, invictaque bello
non illi quisquam se impune tulisset
armato, seu cùm pedes iret in hostem,
antis equi foderet calcaribus armos,
ande puer! siquà fata aspera rumpas,
cellus eris; manibus date lilia plenis:
os spargam flores: animamque nepotis
em accumulem donis, & fungar inani
. Sic totâ passim regione vagantur
in campis latis, atque omnia lustrant.
quam Anchises natum per singula duxit,
que animum *q* famæ venientis amore:
lla viro memorat quæ deinde gerenda;
sque docet populos, urbemque Latini;
quemque modo fugiatque feratque laborem.
nus *r* somni portæ; quarum altera fertur

g De quo dictum fuit ab Ennio, *Unus qui nob. &c.*

h Quasiæ deposito rigore in mollitudinem vivi animalis conciliarum fit. Pro *Morem* legitur & *legem*.

k Alioque *morem* quidam exp. leges ad conservandum pacem pertinentes.

l Marcellum.

m Quidam exp. Exemplar. Quidam, Quanta æquiparatio virtutis cumulo cui sanguine jungitur est?

n Perpetuatur, *n* De propriis Th. domum.

o Friget antiquitatem generis.

p Sic ἠερόεσσα κέλευθα, vias aeris pro caliginosis, dicunt Gr. quæ ad Orcum ierunt. Ita Turnus & alibi exp.

q Laudis futuræ.

r Pro somnii portis dicum putat Turnus ut apud Hom. ὀνείρων πύλησι.

Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
ſEbore. Altera, candenti perfecta nitens ſ elephanto:
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque emittit eburnâ:
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Cajetæ recto fert littore portum.
Anchora de prorâ jacitur, stant littore puppes.

Publii Virgilii Maron

ÆNEIDOS

LIB. VII. ARGUMENTUM.

Cajetam, nutricem suam, Æneas sepelit, locumque ipse ejus nomine Cajetam appellat. Inde Circes sedem prætur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur; adv flumine subvectus in Laurentem agrum egreditur. ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fati tam, ad Latinum regem, qui ejus tractûs regnum centum oratores mittit, qui & suo nomine illi mun vent, & urbis condendæ locum peterent: Latinus, audita, præter postulata, Laviniam filiam suam Fauni patris sui oraculis, & augurum responsis tradere jubebatur) ultro Æneæ conjugem offert. Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, Alecto bandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Latini uxorem, deinde ipsum etiam Turnum furiis plet: atque indè ad Trojanorum juventutem conv tum forte venationi operam dabat, mansuetum illi objicit, Tyrrhei armentarii regii liberis imprimis Quem cum Ascanius sagitta vulneravisset, rustici armis in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex sup classicum canit. Cadunt in eo tumultu, Almon, lius natu maximus, & Galesus, agricola regionis t pletissimus; qui cum in urbem mortui essent relati, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum amque manu vindicandam, extimulant. Verum fatorum & fœderis nuper cum Trojanis initi memor non posset ut illis bellum induceret, Juno ipsa belli p uit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, Lauso filio: item Aventinus Herculis ex Rhea fil lus & Coras Tyburtini, fratres, Camilla ex Volsco mulier fortissima, aliique complures, quorum finem libri recensetur.

Aliud MODESTINI Jurisconsulti Argumentum.

Hic quoque Cajetam sepelit: tum deinde profectus
Laurentum venit: hanc verbis cognovit Iuli
Esse suam terram. Mensis (va!) vescimur, inquit.
Quum oratores veniam pacemque petentes
Regem mittit, lecto; tum sorte, Latinum;
Hic cum pace etiam nata connubia pactus,
Dum furit Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamvis pia fata repugnent.
Mi causa fuit violatus vulnere cervus.
Tum gentes socia arma parant, fremit arma juventus.

ALIUD INCERTI AUTORIS Argumentum.

Eadem deveniunt Laurentia Troes in arva,
Hic pace accepta lati nova mœnia condunt.
Dolis satam Juno Furiam evocat; illa Latinos
Furit & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Hostibus auxiliis terra instruit Itala Turnum.

Aliud MONASTICHON.

Septimus Æneam reddit fatalibus arvis.

ALIUD.

Pergas Italiam bello jam Septimus armat.

a Sicut Misenus

b Quidam exp. per hypall. pro *Sedes servat hon rem tuum.*

c Tumulus nomen habet.

d Circa noctem.

e Circe, ut mox. *f* Pro resonare facit: ut alibi, *Personat*, personare facit.

a Tu quoque littoribus nostris Æneïa nutrix
æternam moriens famam Cajeta dedisti:
b hic servat honos sedem tuus: *c* ossaque nomen
Hesperia in magna (siqua est ea gloria) signat.
Postquam exequiis Æneas ritè solutis,
magni composito tumuli, postquam alta quierunt
æquora, tendit iter velis portumque relinquit.
Adspirant auræ *d* in noctem: nec candida cursum
luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
dives inaccessos ubi *e* Solis filia lucos
assiduo *f* resonat cantu; tectisque superbis
thalamum nocturna in lumina cedrum,
arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum

Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum;
Setigeriq; sues, atque in præsepibus ursi
Sævire ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
g Ne contingeret illis in talia monstra mutari.
Quæ *g* nè monstra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira subirent,
Neptunus ventis implevit vela secundis:
Atque fugam dedit, & prætet vada fervida vexit.
Jamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
h Cessavere, Quievere.
Cùm venti *h* posuere, omnisque repentè resedit
i Remi: a tondendo, i. radendo.
Flatus, & in lento luctantur marmore *i* tonsæ,
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flavus arena
In mare prorumpit: variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
k Rem ab ipsis primordiis repetam.
Expediam: & primæ *k* revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diva mone, dicam horrida bella:
l Impulsos porius quam collectos.
Dicam acies, *l* actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam: major rerum mihi nascitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus & urbes
Jam senior longâ placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & Nympha genitum Laurente Marica
m Primus, ut exp. Ser. Sed ego primus descendendo ultra ascendendo. Sic ult. principium dixit. Sic.
Accipimus. Fauno Picus pater, isque parentem
Te, Saturne, refert; tu sanguinis *m* ultimus auctor.
Filius huic, fato divûm, prolesque virilis
Nulla fuit: primaque oriens erepta juventa est.
Sola domum & tantas servabat filia sedes,
n Idem aliis verbis dicit: sicut aliter censeat Ser. Sic Nævius.
Jam matura viro, *n* jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjux
Hæc ubi nubilibus primum maturuit annis.
Adjungi genetrix *n* miro properabat amore:
n Desiderio ad hoc efficiendum ferebatur.
Sed variis portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque *o* metu servata per annos
o Religioso, vel Religione.
Quam pater inventam primas cùm conderet arces
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq: ab ea nomen posuisse colonis.

ibus apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
ulore ingenti; liquidum trans æthera vectæ,
ſedere apicem: & pedibus per mutua nexis
amen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuò vates, Externum cernimus, inquit,
benture virum: & partes petere agmen eaſdem
ectibus ex ilſdem, & ſumma dominarier arce.
Interea *p* caſtis adolet dum altaria tædis,
juxta genitorem aſtat Lavinia virgo,
ſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem.
que omnem ornatum flamma crepitante cremari:
ueleſque accenſa comas, accenſa coronam
gnem gemmis; tum fumida lumine fulvo
volvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Haud verò horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
ſam, ſed populo magnum portendere bellum.
Ipſe ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit: lucoſque *q* ſub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhálat opaca mephitin.
Hinc Italæ gentes, omniſque *r* Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt; huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit,
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris;
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acherontа affatur Avernis.
Hinc & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat *t* rite bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Pellibus, ſubito ex alto vox reddita luco eſt,
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies; thalamis neu crede *u* paratis.
Magni veniunt generi; qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia *x* ſub pedibus quà ſol *y* utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus,
Sed circùm latè volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituunt que dapes, & *z* adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (ſic Juppiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.

p Serv. exp. piis: ſed & in ſua ſignif. poteſt intelligi, ut perinde ſit ac ſi ipſamet caſta diceretur.

q Pro in. Eſt autem *Albunea* & fontis & ſylvæ nomen.

r Propriè Sabinorum tractus.

ſ Ad Amphiaria oraculum quidam alludi putant.

t Cum debita ſolennitate.

u Paratis Turno.

x Sub poteſtate ſua.

y Mare Eoum & occiduum: ut Hor. *Uterque Pœnus.*

z Al. *lib.* quæ mox dicit *Cereale ſolum*, item *pet. quadras*, item *menſas*. Erant menſæ paniciæ.

Con-

Consumptis hîc fortè aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus, inquit Iülus;
a Nec plura, alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
b Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo, Salve fatis mihi debita tellus,
Vosque (ait) ô fidi Troiæ salvete Penates;
Hic domus, hæc patria est; genitor mihi talia nam
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit;
Cùm te, nate, fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere c mensas,
Tum sperate domos defessus: ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,
Exitiis posita modum. --------
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quive d habeant homines, ubi mœnia gent
Vestigemus, & à portu diversa petamus,
Nunc e pateras libate Jovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem: & vina f reponite mensis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat: & Geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctisque orientia signa,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices Cœloque Ereboque parentes.
Hic patet omnipotens ter cœlo g clarus ab alto
Intonuit, radiisque ardentem lucis & auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subitò Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem quo h debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque i omine magno
Crateras læti statunt, & vina coronant.
Postera cùm primâ lustrabat lampade terras
Orta dies, urbem, & fines, & littora gentis
k Diversi explorant: hæc, fontis stagna Numici:
Hunc, Tybrim fluvium: hîc fortes habitare Latinos
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora: festinant jussi, rapidisque feruntur
Passibus: ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum, primasque in littore sedes,
Castrorum in morem, pinnis atq; aggere cingit.

a Dixit ludens: ut etiam ex Cic. effertur illud pro hoc. Vel ad responsi finem verba componens, inquit Serv.
b Vix expectans donec totam eloqueretur, dixit protinus se eam agnoscere, & omen accipere.
c Intell. Mensas panicias quæ subjiciebantur epulis: quæ & Adorea liba dicuntur. Sed & Cereale solum & Quadras patulas ipse vocat.
d Habitent: ut & Græc. ἔχειν.
e Vinum: Cont. pro contento.
f Ut mox, Instaurant epulas.
g Serenus. Tonans autem sereno cœlo Jupiter, boni ominis augurum dare existimatur.
h Promissi fatis.
i Magn. quidam expon. Valde manifesto.
k In diversas partes proficisci.

que iter emensi, turres ac tecta Latinorum
ta cernebant juvenes, muroque subibant.
e urbem pueri & *l* primævo flore juventus
centur equis, domitantque in pulvere *m* currus;
i arces tendunt arcus, aut lenta lacertis
cula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.
h provectus equo longævi regis ad aures
nius ingentes ignota in veste reportat
veniſſe viros: ille intra tecta vocari
erat, & ſolio medius conſedit avito.
um auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
e fuit *n* ſumma, Laurentis regia Pici,
rendum ſylvis & religione parentum.
a ſceptra accipere & primos attollere faſces
ibus omen erat: hoc illis curia templum,
ſacris ſedes epulis; hæc arjete cæſo
enuis ſoliti patres conſidere menſis.
ſpectiam veterum effigies ex ordine avorum
tiqua ex cedro, Italuſque, paterque Sabinus,
ator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
mnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
ſtibulo aſtabant; aliique *p* ab origine reges,
ria qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
ſtaque præterea ſacris in *q* poſtibus arma,
ptivi pendent currus, curvæque ſecures,
ſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
ulaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
ſe Quirinali lituo parvaque ſedebat
cinctus trabeâ, lævaque ancile gerebat
ſus, equûm domitor: quem capta cupidine conjux,
tarea percuſſum virga, verſumque venenis,
it avem Circe ſparſitque coloribus alas.
li intus templo divûm, patriaque Latinus
te ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit;
que hæc ingreſſis placido prior eddit ore.
ite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem;
genus; auditique advertitis æquore curſus)
id petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
tus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
ve errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
alia multa mari nautæ patiuntur in alto)
minis intraſtis ripas, portuque ſedetis;
fugite hoſpitium; neve ignorate Latinos
turni gentem, *r* haud vinclo nec legibus æquam,
ore ſuâ, veteriſque dei ſe more tenentem.
que equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
rcos ità ferre ſenes; his ortus ut agris
nus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes, Thre-

l Qui puberes erant. Nam ſexto decimo anno tyrones erant. Iſid. & Ser.

m Equos ſub curribus.

n *Urbe ſumma* pro Arce. ut Gr. eam vocant ἀκρὰν πόλιν. Ac frequentius compoſ. ἀκροπόλιν

o Ita fere dictum ut alibi *Meta* de religioſo metu ſeu religione.

p Alii omnes perpetua ſerie a prima origine uſque ad Lat. At Ser. vult eſſe pro Aboriginum reges.

q Sic, *Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi.*

r Cum Quir. Lituo, licuum Quir. habent. Non aurem, *Succinctus lituo.* Ser. male jungit cum *conjux*: ut dictum ſit per ironiam.

Hic & ſeq. verſu, deſcribit, vitam hominum aurei ſeculi ſub Saturno. Nam cum appellat veterem deum: haud ita multi ſunt anni, ſed fama pervagata non eſt.

Threïciamque Samum ; quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coryti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
Dixerat ; & dicta Ilioneus sic voce sequutus.
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris ;
Nec sydus regione viæ, littusve fefellit ;
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, qui maxima quondam
Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
Gaudet avo : rex ipse Jovis de gente suprema
Troïus Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos, quibus actus uterque
Europæ atque Asiæ satis concurrerit orbis ;
Audiit, & *u* siquem tellus extrema *x* refuso
Submovet Oceano, & siquem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
y Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
Innocuum, & cunctis *z* undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolescet gratia facti :
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide seu quis bello est expertus & armis ;
Multi nos populi, multæ (nè temne, quod ultro
a Præferimus manibus *b* vittas ac verba precantum)
Et petiere sibi & voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deûm vestras exquirere terras
Imperiis *c* egere suis : hinc Dardanus ortus,
Huc repetit ; jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera reliquias Troia ex ardente receptas,
d Hoc pater Anchises auro libabat ad aras ;
e Hoc Priami gestamen erat, cùm jura vocatis
More daret populis, sceptrumque, *f* sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes. ----------
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos ; nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur.
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem,
Hunc illum fatis externa à sede profectum

u Si quis procul habitat.
x Ser. exponrefluo.
y Bello & excidio Trojano.
z Aquam & aerem, quæ omnibus patere debeant.

a Pro prætendimus.
b Qui me fortuna precari, Et vitæ comites voluit prætendere ramos.
πλω ἰκετηρίαν πεφυλεγμένην.
c Impulerunt.
d Hac aurea patera.
e Diadema.
f Pro sacra tiara.

Potendi generum, paribusque in regna vocari
Auspiciis; hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem,
Tandem lætus aït, Dii nostra incepta secundent,
Auguriumque suum: dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec sperno; non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ille modò Æneas (nostri si tanta cupido est,
Si jungi hospitio properat, sociusque vocari)
Adveniat, vultus neve exhorrescat amicos.
Pars mihi *h* pacis erit dextram tetigisse *i* tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
Filia mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ
Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
Monstra sinunt; generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata
Internos, & (si quid veri mens augurat) opto.
Hæc effatus; equos numero pater eligit omni.
Stabant *k* tercentum nitidi in præsepibus *l* altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa *m* monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum, geminosque jugales
Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem;
Illorum de gente, patri quos *n* Dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.
o Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
p Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem, Inachiis sese referebat ab Argis
Saeva Jovis conjux, auraque invecta tenebat:
Ut lætum Æneam, classemque ex æthere longè
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deseruisse rates, stetit acri fixa dolore,
Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta;
Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
Fata Phrygum! num Sigæis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Trojaviros? medias acie, mediosque per ignes
Invenere viam? at *q* credo, mea numina tandem
Fessa jacent; *r* odiis haud exaturata quievi,
Quinetiam patriâ excussos infesta per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Absumpta in Teucros vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,

h Fœderis. Ab eo quod sequitur id quod præcedit.
i Dixit ut Græci & quidem vetustiores, dixerunt τύραννον, pro rege simpliciter.
k Ut in legione Rom. erant trecenti equites.
l Ad ostendendam equorum magnitudinem.
m Phaleræ. Sed alii ad phal. referunt quod sequitur. *Tecti auro.*
n Ingeniosa.
o Cum tal. donis & dictis.
p Vel, sublimes talibus donis & dictis, id est, erectis animis ob t. d.
q Credo, q. di scilicet.
r Quidam odiis jung. cum quievi.

Se-

f Sine metu pel. & mei. t Talis locus lib. 1. *Pallasne exurere classem.* u Illi suas iras in Cal. effundere. Ita ulcisci Cal. ut iræ suæ satisfaceret. x Pro *Quam sceleris pœnam.*

f Securi pelagi atque mei. t Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: u concessit in iras
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ, (u
(o Quod scelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone meis
Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea; quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod
quam est.
FLECTERE si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis;
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos excindere regum.
y Suorum cæde confœderationem hanc emant. x Hecuba Cissei filia, quæ se facem parere somniavit. a Pro conjugales, i. matrimonio conceptos.

Hac gener atque socer coëant y mercede suorum,
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba; nec face tantùm
x Cisseïs prægnans ingens enixa a jugales;
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit;
Luctificam Alecto dirárum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton, odêre sorores
Tartareæ monstrum; tot sese vertit in ora;
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur,
Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem,
b Pro cadat. Vel Vincatur. *Infr. Ea* autem quæ antea fuit infracta.

Hanc operam; ne noster honos, infractave b cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
TU POTES unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domos; tu verbera tectis
Funereasque inferre faces; tibi nomina mille,
c De qua conventi. d Tacito obs. & sine strepitu. e Fœminis usitatæ.

MILLE nocendi artes; fœcundum concute pectus.
Disjice c compositam pacem, sere crimina belli,
Arma velit poscatque simul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
f Ita ut non attingeret. Vel, ut tactus ejus non sentiretur. g Latenter inspirat furenti. *Fur.* autem, i. furere incipientem, vel, dum in furorem concitatur. Aliter Ser.

Principio Latium & Laurentis recta tyranni
Celsa petit, d tacitumque obsedit limen Amatæ:
Quam super adventu Teucrûm, Turnique hymenæi
e Fœminæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit;
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes, & lævia pectora lapsus
Volvitur f attacta nullo, g fallitque furentem

[illegible]ecam inſpirans animam: ſit tortile collo
[illegible]rum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ;
[illegible]ectitque comas, & membris lubricus errat.
[illegible]dum prima lues udo ſublapſa veneno
[illegible]enetrat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem;
[illegible]dum animus toto percepit pectore flammam,
[illegible]ſſis, & ſolito matrum de more loquuta eſt;
[illegible]ta ſuper nata lacrymans, Phrygiiſque hymenæis.
[illegible]ibuſne datur ducenda Lavinia Teucris;
[illegible]genitor!) nec te miſeret natæque tuique?
[illegible]matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
[illegible]ſidus, alta petens, abductâ virgine prædo?
[illegible]non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
[illegible]eramque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
[illegible]conſanguineo toties data dextera Turno?
[illegible]genet externâ petitur de gente *k* Latinis,
[illegible]que ſedet, Faunique *l* premunt te juſſa parentis;
[illegible]nem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
[illegible]ſidet, externam reor, & ſic dicere divos.
[illegible]Turno, ſi prima domus repetatur origo,
[illegible]chus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
[illegible]ubi nequicquam dictis experta Latinum
[illegible]ntra ſtare videt; *m* penituſque in viſcera lapſum
[illegible]ercentis furiale malum, totamque pererrat:
[illegible]um verò infelix ingentibus excita monſtris,
[illegible]menſam *n* ſine more furit *o* lymphata per urbem;
[illegible]eu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
[illegible]quem pueri magno in gyro vacua atria circum
[illegible]ntem ludo exercent; ille actus habenâ
[illegible]Curvatis fertur ſpatiis; ſtupet inſcia turba,
[illegible]mpubeſque manus, mirata volubile buxum;
[illegible]dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
[illegible]per medias urbes agitur, populoſque feroces.
[illegible]Quin etiam in ſylvas, *p* ſimulato numine Bacchi,
[illegible]Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem)
[illegible]ndat; & natam frondoſis montibus abdit,
[illegible]que thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur;
[illegible]Hæc Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
[illegible]ociferans etiam molles tibi *r* ſumere thyrſos,
[illegible]te luſtrare *s* choro, ſacrum tibi paſcere crinem,
[illegible]anna volat, furiiſque accenſas pectore matres
[illegible]idem omnes ſimul ardor agit, nova quærere tecta.
[illegible]Deſeruêre domos; ventis dant colla comaſque,
[illegible]ſidæ tremulis ululatibus æthera complent,
[illegible]Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
[illegible]ſa inter medias flagrantem fervida *y* pinum
[illegible]ſinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,

k Al. *Annor.*
l Quid erit, vel eſt tua fides, *quid c.* &c. q. d. Cujus eſt pretii? Vel ſubaudi, prodeſt, aut tale quid.
k Quidem Lat. jung. cum ſedet.
l Urgent.
m Nam dixit, *Ac dum prima lues*, &c.
n Inuſitato quodammodo & inaudito.
o Furore percuſſa.
p Tibuſ. ead. comp. uritus.
q Per obliquas vias.
r Quod in furore ſibi videtur ſacra B. celebrare.
ſ Euhœ, vel Evoe. Sed Eva eſt apud Cat. & Horat. ubi εὐοῖ pro εὐοῖ.
Eſt autem Bacchantium vox.
t Sumebat & ſic in ſeq. Ser. Vel potius cum his infinitivis aſſumendum verbum vociferabatur ex partic. vociſ. repetitum.
u Al. *Chorus.*
w Nam thyrſos pampinis vitium implexos geſtabant in his ſacris.
y Pinum facem,

San-

Sanguineam torquens aciem; torvumque repente
Clamat, Io matres audite, ubi quæque Latinæ.
Siqua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si juris materni cura remordet;
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros; quam dicitur urbem
Acrisioneis Danaë fundâsse colonis,
Præcipiti delata Noto. locus Ardua quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit; tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem,
Alecto torvam faciem & furialia membra
Exuit; in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines; tùm ramum innectit olivæ,
Fit Calybe Junonis anus, templique sacerdos;
Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert;
Turne, tot incassum fusos patiêre labores?
Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te irrise periclis?
Tyrrhenas, I, sterne acies, rege pace Latinos.
Hæc adeò tibi me, placidâ cum nocte jacentes,
Ipsa palàm fari omnipotens Saturnia jussit.
Quare age, & armari pubem, portisque moveri
Lætus in arma para; & Phrygios qui flumine pulchro
Consedere duces, pictasque exure carinas.
Cœlestûm vis magna jubet; rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ore refert, Classes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuntius aures;
(Nè tantos mihi finge metus) nec regia Juno
Immemor est nostri. ----------
Sed te victa situ, verique effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & armis
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divûm effigies & templa tueri;
Bella viri pacemque gerant, quels bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus;

a Sic & Prisc. legit exponens, Quæcunque al. Vnacunque.

a Talem agit, l. tali modo agit, Ita agit & verlat.

b Al. tenet. c Fortuna ita tulit ut Turn. caperet q.

d Transferri a te ad colonos Dard. tibi erepta tradi col.

e Tuo.

f Pro quibus nulla gratia reddetur.

g Ut supra in. Tyberinæno.

h Turnus.

i Squalore & marcore consumpta.

k Cui sunt effectæ vires ad dicendum quod verum est, Cui est exhausta vis dicendi vera: Ut inhiat illam cœpisse delirare.

Diriguere oculi; tot Erinnys sibilat hydris,
Tumque se facies aperit; tum flammea torquens
Lumina, cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit; & geminos erexit crinibus angues;
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore.
Ista ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice, ad hæc; adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu lethumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pavor; ossaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens [m] fremit, arma toro tectisque requirit.
Ferit amor ferri, & scelerata insania belli:
Ira super. Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantque æstu latices: furit intus [o] aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda, volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum, & jubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
Dixerat ubi dicta dedit, [q] divosque in vota vocavit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ:
Hunc avi reges, hunc [r] claris dextera factis.
In medium Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Fertque in Teucros Stygiis se concitat alis:
Quæque nova speculata locum quo littore pulcher
Ænitis cursuque feras agitabat Iülus.
Subitam canibus rabiem [s] Cocytia virgo
Concivit, & noto nares contingit odore,
Quorum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
Pulcher erat forma præstanti & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
Pascebat, Tyrrhusque pater: cui regia parent
Armenta, & late custodia credita campi.
Horum imperiis soror omni Sylvia cura
Caliebur intexens ornabat cornua sertis:
Mitebatque [t] feram, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat sylvis, rursusque ad limina nota
Ipse domum sera y quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidi venantis Iüli
Corripere canes: fluvio cum forte secundo

[m] Cum fremitu poscit.

[n] De virgis fict. [o] Al. *Aquæ Pum.*

[p] Melius quam si diceret. Nec jam vas undam capit.

[q] Quia votis nuncupatis bella sumebant

[r] Pro, Clara dext. factis: per hepallagen.

Alecto. a Cocyto fluvio inferorum: *Cocytiq. petit sedem.*

Tyrrhi filii: legitur autem & *Tyrrhidæ.*

[t] Ut alibi de equo, Quadrupedem exponit pro manuum, ut vult Serv. Sic. currum pro curruum.

[y] Quantumvis sera nocte.

De-

Defluereret, ripaque æstus viridante levaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curvo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis: questuque, cruentus
Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
Sylvia prima soror palmis percussa lacertos
Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
Olli (z pestis enim tacitis latet aspera sylvis) z Furia.
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis: a quod cuique repertum a Quod quærens quisque reperit, ira jubet esse illi pro telo, ut lib. 1. furor arma ministrat.
Rimanti, TELUM ira facit: vocat agmina Tyrrhus
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva è speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartariam intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & sylvæ intonuere profundæ:
Audiit & Triviæ longe lacus, b audiit amnis b Qui Dianæ speculum dicitur.
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum veto ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, ruptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ; necnon & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies: non jam certamine agresti;
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt; atraque late
Horrescit strictis seges ensibus; æraque fulgent
Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cum c albescere vento, c Quia cum incipit mare paulum turbari, partes ejus quæ non moventur, albescere videntur & vernare: at cum inhorruit, nigrescit.
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis, primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur, hæsit enim sub gutture d vulnus, & udæ d Pro Sagitta: ut In sesto vulnere Pyrrus.
Vocis iter, tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virum circa, seniorque Galesus;
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte gerentur, e Ut dicitur committi pugna cum inchoatur.
Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, & primæ e commisit funera pugnæ;

deleri Hesperiam, & cœli *f* convexa per auras,
nomen *g* victrix affatur voce superba,
! perfecta tibi bello discordia tristi:
e in amicitiam coëant, & fœdera jungant;
ndoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
m etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
timas in bella feram rumoribus urbes:
endamque animos insani Martis amore,
uique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.
m contra Juno, Terrorum & fraudis abunde est,
unt belli causæ; pugnatur comminus armis;
fors prima dedit sanguis novus imbuit arma.
is connubia & tales celebrent hymenæos
gium Veneris *i* genus, & rex ipse Latinus,
super ætherias errare licentius auras
d pater ipse velit, summi regnator Olympi.
is locis: ego si qua *k* super fortuna laborum est,
regam. Tales dederat Saturnia voces,
m autem attollit stridentes anguibus alas,
rique petit sedem, supera ardua linquens.
locus, Italiæ in medio, sub montibus altis,
lis, & fama multis memoratus in oris;
ancti valles: densis hic frondibus atrum
git utrumque latus nemoris, medioque fragosus
sonitum saxis & torto vortice torrens.
sperus horrendum, & sævi *m* spiracula Ditis
tantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
feras aperit fauces: queis condita Erinnys,
ciem numen, terras, cœlumque levabat.
minus interea extremam Saturnia bello
ovit reginæ manum: ruit omnis in urbem
rum ex acie numerus: cæsosque reportant,
nem puerum, *n* fœdatique ora Galesi:
plorantque deos, obtestanturque Latinum.
nes adest, medioque in crimine cædis & ignis
torem ingeminat: Teucrosque in regna vocari,
pem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
quorum attonitæ Baccho nemora avia *p* matres
ciant *q* thyasis (neque enim leve nomen Amatæ)
que collecti coëunt, Martemque *r* fatigant.
infandum cuncti contra omina bellum,
ra fata deûm perverso numine poscunt.
tim regis circumstant tecta Latini,
velut pelagi rupes immota, resistit:
pelagi rupes, magno veniente fragore,
sese, multis circùm latrantibus undis,
tenet: scopuli nequicquam & spumea circùm
emunt, laterique illisa refunditur alga.

f Pro convexa, quidam accipiunt *Usque ad octavum annis decennas ab Indis* Georgici c. 4. pro devictus. Alii, per convexa, per auras Jani adatur.
g Victricompos.
h Manent, permanent.
i Æneas.
k Pro *Saturni*, Rastat.
l Loci omni parte sancti.
m Quæ a Græc. Χαρώνεια, fauces subterraneæ, terrum exhalantes odorem & pestiferum: ex quo Ditis fauces existimabantur.
n Cruentati.
o Ut paulo ante *Terrorum & fraudis abunde est.*
p De quibus supra, & seq.
q Chorcis.
r Exercens.

Verum ubi nulla datur cæcum ſexuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res;
Multa deos auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur (heu!) fatis, inquit, ferimurque procellis
Ipſi has r ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri! Te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium; votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, s omniſque in limine portus;
Funere felici ſpolior. Nec plura loquutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem x protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem;
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
y Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ (ſic nomina dicunt)
Religione ſacræ & ſævi formidine Martis;
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora; nec cuſtos abſiſtit limine Janus:
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe z vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
a Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris:
Tum regina deûm cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet b inexcita Auſonia atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars læves clypeos, & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures;
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant; Atina potens, Tyburque ſuperbum,
Ardea, d Cruſtumerique, & turrigeræ Antennæ.
Tegmina tuta e cavant capitum, flectuntque ſaligni
Umbonum crates, alii thoracas ahenos,
Aut læves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor; recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica jamque ſonant, it bello teſſera ſignum.
Hic galeâ tectis trepidus rapit; ille frementes

f Adversagnare.

r Vos ſacrileg. pendite hujus belli pœnas. Vocat. ſacrilegium quod bellum ſuſciperent contra voluntatem deorum.

s Securitas omnis in promptu eſt.

x Perpetua & non intermiſſa obſervatione.

y Orientis populos.

z Evocat ad bella. Futat Ser. alludi ad genus tertium militiæ quod evocatio dicebatur.

a Attingere portas nefuit ad ipſas reſeirandas.

b Ante inexc. atque imm. ut intell. quanto diutius deſides fuerant, tanto ardentius ad bellum tunc fuiſſe profectos. Mox dicit qui bello exciti reges.

c Pars ard. pro ardua in altis equis, i. Populus partim patat ire pedes, partim arduus alc. &c. Sic alibi ad rem non ad vocem reſpicit.

d Mutavit, cum Cruſtumerium diceretur.

e Cavant tegm. pro conficiunt cava tegm.

jugà cogit equos, clypeumque auroque trilicem
icam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete;
bello exciti reges, quæ quemque ſequutæ
mpleverint campos acies, quibus Itala jam tum
uerit terra alma viris, quibus *f* arſerit armis,
meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis;
os vix tenuis famæ perlabitur aura.
nus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
remptor divûm Mezentius, agminaque armat.
huic juxtà Lauſus: quo pulchrior alter
fuit, excepto Laurentis corpore Turni:
uſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Agyllina *g* nequicquam ex urbe ſequutos
viros: *h* dignus patriis qui lætior eſſet
iis, *i* & cui pater haud Mezentius eſſet.
hos inſignem palma per gramina currum,
neſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
ber Aventinus: clypeoque inſigne paternum
rum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram.
is Aventini ſylva quem Rhea ſacerdos
rum partu ſub luminis edidit auras,
deo mulier: poſtquam Laurentia victor
one extincto *k* Tyrinthius attigit arva,
enoque boves in flumine lavit Iberas.
manu ſævoſque gerunt in bella *l* dolones:
ti pugnant mucrone, veruque Sabello.
pedes tegmen torquens immane leonis,
ibili implexum ſeta, cum dentibus albis,
rus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
idus, Herculeoque humeros innexus amictu.
gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,
Tyburti dictam cognomine gentem,
ſque, acerque Coras, Argiva inventus.
am ante aciem denſa inter tela feruntur:
tuo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
dunt Centauri, *m* Homolen, Othrynq; nivalem
uentes curſu rapido: dat euntibus ingens
locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Præneſtinæ fundator deſuit urbis,
uno genitum pecora inter agreſtia regem,
rumque focis, *n* omnis quem credidit ætas,
ius: hunc legio latè comitatur agreſtis;
ue altum Præneſte viri, quique arva *o* Gabinæ
ntis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
ca ſaxa colunt; quos dives Anagnia paſcit,
Amaſene pater; non illis omnibus arma,
ipei cuiuſve ſonant: pars maxima glandes

f Splenduerit? aut, quorum armorum amore flagraverit. Aut, qui-Lus armis ardentes præbita ſit.

g Qui in proelio periit, neque paternum imperium recepit.
h Dignus cui lætior eſſet imperii paterni fœtus.
i q. d. Dignus alius patris imperiis lætioribus.

k Hercules.

l Dolones ſunt vel flagella, intra quorum virgam latet pugio, vel (ſecundum Var.) ingentes enſes, cum ferro brevissimo.

m Montes Thëſſaliæ qui olim montes fuerunt Centaurorum.

n De his verbis cum quem credidit ætas, lege Sca. & vide an debeas illi credere.
o Quæ Sabiis colitur.

Liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti; *p* vestigia nuda sinistri
Initituere pedis, crudus tegit altera pero.
At Messapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
Jampridem resides populos desuetaque bello
Agmina in arma vocat subito, ferrumque *q* retractat,
Hi Fescinninas acies, æquosque Falisco,
Hi *r* Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos,
Ibant *s* æquari numero, regemque canebant:
Cou quondam nivei liquida inter nubila cygni,
Cùm sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis, & Asia longè
Fulsa palus.-------
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce! Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar;
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
Unà ingens Amiterna cohors, *t* priscique Quirites
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuscæ:
Qui Nomentum urbem, qui *u* Rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum
Casperiamque colunt, Foruloscque & flumen Himellæ
Qui Tyberim Fabarimque bibunt quos frigida mist
Nursia, & Hortinæ classes, populique Latini:
Quosque secans *x* infaustum interluit Allia nomen.
Quàm multi Lybico volvuntur *y* marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
Vel cùm sole novo densæ torrentur aristæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
z Scuta sonant, *a* pulsuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hostis
Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille *b* rapit populos; vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, & quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque juxtà
Æquora, quique Cales linquunt, amnisque vadosi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus: teretes sunt *c* aclides illis
Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.
Lævas cetra tegit, falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem genetasse Telon Sebetide Nympha

p Tede sinistro modo pugnare instituerunt.

q Tractat ferrum quod tractare desuevérat.

r Mons apud Ilpinos, haud longe a Flaminia. De quo Horatius, *Vides ut alta stet nive candidum Soracte.*

s In pares ordines digesti.

t Id est, Sabini.

u Al. *Rosetida.* sed *Rosea* Servius agnoscit a loci nomine.

x Ob cladem ibi acceptam a Romanis.

y Mari.

z Quidam *Scuta s.* jungunt præced. comparationi.

a Al. *Pulsuque pedum conterrita tellus.*

b Rapit. Raptim adducit.

c Jacula, hasta vel amenta: cum sequatur *flagello*, i. ictu o amento, ac fortasse ex ἀγκυλαι. Hæc tamen ex ἀγκύλαι deprivata est vox.

Terrur, Téloboûm Capreas cum regna teneret
Jam senior; patriis sed non & filius arvis
Contentus; late jam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;
Quique Rufas Batulumque tenent, atq; arva Celennæ;
Quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu soliti torquere *d* cateias; *d* Tela Gallica.
Pigmina queis capitum raptus de subere cortex;
Æreæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Ipse montosæ miserat in prælia Nursæ,
Hæs, insignem fama & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens assuetaque multo
Venatu nemorum *e* duris Æquicola glebis: *e* Infertilibus.
Armati terram exercent, semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam & felici comptus oliva, *f* Nam sacerdotes & vates coronati & infulati erant. Serv. exponit, Frondibus comptus *f* id est olivæ.
Archippi regis missu, fortissimus Umbro;
Vipereo generi, & graviter spirantibus hydris *g* Torvis. Serpent. *Hydris* cum eisdem serp.
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte levabat.
Sed non Dardanidæ medicari cuspidis ictum *h* Al. *Angitiæ*, progenies Marsorum: quia anguibus adversatur.
Valuit; neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus *h* Angitiæ, vitrea te Fucinus unda, *i* Etiam alii lacus.
Te liquidi flevere *i* lacus,
Arsque & Hippolyti proles pulcherrima bello, *k* Frequenti sacrificio. Plac. q. d. Non qualis ante fuit, sed illic; vel, apud Tauros, humano gaudens cruore.
Pinibus insignem quem mater Aricia misit,
Sacrificum Ægeriæ lucis, Hymettia circum *l* Idem Æsculapium Thebo genitum. At Serv. Paxigenam etiam alii matre Phœna genitum.
Litora; *k* pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte noverca
Infensa patris discerpserit, patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sydera rursus
Æthereia & superas cœli venisse sub auras,
Paeoniis revocatum herbis, & amore Dianæ,
Quem pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine *l* Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Ægeriæ nemorique *m* relegat; *m* Segregat. At Serv. Commendat, ab aliis segregatum.
Solus ubi in sylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
Unde etiam Triviæ templo lucisque sacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum
Et juvenem monstris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud *n* secius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat. *n* Al. *segnius*: ut & Serv. legit & exp. Non segnius patre. Tam audax ut nec pateretur mori si terrore tur esset.

Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Cui *p* triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet, *q* Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ,
At lævem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum *t* clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani;
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici,
Qui ſaltus, Tyberine, tuos, ſacrumque Numici
Littus arant; Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum; queis Jupiter Anxuris arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
r Quærit iter valles, atque in mare conditur Uſens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
Bellatrix, non illa colo *ſ* calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus, ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem,
t Attonitis inhians animis; ut regius oſtro
Velet honos læves humeros, ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

o Ser. expon. agit. At ego crediderim potius dictum exemplo Græcorum verborum σφωρᾶται & πολῆται.

p Galea tres habens conos & lophos, treſque criſtas. Græc. τειρύλεια

q Ingentes, & Ætnæis ſimiles.

r Ut ſignif. fluminis angustias.

ſ Lanificio.

t Cum furore quodam patefacto ore.

ublii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIB. VIII. ARGUMENTUM.

lorum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiique totius ...marumque urbium sibi auxilia adjungit. Venulus quo- ...Arpos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitu- ...ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æ- ..., copiarumque suarum passim dissidens, Tyberini mo- ..., adverso flumine in ea loca subvehitur in quibus postea ...ascondita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadia pro- ..., in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condi- ..., auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus ...cognita, benigne hospitio excipit: sacrisque Herculis, ... tum intentus erat, adhibitum, causam ritusque sacri- ...docet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hospiti recen. Postridie Æneas, equitum quadringentorum subsidio ad- ... (quibus præerat Pallas, unicus Evandri filius) partem ...rum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reli- ... Agyllam florentissimam Tyrrhenorum civitatem petit: ...am Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem reg- ...pulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vul- ...e uxoris blanditiis adductus, privigno suo arma fabrica- ...; eadem que à Venere ad Æneam deferuntur; qui armo- ...pulchritudine delectatus, cum cætera omnia, tum clype- ...imprimis, qui res à posteritate sua strenue gerendas ha- ...depictas, studiose admiratur.

Aliud MODESTINI Jurisconsulti Argumentum.

...lli signum Laurenti Turnus ab arce,
...tur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
...rat auxilium, & doceat quæ causa petendi.
...u divûm monitis adit Arcada regem
...brum, Arcadia profugum, nova regna petentem.
...is auxilium, huic natum & socia agmina jungit
...der, Pallas fatis comes ibat iniquis.
...que habilis bello, & maternis latus in armis,
...que fortunasque ducum, casusque suorum
...eus clypeo, divina intentus in arte est.

ALIUD

ALIUD INCERTI AUTORIS
Argumentum.

Vidit ut Æneas summa vi bella parari,
Arcadas, Evandrumque senem sibi fœdere jungit;
Dardanioque duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber; in clypeoque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

ALIUD MONASTICHON.

Præparat Octavo bellum quos mittat in hostes.

ALIUD.

Dat simul Æneas socios Octavus & arma.

a Vexillum.

UT a belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acres b concussit equos, utque c impulit arma
Exemplo turbati animi, simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium; sævitque juventus
Effera; ductores primi, Messapus & Ufens,
Contemptorque deûm Mezentius, undique coguntur
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium; & Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victosque Penates
d Inferre, & fatis regem se dicere posci
Edoceat, multasque viro se adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem (si fortuna sequatur)
Eventum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
e Talia per Latium; quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu,
Atque animum nunc huc celerem, nunc f dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat;
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca; jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat;
Cum pater in ripa gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.

b Illo tubæ sonitu.
c Ad pedites pertinere & esse sacrorum, tradit Serv. Quidam aspide hasta impulsa in hostium naves, ut postea moris fuit sacialibus. d Ille lib. 1. *Inferretque deos Latio.*

e Fiebant, aut quid tale.
f Sic Catullus. *Nos alio mentes aliud; visimus ante res.*

ic deus ipse loci fluvio Tyberinus amœno,
aleas inter senior se attollere frondes
; eum tenuis *g* glauco velabat amictu
asus, & crines umbrosa tegebat arundo.
n sic affari, & curas his demere dictis,
ne gente deûm, Trojanam ex hostibus urbem
ritevehis nobis, æternaque Pergama servas,
certate solo Laurenti, arvisque Latinis:
ubi certa domus, certi, *i* ne absiste, penates,
belli terrere minis: tumor omnis & iræ
cesserę deûm.
que tibi (nè vana putes hæc fingere somnum)
ureis ingens inventa sub ilicibus sus,
ginta capitum fœtus enixa, jacebit,
solo recubans, albi circum ubera nati.
locus urbis erit, requies ea certa laborum:
quo ter denis urbem redeuntibus annis
nius clari condet cognominis Albam.
ud incerta cano: nunc qua ratione, quod instat,
pedias victor, paucis (adverte) docebo.
ales his oris (genus à Fallante profectum,
regem Evandrum comites, qui signa sequuti)
legere locum, & posuere in montibus urbem,
lantis proavi de nomine, Pallanteum.
bellum assiduè ducunt cum gente Latina:
castris adhibe socios, & fœdera junge.
ego te ripis & recto flumine ducam,
ersum remis superęs subvectus ut amnem.
rge age nate dea: primisque *k* cadentibus astris
noni ser rite preces, iramque minasque
plicibus supera votis: mihi victor honorem
olves: ego sum, pleno quem flumine cernis
ringentem ripas, & pinguia culta secantem,
æmleus Tybris, cœlo gratissimus amnis:
mihi magna domus, celsis *m* caput urbibus exit.
rit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
is petens. nox Æneam somnusque reliquit.
rgit, & ætherii spectans orientia solis
mina, rite cavis undam de flumine palmis
ibalit: ac tales effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde est,
que ô Tybri, tu ô genitor cum flumine sancto,
cipite Æneam, & tandem arcete periclis.
go te cunque lacus miserantem incommoda nostra
unte tenet, quocunque solo pulcherimus exis,
semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum,
ô tandem, & propius tua numina firmes.

g Dii fluviorum & maris hoc vestitu glauco, id est, cæruleo, pingi solebant, & capite arundine tecto. carbaso autem texebantur tenuiti. vela.

h Ob Dardanum Trojani generis autorem, ex Italia protectum. Unde lib. 7. *hinc Dard. ortus, Huc repetit.*

i Ne deserę cœptum. Junguntur autem hæc. *Ne absiste, neu terrere*: ideo illa *ne abs.* non inclusa sunt parenthesi.

k Ut lib. 2. *Suadentque cadentia sydera somnos.*

l Radentem.

m De fonte fluvii ex edit. Etruriæ parte exeunte. Convenit quod addit, *quocunque solo pulch. exis.*

n Ita Serv. distinguit. Alii *Nymphæ Laurentes, nymph.*

o Quod fluvii dividunt se in brachia, partes, vel ostia, quæ cornua vocantur, ut *Rhenusque bicornis*: sive ob mugitum.

Sic

Sic memorat: geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat: socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum
Candida per sylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno,
p Fœtu. Est autem hysteron prot. pro *sistit & mactat.* Mactat, sacra ferens, & cum *p* grege sistit ad aram.
Tybris eâ fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
q Rumore fecum. inter comites de felici profectione, ut quidam exp. Ergò iter inceptum celebrat *q* rumore secundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
r Sylvarum vicinarum imagines in flumine apparentes. Arboribus: viridesque secant placido æquore *r* sylvas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Fortè die solennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno divisque ferebat.
Ante urbem, in luco: Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperque senatus,
Thura dabant: tepidusque cruor fumabat ad aras.
f Pro, Tacito incumbere. Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & *f* tacitis incumbere remis,
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul è tumulo, Juvenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
t Qui estis genere? quo genere estis? ut Cressa genus Phœnissa. *t* Qui genus? unde domo? pacémne huc fertis, an arma
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
(Paciferaque manu ramum prætendit olivæ)
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere superbo.
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis;

ine Grajugenûm, cui me fortuna precari,
ritta comptos voluit prætendere ramos :
equidem extimui, Danaûm quod ductor & Arcas,
que à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis ;
nea me virtus, & ſancta oracula divûm,
ſque patres, tua x terris didita fama,
unxere tibi, & fatis egere volentem.
nus, Iliacæ primus pater urbis & autor,
(ut Graii perhibent) Atlantide cretus
itur Teucros : Electram maximus Atlas
, atherios humero qui ſuſtinet orbes.
Mercurius pater eſt, quem candida Maia
nes gelido conceptum vertice fudit.
iam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas,
Atlas generat, cœli qui ſydera tollit.
nus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
ritus, y non legatos, neque prima per artem
mmenta tui pepigi : me me ipſe, meumque
ſi caput, & ſupplex ad limina veni.
eadem, quæ te, crudeli z Daunia bello
mittur : nos ſi pellant, nihil abfore credunt
omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant,
ne, quod ſuprà, teneant, quodque alluit infrà.
ge daque fidem : ſunt nobis fortia bello
ra, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
erat Æneas : ille os oculoſque loquentis
adum & totum luſtrabat lumine corpus.
ec ſic pauca refert. Ut te fortiſſime Teucrûm
cio agnoſcoque libens ! ut verba parentis
vocem Anchiſæ magni vultumque recordor !
memini Heſiones viſentem regna ſororis
medontiaden Priamum, Salamina petentem,
rinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.
mihi prima genas veſtibat flore juventa :
barque duces Teucros, mirabar & ipſum
medontiaden : ſed cunctis altior ibat
ſes : mihi mens juvenili ardebat amore
pellare virum, & dextræ conjungere dextram.
ſi, & cupidus *b* Phenei ſub mœnia duxi.
mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
ſidens, chlamydemque auro dedit intertextam,
aque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
i, & quam petitis, *c* juncta eſt mihi fœdere dextra :
lux cùm primùm terris ſe craſtina reddet,
ilio lætos dimittam, opibuſque juvabo ;
ea ſacra hæc (quando huc veniſtis amici)
ma, quæ differre nefas, celebrate faventes
, & jam nunc ſocietû affiniſcite menſis.

x Paciferæ oliv-æ ramum, ut modo dixit.

x Per terras ſparſa. In quibuſdam edit. dedita male pro didita, voce antiqua. Ut, *Diditur hic ſubito Troiana per agmina rumor.*

y Cum nullo ante pectus ſumat te aut per artem aliquam, ut per legatos probarem : ſed intrepidum me tibi commiſi. Artem fortaſſe intell. Artificioſam orationem.

z Rutuli, a Dauno rege.

a Uno eodemque itinere : vel, Continuato itinere. Alii, Ulteriùs perg. arem.

b Opidi Arcadiæ.

c Juncta eſt antiquis amicitiis per illud Anchiſa hoſpitium.

Hzc

Hæc ubi dicta, dapes jubet & sublata reponi
Pocula: gramineoque viros locat ipse sedili;
d Ex herbis structo superimposito sedili.
Præcipuumque *d* toro & villosi pelle leonis
e Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim æque sacerdos
e Acceptum collocat super toro cooperto pelle leonis.
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
f Panes e Cerere confectos, id est, e frumento.
f Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas, simul & Trojana juventus
g Quidam exp. integri, & nunquam interrupti.
g Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi
Rex Evandrus ait, Non hæc solennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis arma,
Vana superstitio veterumve ignara deorum
Imposuit: sævis, hospes Trojane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.
h Quasi jam jamque lapsuram.
Jam primùm saxis *h* suspensam hanc aspice rupem?
Disjectæ procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inaccessam radiis, semperque recenti
Cæde tepebat humus: foribusque affixa superbis
Ora virûm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
i Adventu dei, qui advenus auxilio fuit.
i Auxilium adventumque dei: nam maximus ultor
k Qui se aliis etiam plurimis ultorem exhibuit.
l Tergemini nece Geryonis *m* spoliisque superbus,
Alcides aderat, taurosque hàc victor agebat
l Tricorporis.
Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
m Tauris, ut vers. seq.
At *n* furiis Caci mens effera, nequid inausûm
n Furii in aliis.
Aut intentatum scelerisve dolive fuisset:
Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante juvencas.
Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
o Vestigiis.
o Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
p Vestigia.
Quærentem nulla ad speluncam *p* signa ferebant.
Interea cùm jam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, & Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furiis exarserat atro
q Sagittas.
Felle dolor: rapit *q* arma manu, nodisque gravatum
r Clavam.
r Robur, & aërii cursu petit ardua montis,
Tum primum nostri Cacum vidêre timentem,

rumque ſ oculis ; fugit ilicet ocyor Euro,
ecamque petit ; PEDIBUS timor addidit alas.
e incluſit, ruptiſque immane catenis
it ſaxum, ferro quod & arte paterna
ebat, fultoſque emuniit obice poſtes ;
furens animis aderat Tirynthius, omnemque
ſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc,
ibus infrendens ; ter totum fervidus ira
Aventini montem ; ter ſaxea tentat
a nequicquam ; ter t feſſus valle reſedit.
acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
xæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
m nidis domus opportuna volucrum.
ur prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
r in adverſum nitens concuſſit, & imis
ſum ſolvit radicibus : inde repente
ſit, impulſu quo maximus inſonat æthet,
ſunt ripæ, refluitque exterritus amnis.
eus & Caci detecta apparuit ingens
a & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
eus ac ſiqua penitus vi terra dehiſcens
as referet ſedes, & regna recludat
a, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
ur, trepidentque immiſſo lumine manes.
inſperata deprenſum in luce repente,
mque cavo ſaxo, atque inſuera rudentem
per Alcides telis premit, omniaque arma
xa, & ramis vaſtiſque u molaribus inſtat.
rem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
ius ingentem fumum (mirabile dictu)
it : involvitque domum caligine cæca,
ctum eripiens oculis, glomeratque ſub antro
ram noctem, commiſtis igne tenebris.
nſilit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
quii jecit ſaltu, qua plurimus x undam
s agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Cacum in tenebris incendia vana vomentem
quit, in nodum complexus, & angit inhærens
s oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
ur extemplo ſoribus domus atra revulſis :
æque boves, y abjuratæque rapinæ
o oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
chitur, nequeunt expleri corda tuendo
biles oculos, vultum villoſaque ſetis
ora z ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
velebratus honos, lætique minores
que diem, primuſque Potitius autor,
nus Herculei a cuſtos Pinaria ſacri,

Hunc

ſEa parte turbatum quæ proditrix eſt mentis, ut inquit Serv. addens legi etiam *oculi* : ut ſit, *videre turbatum oculi*.

t De animo vult intelligis S. pro, Egens conſilii : Sed alii ſimplicius, de corpore.

u Lapidibus qui minores molaribus erant.

x Intelligit vaporem qui in morem undæ circum volvebatur.

y Quas jurejurando negaverat eſſe apud ſe, vel, pejurando retinebat. Ser. Contra jus retentæ.

z Antea vocavit ſemihominem.

a Miniſtra : ut *trivia cuſtos*.

Hanc aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula *b* porgite dextris:
Communemque vocate deum, & date vina volenti.
Dixerat, *c* Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer *d* implevit dextram ſcyphus: ocyus omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur.
e Devexo interea propior ſit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant,
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt: cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum *f* Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus, ille ſenum, qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt: ut prima novercæ
Monſtra manu geminoſque premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque Oechaliamque, ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. *g* Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque Pholumque, manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus: te *h* janitor Orci
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento.
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhœus
Arduus, arma tenens: non *i* te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt, ibat rex *k* obſitus ævo:
Et comitem Æneam juxta natumque tenebat,
Ingrediens: varioque viam ſermone levabat.
Miratur, *l* facileſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque auditque virûm monumenta priorum.
Tum rex Evandrus, *m* Romanæ conditor arcis,
Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
Genſque virum truncis & duro robore nata:
Queis neq; mos, neque cultus erat; nec jungere *n* boves
Aut componere opes norant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat,

b Præbete invicem pocula.

c Herculi conſecrata.

d Ad ſignif. magnitudinem: ut cum Græc. dicunt, χειρὸς πληθῆς λάβε.

e Inclinato in noctem.

f Qui tripudiantes aras circumibant.

g Orationis forma mutatur in μίμησιν.

h Cerberus.

i Non te ira circumſtetit ut reddiderit rationis egentem, id eſt, amentem. Vel non fuiſti rationis egens, & conſilii inops cum te circumſtetit.

k Sic Ter. dicit *Pannis annisq; obſitum.*

l Mobiles.

m Pallantea ubi poſtea palatium fuit.

n Nec quærere nec parta tueri, q. d. In diem vivebant.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aurea quæ (ut perhibent) illo sub rege fuere
Sæcula; sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim ac o decolor ætas,
Belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen p posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Tybris:
A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, q plagisque extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuere locis: matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & deus auctor Apollo.
Hæc dicta, dehinc progressus, monstrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hic lucum ingentem (quem Romulus acer asylum
Rectum dedit) & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycei.
Nec non & r sacri monstrat nemus Argileti:
Testaturque locum, & letum docet hospitis Argi.
Hinc ad x Tarpeiam sedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum y religio pavidos terrebat agrestes
Dira loci, jam tum sylvam a saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem,
Quis deus, incertum est) habitat deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem, cum sæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, b nimbosque cieret.
Hæc tibi præterea disjectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monumenta virorum:
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem;
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Evandri: passimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad sedes, Hæc inquit, limina victor.
Alcides subiit, hæc illum regia cepit.
Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge deo, rebusque veni non asper egenis.
Dixit, & angusti subter fastigia tecti

o Discedens & degenerans a priore colore.

p Deposuit, Mutavit in aliud.

q Navigationem in longinquas & ulteriores procul domo parantem. Sic pelagi extrema, erunt extremæ & longissime remotæ ejus partes.

r Ad imitationem Atheniensis asyli fecit.

s id est, offendit Lupercal Panos Lycei, dictum ex more Arcadico.

t Execrabilis.

u Jurat non sua culpa jura hospitii fuisse violata: quod Argus quidam ab eo susceptus hospitio, ibi fuisset necatus.

x Dictam postea Tarpeiam, & Capitolia.

y Metus.

x Ser. expo magna, cui non assentior.

a Tarpeium.

b Pro, fulminibus.

c Ubi postea Rom. forum & Carinæ fuerunt.

d In summum tuum scelus hoc fecit.

Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit
Eſtultum foliis, & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nec quicquam exterrita mater
Laurentumque minis & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur: thalamoque hæc conjugis aurei
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
e Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces:
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
f Arma rogo, genitrix nato: te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
Dixerat, & niveis hinc atque hinc diva lacertis
g Cunctantem amplexu molli fovet; ille repente
Accepit ſolitam flammam, notaſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater h æterno fatur devinctus amore,
Quid cauſas petis i ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diva mei? k ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt,
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro;
Quantum ignes l animæque valent; m abſiſte, precor,
Viribus indubitare tuis. Ea verba loquutus,
Optatos dedit amplexus; placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum; ceu fœmina primum
Cui tolerare colo vitam tenuique n Minerva,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longa
Exercet penſo, caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere gnatos;
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,

e Vaticiter ad exitium deſtinata. Ita Ser. quaſi fato debita.

f Poſt *Arma rogo* dixit Servius diſtinguendum ut cui petat non dicat, ſed relinquat intelligendum.

g *Cunctantem* de promiſſione.

h Magno atque adeo immenſo. Legitur autem & *deviſus*.

i Ex *alio*. non exp. ex vetuſto & antiquo: At Argumentatione longe repetita.

k Si ſolicita itidem fuiſſes de armis habendis.

l Venti efficere poſſunt in fabrili arte.

m Deſine precando me oſtendere te incertam de authoritate qua valere poſſis apud me.

n Lanificio, Lanificii arte. Alii, pro mercede & prædio quod Minervæ dicitur.

ollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxta latus Æoliamque
gitur Liparen, fumantibus ardua saxis;
um subter specus & Cyclopum exesa caminis
ma p Ætnæa tonant; validique incudibus ictus
dq referunt gemitum; striduntque cavernis
ecturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat;
lcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
mm exercebant vasto Cyclopes in antro,
teresque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.
informatum manibus jam parte polita
men erat (s toto genitor quæ plurima cœlo
cit in terras) pars imperfecta manebat.
ri imbris torti u radios, tres nubis aquosæ
derant; rutili tres ignis & alitis Austri.
ores nunc terrificos, sonitumque metumque
bant operi, flammisque sequacibus iras.
ra alia Marti currumque rotasque volucres
bant; quibus ille viros, quibus excitat urbes;
ique horrificam, x turbatæ Palladis arma,
mim squamis serpentum auroque polibant;
nexosque angues, ipsamqve in pectore divæ
gona, defecto vertentem lumina collo.
te cuncta (inquit) y cœptosque auferte labores,
ri Cyclopes, & huc advertite mentem.
ri facienda viro. NUNC viribus usus,
manibus rapidis, omni nunc arte magistrâ;
pitate moras. Nec plura effatus. At illi
ul incubuere omnes, pariterque laborem
tiri; fluit æs rivis, aurique metallum;
fusoque chalybs vasta fornace liquescit.
tem clypeum informan', UNUM omnia contra
Latinorum, septenosque orbibus orbes
liunt. alii ventosis follibus auras
piunt, redduntque; alii a stridentia tingunt
acu; gemit impositis incudibus antrum.
ter sese multa vi brachia tollunt
merum, versantque tenaci forcipe massam.
ater Æoliis properat dum b Lemnius oris,
rum ex humili tecto lux suscitat alma,
rutini volucrum sub culmine cantus.
surgit senior; tunicaque inducitur artus,
Tyrrhena pedum circundat vincula plantis.
steri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
sa ab læva pantheræ terga retorquens.
on & gemini custodes limine ab alto
diant, gressumq; canes comitantur herilem.

o Unam ex Vulcaniis insulis nomine Hieram describit: ubi collis est flammas noctu evomens.
p Quod ex illis ictibus etiam Ætnæa resultarent.
q Per Echo.
r Hoc pro huc, ut test. Prisc. & Ser.
s Qualia plur. Jup. ab omni parte cæli deficit in ter.
t Periph. grandinis. Torti i. constricti & coacti in grandinem.
u Fulminis, quod trifidum pingebatur, cuspides radios dicebant. Sic Apollon. dixit ἀκτῖνα.
x Ad bella concitatæ, ut s. Exemplo turbati animi.
y Al. Certos lab. i. qui quotidiano opere exercentur: qui olim instituti, qui vobis præcipue soliti.
z Distribuerunt inter se five diviserunt artis suæ officia: ut alibi, sortiti remos. proprie Sorte diviserunt.
a Ita tingunt ut stridant, s. ut stridant, vel tingendo stridere faciunt.
b Vulcanus a Lemno insula.

c Quia calceos Tuscos primum senatores, deinde & milites gerere soliti sunt.

Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor, & promissi *d* muneris heros.
Nec minus Æneas se matutinus agebat,
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus: & *e* licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc,
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Thusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
Jungere castra paro: *f* quam fors inopina salutem
Ostentat, fatis huc te poscentibus *g* affers.
Haud procul hinc *h* saxo colitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes: ubi Lydia quondam
Gens bello præclara jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio, & sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dii capiti ipsius generique reservent!
Mortua quinetiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus) & *i* sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumque domumque:
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
Confugere, & Turni defendier hospitis armis.
Ergò omnis furiis surrexit Etruria justis;
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
Signaque ferre jubent: retinet longævus aruspex,
Fata canens, O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtusque virûm, quos justus in hostes
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subjungere gentem,
Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita divûm.
Ipse oratores ad me, regnique *k* coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon.
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda *l* gelu seclisque effœta senectus
Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella.

d Auxilii promissi illi.

e Quem illis tuto inter se conferre licebat.

f Al. *quæ.*

g Fati necessitate factum est ut venires: fortunæ beneficio, ut illi ducem requirant. Legitur & *affers.*

h Opere antiquo.

Sanie mortui, *tabo* viventis.

k Insigne, Species pro genere, quia Tusci reges non habuerunt coronam. Insignia autem, pro magna.

l Frigore senili tarda, & annis debilitata.

ac partem patriæ traheret: tu, cujus & annis
generi fatum indulget, quem numina poscunt,
gredere, ô Toucrûm atque Italûm fortissime ductor.
ec tibi præterea, spes & solatia nostri,
lanta adjungam: sub te tolerare magistro
riam & grave Martis opus, tua cernere facta
scat, primis & te miretur ab annis.
datas huic equites bis centum, robora pubis
ta dabo: totidemque suo tibi nomine Pallas.
ta fatus erat, *m* defixique ora tenebant
es Anchisiades & fidus Achates:
laque dura suo tristi cum corde putabant,
signum cœlo *n* Cytherea dedisset *o* aperto.
que improviso vibratus ab æthere fulgor
n sonitu venit; & ruere omnia visa repentè,
henusque tubæ mugire per æthera clangor.
piciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens;
inter nubem, cœli in regione serena,
sidum tutilare vident, & pulsa tonare.
stupuere animis alii: sed Troïus heros
nis *p* sonitum, & divæ promissa parentis.
memorat, Nè vero hospes, ne quære profectò,
en casum portenta ferant: ego poscor *q* Olympo.
signum cecinit missuram diva creatrix,
ellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
ram auxilio.
a! quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
s pœnas mihi Turne dabis! quàm multa sub undas
virûm, geleasque, & fortia corpora volves,
ti pater! poscant acies, & *r* fœdera rumpant.
ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
primum *s* Herculeis sopitas ignibus aras
rit: *t* hesternumque Larem parvosque Penates
es adit; mactat lectas de more bidentes,
ndrus pariter, pariter Trojana juventus.
hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
rum de numero, qui se in bella sequantur,
mines virtute legit, pars cætera prona
ur aqua, segnisque secundo defluit amni,
cia ventura Ascanio rerumque patrisque.
ur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;
unt *u* exortem Æneæ, quem fulva leonis
s obit totum, præfulgens unguibus *x* aureis.
a volat parvam subito vulgata per urbem,
us ire equites Tyrrheni ad littora regis.
a metu duplicant matres, *y* propiusque periclo
mor, & major Martis jam apparet imago.
s pater Evandrus dextram complexus euntis

m Intenti: sed defixi præ se ferebant etiam stuporem quendam.
n Venus.
o Sereno, ut alibi, *aperta serena*.
p Quid sonitus significaret.
q *Olymp.* vel, de Olymp. poscori. Hæc signa causa mei fiunt, vel, In Olympum poscor, ac rectius, poscor ad bellum ex Olympo.
r Datam de fœderibus sanciendis fidem violent.
s Hypall. pro Herculeas aras in quibus erant ignes sopiti.
t Cui pridie sacrificaverat.
u Eximium, egregium.
x Aut quia ungues ipsi, cum aruerunt, auri imitantur colorem: aut quia solebant deaurari.
y Timent propinquum periculum.

Hæ-

Hæret, inexpletum lacrymans: ac talia fatur;
O mihi præteritos referat si Jupiter annos!
(Qualis eram cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:
Nascenti cui tres animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda,
Ter letho sternendus erat: cui tunc tamen omnes
Abstulit hæc animas dextra & totidem exuit armis)
Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam
Nate tuo: neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset
Funera, tam multis viduâsset civibus urbem.
At vos, ô superi & divûm tu maxime rector
Jupiter, Arcadii, quæso, *a* miserescite regis:
Et patrias audite preces: Si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant:
Si visurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis *b* durare laborem.
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris:
Nunc, ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam;
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te chare puer, mea *c* sera & sola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos & fidus Achates;
Indè alii Trojæ proceres; ipse agmine Pallas
In medio chlamyde & pictis *d* conspectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
(Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes)
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
e Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum latè sacer; undique colles
Inclusere cavi, & nigra nemus abiete cingunt;
Sylvano fama est veteres facrâsse Pelasgos,
Arvorum pecorisque deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis; celsoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, & bello lecta juventus

k Al. finitimo.

a Al. Reminiscere regis. Exaudique preces patrias.

b Ferre, Sustinere.

c Ut, Gr. dicunt τηλυγετον & μυοσωπη.

d Conspicuus, spectabilis.

e De quadrupedibus properantibus hæc vox dicitur. Plaut. quadrupedanti conterit.

ecedunt, fessique & equos & corpora curant.
Venus æthereos inter dea candida nimbos
ua ferens aderat; natumque in valle reducta
procul è gelido secretum flumine vidit,
ibus affata est dictis, *f* seque obtulit ultro:
perfecta mei promissa conjugis arte
nera; nè mox aut Laurentes, nate, superbos,
acrem dubites in prælia *g* poscere Turnum.
it, & amplexus nati Cytherea petivit;
ua sub adversa posuit radiantia quercu.
dea donis & tanto lætus *h* honore,
leri nequit, atque oculos per singula volvit;
rurque interque manus & brachia versat
ibilem cristis galeam, flammasque vomentem,
ferumque ensem, loricam ex ære rigentem,
quineam, ingentem; qualis cum cærula nubes
is inardescit radiis, longeque refulget.
leves ocreas electro, auroque recocto,
hamque, & clypei non enarrabile textum.
res Italas, Romanorumque triumphos,
alvatum ignarus, venturique iuscius ævi,
rat ignipotens; illic genus omne futuræ
pis *i* ab Ascanio, pugnataque in ordine bella
rat: & viridi fœtam Mavortis in antro
cubuisse lupam: *k* geminos huic ubera circum
dere pendentes pueros, & lambere matrem
avidos; illam tereti cervice reflexam
ere alternos, & corpora fingere lingua.
procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
sessu *l* caveæ, magnis Circensibus actis,
derat; subitoque novum consurgere bellum
mulidis, Tatioque seni Curibusque severis,
iidem inter se posito certamine reges
ati, Jovis ante aras, paterasque tenentes
bant, & cæsa jungebant fœdera *m* porcâ.
procul inde *n* citæ Metium in diversa quadrigæ
ulerant (at tu dictis Albane *o* maneres)
abarque viri mendacis viscera Tullus
sylvam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
non Tarquinium ejectum Porsenna jubebat
cipere, ingentique urbem obsidione premebat:
NEADÆ in ferrum pro libertate ruebant.
um indignanti similem, similemque minanti
piceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
p summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
bat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
ileoque recens horrebat regia culmo.

f Deam confessa, ut lib. 2.

g Provocare.

h Quod manifestam viderat matrem, & numinis sui plenam.

i Usque ad Aug. Cæs. *in ord. fecerat.*

k Totus hic locus Enniani est.

l Ubi populus spectat.

m Pro porco dictum putant gram. Suer. porcam, Livius percum dixit. Sed porcus & de fœmina dictum fuisse videtur.

n Ut quæ curritabant in spatio Circi maxima concitatione curriculi.

o Manere debuisses, vel debueras.

p Summa clypei parte.

At-

Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defensi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea *q* vestis:
r Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant
Gesa manu, scutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
s Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus, hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
Et scelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem,
Secretosque pios; his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea; sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella,
Cernere erat; totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar,
Cum patribus populoque, Penatibus & magnis diis,
Stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammæ
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sydus.
Parte alia ventis & diis Agrippa secundis,
Arduus agmen agens; cui *t* belli insigne superbum,
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hinc ope barbarica variisque Antonius armis
Victor, ab auroræ populis & litore rubro
Ægyptum, viresque Orientis, & ultima secum
Bactra vehit; sequiturque (nefas!) Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convulsum remis *u* rostris stridentibus æquor.
Alta petunt; pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus instant;
Stupea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur: *x* arva nova Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro,
Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues.
Omnigenûmque deûm monstra & latrator Anubis,
Contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors,
Cælatus ferro, tristesque ex æthere divæ,
Et scissa gaudens vadit Discordia palla?

q Pro barba unde invectis, imberbis.

r ῥαβδωτοῖς, virgas quasdam sin longum aut latum varia serie & colore pictas habentibus.

s Qui flamines gestabant pileum in quo erat brevis virga desuper habens aliquid lanæ.

t De bello Siculo quod cum Pompeio gestum est.

u Sic & lib. 5. sed alii leg. ubique rostris stridentibus.

x Arva Neptuni pro maris

tum sanguineo sequitur Bellona flagello.
bus hæc cernens arcum intendebat Apollo
ore; omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
is Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
ebatur ventis regina vocatis
are, & laxos jam jamque immittere funes.
inter cædes, pallentem morte futurâ,
ignipotens undis & y Iapyge ferri;
i autem magno mœrentem corpore Nilum,
remque sinus, & tota veste vocantem
em in gremium a latebrosaque flumina victos.
triplici invectus Romana triumpho
ia, dicatale votum immortale sacrabat,
ntum totam delubra per urbem.
ludisque viæ plausuque fremebant;
sin templis matrum chorus, omnibus aræ;
terram cæsi stravere juvenci.
dens niveo c candentis limine Phœbi,
recognoscit populorum, aptatque superbis
es: incedunt victæ longo ordine gentes,
aniæ linguis, habitu tam vestis, & armis.
nadum genus, & discinctos Mulciber Afros,
legas, Caraſque sagittiferosque Gelonos
ur: Euphrates ibat jam mollior undis:
ique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
ique d Dæ, & pontem indignatus Araxes.
per clypeum Vulcani, dona parentis
r: rerumque ignarus imagine gaudet,
eas humero famamque & fata nepotum.

y q. d. littoralis qui in Leucano littore colebatur & ludis triennalibus, equestribus, novalibusque celebrabatur.
z Vento ex Apulia flante.

a Quia Nili origo nescitur.

b Ludi compitalitii celebrantur.

c Marmorei templi limine.

d Al. Dacæ vel Daci.

Publii Virgilii Maron

ÆNEIDOS

LIB. IX. ARGUMENTUM.

Absente Æneâ, & in Tuscia conquirendis auxiliis occup
Turnus à Junone per Iridem admonitus ne tantam ru
gerendæ occasionem amitteret, quam proxime ad hostu
as admovet. Qui cum suis se mœnibus continerent, n
aquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem
fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ipsi
sis materia ex Idæa matris luco cæsa: quapropter ma
precibus adductus Jupiter, naves omnes instanti incen
eripuit, & in totidem nymphas marinas convertit. Pos
imminente jam nocte, Turnus adversus hostium erupt
ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præfi
Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam
tissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo
faceret certiorem, ultro eam provinciam suscipiunt Nisus
Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum
emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offend
Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant,
rumque se spoliis exornant. Verum cum instante jam
se recipere conantur, à Volscentis equitibus conspecti, a
vas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viaq
rore impeditus, in hostes incidit & à Volscente, frustra
precante Nisо, confoditur. Nisus quoq; cæso Volscente, &
ryali nece strenue vindicata, multis vulneribus confossu
amici corpus cecidit. Capita hastis affixa in castra defer
tur: ubi à Trojanis è mœnibus agnita, ingentem in utr
ctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppu
magna utrinque strages editur. Ibi Ascanius Numanum
solentius se jactantem, sagitta ictu interficit. Tandem
Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subm
ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus
portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanosque in
gam convertit. Tandem hostium multitudine circumv
paulatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluit
&, ut erat armatus, flumen tranans, incolumis ad su
vertitur.

Aliud MODESTINI Jurisconsulti

Argumentum.

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Lucrorum naves, Rutulis jaculantibus ignem,
Nympharum in speciem divino numine versa.
Eryali & Nisi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur, castra Æneada vallumque tuentur.
Audacem Rutulum dat letho pulcher Iulus:
Et via vi; Turnus Bitian & Pandaron altum
Deicit, & totis victor dat funera castris:
Tandem fatigatus recipit se in castra suorum.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

Ad Turnum propere Junonia mittitur Iris,
Fatigatque animos, acies movet ille, Phrygasque
Fugat. in nymphas versa est Æneia classis.
Eryalus Nisusque luunt nece prælia noctis.
Et Turnus potitur castris, mox pellitur inde.

ALIUD MONASTICHON.

Turnus habet pugnas, nec adest dux ipse tumultu.

ALIUD.

Dardanius expugnat Nono nova mœnia Troja.

ATque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Ultrim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum: luco tum fortè parentis
Omni Turnus sacrata vallo *e* sedebat,
Cui quem sic roseo Thaumantias ore loquuta est,
Nisi me quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, *f* volvenda dies (en!) attulit ultro,
Troas, urbe, & sociis, & classe relicta,
Sceptra Palatini sedemque *g* petit Evandri:
Nec satis; extremas Coryti penetravit ad urbes;

e Hic federe de consilio qui. mortuis feriatur.

f Voluta, ut apud Lucr. exp. Quidam volubilis. Sic. Hom. ἑλικτὸς. μένος ἐνι-αυσῷ.

g Petit pro petiit, ut Mal. me Gal. petit, nam propter] coitum vocalium ult. alias brevis, producitur. T. Sed tamen l. petivit.

Ly-

Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere cur-
Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
Dixit: & in cœlum paribus se sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicesque ad sydera palmas
Sustulit: ac tali fugientem est voce secutus:
Iri decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repentè
h Ut Cic. de hiatu terræ, cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus.
Tempestas? video medium *h* discedere cœlum,
i Discursantes, vel vagantes.
i Palantesque polo stellas: sequar omina tanta,
Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam
Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
k Exercitus potius quam Messapus.
k Dives equûm, dives pictai vestis, & auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est:
l Alveis, ut vult Ser. Alii de septem fluminibus quæ in se Ganges recipit.
Ceu septem surgens sedatis *l* amnibus altus
m Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
m Altus, i. per profundam altitudinem, Ser.
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
n Pro quantus, admirantis, non interrogantis.
Primus ab adversa conclamat mole Caycus.
n Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra!
Ferte citi ferrum: date tela, *o* scandite muros:
o Al. *Et scandite.*
Hostis adest; eia; ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri portas, & mœnia complent.
p q. d. sicut decet optimum ducem.
Namque ita discedens præceperat *p* optimus armis
Æneas, siqua interea *q* fortuna fuisset,
q Si quis casus bellicus intervenisset.
Nè struere auderent aciem, neu credere campo;
Castra modo & tutos servarent aggere muros.
Ergò, etsi conferre manum pudor iraque *r* monstrat,
r Horratur.
Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt;
Armatique cavis expectant turribus hostem.
s Pedium, quis equitum comparatione cardiunt.
Turnus, ut antè volans *s* tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improvisus adest; maculis quem Thracius albis
t Hasta jactum clamore comitantur. Al. *clamorem.*
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum ô juvenes, qui primus in hostem
u Quæ talia esse judicabant ex iis quæ statim addit, *Non æquo dare se cam.*
En! ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ: & campo sese arduus infert.
x Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur
Horrisono, Teucrum mirantur *u* inertia corda:
x Non facere pugnandi potestatem.
Arma viros, sed castra fovere: huc turbibus atque
Lustrat equo muros, aditumque per avia quærit.

veluti pleno lupus in fidiatus ovili,
fremit ad caulas, ventos perpessus & imbres
ste super media: tuti sub mattibus agni
rum exercent: ille asper & improbus irâ
in absentes: collecta fatigat edendi
ingo rabies, & siccæ sanguine fauces:
aliter Rutulo muros & castra tuenti
scunt iræ, & duris dolor ossibus ardet;
tentet ratione aditus, & z qua via clausos
riat Teucros vallo, atque a effundat in æquor.
sem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
ribus septam circum & fluvialibus undis,
sit, socioque b incendia poscit ovantes:
e manum pinu flagranti fervidus implet.
verò incumbunt: URGET præsentia Turni,
e omnis facibus pubes c accingitur atris.
ere focos: piceum fert fumida lumen
& commistam Vulcanus ad astra favillam.
deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
rit; tantos ratibus quis depulit ignes?
it. prisca fides d facto, sed fama perennis.
pote quo primum Phrygiâ formabat in Ida
s classem, & pelagi petere alta parabat;
lem fertur genitrix Berecynthia magnum
ibus his affata Jovem, Da nate petenti
tua chara parens domito re poscit Olympo.
silva mihi multos dilecta per annos,
s in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
anti picea trabibusque obscurus acernis:
go e Dardanio juveni cum classis egeret,
dedi: nunc sollicitam timor anxius f urget.
ne metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
nisu quassatæ ullo, neu turbine venti
ntur: prosit nostris in montibus ortas.
s huic contrà, torquet qui sydera mundi.
nitrix, quo h fata vocas? aut quid petis istis?
aline manu factæ immortale carinæ
labeant? k certusque incerta pericula lustret
es? cui tanta Deo permissa potestas?
ubi defunctæ finem portusque tenebunt
nios, l olim quæcunque evaserit undis,
niumque ducem Laurentia vexerit arva,
lem eripiam formam, magnique jubebo
uris esse deas: qualis Nereia Doto
Galatea secant spumantem pectore pontum.
erat: idque ratum Stygii per flumina fratris
pice torrentes atraque voragine ripas,
uit, & totum nutu tremefecit Olympum.

y Ultra mediam noctem.

z Magis probat *qua via*. Quidam *qua exp.* In quo loco: *via* autem, accessio ad muros.

a Cogit æquo camp. se dare.

b Ignem vel incendia.

c Armatur.

d Factum hoc licet priscum sit, tamen fama ejus non est obliterata.

e Æneæ.

f Al. *Auget*: ut & apud Serg. Eximè mihi metus. Liberat me hoc metu.

h Legitur etiam *fata trahis*? quam lect. sequitur Ser.

i Jus, ut exp. Ser.

k Securus eventuum ac periculorum: quia potius qui navigat, incertus certa adit pericula.

l Vel *olim* jungcum præcedentibus.

Ex-

Ergò aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita completant: cum Turni injuria *m* matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab Aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno
Quàm sacras dabitur pinus: vos ite solutæ,
Ite deæ pelagi, *n* genitrix jubet. & sua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demersis æquora rostris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur,
Quot priùs æratæ steterant ad littora proræ.
Obstupuere animis Rutuli: conterritus ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monstra *p* petunt; his Jupiter ipse
Auxilium solitum aripuit, *q* non tela nec ignes
Expectant Rutulos: ergo maria invia Teucris,
Nec spes ulla fugæ; rerum pars altera adempta est.
Terra autem *r* in manibus nostris: tot millia *s* gentes
Arma ferunt Italæ: nil me fatalia terrent,
Siqua Phryges præ se jactant responsa deorum.
Sat fatis Venerique datum est, tetigere quòd arva
Fertilis Ausoniæ Troes: sunt & mea contra
Fata mihi ferro sceleratam excindere gentem,
Conjuge præreptâ: nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solisque licet capere arma *t* Mycenis.
Sed periisse semel satis est: peccare fuisset
Ante satis, penitùs modo non genus omne perosos
Fœmineum: quibus hæc medii fiducia valli,
Fossarumque moræ, *u* lethi discriminia parva,
Dant animos. annon viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu, considere in ignes?
Sed vos ô lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo:
x Luce palam certum est igni circumdare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga,

m Quidam intel. de matre deorum Berecynthia, quæ & Cybele, cujus paulo ante fata mentio.

n Alii *Gen. jubet*, jungunt præced.

o Quidam vero cod. non habent hunc versum.

p Malum Trojanis portendunt.

q Non expectant Troes ut Rutulorum telis aut ign. pereant qui jam navium amissione perierunt.

r In nostra est potestate. Nobis paret.

s Al. *gentis*.

t Fam. Mycenæ urbs Agamemnonis.

u Al. *lethi discrimine parvo*.

x Hanc opponit tenebris & furtis, quæ dixit.

putent, decimum quos distulit Hector in annum.
adeo, melior quoniam pars acta diei,
si supereſt, læti bene geſtis corpora rebus
curate viri, & pugnam ſperate parati.
ta vigilum excubiis obſidere portas
datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
ptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
ti: aſt illos centeni quemque ſequuti
rei criſtis juvenes, auroque coruſci,
runt, variantque vices, fuſique per herbam
gent vino, & vertunt crateras ahenos.
gent ignes: noctem cuſtodia ducit
nem ludo.
ſuper è vallo proſpectant Troes, & armis
ment: necnon y trepidi formidine portas
rant, ponteſque & propugnacula jungunt:
gerunt: inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
nes? juveni, & rerum dedit eſſe magiſtros.
is per muros legio ſortita periclum
bat, a exercetque vices, b quod cuique tuendum eſt.
erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
cides (comitem Æneæ quem miſerat Ida
nix jaculo celerem levibuſque ſagittis)
ma comes Euryalus: quo pulchrios alter
fuit Æneadum, Trojana nec induit arma,
puer prima ſignans intonſa c juventa.
mor unus erat, pariterque in bella ruebant.
x quoque communi portam ſtatione tenebant.
sit, d Diine hunc ardorem mentibus addunt
vie? an ſua cuique deus fit dira cupido?
pugnam aut aliquid jamdudum invadere magnum
s agitat mihi, nec placida contenta quiete eſt.
nis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
ma rara micant: ſomno vinoque ſoluti
rabuere: ſilent late loca; percipe porro,
d dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
tan acciri omnes populuſque patreſque
ſcunt: mittique viros qui certa reportent.
bi quæ poſco promittunt (nam mihi facti
n ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
viam ad muros, & c mœnia Pallantea.
apuit magno laudum perculſus amore
yalus; ſimul his ardentem affatur amicum.
ne igitur ſocium ſummis adjungere rebus
e fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
ut ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
icum terrorem inter Trojæque labores

y Feſtini per formidinem.

a Aſcanio. Al. *Juvenum*: quod de magiſtris militum accipiendum eſſet, ut vult Serv. Sed alteram lect. ſequitur & Don.
a Id eſt, per vices excubat.
b Ad id quod accepit tuendum.
c Pro lanugine & erumpente barba ut & ἄνθη, Gr.
d Incendor hoc ardenti deſiderio, dei alicujus inſtinctu, an quiſque ſibam diram cupiditatem pro dei inſtinctu habet, vel, afflatu?
e Ubi nunc credit eſſe Æneam.

Sub-

Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
Magnanimum Æneam, & fata extrema sequutus.
f Vel hic adverbium: id est, in meo pectore. Est *f* hic, est animus lucis contemptor: & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc, Equidem de te nil tale verebar,
g q. d. Non fa. est, inquam. Nec fas: *g* Non; ita me referat tibi magnus ovans
Alii partic. *non* junguntsequentibus. Jupiter, aut quicunque oculiis hæc aspicit æquis.
Sed siquis (quæ multa vides discrimine tali)
Siquis in adversum rapiat casusve deusve,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum,
Mandet humo solita, aut si qua id fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro:
Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
h Pro, Ausa est prosequi, vel Prosequitur, rem tantam ausa. Cæterum pro ausa legitur etiam *inf.* Quæ te sola, puer, multis è matribus *h* ausa
Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem, Causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait: vigiles simul excitat; illi
Succedunt, servantque vices: statione relicta
Ipse comes Nisus graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum;
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus,
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve Æneæ jam nuntius esset.
i Ostendit eos diurna statione fatigatos. *i* Stant longis adnixi hastis & scuta tenentes,
Castrorum & campi medio: tum Nisus & unà
Euryalus confestim alacres admittier orant:
k Sic Nisus, *Grande moræ pretium.* Rem magnam *k* pretiumque moræ fore: primus Iu
l Festinos. Accepit *l* trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tunc sic Hyrtacides, Audite ô mentibus æquis
Æneadæ, neque hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ fermus. Rutuli somno vinoque sepulti
Conticuere: locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portæ quæ proxima ponto.
Intertupti ignes, aterque ad sydera fumus
m Fortunam sequi, & arripere occasionem. Erigitur; *m* si fortuna permittitis uti,
Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea;
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis; nec nos via fallit euntes.
n Nos in obscuris positi vidimus primam partem urbis. Vidimus *n* obscuris primam sub vallibus urbem
Venatu assiduo, & totum cognovimus amnem:
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes,
Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est.
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum, & tam certa tulisse
Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenet

laborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
Gramia posse reor solvi? pulcherrima primùm
Di moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
Iustum pius Æneas, atque *p* integer ævi
Scanius, meriti tanti non immemor unquam.
Te ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Corripit Ascanius) per magnos, Nise, Penates,
Anchisæque larem, & canæ penetralia Vestæ
Porrector (quæcunque mihi *q* fortuna fidesque est,
Iulo his pono gremiis) revocate parentem,
Reddite conspectum: NIHIL illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba:
Tripodas geminos, auri duo magna talenta;
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Quod capere Italiam sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Scitis quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum, crista sque rubentes
Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma;
Super his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò, mea quem spatiis propioribus ætas
Sequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Non mihi meis sine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem seu bella geram; tibi maxima rerum
Fidesque. Contra quem talia fatur
Euryalus, *t* Me nulla dies tam fortibus ausis
Obstantem arguerit; *u* tantum fortuna secunda
Adversa cadat. Sed te x super omnia dona
Precor; Genitrix Priami de gente vetustâ
Tibi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Ecce nunc ignaram hujus quodcunque periclî est,
Te salutatam linquo (nox, & tua testis
Dextra) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
Per, oro, solare inopem, & succurre relictæ.
Da fine, me spem serre tui; audentior ibo
In omnes. Perculsâ mente dederunt
Hæc lacrymas, ante omnes pulcher Iülus,
Tum animum patriæ strinxit pietatis imago:
Ut effatus,
Digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Tu mihi quæ tibi genitrix, nomenque Creusæ
Solum defuit; nec partum gratia talem

Par-

o Serv. legit, *Laudibus istis*, ut in aliis cod.

p Vel de præsenti temp. de futuro: id est, cum ad maturam seu viridem ætatem pervenerit.

q Me committendo vestræ virtuti.

r Extra sortem tibi dabo: nec in sortitionem primo mittentur, sed tibi, extra ordinem, cedent. *s* Præter hæc alias, *super id campi.*

t Nunquam meam de hoc audaci incepto sententiam mutabo.

u Hoc tantummodo de me possum promittere. Ita Serv. qui ex hac expos. ostendit se adverba sequentibus & præced. seperare. At Don. videtur legisse, *tantum sors tua secunda det, illud adversa cadat.*

x Pro ultra.

y Fac me posse operare, te non deficturum precibus meis.

z Repræsentavit Euryalus charitatem, erga parentes.

P

Parva manent, casus factum quicunque sequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Hæc eadem matrique tuæ generoque manebunt.
Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnossius, atque habilem vaginâ aptarat eburnâ.
a Hoc verbum in præced. etiam intell. Ensem exuit & dat Euryalo. a Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuvias: galeam fidus b permutat Alethes.
Protinus armati incedunt; quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque senumque
Prosequitur votis; nec non & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem.
Multa patri portanda dabat mandata: sed aura
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt; multis tamen ante futuri
Exitio. Passim vino somnoque per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasque viros, simul arma jacere,
Vina simul: prior Hyrtacides sic ore locutus,
c Occasio suadet. Euryale, audendum dextra: nunc c ipsa vocat res.
d Per hostium cædem & audaciam nostram. d Hac iter est: tu, nequa manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, & consule longe.
Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur, qui fortè tepetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore somnum:
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur;
e Pœnitium, Mortem. Sed non augurio potuit depellere e pestem.
Tres juxtà famulos temerè inter tela jacentes,
Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis
Nactus equis, ferroque secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
Terra, torique madent: nec non Lamyrumque Lamumque
Et juvenem Serranum, illa qui f plurima nocte
f Plurimum. Quid in plurimam usque noctem. i. maximam noctis partem. Luserat, insignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus; felix, si g protinus illum
Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
g Ulterius pergendo, seu, pro gradiendo. Vel, Non intermittendo. Impastus ceu plena leo h per ovilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque, trahitque
Molle pecus mutumque metu, fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incensus & ipse
Perfurit; ac multam in medio sine nomine plebem
Fadumq; Hebesumq; subit, Rhœtumque, Abarimque
Ignaros; Rhœcum vigilantem, & cuncta videntem
Sed magnũ metuens se post cratera tegebat;
h Tmesis, pro perturbans avidus.

ere in adverſo totum cui cominus enſem
idit aſſurgenti, & multâ *i* morte recepit.
puream vomit ille animam, & cum ſanguine miſta
a refert moriens. hic *k* furto fervidus inſtat,
que ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
cere extremum, & religatos rite videbat
ere gramen equos: breviter cum talia Niſus,
ſit enim nimiâ cæde atque cupidine ferri)
ſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
arum exhauſtum ſatis eſt, via facta per hoſtes.
a virûm ſolido argento perfecta relinquunt
que, crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
ylus phaleras Rhamnetis & aurea bullis
ula; Tyburti Rhemulo ditiſſimus olim
mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
cus: ille ſuo moriens dat habere nepoti.
mortem bello Rutuli prædaque potiti;
apit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
galeam Meſſapi *l* habilem criſtiſque decoram
it: excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
ea præmiſſi equites ex urbe Latina,
m dum legio campis inſtructa moratur,
, & Turno regi reſponſa ferebant:
centum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
que propinquabant caſtris, muroque ſubibant,
procul hos lævo flectentes limite cernunt:
ea Euryalum *m* ſubluſtri noctis in umbrâ
idit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
temerè eſt viſum: conclamat ab agmine Volſcens,
viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
ve tenetis iter? Nihil illi *n* tendere contra,
elerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
unt equites ſeſe ad divortia nota
atque hinc, omnemque *o* aditum cuſtode coronant.
fuit latè dumis atque ilice nigrâ
, quam denſi complerunt undique ſentes;
per occultos ducebat ſemita calles.
am tenebræ ramorum oneroſaque præda
ebiunt; ſallitque timor regione viarum.
abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
que lacus, qui poſt Albæ de nomine dicti
, tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
, & fruſtrà abſentem reſpexit amicum,
ſque *q* infelix, quâ te regione reliqui?
que ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
cis ſylvæ, ſimul & veſtigia retrò
ta legit, dumiſque ſilentibus errat.
equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentûm,

i Pro Cruore. Eduxit gladium cum multo cruore. Alii legunt *purpureum*, de enſe qui multo cruore purpureus. Vel *multa morte*, cum multo morientis cruore.

k Perſequitur furtivas cædes. At Ser. exp. nocturno prælio.

l Aptam & convenientem. Sic *nemoris* de more habilem ſuſpenderat arcum.

m Non penitus illuſtri: quod lib. 6. dicit, *lunæ ſub luce maligna.*

n Nihil reſponderunt. Tendo contra ſerm. tuum. i. tibi reſpondeo.

o Al. *Abitum*. quod magis probat Ser.

p Al. *locos*.

q Ad ſeipſum refert, ut patet e Ser.

r Al. *Falluces ſylvas*: ut diſting. *revolvens*;

Nec

Nec longum ſin medio tempus, cùm clamor ad auras
Pervenit: ac videt Euryalum, quem jam manus ea
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurimâ fruſtrà.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur.
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos.
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat: &, toto connixus corpore, ferrum
Conjicit; haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit [u] adverſi in tergum Sulmonis: ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum [x] librabat ab aure,
Dum tepidant; it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volcens: nec teli conſpicit uſquam
Autorem, nec quò ſe ardens emittere poſſit.
Tu tamen [y] interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc verò exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me, me: adſum qui feci; in me convertite ferrum
O Rutuli; mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus
Nec potuit (cœlum hoc & conſcia ſydera teſtor)
Tantùm infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
[z] Tranfadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus letho; pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſuccifus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cùm forte gravantur.
At Niſus [a] ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, n ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes, hinc cominus atque
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore

*ſtater audicum ſonum & viſum Euryalum.
*z Sic medio ducit ſilvam.

u Qui erat e regione, cui non adverſo pectore: haſta porro ſic tranſ ex ipſo impetu ut fieret: ita haſtiloſiſſum & ipſa fiſſione acuminatum præcordia tranſit.
x Gênes jaculantis exprimitur.
Nihil mandata tela autàb aure aut a latere jaciuntur.
y Donec ille interclarit.

z Al. *Tranſobit* & Tranſadiit. Utrum libet autem horum ſequendo, ſcribendum fuerit *rupit*.

a Al. *Sectus*, & quidem apud ſer. Ita ſcriptum eſt: qui interp. Non ſcitis quam vulneratus.

ubdit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
per exanimem ſeſe projecit amicum
ſus, *b* placidâque ibi demum morte quievit.
nati ambo; ſi quid mea carmina poſſunt,
dies unquam memori vos eximet ævo,
domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
len, imperiumque pater Romanus habebit.
res præda Rutuli, ſpoliiſque potiti,
entem exanimem flentes in caſtra ferebant.
minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
qui; & primis una tot cæde peremptis,
noque, Numaque: ingens concurſus ad ipſa
ora, ſeminecesque viros, *c* tepidaque recentem
locum, & plenos *d* ſpumanti ſanguine rivos.
unt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
ſi, & multo phaleras ſudore receptas.
prima novo ſpargebat lumine terras
ni croceum linquens Aurora cubile:
ole infuſo, jam rebus luce retectis,
us in arma viros, armis circundatus ipſe
it: agrataſque acies in prælia cogit:
ſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus *f* iras.
ipſa arrectis (viſu mirabile) in haſtis
unt capita, & multo clamore ſequuntur,
li & Niſi.
duri murorum in parte ſiniſtra
ſuere aciem (nam dextera cingitur amni)
teſque tenent foſſas, & turribus altis
mœſti. ſimul ora virûm præfixa videbant,
nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
pavidam volitans pennata per urbem
in fama ruit, matriſque adlabitur aures
li: ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
manibus radii, revolutaque penſa.
infelix, & fœmineo ululatu,
comam, muros amens atque agmina curſu
petit: non illa virûm, non illa pericli,
umque memor: cœlum dehinc queſtibus impler.
ne ego te, Euryale, aſpicio? tune ille ſenectæ
nea *b* requies potuiſti linquere ſolam
liis? nec te ſub tanta pericula miſſum
extremum miſeræ data copia matri?
terra ignota canibus *i* data præda Latinis
ſque jaces: nec te tua *k* funera mater
uri, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
bam, & tela curas ſolabar aniles.
ſquæ? aut quæ nunc artus avulſaque membra

b Cum illum vidit a ſe peremptum.

c Hypal. pro Tepidum locum recenti cæde. Unde multi legunt *Tepidumque recens locum.*
d Spumat enim ſanguis cum effunditur. Adhuc autem effundebatur: quia dixit, *Seminecesque viros.*
e *Quiſque ſuæ* legit Ser. ſubaudiens comites. Tunc autem interpunxerit poſt cogit.
f Ex Euryali & Niſi audacia moras.

g Talem.
h Quem ſperabam ſore requiem.
i Quidam ſcribunt *præda.*
k Pro *funeribus.* Nam *funera* ad quas lunus pertinet. vide Ser. Alii intelligunt pro in funera, vel ad fun. Aſſerunt. & alia ſcripſerunt *funere.* Producere autem exp. ante ædes proponere mortuos ad ad exequias.

Et *l* funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc sum terraque marique sequuta?
Figite me, siqua est pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli; me primum absumite ferro.
Aut tu magne pater divûm miserere, tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi mœstusque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam *m* incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iüli
Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum & scalis ascendere muros,
Quà rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris: telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto volvebant pondere, siqua
Possent rectam aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet supter densa testudine casus.
Nec jam sufficiunt: nam qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque *n* ruuntque:
Quæ stravit Rutulos latè, armorumque resolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte,
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
o Vos, ô Calliope, precor aspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes *p* oras evolvite belli.
Et meministis enim divæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
q Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
r Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum

l Cadaver.

m Augentem luctus. Vel, incitantem animos ad lugendum.

n Al. *Trahuntque.*

o Te cum cæteris Musis precor, vel Te & cæt. Musas, Ser. ait, esse Sylleptin per numeros pro vos Musæ: vel te Gall.

p Spatia magna belli explicare, ut Ennius dixerat, Quæ potis. ing. oras evolvere b.

q Scilicet circa portas.

r Pro primus.

e fugam: dum se glomerant, retroque residunt
rtem quæ ſ peste caret, tum pondere turris
buit subitò, & cœlum tonat omne fragore.
ieces ad terram, immani mole ſequuta,
ique suis telis, & pectora duro
ſſi ligno, veniunt: t vix unus Helenor,
ycus elapsi: quorum primævus Helenor,
io regi, quem serva Lycimnia furtim
ulerat, x vetitisque ad Trojam miserat armis;
levis y nudo, parmaque z inglorius alba.
ubi se Turni media inter millia vidit,
ies, atque hinc acies astare Latinas,
ea, quæ densa venantum septa corona
a tela furit, seseque haud nescia morti
it, & saltu supra venabula fertur:
aliter juvenis medios moriturus in hostes
, & quà tela videt denſiſſima, tendit.
ebus longè melior Lycus, inter & hostes,
k arma fuga muros tenet, altaque certat
ndere tecta manu, sociúmque attingere dextras.
m Turnus pariter cursu teloque sequutus
at his victor, Noſtraſne evadere demens
ki te posse manus? ſimul arripit ipsum
entem, & magnâ muri cum parte revellit.
is ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum
lit alta petens pedibus b Jovis armiger uncis:
ærum aut matri multis balatibus agnum
ius à ſtabulis rapuit lupus: undique clamor
itur: invadunt, & fossas aggere complent.
mes tædas alii ad fastigia jactant.
eus saxo, atque ingenti fragmine montis,
ertium, pottæ subeuntem, igneſque ferentem:
rhiona Liger, Chorinæum sternit Asylas,
jaculo bonus, hic longe fallente sagitta:
gium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
ius Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
garim, & summis stantem c pro turribus Idam:
ernum Capys: hunc primo levis hasta Themillæ
inxerat: ille manum projecto tegmine demens
ulnus tulit: ergò alis allapsa sagitta,
vo infixa est lateri manus, abditaque intus
amenta animæ lethali vulnere rupit.
ur in egregiis Arcentis filius armis,
us acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
nis facie: genitor quem miserat Arcens,
rum Martis luco, Simethia circum
mina, pinguis ubi placabilis ara Palici.
enem fundam positis Mezentius armis

ſ Incendio: ut lib. 5. *toto descendit corpore pestis.*

t Pro unus, & alter. videlicet Mel. & Lycus.
u Educaverat.
x Quia servi militia prohibebantur.
y Strictò.
z Quasi tyro.

a Quia tunc alti non erant muri, sed ad impetum tantum repellendum.

b Aquila.

c Pro defensore turrium. Aut sic magnum ut turrim putares. *d* Pululum vulneraverat.

e Scabr arcentis fil. Arceus in ar. &c. ut vult. Serv.

Ipse ter adducta circum caput egit habenâ.
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primùm bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces,
Ascanius; fortemque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus, habebat:
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, *f* tumidusque novo præcordia regno
Ibat, & *g* ingenti sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & *h* morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt,
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
Durum à stirpe genus: *i* natos ad flumina primùm
Deferimus, sævoque gelu duramus & undis.
Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum, parcoque assueta juventus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
k Omne ævum ferro teritur, versaque juvencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Canitiem galea premimus: semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis *l* picta croco & fulgenti murice vestis;
Desidiæ cordi: juvat indulgere choreis,
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxusque vocat Berecynthia matris
Idææ: sinite arma viris, & *m* cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius, nervoque obversus equino
Contendit telum: diversaque brachia ducens,
Constitit ante Jovem, supplex per vota precatus,
JUPITER omnipotens, audacibus annue cœptis,
Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte juvencum,
n Candentem, pariterque *o* caput cum matre ferentem,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte serena
Intonuit lævum: sonat unà *p* lethifer arcus,
q Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro

f Animo elatus ob novum regnum. Exp. alterum Serv. ductus modis *novo regno*
g Ser. legit, *ingentem*. Non erat ingens, sed se esse ingentem clamitabat.
h Ser. *morti* exp. bello. Sed malim illi vulgarem significare: ut intell. Muros morti opponere & hoc adversus illam obstaculo fuerit.
i Ex consuetudine Germanorum faxit qui aquæ Rheni arbitrio explorabant etiam ne partus legitimus an nothus.
k Semper in manibus tela militaria gerimus, etiam cum terram subigimus. Nam & hasta pro boum stimulo utimur.
l De crocotio veste mul. ut effeminatos incessit Trojanos.
m Omittite bellum.
n Quidam exp. nitidum pinguedine.
o Æqualem matri, nondum Patri.
p Don. legit *fatifer*.
q Al. *effugit*, quod magis probat Ser.

icit: I, VERBIS virtutem illude superbis;
ti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
tantum Ascanius: Teucri clamore secundant,
ique fremunt, animosque ad sydera tollunt.
ia tum forte plaga crinitus Apollo
er Ausonias acies urbemque videbat,
sedens, atque his victorem affatur Iülum,
TE nova virtute puer (sic itur ad astra)
genite, & genitore deos, jure omnia bella
sub Assaraci fato ventura residunt:
Troja capit. Simul hæc effatus ab alto
se mittit: spirantes dimovet auras,
imque petit: forma tum vertitur oris
um in Buten: hic Dardanio Anchisæ
per antè fuit, fidusque ad limina custos:
comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
longævo similis, vocemque, coloremque,
nes albos, & * sæva sonoribus arma:
his ardentem dictis affatur Iülum,
is Æneide, telis impunè Numanum
isse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
dit laudem, & x paribus non invidet armis:
parce puer bello. Sic orsus Apollo
les medio aspectus sermone reliquit,
cul in tenuem ex oculis evanuit auram.
ere deum proceres, divinaque tela
nida, pharetramque fuga sensêre sonantem.
vidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
inum prohibent: ipsi in certamina rursus
dunt, animasque in aperta pericula mittunt.
mor totis per propugnacula muris:
dunt acres arcus, y amentaque torquent.
rur omne solum telis: tum scuta cavæque
sonitum z flictu galeæ: pugna aspera surgit:
rus ab occasu veniens pluvialibus hœdis
erat imber hiemum, quàm multa grandine
ubi
la præcipitant, cùm a Jupiter horridus Austris
uet aquosam hyemem, & cœlo cava nubila rum-
t.

arus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
s Jovis edxit luco sylvestris b Hiera,
ibus juvenes patriis & montibus æquos:
um, quæ ducis c imperio commissa, recludunt,
i armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
imus dextra ac læva pro turribus astant,
ri ferro, & cristis capita altâ coruscî:
ut altis linquentia flumina circum,

v Sic alibi, *Nec plura* sub. dixit. Ac Serv. Hæc tantum & dixit & fecit.

s *Genite*, propter Venerem: *genitore* deos propter Jul. Cæs. & Aug.

t Ex Phil. dicto ad Alexand. Μακεδονία σὲ οὐ χωρεῖ. Ac Serv. exp. Majoris es meriti quam civitas in qua nunc es.

u Strepitu terribilia.

x Simil. armis, non peritia, sed genere victoriæ. Pari gloria, quia ut Apollo puer, occiso Num. injurias Troj. defendit.

y Tela amentata, i. torquent.

z Afflictu, ictu. a Æt. ut Hor. *Jam Jove frigido*..

b *Hiera* legendum suspicatur Turn. ut *Sylvestri* hyæna educati dicamur, sicuti cerva, canes, lupa quid suos nutriti fuerunt.

c *Quis* in verbo abeuntis. Æn. commissæ fuerat: potius, quæ imp. Æ. fuerat com.

Pand. & Biti. v.

Si-

Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Timarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis *d* discordibus iræ:
Et jam collecti Troes glomerantur eôdem.
Et conferre manum & procurrere longius audent.
Ductori Turno diversa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
Fervere cæde novâ, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus irâ
Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos:
Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto sternit jaculo: volat Itala *e* cornus
Aëra per tenuem, stomachoque infixa sub altum
Pectus abit; reddit *f* specus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum pulmone tepescit.
Tum Meropem atque Erymantha *g* manu, tum sternit Aphidnum:
Tum Bitiam ardentem oculis, animisque frementem,
h Non jaculo (neque enim jaculo vitam ille dedisset)
Sed magnam stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, *i* & clypeum super intonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam jaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit.
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum sonitu Prochyta alta tremit, *k* durumque cubile
Inarime, Jovis imperiis imposta Typhœo.
Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
Immisitque fugam Teucris, *l* atrumque timorem.
Undique conveniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo deus incidit.
Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conversо cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multosque suorum
Mœnibus excluſos *m* duro in certamine linquit:

d Hostibus scilicet Trojanorum qui a Rutulis discordabant.
e Telum de Itala cornu. *f* Sp. Vul. Poetica exaggeratione dicit.
g Gladio cominus ferit: cum Antiph. occidisset jaculo.
h Non jac. sternit.
i Ex casu corporis ingentis, atque armis gravis. Sic autem alibi *sonitum* super *arma dedere*. Hom.
ἀμφὶ δὲ τεύχε᾽ ἔπ᾽ αὐτῷ.
Item.
ἀμφὶ δὲ οἱ βρῆχε᾽ τεύχεα ποικίλα χαλκῷ.
k Mortiferum: ad pœnam staturum.
l Atrum per Metalepsin dicit turpem, molestum, odiosum: quod atra, inauspicata & funesta & injucunda erant.
m Sine spe evadendi.

ios secum includit, recipitque ruentes:
ens qui Rutulum in medio non agmine regem
it irrumpentem, ultroque incluserit urbi,
nem veluti pecora inter inertia Tigrim.
inuo nova lux oculis effulsit, & arma
ndum sonuere: tremunt in vertice cristæ
inez, clypeoque micantia fulgura mittit.
scunt faciem invisam atque immania membra
ci subito Æneadæ. tum Pandarus ingens
t, & mortis fraternæ fervidus irâ
t, *o* Non hæc doralis regia Amatæ,
muris cohibet patriis media Ardea Turnum:
inimica vides: nulla hinc exire potestas.
fabridens sedato pectore Turnus,
e, siqua animo virtus, & consere dextram:
iam inventum Priamo narrabis Achillem.
at. Ille rudem nodis & cortice *p* crudo
quet, summis adnixus viribus, hastam;
ere aurea vulnus: Saturnia Juno
rsit veniens: portæque infigitur hasta.
u hoc telum, mea quod vi dextera versat,
ies: neque enim *q* is teli nec vulneris autor.
it; & *r* sublatum altè consurgit in ensem,
ediam ferro gemina inter tempora frontem
dit, impubesque immani vulnere malas.
ruus: ingenti concussa est pondere tellus.
ipsos artus atque arma cruenta cerebro
ur humi moriens: atque illi partibus æquis
caput atque illuc humero ex utroque pependit.
fugiunt versi trepidâ formidine Troes.
continuò victorem ea cura subisset,
pere claustra manu, sociosque immittere portis,
mus ille dies bello gentique fuisset.
furor ardentem cædisque insana cupido
in *s* adversos.
cipio Phalarim, & *t* succiso poplite Gygen
cipit: *u* hinc raptas fugientibus ingerit hastas
rgum (Juno vires animumque ministrat.)
ic Halyn comitem, & confixum Phegea parma;
uros deinde in muris, Martemque cientes,
ndrumque, Haliumque, Noëmonaque, Pritanimque,
cea tendentem contra, sociosque vocantem,
unti gladio connixus ab aggere dexter
apat: huic uno dejectum cominus ictu
galea longè jacuit caput: inde ferarum
atorem Amycum; quo non felicior alter
ere tela manu, ferrumque armare veneno.
Clytiumque Æolidem, & amicum *x* Cretea Musis:

n Hoc ex affectione sua posuit poeta, inquit Scr. qui et similem locum affert. Existimo autem imitari Homericum. ὑπὸ τὸν quod Epiphonemati itidem adhiber.

o Ostendere] vult se non per imprudentiam Turnum inclusisse, sed illum per temeritatem sibi minime profuturam castra penetrasse.

p Viridi duro.

q Pro *is* legitur etiam *at* t item *est*.

r Genus feriendi Gallicanum.

s Eos qui ante eum ex adverso erant, ersi tergum adverterant & fugerant.

t Excipit, & succidit poplitem.

u Deinde raptis de hostibus fugientibus.

x Poetam lyricum.

Cretea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, y numerosque intendere nervis:
Semper equos atque arma virûm pugnasque canebat.
Tandem ductores, auditâ cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus:
Palantesque vident socios, hostemque receptum.
Et Mnestheus, Quò deinde fugam, quò tenditis? inquit.
Quos alios muros, quæ jam ultrà mœnia habetis?
Unus homo, & vestris, ô cives, undique septus
Aggeribus, tantas strages impunè per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, z veterumque deorum,
Et magni Æneæ segnes miseretque, pudetque?
Talibus accensi firmantur, & agmine denso
Consistunt: Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. a Ceu sævum turba leonem
Cùm telis premit infensis; ac territus ille
Asper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contrà
Ille quidem, hoc cupiens, potis est, per tela virosque:
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, & mens exæstuat ira.
Quinetiam bis tum medios invaserat hostes,
Bis conversa fuga per muros agmina vertit:
Sed manus è castris propere coit omnis in unum:
Nec contrà vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergò nec clypeo juvenis subsistere tantùm,
Nec dextra valet: b injectis sic undique telis
Obruitur: strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt,
Discussæque jubæ capiti: nec sufficit umbo
Ictibus; ingeminant hastis & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
Liquitur, & c piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
Tum demùm præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit: ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum sociis d abluta cæde remisit.

y Rhythmos facere intentione nervorum. Id est, qui secundum chordas verba componebat.

z Penates significat: quos semper colere Trojani.

a Haud aliter Turnus retrocedens petebat fluvium, ac solet leo, pressus multitudine, nec terga præbere, propter iram vel pudorem posse, licet cupiat, in venantes impetum facere.

b Al. Objectis.

c Nigrum ait ex eo multum. Multus enim humor nigricat, qui paucus pellucet & limpidus est.

d Quia cade consueverant aqua se abluere solebant.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIB. X. ARGUMENTUM.

...ior, convocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur; aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra, malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli autores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Jupiter, ubi nullam videt esse contentionum finem, ne aut uxorem offensam laederet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat, sed pro sua aequitate omnia satis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt; Trojani minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum haec in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur; Ibi nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, invias habet; ex iis & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum provectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, accurrentesque ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna primus edita hostium strage, tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amicis inferias mittit. Ascanius quoque, eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno & pro Turno solicita, impetrata à Jove venia, praesenti eum periculo eripit, objecta illi falsa Æneæ imagine, quam dum navium quandam fugientem insequitur, vinculis à Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardea proxima devehitur. Interim Mezentius Jovis monitu pugnae succedens, magnam tam Trojanorum quam Etruscorum numerum prosternit; donec ab Æneæ hasta ictu vulneratus, à Lauso filio protectus, agre se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Æneæ interficitur. Ejus rei nuntio accepto Mezentius, conscenso equo, in pralium redit; ubi dum filii mortem vindicare parat, eadem, quæ filium, dextra occidit.

ALIUD

Aliud MODESTINI Jurisconsulti

Argumentum.

Concilium divis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.
Advenit Æneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prælia Turnus;
Cadunturque duces; cadit & sine numine vulgus.
Subtrahitur pugnæ Junonis numine Turnus.
Æneas præstat, Mezenti cæde piata,
Et Lausum invicta perimit per vulnera dextra,
Mox ulter nati Mezentius occidit ipse.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

Placat & uxorem dictis & jurgia nata
Juppiter; auxilio instructus Troius Heros
Advenit; occurrunt Rutuli atque in littore pugnant.
Occidit à Turno Pallas, victorque superbus,
Æneæ eripitur. Mezentius interit acer.

ALIUD MONASTICHON.

Occidit Ænex Decimo Mezentius ira.

ALIUD.

Exponit Decimus Tuscorum in littore pugnas.

PAnditur interea domus *e* omnipotentis Olympi:
Conciliumq; vocat divûm pater atque hominum
Sydeream in sedem, terras unde arduus omnes
Castraque Dardanidûm aspectat, populosque Latinos.
Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse,
Cœlicolæ magni, *f* quia nam sententia vobis
Versa retro? tantumque animis certatis iniquis?
g Abnueram bello Italiam concurrere Teucris;
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
Adveniet justum pugnæ (ne *h* accersite) tempus;
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum *i* res rapuisse licebit;

e Omnia complectentis, omnibusque potentis, ut sit a Potior. Quidam leg. *omniparentis*: alii *omniparentis*. Est autem, Nævii versus, nisi quod ille scripserat, *altitonantis*.
f Pro cur ex Ennio.
g Ut vicissim annuere dicitur cum nutu quo totum Olymp. tremefacit sibi aliquid placere testatur.
h Al. *arcessite*.
i Bellum pecteciales indicere.

ite finite, & *k* placidum læti componite fœdus.
ppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
ca refert.
pater, ô hominum divûmque æterna potestas,
imq; aliud quid sit quod jam implorare queamus?)
nis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur
medios insignis equis, tumidusque secundo
re ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros;
is intra portas atque ipsis prælia miscent
gestibus murorum, & inundant sanguine *l* fossas.
eas ignarus abest: nunquamne levari
sidione fines? muris iterum imminet hostis
scentis Trojæ, nec non exercitus alter:
que iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
ides: equidem (credo) mea vulnera *m* restant,
na progenies mortalia *n* demoror arma.
ne *o* pace tua, atque invito numine Troes
lium petiere; luant peccata, neque illos
eris auxilio; sin tot responsa sequuti,
e superi manesque dabant; cur nunc tua quisquam
ertere jussa potest; aut cur nova condere fata?
id repetam exustas Erycino in littore classes?
id tempestatum regem, ventosque furentes
lia excitos, aut actam nubibus Irim?
nc etiam *p* Manes (hæc intentata manebat
sterum) movet, & superis immissa repentè
erro medias Italûm bacchata per urbes.
ll. super imperio moveor; speravimus ista,
am fortuna fuit; vincant, quos vincere mavis.
nulla est regio, Teucris quam det tua conjux,
Dura per eversæ, genitor, fumantia Trojæ
ricidia obtestor, liceat dimittere ab armis
volumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
eas sane ignotis jactetur in undis,
quamcunque viam dederit fortuna, sequatur;
nc tegere, & dire valeam subducere pugnæ.
Amathus, est celsa mihi Paphos atque Cythera,
lizque domus; positis inglorius armis
get hic ævum; magna ditione jubeto
Lthago premat Ausoniam; nihil urbibus indè
ebit Tytiis; quid pestem evadere belli
vit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
que maris vastæque exhausta pericula terræ,
m Latium Teucri, recidivaq; Pergama quærunt?
n satius cineres patriæ insedisse supremos.
que solum quo Troja fuit? *r* Xanthum & Simoenta
lede, oro, miseris: iterumque revolvere casus
pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno Acta

k Al. *Placitum.*

l Al. *Fossæ.* Sed fossas legit Prise ut sit *inundant* active positum. Sic autem & Serv. exp. Implent & inundare faciunt.

m Hoc mihi restat, ut iterum a Tydide vulnerer.

n Expectandæ mihi sunt arm. Manet me seu impendet mihi casus ille ex armis mort.

o Pro, venia.

p Juno supra, *Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.*

q *Dura* Serv. jungit cum nomine conjux: fortasse autem *per dura excidia fumantia.* i. quæ adhuc fumant.

r Intell. sedes ceretas petique antiquæ patriæ Imaginem habeant ut loci, portæ, fluvii idem nomen habentes in memoriam redigant eis belli Iliaci conditionem atque fortunam.

Acta furor e gravi, Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quisquam divûmque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit fatis autoribus: esto,
Cassandræ impulsus furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve *f* fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostri
Egit? ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est Italos Trojam circumdare flammis
Nascentem, & patriâ Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid, *t* face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, *u* præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graiûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem convertere Nymphas?
Nos aliquid Rutulos contrà juvisse *x* nefandum est.
Æneas ignarus abest: ignarus & absit.
Est Paphos Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
Quid gravidam bellis urbem & corda aspera tentas?
Nosne tibi *y* fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? Nos? An miseros? qui Troas Achivis
Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamque Asiamque, & fœdera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis; nunc sera querelis
Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ *a* assensu vario: ceu flamina prima
Cùm deprensa fremunt sylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Infit: *b* eo dicente, deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem;
Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque *c* secat spem
Tros Rutulusve *d* fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tuentur,
Sive errore malo Trojæ monitisque sinistris.

f Opem vel auxilium, ut cum dicitur, *Dii vestr. fidem.*

t Bello sævo.

u Propter illud *scuta virûm galeasque & fortia corpora volvit.*

x Q. d. scilicet *nef. est.* Valerium interrog.

y Molles: quæ etiam sine inimicis possent perire. Rectius *caducas.*

x De Venere.

a Quia pars Veneri favebat, pars Junoni.

b Hæc verba *eo dicente*, & sequen. usque ad *decipimur* inclusim notis parenth. includi.

c Secat pro desecat, & prolinde. sumit. Qui enim quid desecat, sibi id sumit: quod & Græci.

ἀποτέμνεσθαι dicunt.

d Fuat, pro fuerit. Fut. temp. verb. desit.

ic Rutulos solvo: sua cuique e exorsa laborem
emnamque ferent: REX Juppiter omnibus idem.
ra viam invenient. Stygii per flumina fratris,
pice torrentes atraque voragine ripas,
nuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
e finis fandi, solio tum Juppiter aureo
git: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
rea Rutuli portis circum omnibus instant
mere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
legio Æneadûm vallis obsessa tenetur:
ipes nulla fugæ: miseri stant turribus altis
nicquam, & rara muros cinxere corona.
s Imbrasides, Hicetaniusque Thymœtes,
acique duo, & senior cum Castore Tybris,
na acies: hos g germani Sarpedonis ambo,
Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
ingens toto connixus corpore saxum,
l partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
culis, illi certant defendere saxis:
nique ignem, nervoque aptare sagittas.
inter medios, Veneris justissima cura,
anius h caput (ecce) puer detectus honestum,
alis gemma micat, i fulvum quæ dividit aurum,
collo decus, aut capiti: vel quale per artem
sum buxo, aut Oricia terebintho
et ebur) fusos cervix cui lactea crines
pit, & molli subnectit circulus auro.
quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
neta dirigere, & calamos armare veneno,
nia generose domo: ubi pinguia culta
rcentque viri, Pactolusque irrigat auro.
it & Mnesteus, quem pulsi pristina Turni
ere murorum sublimem gloria tollit:
Capys, hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
inter sese duri certamina belli
ulerant. Media Æneas freta nocte secabat:
que ut ab Evandro castris ingressus Etruscis
em adit, & regi memorat nomenque genusque,
ve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma
sibi conciliet: violentaque pectora Turni
et: humanis quæ sit fiducia rebus
onet, immiscetque preces: haud fit mora: Tarchon
git opes, fœdusque ferit: k tum libera fatis
em conscendit jussis gens Lydia divûm
mo commissa duci. Æneia puppis

e Ex operat.

f Quia scit hoc esse fatale, ut Æneas imperet in Italia.

g Aut inter se germani filii Sarpedonis, fratres. Sed potius, Fratres uterini, & Sarpedonis ambo filii. *Et Cler. & Hæm.* Al. *Et clarus Ethemon.* Al. *Clarus et Ethemon pomitatur.*

h Sine galea: ut non pugnaturus: ob illud quod audivit supra, *Cætera parce puer bello.*

i Quæ est in medio annuli aurei.

k Intell. libera licuisse militatum ire Etruscis, nihil refragantibus fatis, cum Æneæ externo duci commissi essent. Nam duce Etrusco ne militarent in Mezentium, vatum effatis ante monita fuerant.

Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper profugis / gratiſſima Teuctis.
/ Propter fata illic navigia.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſydera, opacæ
Noctis iter, jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur.
m Navis nomen.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora m Tigri;
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi
Quique urbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ
n Pharetræ.
n Corytique leves humeris, & lethifer arcus.
Una torvus Abas: huic totum inſignibus armis
o Auratum Apol. ſimulacrum habebat.
Agmen & o aurata fulgebat Apolline puppis.
Alii de imag. a picta intel.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum divumque interpres Aſylas,
p Peritiſſime agnoſcuntur.
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſydera p parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
q Raptim ducit.
Mille q rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
r Per equum equitandi peritiam videtur intell. Scr. qui expon.
Aſtur r equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Eques optimus.
Qui Carete domo, qui ſunt Minionis in arvis:
Et Pyrgi veteres, ſ intempeſtæque Graviſcæ.
ſ Sine tempore, i. tranquillitate. Peſtilentes. Nam Graviſcæ a gravi aere ſunt dictæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortiſſime bello
Tranſierim, Cycne, & paucis comitate Cupavo,
t Phaethontis, quæ mutatæ fuerunt in arbores.
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati
Populeas inter frondes, umbramque t ſororum:
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem;
u Cum cantu cœlum penetrem. / Vel quod eſt revera in ſydera relatus, ut videmus in ſphæra.
Canentem molli plumâ duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & u ſydera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus & Thuſci filius amnis,
x Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni;
x Tres habuit tribus quæ in quaternas curias dividebantur.
Quj muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen:
Mantua dives avis: ſed non genus omnibus unum

caput populis, Thuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos *y* in ſe Mezentius armat,
Ligos patre Benaco velatus arundine glauca,
Hacius infeſta ducebat in æquora pinu.
Ingravis Auletes, *z* centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Terrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Pectus hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus:
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Centum lecti proceres ter denis navibus ibant
Auxilio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cœlo conceſſerat, almaque curru
Nitidus vago Phœbe medium pulſabat Olympum:
Ipſe (neque enim membris dat cura quietem)
Puppi ſedens clavumque regit, veliſque *a* miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus (ecce!) ſuarum
Occurrit comitum: nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphaſque è navibus eſſe
Crearat: innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot priùs æratæ ſteterant ad littora proræ.
Noſcunt longè regem, luſtrantque choreis:
Harum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet: ipſaque dorſo
Eminet, ac lævâ tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur, Vigilaſne deûm gens
Acta? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Quæ pelagi nymphæ, claſſis tua: *b* perfidus & nos
Ignibus ferro Rutulus, flammaque premebat,
Quimus *c* invitæ tua vincula, teque per æquor
Requimus: hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis.
Sed puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Jam inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permiſtus Etruſco
Agmina eques; medias illis opponere turmas,
Noſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Ergo age, & aurora ſocios veniente vocari
Gramus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipſe
Nereidum ignipotens, atque *d* oras ambiit auro.
Crastina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara *e* modi) puppim: fugit illa per undas,
Ocyor, & jaculo & ventos æquante ſagitta.

y Id eſt, odio ſui in arma compellit.

z Non dicit ramis ſed arboribus, ad exprimendam navis magnitudinem, quæ plures habuit remorum ordines.

a Miniſtrum ſe præbet velis.

b Qui contra fœdus bellum movit.

c Q. d Maluiſſemus tibi ſervire, quam in nymphas commutari.

d Extremitates.

e Moderationis, quippe cum facere navita.

Indè aliæ celerant cursus: stupet insçius ipse
Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter supera aspectans convexa precatur,
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique *f* ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite *g* propinques
Augurium, Phrygibusque adsis pede diva secundo.
Tantum effatus: & interea *h* revoluta ruebat
Matura jam luce dies noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent se.
Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra,
Stans celsa in puppi: clypeum tum deinde sinistra
Extulit ardentem: clamorem ad sydera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras.
Tela manu jaciunt; quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis: donec versas ad littora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque à vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes:
Non secus ac liquida siquando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & *i* lævo contristat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora prætipere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro,
Quod votis optastis, adest, perfringere dextra:
k In manibus Mars ipse, viri: nunc conjugis esto
Quisque suæ tectique memor: nunc magna referto
l Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undas
Dum trepidi, egressique labant vestigia prima.
AUDENTES fortuna juvat.
Hæc ait: & secum versat, quos ducere contra
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
m Pontibus exponit: multi servare recursus
n Languentis pelagi, & *o* brevibus se credere saltu:
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Quà vada non sperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Advertit subitò proras: socioque precatur,
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis:

f Id est domiti leones. Nam quæ animalia frænos recipiunt domita sunt.
g Familiare effigies.
h Aperta: ut involutam dicitur quod clausum est.
i Siniſtro, vel potius aliquid siniſtrum & infelix portendente.
k Præsentes jam sunt hostes, ita ut manu cum illis confligere possitis. Jam vobis facta est manum conserendi potestas. Al. *Virûm.*
l Al. *Facta patrum laudet.* vel, *laude sque.*
m Scalis navium.
n Tranquilli.
o *Brevibus* autem vadis.
Per remos, scaphis.

dite, ferte rates, inimicam *p* findite rostris
ac terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
gere nec tali *q* puppim statione recuso,
pta tellure semel. Quæ talia postquam
rus Tarchon, socii consurgere tonsis,
manteſque rates arvis inferre Latinis:
ec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
es innocuæ: sed non puppis tua, Tarchon.
que inflicta vadis *r* dorso dum pendet iniquo,
gos sustentata diu, fluctusque fatigat,
rtur, atque viros mediis exponit in undis:
mina remorum & quos fluitantia transtra
eliunt, retrahitque pedes simul unda relabens.
Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
m aciem in Teucros, & contrà in littore sistit.
acanunt: primus turmas invasit agrestes
us somen pugnæ: stravitque Latinos,
lo Therone, virûm qui maximus ultro
m petit: huic gladio, perque ærea scuta,
unicam squalentem auro, latus haurit apertum.
Lycam ferit, exectum jam matre perempta,
bi, Phœbe, sacrum: casus evadere ferri
licuit parvo. Nec longè Cissea durum,
nemque Gyam, sternentes agmina clava,
cit letho: nihil illos Herculis arma,
alidæ juvere manus, genitorque Melampus
æ comes usque, graves dum terra labores
uit: ecce! *u* Pharo, voces dum jactat inertes,
rquens jaculum, clamanti sistit in ore.
noque flaventem prima lanugine malas
sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon;
ania stratus dextra, securus amorum,
juvenum tibi semper erant, miserande jaceres,
rum stipata cohors foret obvia, Phorci
quies, septem numero, septenaque tela
iciunt: partim galea clypeoque resultant
, deflexit partim stringentia corpus
Venus; fidum Æneas affatur Achaten,
gere tela mihi (non ullum dextera frustra
git in Rutulos) steterunt quæ in corpore Graium
is campis: tum magnam corripit hastam,
cit: illa volans clypei transverberat æra
nis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
frater subit Alcanor, frattemque ruentem
ntat dextra: x trajecto missa lacerto
inus hasta fugit, servatque cruenta *y* tenorem;

p Militari felle dictum est, ut etiam terra ipsa quodammodo sentiat hostis adventum.
q Alii *puppis*.
r Arenæ duriori tumulo.
s Quia sicut nunc sic ubique vincit Æneas.
t Loricam splendentem auro. *Haurit*, pro *ferit*.
u Legitur & *Pharon*. Sed utrumque lectu. Ignoscit: & *clamanti* legit utrobique, non *clamantis*.
x Retracto, Al. *transacto*.
y Currendi modum.

Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: sed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Lausus
Advenit, & rigidâ Dryopen ferit eminus hastâ,
Sub mentum graviter pressa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture; at ille
Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios, Boreæ de gente suprema,
Et tres quos Idas pater & patria Ismara mittit,
Per varios sternit casus; occurrit Halesus,
Auruncæque manus; subit & Neptunia proles,
Insignis Messapus equis; expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso
Ausoniæ; magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis;
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
Anceps pugna diu, stant ¶ obnixa omnia contra;
Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
Concurrunt; hæret pede pes, densusque viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustaque diruta ripis,
Arcadas insuetos acies inferre pedestres
Ut vidit Pallas *a* Latio dare terga *b* sequaci,
Aspera queis natura loci demittere quando
Suasit equos, unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo fugitis socii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudis,
Fidite ne *c* pedibus: ferro rumpenda per hostes
Est via, qua globus ille virûm densissimus urget:
d Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæque manusque.
Ecce! maris *e* magno claudit nos obice pontus:
Deest jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes.
Obvius huic primùm fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium quà spina dedit: hastamque receptat
Ossibus hærentem: quem *f* non super occupat Hisbo
Ille quidem hoc sperans: nam *g* Pallas antè ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis

¶ Mare mari, nubes nubibus, venti ventis. Legitur & *Omnia*, ut referatur ad ventum.

a Latinis seq. ¶ *b* Æ iter insequiti.

c Fugæ.

d Hoc vult patria ut per cædes hostium revertamur.

e Al. *magna*. Item *magni*.

f Non occupat desuper. Ideo autem desuper, quia Pallas ad evellendam hastam fuerat inclinatus.

g Nam eundem Pallas ante excip. i. dolo interimit.

Excip

ripit, atque enſem *h* tumido in pulmone recondit.
ic Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
chemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
s etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
ria, Laride Thymberque, ſimillima proles,
diſcreta ſuis, gratuſque parentibus error:
nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
n tibi, Thymbre, caput Evandrius abſtulit enſis:
deciſa ſuum, Laride, dextera quærit:
mianimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
dis accenſos monitu, & præclara tuentes
a viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
n Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
jicit: hoc ſpatium tantumque *i* moræ fuit Ilo:
mmque procul valídam direxerat haſtam;
m medius Rhœteus intercipit (optime Teuthra,
fugiens, fratremque Tyren) curruque volutus
lit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
relut optatò ventis æſtate coortis
perſa immittit ſylvis incendia paſtor:
neptis ſubito mediis extenditur una
mida per latos *k* acies Vulcania campos;
ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
n aliter ſocium virtus coit omnis in unum,
que juvat Pallas: ſed bellis acer Haleſus
ndit in adverſos, *l* ſeque in ſua colligit arma.
macrat Ladona, Pheretaque Demodocumque;
ymonio dextram fulgenti diripit enſe,
ſlatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
ſaque diſpergit cerebro permiſtra cruento.
a canens ſylvis genitor celarat Haleſum;
ſenior letho canentia lumina ſolvit,
ecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
andri: quem ſic Pallas petit ante precatus,
nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
runam atque viam duri per pectus Haleſi:
x arma exuviaſque viri tua quercus habebit.
adiit illa deus. Dum *o* texit Imaona Haleſus,
cadio infelix telo dat pectus inermum.
non cæde viri tanta pertæsa Lauſus,
s ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
ppoſitum interimit, pugnæ nodumque moramque,
ſternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Etruſci:
vos ô Graiis *p* imperdita corpora Teucri.
gmina concurrunt, ducibuſque & viribus æquis;
truemi *q* addenſant acies, nec turba moveri

h Et naturaliter tumido, & quia furebat.

i Quo minus periret.

k Quaſi flammæ ſunt Vulcani exercitus. Ser. exp. vis ignea.

l Poſt ſcurum ſe clauſit. Totum ſe ſcuto communivit propter vim plurimorum.
m Jugulo vulnus minantem.
n Al. *cavens*.

o Spoliat, exp. Sci. afferens ex Plauto, *Ego hunc hominem dextram pallio.*
p Quos Græci perdere nequiverunt. Teucros autem intelliquos ſecum duxit Ae.
q Conjung.

Tela manuſque ſinit; hinc Pallas inſtat & urget,
Hinc contra Lauſus; (nec multum diſcrepat ætas)
Egregii forma, ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus; ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi;
Mox illos ſua fata manent r majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios, Tempus deſiſtere pugna;
Solus ego in Pallanta feror, ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait; & ſocii ceſſerunt æquore juſſi.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno; corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni,
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni: ſorti ſ pater æquus utrique eſt.
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor:
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis: pedes apparat ire
Comminus: utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi t contiguum miſſæ fore credidit haſtæ
Ire prior Pallas, ſiqua fors adjuvet auſum
Viribus imparibus: magnumque ita ad æthera fatur,
Per patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adſis;
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque u ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem: magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſque effudit inanes.
Tum x genitor natum dictis affatur amicis,
Stat ſua cuique dies: breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed y famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere deûm: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam:
Vaginaque cava fulgentem diripit enſem.
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.

r Sub majoribus hoſtibus, ut non intell. utrumque ſub eodem hoſte.

ſ Pater quem cupis ſpectatorem adeſſe, æquo animo ferat quicquid acciderit.

t Eo proceſſiſſe ut haſta poſſet contingi. Venide intra jactum haſtæ, ita ut ea poſſet feriri.

u Cogantur inviti hoc ſpectaculum ferre.

x Jupiter Herculem.

y Dicit ideo eſſe amandam virtutem, ut vitæ brevitas fama & gloriæ meritis poſſit augeri.

Turnus ferro præfixum robur acuto
allanta, z diu librans, jacit: atque ita fatur,
e num magè sit nostrum penetrabile telum.
at; at clypeum, tot ferri terga, tot æris,
pellis toties obeat circundata tauri,
ri cuspis medium transverberat ictu,
que moras, & pectus perforat ingens.
pit calidum frustra de vulnere telum:
demque via sanguisque a animusque sequuntur,
it in vulnus: sonitum super arma dedere:
am hostilem moriens petit ore cruento,
n Turnus super b assistens,
es hæc, inquit, memores mea dicta referte
tro; qualem meruit Pallanta remitto.
quis honos tumuli, quicquid solamen humandiest,
or, haud illi c stabunt Æneïa parvo
cia: & levo pressit pede, talia fatus,
inum, rapiens immania pondera baltei,
pressumque nefas: una sub nocte jugali
manus juvenum fœdè, thalamique cruenti;
bonus Eurytion multo cælaverat auro,
nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus.
CIA mens hominum fati, sortisque futuræ,
servare modum, rebus sublata secundis.
o tempus erit, magno cum optaverit emptum
ctum Pallanta, & cum spolia ista diemque
ri. At socii multo gemitu lacrymisque
ostrum scuto referunt Pallanta frequentes.
dolor, atque decus magnum redituræ parenti,
ic prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
jam fama mali tanti, sed certior auctor
olat Æneæ; tenui discrimine lethi
suos, tempus g versis succurrere Teucris.
ima quæque metit gladio, latumque pet agmen
ens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
le novo quærens. Pallas, Evander, in ipsis
ia sunt oculis: mensæ, quas advena primus
c adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
tuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
entes rapit, inferias quos immolet umbris,
ivoque rogi perfundat sanguine flammas.
e Mago procul infensam cum tenderet hastam,
e astu b subit, ac tremebunda supervolat hasta,
genua amplectens effatur talia supplex,
patrios manes, & spes surgentis Iüli,

z Cum diu librarit.

a Pro, anima.

b Quædam edit. post *assistens* Habent, *sic ore profatur.* Sed hæc verba pro nothis habentur.

c Constabunt.

d Insculptum Danaidum nefas.

Quia propter hunc periturus erit balteum, quem nunc se sustulisse lætatur.

f Hos duos versus alii a Poeta, alii a sociis reportantibus cadaver, dici volunt. *Decus* autem propter hæc, *Cum tamen ingentes Rut.* &c.

g *Versis* in fugam, Fugatis.

b Subsidit.

Te

Te precor, hanc animam ſerves natoque patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti; ſunt auri pondera facti
Infectique mihi; non hic victoria Teucrum
Vertitur; haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit,
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis i parce tuis: belli k commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam læva tenet: atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
l Immolat, ingentique umbra tegit: arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.
Inſtaurant acies Vulcani ſtripe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum à montibus Umbro.
Dardanides contra furit: Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
m Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat;
Canitiemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit: ille reducta
n Loricam clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parentis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur,
Iſtic nunc metuende jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquere feris, aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum & Lycam, prima agmina Turni,
Perſequitur, fortemque Numam, fulvumque Camerte
Magnanimo Volſcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe: Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes:
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor
Ut ſemel intepuit mucro: quin (ecce!) Niphæi

Quæ

Var. 1. ſerva.

k Vicißitudines & ignoſcendi facultatem poſcis quæ inter partes ſoler aliquando præſtari: ſed iſtam mihi tuus ille Turnus ſuſtulit, & inhumanitatem plenam morte Pallantis docuit.

l Quaſt victimam ut ille conſueverat: nunc hoc verbo ad ſacerdotis nomen alluſit.

m Sign. infectam ſortaſſe fuiſſe ei Nemeſim, adverſari ſolitam ſuperbis; ejuſque inſolentiam provocaſſe deorum invidiam, quæ ei exitus cauſa fuerit & pœnis.

n Haſta Æneæ transverberatus fuit clypeus & ita penetrata lorica ut in ea laceretur, ita & cl. impediebantur, reduſta quia lacertos reducunt, haſtam mittere parantes.

bijuges in equos adversaque pectora tendit:
illi o longè gradientem & dira frementem
ære, metu versi, retroque ruentes,
duntque ducem, rapiuntque ad littora currus.
ra bijugis infert se Lucagus albis
edio fraterque Liger; sed frater habenis
e equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
rulit Æneas tanto fervore furentes;
, adversaque ingens apparuit hasta.
Liger,
Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Phrygia campos: nunc belli finis & ævi
abitur terris. Vesano talia latè
volant Ligeri: sed non & Troius heros
parat contrà: jaculum nam torquet in hostem.
gus, ut pronus pendens in verbera telo
nuit bijugos, p projecto dum pede lævo
se pugnæ, subit oras hasta per imas
entis clypei: tum lævum perforat inguen;
sus curru moribundus volvitur arvis:
n pius Æneas dictis affatur amaris,
ge, q nulla tuos currus fuga segnis equorum
didit, aut vanæ vertêre ex hostibus umbræ:
rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus
uit bijugos: frater tendebat inermes
ad palmas, curru delapsus eodem.
e, per qui te talem genuêre parentes,
Trojane, fine hanc animam, & miserere precantis.
ibus oranti Æneas, Haud talia dudum
u dabas: morere, & fratrem nè desere frater.
n latebras animæ pectus mucrone recludit.
a per campos edebat funera ductor
manius, torrentis aquæ vel turbinis atri
e furens, tandem erumpunt & castra relinquunt
manius puer & nequiequam obsessa juventus.
onem interea compellat Jupiter ultrà:
germana mihi atque eadem gratissima conjux,
rebare, Venus (nec te sententia fallit)
anas sustentat opes: non vivida bello
ma viris, animusque ferox, patiensque pericli.
i Juno r summissa, Quid ô pulcherrime conjux,
ciras ægram, & tua tristia dicta timentem?
mihi quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,
in amore foret; non hoc mihi namque negares,
nipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
Dauno possem incolumem servare parenti.

o Longis gressibus seu passibus.

p Porrecto. Extento.

q Objecisti mihi quod sim & a Diomede & ab Achille conversus in fugam: te vero nec equorum tarditas prodidit quod mihi contigit, nec aliqua umbra equi tui sunt territi.

r Summissum animum præ se ferent, vel summissa voce.

Nunc

ſEum latenter Æneæ exæquat qui ubiq; cultor deorum inducitur.
t Vis me hoc ita ſtatuere.
u Q. d. Undiq; jam in mortem truditur, hoc tantum vetat ſpatium.
x Veniæ impetratio. Sin preces iſtæ tendunt ad impetrandam aliam veniam, i.ut aliud indulgeam
y Veritatis ſum ignara.

Nunc pereat, Teucriſque ſ pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen,
Pilumnuſque illi quartus pater, & tua larga
Sæpe manu multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherii breviter ſic fatur Olympi,
Si mora præſentis lethi tempuſque caduco
Oratur juveni, t meque hoc ita ponere ſentis,
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe u vacat: ſin altior iſtis
Sub precibus x venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum, ſpes paſcis inanes.
Cui Juno illacrymans. Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret;
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut y ego veri
Vana feror: Quod ut ô potius formidine falſa
Ludar! & in melius tua, qui potes, orſa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto

x Pro nubibus.

Miſit, agens hyemem z nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem & Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumque jubaſque
Divini aſſimilat capitis: dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem.

a Expecta dum ſervata paſtorum fide optatam ducas uxorem.
b Nec animadvertit vanum eſſe ſuum gaudium.
c Pro crepidini.

Quò fugis Æneæ? a thalamos nè deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: b nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Fortè ratis celſi conjuncta c crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,

d Ne deprehenſo dolo rediret ad prælium.
e Al. non recte, *Ille autem Æneam*, &c.

Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat, d rumpit Saturnia funem,
Avulſumque rapit revoluta per æquora navem.
e Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.

Tunc

ac levis haud ultra latebras jam quærit imago,
ad sublime volans nubi se immiscuit altæ:
am Turnum medio interea fert æquore turbo.
spicit ignarus rerum *f* ingratusque salutis,
ra supplices cum voce manus ad sydera tendit,
uipotens genitor, tanto me crimine dignum
risti? & tales voluisti expendere pœnas?
o feror? unde abii? quæ me fuga, *g* quemve reducet?
urentesne iterum muros aut castra videbo?
id manus illa virûm qui me meaque arma sequuti?
osque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
nunc palantes video, gemitumque cadentum
cipio. Quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
ra mihi? vos ô potius miserescite venti:
upto, in saxa (volens vos Turnus adoro)
ite ratem, sævisque vadis immittite syrtes:
o neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
sse *h* mucrone ob tantum dedecus amens
uat, & crudum per costas exigat ensem;
stibus an jaciat mediis, & littora nando
ra petat, Teucrûmque iterum *i* se reddat in arma.
conatus utramque viam, ter maxima Juno
ntinuit, juvenemque animo miserata repressit.
bitur alta secans, fluctuque æstuque secundo,
patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
Jovis interea monitis Mezentius ardens
ccedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes.
oncurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
ni odiisque viro, relisque frequentibus instant.
e, velut rupes vastum quæ prodit in æquor,
via ventorum furiis, expostaque ponto,
m cunctam atque minas perfert cœlique marisque,
sa immota *k* manens: prolem Doliœonis Hebrum,
ernit humi: cum quo Latagum, Palmumque fugacem;
d Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
ccupat os, faciemque adversam: poplite Palmum
ciso volvi segnem sinit: armaque Lauso
onat habere humeris, & vertice figere cristas.
er non Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
qualem, comitemque: *l* una quem nocte Theano
lucem genitori Amyco dedit, & *m* face prægnans
isseis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat, *p* ignarum Laurens habet ora Mimanta.
e velut ille canum morsu de montibus altis
ctus aper (multos Vesulus quem pinifer annos

f Ut pote ignarus rerum. Nullam gratiam habens pro illis quæ in ejus salutem facta erant: utpote qui ea nesciret.
g Pro qualem.

h Sic loquutus est Cæsar, De bello Gall. l. v. *Se ipsi acutiss. vallis induebant.* Male igitur Serv. putat, vel per abusionem, vel hypall. esse dictum.
i Pro redder armis.

k Al. *manens*

l Qui una eademque nocte natus fuerat qua Paris.
m Quæ antequam pareret, facem se peperisse vidit in somniis.
o Paris.
p Pro ignorantum: ut testatur etiam Gellius, Nescius

Defen-

Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & q inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius r iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longè & vaſto clamore laceſſunt.
ſ Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes
Dentibus infrendens, & t tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut u ſurgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens; lavit improba teter
Ora cruor:
Sic tuit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Orodem
Sternere: nec jacta cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud x furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſta,
Pars belli haud temnenda, y viri jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum Pæana ſequuti.
Ille autem expirans, Non, me quicunque es, inulto
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira,
Nunc morere: aſt de me divûm pater atq; hominum rex
Viderit; hoc dicens, eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus; in æternum clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen,
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericatem;
Illum z infrænis equi lapſu tellure jacentem:
Hunc peditem pedes, & Lycius a proceſſerat Agis;
Quem tamen b haud expers Valetus virtutis avitæ
Dejicit; Atronium Salium, Saliumque Nealcen,
Inſignis jaculo, & c longè fallente ſagitta.

q Qui ſetas tum erigunt.

r Quibus ira eſt: ut dicitur, Eſſe odio. Non eſt animus ulli eorum quibus eſt ira.

ſ Hic verſ. & ſequens ſua ſede videntur moti.

t Scuto.

u Capite arduo.

x Inſidiis vel dolo.

y Al. Viris: ut ſit, haud temnenda viris.

z Aſperimi, qui frænorum ſpernerer regimen.

a Dimicaturus contra Meſſ. ſed Val. præveniens eum occidit.

b Fortaſſe pro Non degenerans a vir. avita. Ser. tantum abeſt.

c Jactu longe fallentis ſagittæ: ut ſit

Βν Αἰτὲ Λυοῖν.

Ir. Ser. quem ſequi nolim, Sed hæc ſeparare: & longe fall. ſagitta intelligere, quæ fallit veniendo ex remotiore loco quam unde putaretur.

gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
ra: cædebant pariter pariterque ruebant
ores victique: neque his fuga nota nec illis.
Jovis in tectis iram miserantur inanem
orum, & tantos mortalibus esse labores.
Venus, hinc contra spectat Saturnia Juno.
da Tisiphone media inter millia sævit.
ero ingentem quatiens Mezentius hastam
idus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
pedes incedit medii per maxima Nerei
a, viam scindens, humero supereminet undas;
mmis referens annosam montibus ornum,
edirurque solo, & caput inter nubila condit:
se vastis infert Mezentius armis.
contra Æneas speculatus in agmine longo,
is ire parat: manet imperterritus ille,
m magnanimum opperiens, & *d* mole sua stat.
e oculis spatium emensus quantum satis hastæ;
ra mihi deus, & telum quod missile libro,
adsint; *f* voveo prædonis corpore raptis
rum spoliis, ipsum te Lause, trophæum
æ: dixit, stridentemque eminus hastam
; at illa volans clypeo est excussa; proculque
gium Anthorem latus inter & ilia figit;
ahis Anthorem comitem, qui missus ab Argis,
erat Evandro, atque Itala confederat urbe.
uitur infelix *g* alieno vulnere; cœlumque
cit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
pius Æneas hastam jacit: illa per orbem
æcum triplici, per *h* linea terga, tribusque
sit intextum: tauris opus, imaque sedit
ine; sed vires haud pertulit. ocyus ensem
as, viso Tyrrheni sanguine, lætus
it à femore, & trepidanti fervidus instat.
enuit chari graviter genitoris amore,
idit, Lausus; lachrymæque per ora volutæ.
mortis duræ casum, tuaque optima facta,
si fidem tanto est *k* operi latura vetustas,
e equidem, nec te, juvenis memorande, silebo.
pedem referens, & inutilis, inque ligatus
ebat, clypeoque inimicum hastile trahebat:
cipuit juvenis, seseque immiscuit armis.
que assurgentis *l* dextræ, plagamque ferentis
æ subiit mucronem; ipsumque morando
inuit; socii magno clamore sequuntur,
m genitor nati parma protectus abiret;

d Virtute sua confidens stabat Ita D. non recte.

e Hinc supra, *contemptor divum Mezentius.* Consecro & dico.

f Alienum vocat vulnus, quod accepisset intentato alii videlicet Æn.

h Lino enim tegebantur scuta, ut posset inhærere pictura.

i Tergoribus taurorum.

k A pietate profecto: ut mox, *Falli te incautum pietas tua.* quidam male de carm. Virg. intell.

l Al. *dextram*, ut ordo verbis, Subiit dextram Æn. jam ass. & mur. s. 51. Sic mox, *ut pro me hostili patetet succe-*

Telaque *dere dextræ.*

Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem
Missilibus : *n* furit Æneas, tectusque tenet se.
Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris : ut possint sole reducto
o Exercere diem : sic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum *p* detonet, omnem
Sustinet, & Lausum increpitat, Lausoque minatur,
Quò moriture ruis ? majoraque viribus audes ?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens : sævæ jamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori : extremaque Lauso
Parcæ fila *q* legunt : validum namque exigit ensem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Transiit & *r* parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro :
Implevitque sinum sanguis : tum vita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia mitis,
Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit :
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum ?
Arma quibus lætatus, habe tua : teque parentum
Manibus & cineri (si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem :
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes socios, & terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ficcabat lymphis corpusque *s* levabat,
Arboris *u* acclivis trunco : procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenes : ipse æger, anhelans
x Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat, multosque remittit
Qui revocent mœstique ferant mandata parentis,
At Lausum socii exanimum supra arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præsaga mali mens :
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret :
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,

n Quod plenam de tanto hoste victoriam reportare non possit.

o Hypall. pro Exerceri per diem.

p Pro violentus impetus hostium remittatur. Al. *dum detinet omnes*. Vel. *nubem belli dum detinet, omnes Sust.*

q Colligunt.

r Parmam, levis arma, non clyp. At Donatus separat.

s Quasi hoc morienti solatium afferat magni alicujus virî dextra potius cadere quam gregarii militis.

s Al. *levabat.*

u *Acclinis*, Lege non *declivis*. Qui error & apud Hor. Est autem pro Acclinatus.

x Sustinens se arboris trunco. Adjutus arb. cr. reficiebat lassata colla. Ita D. nisi potius scripsit *adnixus*.

pro me hostili paterer succedere dextræ
em genui? tuane hæc genitor per vulnera servor,
orte tua vivens? Heu! nunc misero mihi demum
ilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
em ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
lius ob invidiam solio sceptrisque paternis.
ueram patriæ pœnis, odiisque meorum
nnes per mortes animam sontem ipse dedisse:
vivo, neque adhuc homines lucemque relinquo.
linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
emur: & quanquam vis alto vulnere tardat,
d? dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
solamen erat; bellis hoc victor abibat
ibus: alloquitur mœrentem & talibus infit.
be diu (res siqua diu mortalibus ulla est)
imus: aut hodie victor spolia illa cruenta
aput Æneæ referes, Lausique dolorum
ris mecum: aut (a aperiit si nulla viam vis)
umbes pariter: neque enim, fortissime, credo
aliena pati & dominos dignabere Teucros.
: & b exceptus tergo consueta locavit
mbra, manusque ambas jaculis oneravit acutis,
caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
rsum in medios rapidus dedit: æstuat ingens
in corde c pudor, mistoque insania luctu,
riis agitatus amor, & conscia virtus.
e hic Æneam magna ter voce vocavit,
tas agnovit eum, lætusque precatur,
ater ille deûm faciat, sic altus Apollo;
pias conferre manum.
um effatus, c & infesta subit obvius hasta.
ratem, Quid me erepto, sævissime, nato
s? hæc via sola fuit qua perdere posses.
mortem horremus, nec f divûm parcimus ulli.
ne: jam venio moriturus, & hæc tibi porto
a prius. Dixit, telumque intorsit in hostem.
aliud super atque aliud figitque, volatque
ci gyro: sed sustinet aureus umbo.
circum astantem g lævos equitavit in orbes,
manu jaciens: ter secum Troius heros
anem ærato circumsert tegmine sylvam.
ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
ne, & urgetur b pugna congressus iniqua,
i movens animo, jam tandem erumpit, & inter
roris equi cava tempora conjicit hastam.
sus arrectum quadupres, & calcibus auras

y Per omnia mortis genera q. d. Debueram me cuilibet periculo sine ullius mortis meru obiicere. Al. *dedissem.*

z Dejecto animo.

a Si virtuti est adversus eventus.

b Equi se præbentis & admoventis. At Don. Exceptus tanquam e superiore loco, cum ascendere non posset.

c Quod jam victus sit.

d Æneas, *agnovit eum*, in vet. cod.

e Ad vulnus infligendum promptus.

f Propter illa Æn. *Sic patet ire deum faciat.*

g In lævam partem circumibat, ut dextram Æneæ partem circumveniret, quæ nuda erat.

b Pedes contra equitem.

Verberat, effusumque equitem super ipse sequutus
Implicat, ejectoque incumbit; cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troesque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem:
Et super hæc, Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit,
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pegigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per siqua est victis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur, *l* juguloque haud inscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

*Cadens in faciem.

*Non cum hoc pacto a te Lausus recessit, ut vitam requiram.

l Ostendit illum præbuisse jugulum.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIB. XI. ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti tropheum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit; ubi summo & patris & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis missi diernum duodecim inducias impetrant; quo temporis spatio utrinque suorum cadavera perquirunt, supremoq; sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoq; tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Dionedem miserant Latini, ad suos redit, auxilia sibi denegata renuntiat. Ea spe destitutus Latinus concilio convocato, de summa belli consultat, legatosq; ad pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet. Ibi Drances & Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutuis convitiis proscindunt. Interim Æneas bipartite divisis copiis, leviore armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit; ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis montibusque impedita, editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuntio Latinum perlato, concilium dimittitur, paranturque ea quæ urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognitis exploratores Æneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partiunt. Equitibus Messapum & Camillam præficit, ipse

ſium equitibus opponit; ipſe cum peditibus anguſtias, quà neceſſario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in inſidiis ſubſiſtit. Interim equeſtre prælium committitur, diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla magna prius edita hoſtium ſtrage, dum Chlorea Cybeles ſacerdotem, armorum ejus pulchritudine capta incautius inſequitur, ex inſidiis ab Arunte haſta trajicitur. Quam tamen ſacræ virginis eadem Aruns non diu tulit impunem. Nam & ipſe paulo poſt ab Opi Dianæ miniſtra ſagitta trajectus, offenſi numinis pœnas perſolvit. Camillæ nece conſternati Rutuli fugam arripiunt. Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuntio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis quas obſederat anguſtiis, ſuis auxilio accurrit. Eodem ſubſequitur & Æneas; & quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utrique poſitis caſtris ante urbem conſidunt.

Aliud MODESTINI Juriſconſulti

Argumentum.

Conſtituit Marti ſpoliorum ex hoſte trophæum,
Exanimumque patri natum Pallanta remittit;
Jura ſepulturæ tribuit tempuſque Latinis.
Evander patrios affectus edit in urbe.
Corpora caſa virum paſſim digeſta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negaſſe.
Drances & Turnus, leges aquante Latino,
Concurrunt dictis. Æneas imminet urbi.
Pugnatur; vincunt Troes; cadit icta Camilla.
Deinde duces caſtris donec ceſſere minantur.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

Occiſis proprium pars utraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone ſatis negat arma Latinis.
Cum Drance alterno jurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obvia virgo
Excipit. Extincta Rutuli dant terga Camillæ.

ALIUD MONASTICHON.

Undecimo victa est non æquo Marte Camilla.

ALIUD.

Undecimo Rutuli superantur morte Camilla.

OCeanum interea surgens aurora reliquit.
Æneas (quanquam & sociis dare tempus humandis
a Præcipitant curæ, turbaraque *b* funere mens est)
Vota deûm *c* primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo: fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Persossumque locis: clypeumque ex ære sinistræ
d Subligat, atque *d* ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducem) sic incipiens hortatur ovantes,
Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto,
Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
e Primitiæ: manibusque meis Mezentius *e* hic est.
Nunc iter ad regem nobis mutosque Latinos,
Arma *f* parate, animis & spe præsumite bellum:
Nequa mora ignaros (ubi primum vellere signa
Annuerint superi, pubemque educere castris)
Impediat, segnesque metu sententia tardet.
Interea *g* socios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus: mœstamque Evandri primus ad urbem
h Mittatur Pallas: quem *h* non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit *i* acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum:
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit: sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis charo datus *k* ibat alumno,
Circum omnes famulûmque manus, Trojanaque turba
Et mœstæ *l* Iliades crinem de more solutæ,
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sydera tollunt
Pectoribus: mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus

a Urgent.
b Pallantis.
c Id est, simul atque sol ortus fuit.
d Vaginam eburneam.
e Talis est, S. vide num potius, *hic est*, ut *hic* sit adverb.
f Al. *parate animis*, pro parate animos armis, per hypall.
g Sociorum corpora inhumata.
h Ex Ennio.
i Immaturo, ante diem.
k Prodierat.
l Ænex ancillæ: nam omnes honestas mulieres in Sicilia reliquerat, excepta Euryali matre.

Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ità fatur obortis,
Fene, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
Invidit fortuna mihi, nè regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mittaret in magnum imperium: metuensque moneret
Asperos esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos juvenem exanimum, & n nil jam cœlestibus ullis
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides: At non Evandre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies, nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi! quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iüle!
Hæc ubi o defletit, tolli miserabile corpus
Jusserat: & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intentique patris lacrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates & molle pheretrum
Arboreis texunt virgis, & vimine querno:
Exstructosque toros p optentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit:
Non jam mater alit tellus, virosque ministrat.
Tum geminas vestes ostroque auroque rigentes
Extulit Æneas: quas illi q læta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
Harum r unam juveni supremum mœstus honorem
Induit: arsurasque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci,
Addit equos & tela, quibus spoliaverat hostem.
Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, s cæso sparsuros sanguine flammas.
Indutosque t jubet truncos hastilibus armis,
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Squalentem barbam & canos semustulatus ad ignes:
Hic currum gemitu gravis, hic plaustrum portabat equorum:
Cornigerum pecus ante ferunt, sparsosque per artus
Ignis, & impositis ardent consumpta juvencis.
Ipse dehinc ramos ingenti pondere quercus
Ingreditur, sequitur pastor Laurentis, & omnes
Qui gregibus Faunum, & nemorum servabant numina Dryadum.
Quos ubi confecto Æneas dedit ordine honores,
Ad muros cunctis dimensum promovet agmen
Quattuor hinc adeunt centum, quos ire superbi
Jussit Agyllina de gente, & subdere flammis.
Pars humeris gestant fulgentia arma virorum,
Pars & spicula, & hirsutos curru rapuere leones.
Ecce Dionæi processit Acestes ab urbe
Non lacrymis minor, & canis mœstissimus annis,
Bina manu lato crater spumantia lacte
Et Bacchi sacros ferre instructus ipse cruores.
Constitit, & longo moriens clamore vocavit
Cinerem & manes Anchisiadæ miseri.
Nec te, o Palla, rogis, nec te, fidissime Gylla,
Limine Laurentes Turni servabo nec ullum
Majus erit post hæc Ænean quod cernere fas sit.
Hactenus Æneadæ: quos ut victores ab urbe
Rettulit incolumes classemque in litore vidit,
Hinc atque hinc vastis rumpebant cornua bombis
Tyrrhidæ juvenes, clangebant buccina circum.
Dant clamorem immixti, & crudelem tollere vocem
Inter se inque vicem gaudent regemque vocare
Vocibus & regem tectis illudere Turnum.
Ilicet Actoridæ Clytius, Cretheusque Syrorum
Mandunt ad muros, & moenia deserta reportant.
Jam Rutuli certi & Phrygibus se credere campis
Ante urbem in tutos audent descendere fossas,
Et scalas aggesta locis admovere rotarum.
Pars portas obsidere, & ferro incendia ferre.
Tempore quo primum infecti caligine campi
Tollebant humiles famulæ Alcathoi crates,
Ingentem Æneas monstrat de collibus urbem.
Ecce Latinorum prima cum gente Latinus
Ingentem instructis ad bellum cernit equorum
Agmina, quæ campis late fremebunda superbis
Exercebantur, quos Thybris aluminis albi
Et Numicus arentes consueverat irrigare.
Hinc Volsci clarique duces, Messapus equorum
Domitor, & Neptunia proles, Ufens insignis equis,
Et Rutulæ gentis Coras, & Crotopus ingens
Cum juvenum primis, quos Amyclæ & Laurens ager altus
Mittebant, & quos Circæi tellus arva colebat.
Qualis ubi Hesperias Eurus nigrantibus undis
Exercet, Zephyro gaudentia littora, postquam
Nubibus arserunt, & lucet pabula nautis:
Tum Rutuli, & Phrygibus se credere campis
Ante urbem in tutos audent descendere fossas,
Et scalas aggesta locis admovere rotarum.
Pars portas obsidere, & ferro incendia ferre.
Tempore quo primum infecti caligine campi
Tollebant humiles famulæ Alcathoi crates,
Ingentem Æneas monstrat de collibus urbem.
Ecce Latinorum prima cum gente Latinus
Ingentem instructis ad bellum cernit equorum
Agmina, quæ campis late fremebunda superbis
Exercebantur, quos Thybris aluminis albi
Et Numicus arentes consueverat irrigare.
Hinc Volsci clarique duces, Messapus equorum
Domitor, & Neptunia proles, Ufens insignis equis,
Et Rutulæ gentis Coras, & Crotopus ingens
Cum juvenum primis, quos Amyclæ & Laurens ager altus
Mittebant, & quos Circæi tellus arva colebat.
Qualis ubi Hesperias Eurus nigrantibus undis
Exercet, Zephyro gaudentia littora, postquam
Nubibus arserunt, & lucet pabula nautis:

m Quidam leg. *forsan*. Utroque modo pro fortasse.
n Quia qui mortui sunt, non amplius diis superis obnoxii sunt sed inferis.
o Fletum absolvit: ut Debellare, Defungi.
p Obtentis frondibus.
q Quum scilicet laboris non pigeret.
r Unam induit juveni, altera caput ejus velavit.
s Quem cæsi funderent.
t Jubet troncos ferre ducum spolia: ut trophæa duces ipsos dixeris.
u Quasi qui consternatus nimio dolore ire non poterat.

Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
Sine phalaris. Post bellator eques, x positis insignibus, Æthon
It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt: nam cætera Turnus
Victor habet; tum mœsta phalanx Teucrique sequuntur,
y Lugentum more, mucronem hastæ non cuspidem contra terram tenentes. Tyrrhenique duces, & y versis Arcades armis.
Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto,
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant: Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
z Beneficium. Velati ramis oleæ, z veniamque rogantes;
Corpora per campos ferro quæ fusa jacebant,
a Tumulum subire. Redderet, ac a tumulo sineret succedere terræ;
Nullum cum victis certamen & æthere cassis;
Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia: & verbis hæc insuper addit,
b Mallem, legit. Non legitur etiam sine &c. Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis sorte peremptis
c Pro venissem. Oratis? equidem & vivis concedere b vellem.
d Huic modi, Nec c veni, nisi fata locum sedemque dedissent.
Λειψιθύμως quasi ostendat eos jacentes. Nec bellum cum gente gero: rex vestra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
e Vivisset. Æquius d huic Turno fuerat se opponere morti.
f Quasi aliena culpa pereuntibus. Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
g Cœlo, pro iis qui in cœlo sunt, i. diis. e Vivet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
h Dat huic verbo constr. Græc. Nunc ite, & f miseris supponite civibus ignem.
Dixerat Æneas: olli obstupuere silentes:
Θαυμάζω ut subaud. causa, sicut Græc. Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperque odiis & crimine Drances
Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
Orsa refert, O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane! quibus g cœlo te laudibus æquem?
Justitiæne prius h mirer, belline laborum?
Ἕνεκα. Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem.
i Si voluntatem nostram fortuna comitetur. Et te, i si qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
k Propter illud, Nisi fata loc. sed. dedissent. Quin & k fatales murorum attollere moles,
Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc; unoque omnes eadem ore fremebant.

suis finos pepigere dies: & pace *l* sequestra
per sylvas Teucri mistique impune Latini
errere jugis: ferro sonat *m* alta bipenni
ornus: evertunt actas ad sydera pinus:
labora nec cuneis & olentem scindere cedrum,
nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Ecce jam fama volans tanti prænuntia luctus,
Evandrum Evandrique domos & mœnia complet,
Arcade modo victorem Latio Pallanta ferebat,
Arcades ad portas ruere, & de more vetusto
funereas *n* rapuere faces: lucet via longo
ordine flammarum, & late discriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungi
agmina; quæ postquam matres succedere tectis
viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
Sed non Evandrum potis est vis ulla tenere,
sed venit in medios: pharetro *o* Pallante reposito.
Procumbit super, atque hæret lacrymansque gemens-
que;

l Medias

m Al. *Illa.*

n Raptim & festinanter tulerunt.

o Al. *Pallante.*

Vix via vix tandem voci laxata dolore est,
p Tu hæc, ô Palla, dederas promissa parenti,
Cautius ut sævo velles te credere Marti?
Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
Dura rudimenta: & nulli exaudita deorum
Vota, precesque meæ. Tuque, ô sanctissima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem;
Contra ego vivendo *q* vici mea fata; superstes
Restarem ut genitor. Troum socia arma sequutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem;
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hospitio dextras; sors ista senectæ
Debita erat nostræ. quod si immatura manebat
Manibus natum, cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam.
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûmq; exercitus omnis.
Magna Trophæa ferunt, quos dat tua dextra letho.
Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas & idem si robur ab annis,
Turne; sed infelix Teucros quid demoror armis?
Valite, & hæc memores regi mandata referte.
Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,

p Sic Ovid. *Nec me flere diu, nec potuisse loqui.*

q Naturalem ordinem vitæ longiore superavi: qui ea, ut sint parentibus superstites filii. Est & alia expos. Vide Ser.

r Si non vicissem ea fata. Q.d. alioqui ob.

s Hic versus a nonnullis exempl. abest.

t Sicut isti duces de quibus hæc sunt trophæa & supra, *Indutusque jubet tu, &c.*

u Spes quam de virtute tua concipio: quæ Turni cædem natum meum & me ulciſci debet. Non enim aliud ſupereſt quòd virtus tua vel fort. præſtare poſſit.

x Ut alibi ex his Homer. verbis

Δειλοῖσι βροτοῖσι.

y Nimio curſu.

z Quibus ſe defendere nequiverunt: vel im ſe defendere ut mortem propulſarent.

a Aceruum, Id eſt, cumulum cadaverum permixtorum.

b Eruebant e cineribus.

c Hypall. i. oſſa tepida.

d Auget hæc quibus invidia Turno concitabatur.

e Obumbrat, Turnum id eſt, nititur, defendit. Metaph. ab arb. amor reginæ ad favorem populares plurimum proderat Turno.

u Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides, meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.
Aurora interea x miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum, ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma;
It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque y ferventeſque rotas: pars munera nota,
z Illorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circà mactantur corpora morti;
Setigeroſque ſues raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt: avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem a cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant: tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem & confuſa b ruebant
Oſſa focis, c tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus, hic chara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos ibi poſcat honores.
d Ingravat hæc ſævus Drances: ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno: magnum reginæ nomen e obumbrat:

Multa

ta virum meritis sustentat fama trophæis.
s inter motus medio flagrante tumultu,
re super mœsti magna Diomedis ab urbe
gnii responsa ferunt: nihil omnibus actum
rorum impensis operum: nil dona, nec aurum,
magnas valuisse preces: ast arma Latinis
renda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
cit ingenti luctu rex ipse Latinus.
talem Æneam manifesto numine ferri
monet ira deûm, *g* tumulique ante ora recentes. *f* Fatis advectum.
concilium magnum primosque suorum *g* Cæsorum in pugna.
perio accitos alta intra limina cogit.
convenere fluuntque ad regia plenis
viis: sedet in mediis *b* & maximus ævo, *b* Al. rex. maxi
primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
que hic legatos Ætola ex urbe remissos
referant, fari jubet, & responsa reposcit
sine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
Venulus dicto parens, ita farier infit,
imus, ô cives, Diomedem, Argivaque castra,
que iter emensi casus superavimus omnes,
tigimusque manum qua concidit Ilia tellus.
urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
tor *i* Gargani condebat Iapygis agris. *i* Japygia pars Apuliæ, in qua est mons Garganus.
dquam introgressi, & coram data copia fandi,
nera præferimus, nomen patriamque docemus:
i bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
ditis ille hæc placido sic reddidit ore,
fortunatæ gentes, Saturnia regna,
riqui Ausonii, quæ vos fortuna *k* quietos
licitat, suadetque ignota lacessere bella?
gicunque Iliacos ferro violavimus agros,
itto ea quæ muris bellando exhausta sub altis,
gos Simois premit ille viros) infanda per orbem
pplicia, & scelerum *l* pœnas expendimus omnes, *k* Alioqui & amantes pacis.
Vel Priamo miseranda manus. scit triste Minervæ
dus, & Euboicæ cautes, ultorque Gaphareus. *l* Pœn. omnes luimus quæ sunt statutæ sceleribus. Ita Ser. qui addit, legi etiam, *sceleris omnia*.
ilitia ex illa diversum ad littus abacti,
rides Protei Menelaus adusque columnas
rulat, Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
egna Neoptolemi referam, *n* versosque penates
domenei? Libycove habitantes littore Locros?
ipse Mycenæus magnorum ductor Achivûm, *m* Etiam Prn Eversos & diruros, aut in aliena jura

conversos. Ita Ser. qui & cum voce regna subaudit eversa.

Con-

Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta o Asia subsedit adulter.
p Invidisse deos patriis ut redditus oris
Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem,
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
Et q socii amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusque vagantur aves, (heu dira meorum
Supplicia!) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi jam r speranda fuerunt
Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.
Munera quæ patriis ad me portastis ab oris,
Vertite ad Æneam: s stetimus tela aspera contra,
Contulimusque manus: EXPERTO credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, ultro t Inachias venissent ad urbes
Dardanus, & versis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis;
Hic pietate prior: coeant in fœdera dextræ
u Qua datur: at, armis concurrant arma, cavete.
Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
Auditi, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati; variusque per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: Ceu saxa morantur
Cum rapidos amnes, x clauso fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt,
y Præfatus divos solio rex infit ab alto,
Ante equidem summa de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muris obsidet hostis.
Bellum importunum, cives, cum z gente deorum
Invictisque viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere a ferro.
Spem siquam accitis Ætolum habuistis in armis,
Ponite: spes sibi quisque, sed hæc quam angusta videt
Cætera qua rerum jaceant perculsa ruina,

a Cum Agamem. Asiam devicisset remansit in insidiis adulter qui eum interficeret. Legitur & *Devictam Asiam*: ut *subsidit* sic ex insidiis occupavit: vel, dolo possedit.

p Referamne invidisse deos, &c. ex præcedentibus.

q Nam Diom. novas sedes in Apulia captavit amisitque socios in lui nominis aves conversos: nec historiæ fidem muravit ut Serv. autumat. Parth. ex Lycophr.

r *Sper.* pro timenda. Serv.

s Et cominus & e longinquo inter nos bella tractavimus.

t In Græciam venissent Trojani, & quæ nunc victoria gaudet, lugeret quod victa esset. Vocavit autem lib. 7. Argos Inachios At Dardanus pro Dardanius.

u Quacunque ratione datur. Quibuscunque datur conditionibus etiam iniquis.

x Saxorum objectione præcluso.

y Quoniam apud antiquos antequam verba in senatu vel concione facerent, deos precabantur.

z Originem ducente a dijs.

a Al. Bello.

b An

re oculos interque manus sunt omnia vestras.
quenquam inculo: potuit quæ plurima virtus
fuit: c toto certatum est corpore regni.
adeò, quæ sit dubiæ sententia menti,
dam, & paucis (animos adhibete) docebo.
riquus ager d Thusco mihi proximus amni,
gus in occasum, fines super usque Sicanos:
uci Rutulique serunt, & vomere duros
ent colles; atque horum asperrima pascunt.
omnis regio & celsi plaga pinea montis
dit amicitiæ Teucrorum; & fœderis æquas
mus leges, socioque in regna vocemus:
fidant, si tantus amor, & mœnia condunt;
ffis fines, aliamque capessere gentem
nimus, f possuntque solo decedere nostro:
nas Italo texamus robore naves,
lures complere valent, jacet omnis ad undam
ries; ipsi numerumque modumque carinis
piant; nos æra, manus, g navalia demus.
rea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
um oratores prima de gente Latinos
placet, pacisque manu prætendere ramos;
era portantes eborisque aurique h talenta,
illam regni trabeamque insignia nostri.
sulite i in medium, & rebus succurrite fessis.
Drances idem infensus, quem gloria Turni
liqua invidia stimulisque agitabat amaris:
gus opum, & lingua l melior; sed frigida bello
nera: consiliis habitus non futilis autor;
nione potens (genus huic materna superbum
ilitas dabat, incertum de patre ferebat)
git, & his onerat dictis, atque aggerat iras.
Ut nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem
nsulis, ô bone rex; cunctis se scire fatentur
id fortuna ferat populi, sed dicere m mussant.
libertatem fandi n flatusque remittat,
ius o ob auspicium infaustum moresque sinistros
cam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
mina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Consedisse urbem luctu: dum Troia tentat
stra, fugæ fidens, & cœlum q territat armis.
unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
rdanidis r ducique jubes, unum, optime regum,
ficias: nec te ullius violentia vincat,
gnatam egregio genero digniſque hymenæis
s pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.

b Q. d. Cum ipsi cernatis, non est quod vobis narremus. c Totis imperii viribus. d Tyberino: ut alibi dicit. Thuscum Tybesim.

e Concedat in pretium am. & pari inter nos societate versemur: i. ut sit neuter inferior. f Al. *Possuntque.* g Pro trabibus ex quibus naves fiunt. h Qui jam interpungunt ante accus. talenta. i In commune. k Non veniendo recta & aperta via, sed ex occulto & quasi ex insidiis. l Potentior. m Verentur ab iis qui insusurrant vel obmurmurant quod cum metu dicunt. n Superbiam. o Q. d. si malis tuis ominibus non egrederentur, possent fortasse superare virtute. p In luctu esse demersam. Alii Jacere præ luctu. q Desiderandi significatione: i. Cœlum deosque terrere velle videtur. r Al. *Dicique jubet*: ut pervineat ad naves & agrum dum verbis odiosa fiet.

Quòd

Quod si tantus habet mentes & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Projicis? ô Latio caput horum & causa malorum!
NULLA salus bello: pacem te poscimus omnes
Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, & esse
Nil moror: en! supplex venio: miserere tuorum,
Pone animos & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes & *s* desolavimus agros.
Aut (si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est)
Aude atque adversum fidens fer pectus in hostem:
Scilicet ut Turno contingat regia conjux.
Nos *t* animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis: etiam tu, siqua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contrà
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum: rumpitque has imo pectore voces,
Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
Quæ *u* tuto tibi magna volant, dum *w* destinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, *x* solitum tibi; meque timoris
Argue tu Drance: *y* tot quando stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis
Insignis *z* agros. Possit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longè scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? *a* An tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam meritò, fœdissime, pulsum
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, & Evandri totam *c* cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ità me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub tartara misi,
Incluſus muris, hostilique aggere septus.
d Nulla salus bello? capiti cane talia demens
Dardanio rebusque tuis: proinde omnia magno
Nè cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.

s Ut supra, *& latos vastant cultoribus agros.*

t Tanquam animæ viles.

u Arcet, Repellit. Proprie, Extra tenet.
w Ut solitum est tibi.
x Hæc per ironiam, vel potius cum aperta irrisione, propter ea quæ pr.
y *Campos*, legit Serv.
z An semper te Martium esse virum jactabis, cum nihil aliud quam loqui de bello, aut bello fugere soleas?
a Don. legit *Haud & arguet*, absque interr.
b Ob Pallantem filium ejus occisum.
c Drancis verba sunt paulò.

Nunc

æ & Myrmidonũ proceres Phrygia arma tremiſcunt,
æ & Tydides & Lariſſæus Achilles:
nis & Adriacas retro fugit Auſidus undas.
ſcùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit
ſcis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
quam animam talem dextra hac (abſiſte moveri)
ſres: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
æ ad te & tua, magne pater, conſulta revertor.
llam noſtris ultrà ſpem ponis in armis,
m e deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo
ſius occidimus, neque habet fortuna regreſſum:
nus paceni, & dextras tendamus inermes.
unquam ô! ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet,
nihi ante alios f fortunatuſque laborum,
iusque animi, qui, nequid tale videret,
uit moriens, & humum g ſemel ore memordit)
k opes nobis, & adhuc intacta juventus,
lioque urbes Italæ populique ſuperſtant:
k Trojanis cum multo gloria venit
mine: ſunt illis ſua funera, parque per omnes
peſtas: cur indecores in limine primo
imus? cur ante tubam tremor occupat artus?
ULTA dies variuſque labor mutabilis ævi
alit in melius: multos h alterna reviſens
t, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
erit auxilio nobis Æolus, & Arpi?
leſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
populi miſere duces: nec i parva ſequetur
ia delectos Latio & Laurentibus agris.
k Volſcorum egregia de gente Camilla,
ten agens equitum & florentes ære catervas.
od ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
ue placet, tantumque bonis communibus obſto:
n adeo has exoſa manus victoria fugit,
ſtanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.
animis contrà: l vel magnum præſtet Achillem,
aque Vulcani manibus paria induat arma
licet. Vobis animam hanc, ſoceroque Latino,
nus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
oveo: ſolum Æneas vocat? & vocet, oro,
Drances m potiùs, ſive eſt hæc ira deorum,
ute luat: ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
rantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
nius ingenti per regia tecta tumultu
e tuit, magniſque urbem terroribus implet;

f Q. d etiamſi Diom. prælium nobis denegavit, non tamen omnino deſerti ſumus.
f Non fruſtra dubitaſſe videtur.
g Etſi Ser. rite, Conſeſtim, i. qui tota mortis celeritate defunctus. Sed ne dici poteſt propria ejus ſignificatio.
h Al. *mutata*. Sed hæ duæ voces *alterna reviſens* propè accedent ad Græc.

ἄλλο
πρὸς
ἄλλον,

i Pro *parva*, Servius *tarda*. Exponit enim, Latina pubes celerrime victoriam adipiſcetur.
k Speratæ laudis quam conſequar ſi ſolus cæteris omnibus ſalutem peperiſſe dicar.
l Etiamſi iterum Achilles ſe exhibeat. Etiamſi non minora præſtet quam Achilles.
m Nec Drances potius quam ego.

In

Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juventa.
n Queruntur. Flent mœsti n mussantque patres: hic undique clam
Dissensu vario magnus se tollit in auras:
Haud secus atque alto in luco cùm fortè caterva
Consedere avium, piscosove amne Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Imò, ait, ô crives, arrepto tempore, Turnus,
o Deides, Pigri. vel supplicanter sedentes in concilio. Cogite concilium, & pacem laudare o sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu Volusse armari Volscorum edice maniplis:
Duc, ait: & Rutulos equites Messapus p in armis,
Et cùm fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
Cætera, quà q jusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
p Pro armà: i. armatos, inquit Ser. qui Mess. vult esse antiquum vocat. aut non pro voc. Miss dicatur, Mess. & Coras ej. diffundite, pro diffundant. q Jusso pro jussero.
Concilium ipse pater & magna incepta Latinus
Desorit, ac tristi turbatus tempore differt,
r Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumque asciverit urbi.
r Pro multum, ut Gr. plural.
s Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subjiciunt: bello dat signum rauca cruentum
Τολλαί — uruntur adverbialiter. Sic alibi, Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum summasque ad Palladis aras
t Subvehitur magna mattum regina caterva
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Causa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
s Ante portas fossas faciunt. t Quia pilentis vehebantur matronæ ad templum. Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœstas alto fundunt de limine voces,
Armipotens belli præses Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis: & ipsum
Pronum sterne solo portisque effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis, suraque incluserat auto,
u Nondum galeatus. u Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem.
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Homerica comparatio, quam Ennius jam mutuatus erat. Exultatque animis, & spe jam præcipit hostem.
x Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto;
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum:

assuetus aquæ perfundi flumine noto
rat, arrectisque fremit cervicibus alte
ruriam: ludunt que jubæ per colla, per armos.
ia cui Volscorum acie comitante Camilla
equit, portisque ab equo regina sub ipsis
siluit: quam toto cohors imitata, relictis
terram *y* defluxit equis: tum talia fatur,

y Descendit cum arte quadam, & tacili concinnoque motu.

æ, sui *z* merito si qua est fiducia forti,
eo, & Æneadum promitto occurrere turmæ,
que Tyrrhenos equites ire obvia contra.
ine prima manu tentare pericula belli:
pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
mus ad hæc, oculos *a* horrenda in virgine fixus,
ecus Italiæ virgo! Quas dicere grates,
sque referre parem? Sed nunc (est omnia quando
animus supra) mecum partire laborem:
ens (ut fama fidem, missique reportant
loratores) equitum levia improbus arma
misit, *b* quaterent campos: ipse ardua montis
deserta jugo properans adventat ad urbem.
ma paro belli convexo in tramite sylvæ,
bivias armato obsidam milite *d* fauces:
Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.
um acet Messapus erit, turmæque Latinæ
surtique manus; ducis & tu *e* concipe curam.
cit, & paribus Messapum in prælia dictis
ratur, socios que duces: & pergit in hostem.
turro anfractu *f* vallis, accommoda fraudi
orumque dolis: quam densis frondibus atrum
git utrinque latus, tenuis *g* quo semita ducit,
gustæque ferunt fauces, aditusque maligni.
e super, in speculis summoque in vertice montis
ities ignota jacet, *h* tutique receptus:
dextra lævaque velis occurrere pugnæ,
e instare jugis, & grandia volvere saxa.
ic juvenis nota sertur regione viarum,
piuitque locum, & sylvis insedit iniquis.

a Cujus terribilis erat aspectus.

b Quidam *rupi* ut perturbarent insidias.
c Insidias.
d Itinera angusta inter duos montes.
e Simul cum illis cape, ut *Con* sit conjunctiva particula.
f Serv. quoq; legit *Valles*, antique dictum, metri causa.
g Al. *qua semi.*

h Quo se turo recipere potest exercitus.

locem interea superis in sedibus Opim,
am ex virginibus sociis sacraque caterva
mpellabat, & has tristes Laronia voces
e dabat. Graditur bellum ad crudele Camilla,
rago, & nostris nequicquam cingitur armis,
ara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
mit amor, subitaque animum dulcedine movit.
ulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
regno antiqua Metabus cum excederet urbe,

In-

Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillæ, *i* mutata parte, Camillam.
Ipse sinu præ se portans juga *k* longa petebat
Solorum memorum: tela undique sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugæ medio summis Amasenus abundans
Spumabat ripis (tantus se nubibus imber
Ruperat) ille innare parans infantis amore
Tardatur, charoque oneri timet: omnia secum
Versanti subito, vix hæc sententia sedit.
Telum immane manu valida quod forte ferebat
Bellator, solidum nodis & *m* robore cocto:
Huic natam, libro, & sylvestri subere clausam
Implicat, atque habilem medię circumligat hastæ,
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur,
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipse pater *n* famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere undæ, rapidum super amnem
Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
Non illum *o* tectis ullæ non mœnibus urbes
Accepere: (neque ipse manus *p* feritate dedisset)
q Pastorum & solis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia lustra,
r Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculaque ex humero parvæ suspendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorsum è vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
s Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: sola contenta Diana
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi comitumque foret nunc una mearum.

i Innuere videtur Camillam a Casmillam deduci, detracta litera. Sic Camena, quæ prisci Lat. Casmenæ. *k* Longe posita, remotiora. *i* Alias, *Versanti, subito vix.h.*

m Quod hasta igne durari consueverint.

n Consecro in tuum ministerium.

o Nec in urbes, nec in privatas domos admissus est. *p* Præ feritate, Ut ferus erat, non concessisset. Si qui eum voluissent suscipere, eorum consortia fugisset. *q* Pastoralem vitam. *r* Idomitæ. Ideo seq. *lacte ferino.* *s* Thraciam, a fluvio Strymone.

rum age, quandoquidem fatis *t* urgetur acerbis,
bere Nympha polo, fineſque inviſe Latinos,
ſtis ubi infauſto *u* committitur omine pugna.
ec cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam:
ic, quicunque ſacrum *x* violârit vulnere corpus,
os Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
ſt ego nube cava miſerandæ corpus & arma
ſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
ixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
ſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
manus interea muris Trojana propinquat,
nſcique duces, equitumque exercitus omnis,
mpoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
ultans ſonipes & preſſis pugnat habenis
obverſus & huc: tum late *y* ferreus haſtis
rret ager, campique armis in ſublimibus *z* ardent.
non Meſſapus contra celereſque Latini,
cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
verſi campo apparent: haſtaſque *a* reductis
rendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
entuſque virum, fremituſque ardeſcit equorum.
nque intra jactum teli progreſſus uterque
ſiterat *i* ſubito erumpunt clamore, frementeſque
hortantur equos: fundunt ſimul undique tela
bra, nivis ritu: cœlumque obtexitur umbra.
ntinuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
onnixi incurrunt haſtis, primique ruinam
at ſonitu ingenti: perfractaque quadrupedantum
ctora pectoribus rumpunt: excuſſus Aconteus
minis in morem, aut tormento ponderis acti,
ræcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
templo turbatæ acies: verſique Latini
ejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
hoes agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
nque propinquabant portis, rurſuſque Latini
morem tollunt, & mollia colla reflectunt:
fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
nc ruit ad terras, *d* ſcopuloſque ſuperjacit undam
ſpumeus, extremamque *e* ſinu perfundit arenam,
nc rapidus retro atque æſtu revoluta reſorbens
ra, fugit, littuſque *f* vado labente relinquit.
i Thuſci Rutulos egêre ad mœnia verſos,
s rejecti armis reſpectant terga tegentes:
rtia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
plicuere inter ſe acies, *g* legitque virum vir,

t Al. *Urgamur.*

u Pro. *committetur.*

x Quia dixerat ſacrum.

y Iacell. Horret haſtis ferreis.

z Ideſt, reſplendent. Verſus Ennii irriſus a Lucilio.

a Habitum oſtendit hominis in procinctu haſtam tenentis & manu retrorſum ducta eam librantis, paranciſq; mittere.

b Præcipitatur.

c Retro agunt.

d Jacit undam ſuper ſcopulos. Curvatione & flexu undarum.

e Per Hypal pro Labens ipſe per vadum.

f Per Hypal pro Labens ipſe per vadum.

g Delegit.

Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
Armaque, corporaque, & permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
Hastam intorsit equo, ferrumque *h* sub aure reliquit.
Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in *i* arma patet: latos huic hasta per armos
Acta tremit, *k* duplicatque, virum transfixa, *l* dolorem.
Funditur atet ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes *m* exultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ pharetrata Camilla,
Et nunc *n* lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ:
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso *o* fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Latinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia securim,
Italides: quas ipsa decus sibi *p* dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, seu cum se *q* Martia curru
Penthesilea refert: magnoque ululante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
r Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adversi longa transverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienque suo se in vulnere versat.
Tum Lirin, Pagasumque super: quorum alter habenas
s Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
t Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt: his addit Amastrum
Hipporaden: sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque, Harpalicumque, & Demophoonta, Chro-
minque.
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornitus armis

Igno-

h Ex vulneris genere fugientem ipsum intel. esse percussum.

i Hostilia tela. *k* Al. *dupl cat; virum transfixa dolore*, id est, duplici dol. virum cumulat: ut Ovid. dixit, *Duplicataque vulnere cæco est.* *l* Legitur etiam *viri* & *dolorem.* *m* Suspendendum *Exultat*: ut *Am.* intelligas quasi *Am.* *n* Pro *lenta* Don. *lata.* Quidam putant *lenta hast. & validum bipen.* dixisse quasi omni telorum genere sæpe & militariter uteretur. *o* Fug. *spicula* pro, ipsa fugiens. *p* Generosa, ut exp. Ser. sed legitur & dura: quo dixit modo, Durum a stirpe genus. *q* Aut bellicosa, aut Martis filia. *r* *Eunevm* leg. Ser. & Don. *s* Al. *suffuso.* utrumq; Serv. agnoscit. *t* Dum se ad sustentationem ruentis inclinat: Et vult utrumq; tanta celeritate esse percussum, ut unum ictum putares.

ynotis,& equo venator ᵘ Iapyge fertur:
Cui ˣ pellis latos humeros erepta juvenco
ugnatori operit: caput ingens, oris hiatus
malæ texere lupi cum dentibus albis:
geſtiſque manus armat ʸ ſparus: ipſe catervis
editur in mediis, & toto vertice ſuprà eſt.
nc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
icit, & ſuper hæc inimico pectore fatur,
ris te Tyrrhene feras agitare putaſti?
enit qui veſtra dies muliebribus armis
era redargueret: nomen tamen haud leve partum
ibus hoc referes, telo cecediſſe Camillæ.
inus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
pora; ſed Buten adverſum cuſpide fixit
ram galeamque inter, qua colla ᶻ ſedentis
nt, & lævo dependet parma lacerto:
lochum fugiens, magnumque agitata per orbem,
it gyro ᵃ interior, ſequiturque ſequentem.
validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
x inſurgens, oranti & multa precanti
geminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
it huic ſubitoque aſpectu territus hæſit
minicolæ bellator filius Anni,
d ᵇ Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
e ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
illio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
pit hæc, Quid tam egregium, ſi fœmina forti
equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
um crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri;
noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
it; at illa furens, acrique incenſa dolore,
it equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
pede nudo puraque interrita parma.
enis viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
d mora) converſiſque fugax aufertur habenis,
upedemque citum ferrata calce fatigat.
Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
icquam patrias tentaſti ᶜ lubricus artes;
ſtraus te incolumem fallaci perferet Auno.
fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
it equum curſu: frænique adverſa prehenſis
peditur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
n facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
ſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
prenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:

ᵘ Apulo.
ˣ Lorica: non proprie eſt tegmen de loro factum.
ʸ Telum ruſticum in modum pedis recurvum.
ᶻ Seſſoris, et quidis.
ᵃ Sinifterior, breviore circulo.
ᵇ Quos omnes eſſe fallaces, tradidit Varro, Orig. lib. 2.
ᶜ Fallax, Mobilis.

Tum Cruor & vulsæ labuntur ab æthere plumæ,
At non hæc *d* nullis hominum sator atque deorum
Observans oculis, summo sedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras.
Ergò inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, varriisque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitque in prælia pulsos.
e Quis metus, ô nunquam doliturі, ô semper *f* inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes nocturnaque bella:
Aut ubi curva choros indixit tibia bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc affatus equum in medios *g* moriturus & ipse
Concitat, & Venulo adversum se *h* turbidus infert:
Direptumque ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertêre oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virumque ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat: contrà ille repugnans
Sustinet à jugulo dextram, & vim viribus *i* exit.
Utque volans altè raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæ
Saucius at serpens sinuosa volumina versat:
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: ille haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans: ducis *k* exemplum eventumque secu
Mæonidæ incurrunt: tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima tentat.
Quà se cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hàc Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
Hàc juvenis furtim celeres detorquet habenas:
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque peren
Und[illegible]que circuitum, & certam quatit improbus ha
Fortè sacer / Cybelo Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis,

d Negligentibus.

e Qualis, vel quantus metus qui vos fœminam etiam timere compellit.

f Stulti ut exp. Serv. Verum vox seq. *ignavia*, non videtur admittere hanc expos.

g Eo consilio ut se morti offerret, i mortis, discrimen adiret.

h Terribilis.

i Evitat ut alib.

k Al. *eventum exemplumque*. Sed alteram lect. habent vet. & rectius. Par. n. est, ut Ser. admonet, rem prius aggredi quam quid inde eveniat spectare possit.

l Al. *fatus* Cybele. Sed socer Cybelo habent aliqui vet. ut sit nomen mensæ, in quo numine colitur.

umantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
plumam squamis auro conserta tegebat.
peregrina ferrugine clarus & ostro
cula torquebat Lycio Cortinia cornu:
reus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
fida: tum croceam chlamidemque sinusque crepantes
baseos fulva in nodum collegerat auro,
tus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
e virgo (sive ut templis præfigeret arma
is, captivo sive ut se ferret in auro)
atrix, unum ex omni certamine pugnæ
i sequebatur, totumque incauta per agmen,
emineo prædæ & spoliorum ardebat amore.
m ex insidiis cùm tandem tempore capto
onjicit, & superos Aruns sic voce precatur,
me deum, sancti custos Soractis Apollo,
em primi colimus, cui pineus ardor *p* acervo
citur, & *q* medium freti pietate per ignem
rores multa premimus vestigia pruna:
pater hoc nostris aboleri dedecus armis
nipotens: non *r* exuvias pulsæve trophæum
ginis, aut spolia ulla peto: mihi cætera laudem
ferent: hæc dira meo dum vulnere pestis
cadat, *s* patriam remeabo inglorius urbem.
iit, & voti Phœbus succedere partem
me dedit, partem volucres dispersit in auras.
neret ut subita turbatam morte Camillam,
uit oranti: reducem ut patria alta videret,
dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
ò ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
vertêre omnes acies, oculosque tulere
nsti ad reginam Volsci: nihil ipsa nec *t* auras
sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
ta sub *u* exertam donec perlata papillam
hausit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
ncurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
scipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
ætitia, mistoque metu: nec jam amplius hastæ
ædere, nec telis occurrere virginis audet.
velut ille, priùs quàm tela inimica sequantur,
ntinuò in montes sese avius abdidit altos
cilo pastore lupus, *y* magnove juvenco,
nscius audacis facti: caudamque remulcens
bjecit *z* pavitantem utero, sylvasque petivit:
nd secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
ontentusque fuga, mediis se immiscuit armis.

m In modum plumæ seu similitudinem.

n Impatienti Alii exp. vehementi vel vehementiss.

o Alii *Concitat.* quod Pier. magis probat: quia non multo post air, *Ergo ut missa manus s. d. hasta per auras.*

p Pyra.

q De sacerd. ambulantibus supra ignem.

r Occisæ, pulsæ, troph.

s *Patrias r. ingl. urbis*, Pier. affert. ex omnibus vet. lib. est autem *urbis* pro urbes.

t *Auras* pro auræ antiquo more, legunt. Asper & Serv.

u Amazonum more.

x Ita infixa est ut non elaberetur.

y Al. *magnosque juvenco.*

z Quæ timorem indicat pro ipse pavitans.

a Vehementer perturbatus.

Illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida *b* letho
Lumina: purpureus quondam color ora relinquit.
Tum sic expirans, Accam, ex æqualibus unam,
Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum *c* partiri curas) atque hæc ità fatur.
Hactenus Acca soror *d* potui; nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer,
e Succedat pugnæ Trojanosque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
Paulatim evolvit se corpore: lentaque colla,
Et captum letho posuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea *f* clamor
Sydera: dejecta *g* crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces Evandrique Arcadis alæ.
At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentûm
Prospexit tristi mulctatam morte Camillam,
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces,
Heu! nimium virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello.
h Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero *i* gessisse pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine letho
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic dea se primum rapido pulcherrima *k* nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur (inquit) diversus abis? huc dirige gressum,
Huc perniture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia: *l* tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threissa sagittam
Deprompsit pharetra, *m* cornuque infensa tetendit:
Et duxit longè, donec curvata coirent
Inter se *n* capita, & manibus jam tangeret æquis,

b Alii *tela* legunt, & intel. *vulnera*.

c Sub. *solebat*.
d Pugnare vel vivere.

e Animus bellatricis offenditur, quæ non se dolet lucem sed bella relinquere.

f Trojanorum clamor, Camillæ morte exultantium.
g Crudelior fit, cæde multorum.

h Dom. legit *Hoc tibi, dest.*
i Malim *gestasse*: licet multa plura exempla habeant *gessisse*.

k Cum nisu. Sed intel. eam totis viribus in volatu usam esse.

l Dolet eum mortis genere nobilitari.
m Arcum.
n Extremitates arcus.

Lan

Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Quis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Diſjectique duces, p deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros lethumque ferentes
Sustentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed q laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadupredumque putrem curſu quarit ungula campū.
Volvitur ad muros r caligine turbidus atra
Pulvis, & è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Femineum clamorem ad cœli ſydera tollunt,
Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Eos inimica ſuper miſto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis atque inter ſ tuta domorum
Confixi expirant animas: pars claudere portas,
Nec ſociis t aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Inclusi, ante oculos lacrymantumque ora parentum,
Pars in u præcipites foſſas, urgente ruina
Volvitur: immiſſis pars cæca & concita frænis
Irruit in portas, & duros y obice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
Telaque manu z trepidæ jaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis,
Præcipites, primæque mori a pro mœnibus audent.
Interea Turnum in c ſylvis ſæviſſimus implet
Nuntius: & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam:
Ingruere infenſos hoſtes & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: e metum jam ad mœnia ferri.
Ille f furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, g campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus h apertos,
Erupera atque jugum, ſylvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.

o Celeritas jaculantis exprimitur.

p Deſerti ſignifieri.

q Non intentos, ſed jam ſolutos.

r Sic paulo poſt, ſumentes pulvere campos.

Ex denſo autem & ſpiſſo pulvere, quem vocat turbidum atra cal. oſtendit magnum fugientium numerum.

ſ Id eſt, quæ alioqui viſa erant tuta.

t Dare aditum.

u In quas patebat præcipitium.

x Irruit in portas, tanquam aries bellica machina.

y Sic alibi objice: ſed alii ſer. & illic & hic objice.

z Feſtinæ.

a In mortem ruentes.

b Pro defenſione mœnium.

c Ubi latebat ad inſidias.

d Impetum facere: ut Ingruit Æneas armis.

e Periculum ipſis mœnibus jam impendere.

f Dolore amens.

g Planitiem, relictis montibus & ſylvis.

h Inſidiis caAt rentes.

Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
Et i lævum Æneam agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatusque audivit equorum;
Continuo pugnas ineant, & prelia tentent:
Ni roseus sessos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Confidunt castris ante urbem, & mœnia k vallant.

i Fortem.

k Et qui succedunt & qui obsident.

Publii Virgilii Maronis

ÆNEIDOS

LIB. XII. ARGUMENTUM.

Attritis duobus adversis præliis Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnum, ubi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, reginaque multis cum lacrymis nequicquam retinenti, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: ejusque rei Æneam per quendam ex suis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solenniq; utrinq; sacramento fœdus sanxit. Id Junonis impulsu à Juturna Nympha, Turni sorore, insidiosa Camertis imaginem conversa, perturbatur; primusq; omnium Iolumnius augur falso augurio certaminis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis hasta trajicit. Æneas quoque, dum subiti tumultus causam ignorans, suos revocare conatur, ab incerto autore sagitta vulneratus, prælio excedere cogitur. Qua re intellecta, Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decepto ex Ida Cretensi dictamno herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas, Ascanio paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam deposcit. Verum cum Turnus sui copiam non faceret (Juturna enim quæ ejus auriga, currum ejus moderabatur, in diversa semper partem habenas deflectens congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occisum arbitraretur, dolore impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Speculum nuntiatis, cum eo rem deductam videret ut sibi necessaria dimicandi

...candum esset, nisi perpeti mallet sociorum urbem, se inspi-...ente, in hostium potestatem pervenire, ultro Æneam ex ...scripto fœderis ad singulare certamen provocat. Ea pug-...superior Æneas, cum victi hostis precibus jam pene ad ...misericordiam flecteretur, conspecto in humeris ejus balteo, ...em occiso Pallanti Turnus detraxerat, repente ira accen-...us, gladio per pectus adacto, eum vita spoliat.

Aliud MODESTINI Jurisconsulti

Argumentum.

Turnus, jam fractis adverso Marte Latinis,
Iterat in arma parat, pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur passuris omnia victis.
Hoc Turni Juturna soror confundit & ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Æneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro nato servavit cura parentis.
Urbs capitur, vitam laqueo sibi finit Amata.
Æneas Turnum campo congressus, utrinque
Circumfusa acie, vita spoliavit & armis.

ALIUD INCERTI AUTORIS

Argumentum.

Trojanis Rutulisque placet conjungere fœdus.
Id Rutuli Rumpunt. Nato Venus alma medetur
Dictamno: Rutulique lunnt perjuria victi.
Cogitur Æneas Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

Aliud MONOSTICHON.

Duodecimo Turnus divinis occidit armis.

ALIUD.

Ultimus imponit bello Turni nece finem.

TUrnus ut *a* infractos adverso Marte Latinos
Defecisse vider, sua nunc *b* promissa reposci,
Se signari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos; Pœnorum qualis in arvis

a Antea semper infractos & invictos.
b Quia dixerat Ibo animum contra.

Saucius

Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetque comantes
Excutiens cervice toros, fixumque *c* latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud secus accenso *d* gliscit violentia Turno,
Tum sic affatur regem, atque ita *e* turbidus infit,
Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ, nec quæ pepigere recusent.
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentque Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, *f* cedat Lavinia conjux.
Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere *g* casu
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: necnon aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris,
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, simul hæc *h* animo hauri:
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idque omnes *i* diviq; hominesque canebant
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis & mœstæ lacrymis, *k* vincla omnia rupi,
Promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
Ex illo, qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella, vides: quantos *l* primus patiare labores.
m Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (*n* fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
o Respice res bello varias: miserere parentis
Longævi, quem nunc mœstam patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, *p* ægrescitque medendo.
Ut primum fari potuit, sic incipit ore,
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas: lethumq; sinas pro laude *q* paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra

Spargimus

c Venatoris: quod fit in insidiis latronum more.
d Crescit.
e Cui opponitur, Sed toto corde mox, de Latino.
f Al. cedatque.
g Casuum varietatem se timere dicit, ne de ejus virtute desperare videatur.
h Omni attentione percipe.
i Propter Faunum & vates.
k Vincla & religionis & fœderis.
l Exp. Serv. præcipuus.
m Primum occiso Mezentio, deinde occisa Camilla.
n Fortuna reddat vana hæc quæ dixi.
o Ne cum ignavia videatur arguere: ut s. *alij; omnes metuentem expendere casus.*
p Inde ejus ægritudo crescebat, unde se & Latinus remedium sperabat afferre.
q Scil. expeligere.

gimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
ge illi dea mater erit, quæ nube fugacem
minea *y* tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
gina nova pugnæ conterrita ſorte,
bat, & ardentem generum moritura tenebat:
ne, per has ego te lacrymas, per ſiquis Amatæ
git honos animum (ſpes tu nunc una ſenectæ,
requies miſeræ: decus imperiumque Latini
penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
um oro, deſiſte manum committere Teucris,
ite eunque manent iſto certamine caſus,
ne, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
mina, nec generum Æneam *ſ* captiva videbo.
cepit vocem lacrymis Lavinia matris
grantes perfuſa genas, *u* cui plurimus ignem
jecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
um ſanguineo veluti violaverit oſtro
quis ebur, vel miſta rubent ubi lilia multa
roſa, tales virgo dabat ore colores.
m turbat amor, figitque in virgine vultus:
et in arma magis: pauciſque affatur Amatam,
quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
lequere, in duri certamina Martis euntem,
mater: *x* neque enim Turno mora libera mortis.
ntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
d placitura refer. Cùm primùm craſtina cœlo
niceis invecta rotis Aurora rubebit,
n Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quieſcant
Rutulûm noſtro dirimatur ſanguine bellum:
o quæratur conjux Lavinia campo.
e ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
ſcit equos: gaudetque tuens ante ora frementes,
umno quos ipſa *y* decus dedit Orithyia,
i candore nives anteirent, curſibus auras.
ucumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
ectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
ſe dehinc auro ſqualentem *z* alboque orichalco
ircumdat loricam humeris: ſimul aptat *a* habendo
nſemque clypeumque, & rubræ *b* cornua criſtæ:
nſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
ecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
rin, quæ in mediis *c* ingenti adnixa columnæ
ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
ctoris Arunci ſpolium, quaſſatque trementem,
ociferans, Nunc, ô nunquam fruſtata vocatûs
aſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,

y Ut in bello Trojano.

ſ Nec captiva tamdiu ero donec videam Æn.

t Accepit vocem matris, perf. g. lac.

u Per Hypall. pro. Cui ignis animi ſubjecit ruborem.

x Mihi non utrum velim liberum eſt, ſed pugnam detrectare non poſſum: ut ſi fit appetendum differre non poſſum.

y Ad decus, ad ornamentum.

z Auri comparatione.

a Ad habendum, ut congrue poſſint inhærere.

b Comas.

c Per Col. ex palmi (Stratii) haſtæ magnitudinem.

Te

Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
d Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea *e* maternis ſævus in armis
Æneas *f* acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtique metum ſolatur Iüli,
g Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtea vix *h* ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, & diis *i* communibus aras
Gramineas: alii *k* fontemque ignemque ferebant:
Velati *l* lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troius omnis
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet: necnon mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori;
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus, equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpacia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inerme,
Invalidique ſenes, turres & tecta domorum
Obſidere: alii portis ſublimibus aſtant.
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat neque honos aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
m Diva deam, *m* ſtagnis quæ ætheris altus honorem
Præſidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit)

d Unguentatos, *Vib. c. ſ.* Criſpatos calamiſtro.

e Quæ mater ei a Vulcano impetraverat, *f* irritat ſe ad futura certamina ut exp. Ser. Sed malim, excitat ſe.

g Docens fata velle, ut victo Turno ea loca Teucr. obtinerent.

h Id eſt, montium cacumina. Legitur etiam *ſummo* quod non placet.

i Diis, quorum ſimulacra in gram. aris erant poſituri quod eorum religione communiter utraque pars fœdus eſſet percuſſura.

k *Fontem* pro aqua poſuit, a toto partem intell.

l Pro *lino* affertur alia lectio, *limo*.

m Juturna fons eſt in Italia ſalubertimus juxta Numicum fluvium.

Nympha

Nympha, decus fluviorum, *n* animo gratissima nostro,
Sic ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum ascendêre cubile,
Cæruleum, *o* cœlique libens in parte locarim.
Accipe tuum (ne me incuses) Juturna dolorem.
Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi,
Hunc juvenem imparibus video *r* concurrere fatis:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera pos-
sum,
Tu pro germano siquid præsentius audes,
Perge: decet, forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea, cum lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus (ait Saturnia Juno)
Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus,
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam & tristi turbatam vulnere mentis.
Interea reges, (ingenti *s* mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
Sydereo flagrans clypeo, & *t* cœlestibus armis,
Et juxta Ascanius (magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum suis, *x* intonsamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina solem,
Dant *y* fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur,
Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
Jam melior, *z* jam diva precor: tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques:
Fontesque fluviosque voco, quæque ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Convenit Evandri victor descendere ad urbem:
Cedet Iülus agris, nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.

n Ut sepe Homer. ἐμαυτῷ κεχαρισμένος θυμῷ

o In divinitatis parte.

r Quatenus, vel in quantum permisit.

s Pompa, ambitu.

t Vulcano fabricatis.

u Romano more, ut cæsa jungebant fœdera porci.

x Oviculum nondum tonsum.

y Nam ferro & sale cultri & victimæ aspergebantur.

z Quoniam insisterat Trojanis, precatur ut animum mutet in Trojanos & eis bona esse velit. Q. d. Ad te redeas, & te deam esse memineris cujus proprium est non nocere.

Sin

Sin *a* noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potiùs reor, & potiùs dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto.
Imperium ſolenne ſocer; mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas, ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſydera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſydera juro,
b Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque deûm infernam, & diri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
c Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quæ res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet: non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cœlumve in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
Cùm ſemel in ſylvis imo de ſtripe reciſum
d Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus *e* ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
f At verò Rutulis impar ea pugna *f* videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis, ut *g* propius cernunt *h* non viribus æquis,
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Pubenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti:
(Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios: ac talia fatur,
Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone an viribus æqui
Non ſumus? En! omnes & Troes & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:

Vix

a Quaſi Mars ſit eorum qui victoriam obtinent, quoniam illorum eſſe videtur quibus favet.

b Utrumque ſexum Latoniæ ſobolis.

c Cum ad aram belſum in Titanas ſuſcepturi dii juraſſent, obtinuit poſtea religio jurisjurandi, ejus tactu & ignis teſtatione ſanciretur.

d Vel terra, vel arbore: ut *Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.* Orichalco.

e Ære

f Infin. pro indicativis, videbatur & miſceb. vel videri cæpit & pect. cæperunt miſceri.

g Diligentius.

h *Non viribus æquis*, ſub. eos congreſſuros.

hostem, *t* alterni si congrediamur, habemus.
quidem ad superos, quorum se devovet aris,
det fama, *k* vivusque per ora feretur:
patria amissa dominis parere superbis
mur, qui nunc lenti consedimus arvis.
us incensa est juvenum sententia dictis,
magis atque magis: serpitque per agmina murmur.
Laurentes mutari, ipsique Latini
sibi jam requiem pugnæ rebusque salutem
bant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
tum, & Turni sortem miserantur iniquam.
aliud majus Juturna adjungit, & alto
signum cœlo; quo non *l* præsentius ullum
bavit mentes Italas, monstroque fefellit.
que volans rubra fulvus Jovis ales in æthra,
oreas agitabat aves, turbamque sonantem
minis aligeri, subito cum lapsus ad undas
num excellentem pedibus rapit improbus uncis.
exere animos Itali; cunctæque volucres
Convertunt clamare fugam (miserabile visu)
beraque obscurant pennis, hostemque per auras
ta nube premunt; donec vi victus & ipso
dere defecit, prædamque ex unguibus ales
jecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
m vero augurium Rutuli clamore *n* salutant,
pediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
t erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
cipio, agnoscoque deos; ME, me duce ferrum
ripite ô Rutuli, *o* quos improbus advena bello
mitat, invalidas ut aves, & littora vestra
populat; petet ille fugam, penitusque profundo
la dabit; vos unanimi densate catervas,
regem vobis pugna defendite raptum.
ur, & adversos telum contorsit in hostes
procurrens; sonitum dat stridula cornus & auras
Cetra secat; simul hoc, simul ingens clamor, & omnes *q*
turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Ecca volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
horum *q* unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
balteus, & laterum junctura fibula mordet,
egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
transadigit costas fulvaque extendit arena.
at fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum

i Si congrediamur. Ver. Si secundus quisque nostrum congrediatur.

k Tanquam de vivo omnes loquentur.

l Quidem exp. Magis intempore oblatum, ideoque ad animos turbandos efficacius. Alias, præstantius.

m Redeunt cum clamore: sicut in exercitu solet fieri.

n Venerantur ut dicitur salutare deos.

o Interpretatur augurium & confirmat id ad præsens negotium pertinere.

q Invitabile.

q Unum transadigit costas, pro unius costas.

Corripiunt,

Corripiunt r cæcique ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hic densi rursus ſ inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt: fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere divos.
Infrænant alii t currus, aut corpora ſaltu
u Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regiſque x inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proſternit equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſta
Meſſapus teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit: atque ita fatur,
y Hoc habet, hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit: & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit
z Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſequutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis:
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum.
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo late rigat arma a cerebro:
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
b Nudato capite, atque c ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve iſta d repens diſcordia ſurgit?
O cohibete, iras ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges, mihi jus concurrere ſoli.
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
(Ecce!) viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutilis laudem, caſuſne deuſne,
Attulerit, preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit

Turbat

r Salute improvidi.
ſ More undæ fluunt.
t Equos, ut alibi, *neque audit currus habenas.*
u Super equos jaciunt.
x Diadema habentem.
y Lethali percuſſus eſt vulnere, ut Ter. Captus eſt, haber. At Donat. Bene ſe habet res. Rectius.
z Putorem, ut Ser. aut erit Catachreſis.
a Al. *cruore.*
b Ut poſſit agnoſci.
c Utrumque exercitum jam ſuum vocabat, ut talis fuerit ejus clamor.
d Al. *Recens,*

Turbat
Poſcit
Amicat
Multa v
Semine
Proteri
Qualis
Sangui
Bella m
Ante No
Thraca
Atque i
Telis eq
Amant
Pulſibus
Sanguin
Ingens n
Nec co
Phrafid
Arriera
Si conſ
Ante ali
Reliqui
Omine
Si quo
Virus Pe
Rutum
Fecit
Nec pro
Ante levi
Sit equ
Insanin
Impreſſo
Genter
Et agro
Hiberian
Ense aufi
Ne com
Victoreaq
Ad ſtern
Velut
Donat A
Si vent
Turno
Converſæ
Triſtiam
Attulit

Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
Micat in currum, & manibus *e* molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora letho.
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens emittit equos: Illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant: gemit ultima pulsu
Thraca pedum: circumque atræ Formidinis ora,
Atque insidiæque dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit (*g* miserabile) cæsis
Pectoribus insultans: spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mistaque cruor calcatur arena.
Eumq; necì Sthenelumq; dedit, Thamirimq; Polumq;
Hunc congressus, & hunc: illum, eminus: eminus ambos
Imbrasidas, Glaucum atque Ladem: quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis,
Aut contferre manum, vel equo prævertere ventos.
Ante alia, media Eumedes in prælia fertur
Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine avum referens, animo manibusque parentem,
Qui quondam castra ut Danaum spectator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus,
Quum *h* Tydides alio pro talibus ausis
Fecit *i* pretio: *k* nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
Ire levi jaculo longum per inane sequutus,
Occupat equos bijuges, & curru desilit: atque
Semianimi lapsoque supervenit: & pede collo
Adpresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
Perfundit tinxit jugulo: atque hæc insuper addit,
Ecce agros, & quam bello Troiane petisti
Hesperiam metire jacens; hæc præmia qui me
Ausi *l* tentare ferent: sic mœnia condunt.
Hinc comitem Buten, conjecta cuspide, mittit;
Boreaque, Sybarimq; Darietaq; Therstlochumque,
Prosternacis equi lapsum cervice Thymœten.
Volvitur *n* Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægeo, sequiturque ad littora fluctus,
Quo venti incubuere, fugam dant nubila cœlo;
Ille Turno, quocunque viam secat, agmina cedunt,
Conversæque *o* ruunt acies fert impetus ipsum,
Crinitum adverso curru quatit aura volantem,
Obtulit instantem Phegeus, animisque frementem:

e Regit, ut exp. Ser. qui vult esse acyrologiam.

f Sanguine gaudens, αἱμοχαρὴς.

g Miserabiliter cæsis, Serv. Verum huic non assentior: & per parenthes. interjectum potius existimo.

h Diomedes.
i Pœma.
k Nec est consecutus equos Achillis.

l Lacessere.

m Ferocis qui facile sternit sedentem. Ita Ser. at Schol. exp. caltritonis.
n Thracii.
o Ruunt in fugam.

Objecit sese ad currum, & spumantia frænis
Ora p citatorum dextra detorsit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & summum q deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem & r procursu concitus axis
Impulit, effunditque solo: Turnusque sequutus.
Imam inter galeam summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arena.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque comes, castris statuere cruentum,
ſ Alternos longa nitentem cuspide gressus:
t Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.
Ille, ut x depositi x proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum & mœrentis Iüli
Concursu, lachrymisque immobilis: ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis,
Nequicquam y trepidat: nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum
z Nulla viam fortuna regit, nihil autor Apollo
Subvenit, & sævus campis magis, ac magis horror
Crebrescit: propiusque malum est: jam pulvere cœlum
a Stare vident: b subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, c indigno nati concussa dolore,
d Dictamnum genitrix Cretæa e carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus, obscuro faciem circundata nimbo,
Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans; spargitque salubris

p Pro concitatorem.
q Leviter attingit.
r Impetu ut expon. Ser. qui etiam admonet unam esse partem orationis ne quis legat pro cursu.
ſ Fallus alterius vulnerati pedis hastili sustentantem & salientem.
t Quia non potest in bella procedere.
x Desperati parent. De cujus vita desperabatur.
x Proferret, produceret.
y Quidam exp. Festinat. Vide num. Trepide administrat.
z Nullus eventus rationem præstat.
a Plenum esse.
b Al. subeunt; eq.
c Quia natus erat ex vulnere indagine illato: scil. per insidias.
d Al. Dictamnum.
e Sed a Donato legitur & ita hic versus. Ipsa manu genitrix Cretæa carpit ab Ida.
f Adultis, vel florentibus, aut potius, villosa pube laniginosis Talia enim folia ea attribuit Dioſc.

Ambrosiæ succos, & odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Iapis,
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippe omnis dolor stetit imo vulnere sanguis:
Jamque sequuta manum nullo cogente sagitta
Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro: quid statis? Iapis
Conclamat: primusque animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra
Proveniunt: neque te, Ænea, mea dextera servat:
Major agit *g* deus, atque opera ad majora remittit.
Ille, avidus pugnæ, suras incluserat auro
Hinc atque hinc: oditque moras, hastamque *h* coruscat
Postquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo est,
Scanium fusis circum complectitur armis:
Summaque per galeam delibans oscula, fatur,
DISCE puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam *i* ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter prælia ducet.
Ut facito mox, cum matura adoleverit ætas,
Sis memor: & te animo repetentem exempla tuorum,
Et PATER Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, *k* portis sese extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Anteusque Mnestheusque ruunt: omnisque relictis
Turba fluit castris: tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Audit ab adverso venientes aggere Turnus,
Audêre Ausonii: gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor, prima ante omnes Juturna Latinos
Audit agnovitque sonum: & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque *l* atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto sydere nymbus
Fertur per medium (miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis, *m* ruet omnia latè:
Quæ volant, sonitumque ferunt ad littora venti)
Hostis in adversos ductor *n* Rhœteius hostes
Examen agit: densi cuneis se quisque coactis
Adglomerant, fert ense gravem Thymbræus Osirim:
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates
Gyantemque Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes,
Tollitur in cœlum clamor; versique vicissim
Pulverulenta fugæ Rutuli dant terga per agros.
Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
Insequitur

g Apollo, Inventor medicinæ.
h Crispare alibi dicit Hom. πάλλειν.
i Sub. optæ. Ego autem hic Sophaclem imitatus: apud quem Ajax talia filio dicit.
k Portis castrorum, quæ altæ erant propter aggerem & fossam.
l Pulveris nube coopertum.
m Eruet, Everter.
n Trojanus a Rhœteo promontorio Trojæ.
o Densantur, ut in cuneorum modum compositi dimicent.
p Al. *adversos*, & in seq. Nec *p. congr. nec eq.* Sed *aversos* magis probatur: ut dicat, cum nec terga dantes sternere voluisse, nec armis paribus congressos, nec qui terrent comitus, insequi: Sed Turn.

Insequitur: solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna virago,
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
Excutit, & longè lapsum temone relinquit:
Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas.
Cuncta gerens, vocemque & corpus & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
r Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas:
Et nunc porticibus ſ vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: similis medios Juturna per hostes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic germanum, jamque hic ostendit ovantem:
Nec conferre manum patitur, volat avia longè:
Haud minùs Æneas t tortos legit obvius orbes,
Vestigatque virum, & u disjecta per agmina, magna
Voce vocat: quoties oculos conjecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
Aversos toties currus Juturna retorsit
Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
Diversæque vocant animum in contraria curæ,
Huic Messapus, uti læva duo fortè gerebat
Lenta levis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Æneas, & x se collegit in arma,
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tum verò assurgunt iræ, insidiisque subactus
Diversos ubi sensit equos currumque referri,
Multa Jovem & læsi testatus fœderis aras:
Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.
y Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros.
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Jupiter æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes,
Pugna loco statuit Teucros) haud multa z moratus
Excipit in latus, &, qua fata celerrima, a crudum
Transadagit costas, & crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem,
Congressus pedes, hunc, venientem, cuspide longa,
Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat,

r Quoniam & mulcas.
ſ Magnis ut quidem vult Ser. assertens locum illum *vacua atria lustrat saucius.*
t Obliquas & implicitas vias.
u Dissipata adventu Æneæ.
x Ita sese texit ut nulla parte posset feriri. S. Idem *apicem* exp. galeæ eminentiam ubi crista, Gr. conum.
y Q. d. Nec Musa nec Apollo sufficiunt.
z Al. *morantem*, ut uno cum vulnere confectum ostendat. Al. *crudo ense*. Sed cum altera lectione magis convenit locus ille, *crudum per costas exigentem.*

Ille Talon Tanaimque neci, fortemque Cethegum.
Tres uno congressu, & *b* mœstum mittit Onyten,
Nomen *c* Echionium, matrisque genusque Peridræ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Arx fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure serebat.
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro:
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Ingentes sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum *o* populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus: *f* rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Ille humanum hic, atavos & avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo atque *g* ingentis turbine saxi
Excutit, effunditque solo: hunc lora & juga subter
Involvêre, rotæ crebro super ungula pulsu
Fugientia nec domini memorum procul cat equorum.
Ille ruenti Hilo, animisque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Ille per galeam *h* fixo stetit hasta cerebro.
Extera nec tua te Graiûm fortissime Creteu,
Repulit Turno: nec dii texere Cupentum
Ænea veniente sui: dedit obvia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Corpore pectere, *i* & late terram consternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles.
Est tibi *k* mortis erant metæ, domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta. solo Laurente sepulchrum,
Exin adeò conversæ acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnestheus acerque Serestus,
Et Messapus, equum domitor, & fortis Asylas,
Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
Ipse quisque viri summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt,
Cui mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Ne ut ad muros *m* urbique adverteret agmen
Repius, & subita turbaret clade Latinos,
Ipse, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
Nec atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
Immunem tanti belli, atque *n* impunè quietam,

b Tristem natura Severum, quem Græc. ἀγέλαστον. dicunt.
c Thebanum.
d Obsequia quæ pauperes divitibus loco munerum solvant.
e Postquam populando & vastando sibi iter fecit. Ita enim malo quam cum aliis, Populatus quicquid sibi in itinere occurrit.
f Ex Lucr. lib. 3. de leonibus.
g Al. *ingenti*.
h Al. *fuso*.
i Aliud ex alio ostenditur, videlicet corporis magnitudo.
k Mors quæ meta est. Sic Hom. θανάτοιο τελευτῆ.
l Consilium, vel voluntatem.
m Contra urbem.
n Quæ debuit pœnas lucre propter fœdus ruptum.

Continuò pugnæ accendit majoris imago.
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Serestum,
Ductores: tumulumque capit, quo cætera Teucrûm
Concurrit legio: nec scuta aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur,
Nequa meis esto dictis mora: *o* Jupiter hàc stat:
Neu quis *p* ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodie, causam belli, regna ipse Latini,
(Ni frænum accipere & victi parere fatentur)
Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
Nostra pati? rursusque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli summa nefandi:
Ferte faces properè *q* fœdusque reposcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
r Dant cuneum, densaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviso, subitusque apparuit ignis.
Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas, magnaque incusat voce Latinum:
s Testaturque deos iterum se ad prælia cogi:
Bis jam Italos *t* hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia cives:
Urbem alii reserare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipsumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Inclusas ut cùm *u* latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras.
Volvitur *x* ater odor tectis, tum murmure *y* cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
z Incensi muros, igneque ad tecta volare,
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni,
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum, & subito mentem turbata dolore,
Se *a* causam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quem cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu *b* flavos Lavinia crines
Et roseas laniata genas, tum cætera circum

c Pro nobis est religio, quam ferunt Rutuli. Hic est modus, hæc via imponendi facis finem.

p Repentinum imperium nullam vobis afferas moram.

q Flammas fœderis innovemus urbis incendio.

r Ita Ser. qui vult *reposcite* hic esse Innovare & revocare: Sed malim accipere quasi dicatur, Flammæ facient, ut ratio vobis reddatur fœderis.

s Apud Don. *Testaturque deos se invitum ad prælia cogi.*

t Fieri.

u Saxo cavo & latebroso.

x Quia in fumo odor.

y Qua clausæ apes.

z Al. *Incendi.* Pro quo quidam leg. *incensi.* Sed Ser. agnoscit *incensi*, exponens invadi.

a Sic alibi, caput horum & causa malorum, sed hic addit crimen.

b Antiqua lectio floreos habuit, id est, florulentos, pulchros & est Ennianum. Scribit autem Symmachus.

Tur

Turba furit: resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam *c* infelix vulgatur fama per urbem.
d Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam pulvere turbans:
Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
Jam minus atque minus successu lætus quorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus *e* aura
Commistum clamorem, *f* arrectasque impulit aures
Confusæ sonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisque *g* amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis, Hac Turne sequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit.
Sunt alii, qui tecta manu defendere possunt:
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
Et nos læva manu mittamus funera Teucris.
h Nec numero inferior pugnæ, nec honore recedes.
Turnus ad hæc,
O soror, & dudum agnovi, cum prima per artem
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
Et nunc nequicquam fallis dea *e* sed quis Olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
Murranum (quo non *i* superat mihi charior alter)
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix *k* ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
Excludine domus (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec *l* Draucis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit:
Usque adeone mori miserum est? vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius *m* inscia culpæ,
Descendam, magnorum haud unquam *n* indignus avorũ.
Vix ea fatus erat, medios volat (ecce!) per hostes
Vectus equo spumante Sages, adversa sagitta
Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum,
Turne, in te suprema salus: miserere tuorum,

c Infelix nuntia, id est, infelicitatis.
d Pro despondent animo, Desperant, ut contra spes erigit mentes.
e Quia naturale est, ut a qua parte ventus flat, inde clamor audiatur.
f Ad audiendum sollicitas.
g Consilii inops vel consternatus.
h Nec pauciores interimes, nec minor te quam Æneam gloria comitabitur.
i Superstes est. Vel vivit.
k Q. d. Fortasse vivet: ni fidco voluisset occumbere, ne nos victos videret.
l Dicta, lib.
m Cum Troia lar. Castra fuga ens. Nescioru, apud acr.
n Constructio est, id est, quam habet vox ἀναξίως, quæ signif. indignum

Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum acies Italum, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
a Dubitat, ut ſcr. exp. In te oculos referunt: a muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidiſſima dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & Acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
b Multiplices nuntios, vel potius, Obſtupuit confuſus variis rebus quas ſibi ante oculos ponit. Obſtupuit b varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ c umbræ, & lux reddita menti eſt,
c Tenebræ montis diſc. Ardentes oculorum acies ad moenia torſit
d Curru. A patre totum paulo poſt, & e curru ſaltum dedit. Turbidus, eque d rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem! flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
e Ut trahi poſſet ad ea loca quibus hoſtis inſtabat. Subdideratque e rotas, ponteſque inſtraverat altos.
Jam jam fata ſoror, ſuperant: abſiſte morari:
f Cœrum mihi eſt, Decreui. Quo deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
f Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro ſine me furere ante furorem,
Dixit & è curru ſaltum dedit ocyus auris:
Perque hoſtes, per tela ruit, moeſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit avulſum vento: ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:
g Montis pars x Id eſt, impulſu. Fertur in abruptum magno x mons improbus actu,
Exultatque ſolo, ſylvas, armenta viroſque
Involvens ſecum: diſjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ:
Significatque manu & magno ſimul incipit ore,
h Juſtius, Sic Horatius, Verum eſt, pro Juſtum eſt. Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.
Quæcunque eſt fortuna, mea eſt: me h verius unum
Pro vobis fœdus luere & decernere ferro.
i Celeritate ſuperat omnes moras, &c. Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere:
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros & ſummas deſerit arces.
k Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,
Lætitia exultans, horrendumque intonat armis

Quan-

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis:
Cum fremit illicibus, quantus, gaudetque novali
Fronde se attollens pater *a* Appenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertere oculos Itali: quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
Armaque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
Gentes genitos diversis partibus orbis
Inter se coiisse *b* viros, & cernere ferro,
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro;
Dat gemitum tellus) tum crebros ensibus ictus
Congeminant; fors & virtus miscentur in unum.
Ac velut ingenti *c* Sila, Summove Taburno,
Cum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri;
Stat pecus omne metu mutum, *f* mussantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit;
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros
Concurrunt clypeis; ingens fragor æthera complet.
Ipse Jupiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diversa duorum;
Quem *g* damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit; exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies; at perfidus ensis,
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat, fugit ocyor Euro,
Ac capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conscendebat equos, *h* patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci,
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Sufficit: postquam arma dei ad Vulcania ventum
Mortalis mucro, glacies ceu futilis ictu
Dissiluit: fulva resplendent fragmina arena:
Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas (quanquam tardante *k* sagitta
Interdum genua impediunt, *l* cursumque recusant)

a Aut quantus ipse pater Apenn. quum fremit cor. il.

b Al. Viros & cernere ferro. *Al.* & decer. fer. ut per Synalœphem. excludatur syll. posterior nominis.

c Incipiunt pugnare.

d Præpos. auget sonum, & duos designat.

e Monte Brusiorum, qui hodieque nomen retinet, Pier.

f Verbum factitium, non absonum a boum voce, ut apud Aristoph. est versus ex μῦ. μῦ.

g Liberet, ut Damnabis tu quoque votis. Quidam exp. Qui damnetur labore, & duro labori addictus sit.

h Paterno ense.

k Vulnere illato sagitta.

l Inapta sint ad currendum.

Insequitur:

Insequitur: trepidique pedem pede servidus urget.
Inclusum veluti siquando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ septum m formidine pennæ,
Venator cursu canis & latratibus instat.
Ille autem insidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians: jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quemque vocans, notumq; efflagitat ensem.
Æneas mortem contra præsensque minatur
Exitium, si quisquam adeat: terretque trementes,
Excisurum urbem minitans; & saucius instat,
Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.
Forte sacer Fauni foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim n venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, & o votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri p nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat q fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi quem prendere cursu
Non poterat: tum vero amens formidine Turnus,
Faune precor, miserere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene: colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: opemque dei r non cassa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit discludere morsus
Robotis Æneas: dum nititur acer, & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, s armis animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
Assistunt contra, certamine Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem,
Quis jam finis erit, conjux? quid denique restat?
Indigitem Æneam scis ipsa & scire fateris

m Deliæ quæ vario plumarum nexu discolor, terret apros lupos, ursos: sed potissimum cervos. Sic & alibi.
n Ob antiquitatem.
o Voto promissus Alimate, seq. notas.
p Sine inquitu religionis.
q Serv. jungit cum seq. Plenum est (inquit) quam radix fixam tenebat. Apud Don. legimus detulerat molem Æ-re adjit.
r Quæ non caruerint efficacia.
s Quasi cum armis animi simul illis redierint. Nam (inquit Serv.) antea armorum inopia animi utriusque torpebant.

Deberi

eberi cœlo, fatisque ad sydera tolli,
uid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
ut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
eptum reddi Turno, & vim crescere victis?
eline jam tandem, precibusque inflectere nostris:
ve te tantus u edat tacitam dolor, & mihi curæ
pe tuo dulci tristes ex ore recursent.
entum ad supremum est: terris agitare vel undis
oianos x potuisti, infandum accendere bellum,
eformare domum, & luctu miscere hymenæos:
terius tentare veto. Sic Jupiter orsus;
c dea submisso contra Saturnia vultu,
a quidem quia nota mihi tua magne voluntas
piter, & Turnum & terras invita reliqui.
c tu me aëria solam nunc sede videres
igna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
atrem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
urnam misero (fateor) succurrere fratri
asi, & pro vita majora audere probavi:
on ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
djuro Stygii caput implacabile fontis,
na z superstitio superis quæ reddita divis.
nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
lud te, nulla fati quod lege tenetur,
ro Latio obtestor, pro majestate a tuorum:
um jam connubiis pacem felicibus (esto)
omponent, cum jam leges & fœdera jungent:
e vetus indigenas nomen mutare Latinos.
eu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocati:
ut vocem mutare viros, aut vertere vestes,
it Latium, sint Albani per secula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque sinas cum nomine c Troia.
Olli subridens hominum rerumque repertor
Et germana Jovis Saturnique altera proles.
Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum frustra e summitte furorem:
Do quod vis, & me victusque volensque remitto.
Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt:
Utque est nomen erit: commisti corpore tantum
Subsident Teucri, morem ritusque sacrorum
Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores
Annuit his Juno, & mentem lætata retorsit.

t Al. *Mortalem & divum*, quod Juturna, cum dea esset, Æneam adhuc mortalem vulneraverat.
u Ita ductum ut, *est mollis flamma medullas.*
x Potuisti permittentibus fatis.
y Quidlibet pati proverbialiter.
z Exponitur metus: malim tamen non simpliciter exponere Metus sed superstitiosus metus.
a Respexit ad Sat. qui in Italia regnaverat.
b Si fataliter imminet ut a Trojanis origo Romana descendet.
c Trojani Italorum nomen accipiant, ut Rom. de Italis non de Trojanis videantur progenies.
d Alii sine interrog. Sed apta est huic loco interr. q. d. Itane volvis sub p &c.
e Pro dimitte. Mittam tacito.
f Remanebunt, Latebunt, Latinorum scilicet multitudine.

Interea

Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ,
Quas & Tartaream nox intempesta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæ Jovis ad solium sævique in limine regis
g Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris:
Si quando lethum horrificum morbosque deûm tex
Molitur, mœstas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere summo
Jupiter, *h* inque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam selle veneni,
Parthus sive *i* Cydon telum immedicabile, torsit
Stridens, & celeres incognita transilit umbras:
k Talis se sata nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
l Alitis in parvæ subito collecta figuram,
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem. Turni se pestis *m* ad ora
Fertque refertque sonans: clypeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul at diræ stridorem agnovit & alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam *n* miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere *o* monstro?
Jam jam linquo acies: nè me terrete timentem
Obscœnæ *p* volucres: alarum verbera nosco,
Lethalemque sonum: nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis: hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certè, & misero fratri comes ire per umbras,
q Jam mortalis ego: haud quicquam mihi dulce meorũ
Te sine frater erit: O! Quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesque deam demittat ad imos.
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & se fluvio dea condidit alto.
Æneas instat contra, telumque coruscat
r Ingens arboreum: & sævo sic pectore fatur,

g Videntur, exp. Ser. sed altera rectior, quam addit, Præsto sunt ad obsequium.
h Ut Juturnæ omen fraternæ mortis efficeret.
i Pretensis: & lib. 10. propr. nomen priore longa.
k Taliter collecta ex nimia scilicet furiæ magnitudine.
l Noctuam vel bubonem intelligit inquit Don. At Serv. Noctuam, non bubonem.
m Al. *Ob ora.*
n Al. *Duræ*, quam lectionem sequitur Ser. exponens Immitis.
o Augurio ex Jovis voluntate venienti.
p Invidiose dixit ut de plurcum finiti essent.
q Si jam mort. essem, finire possem e dol. Al. *immortalis ego? haudque*, &c. Al. cum intel. post *ego*, & post *erit*; præsertim si legatur *aut* pro *haud*. *r* Æn. ingens coruscat telum arb. ne duo epitheta.

Qua

nunc deinde mora est? aut quid jam Turne retra-
cursu, sævis certandum est comminus armis. (ctas?
omne omnes tete in facies, & *f* contrahe quicquid
animis sive arte vales: opta ardua pennis
sequi, clausumque cava te condere terra.
caput quassans, Non me tua fervida terrent
ta *r* ferox: dii me terrent, & Jupiter hostis
plura effatus, saxum circumspicit ingens:
um antiquum, ingens, campo qui forte jacebat
nes agro positus, litem ut discerneret arvis.
illud lecti bis sex cervice subirent,
alia nunc hominum producit corpora tellus:
manu raptum *u* trepida torquebat in hostem
ior insurgens & cursu consitus heros.
neque currentem se, nec cognoscit euntem,
llentemque manu saxumque immane moventem:
nua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
m lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
c spatium evasit x totum nec pertulit ictum.
velut in somnis oculos ubi languida pressit
octe quies, nequicquam avidos extendere cursus
elle videmur, & in mediis conatibus ægri
ccidimus: non lingua valet, non corpore notæ
fficiunt vires, nec vox nec verba sequuntur:
c Turno (quacunque viam virtute petivit)
ccessum dea dira negat. Tum pectore sensus
rruntur varii y Rutulos aspectat & urbem,
unctaturque metu, telumque instare tremiscit,
ec quò se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
ec currus usquam videt, aurigamque sororem.
unctanti telum Æneas fatale coruscat.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
minus intorquet: murali concita nunquam
ormento sic saxa fremunt, nec z fulmine tanti
dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
ritium dirum hasta ferens, orasque recludit
oricæ, & clypei extremos septemplicis orbes
er medium stridens transit femur: incidit ictus
ngens ad terram duplicato poplite Turnus.
onsurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
ons circum, & vocem late nemora alta remittunt.
lle, humilis supplex q; oculos, dextramq; precantem
rotendens, Equidem merui, nec deprecor (inquit)
Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et *b* me, seu corpus spoliatum lumine mavis

f Colligo.

r Ferox vult Ser. jungi cum hostis atque ita includenda esset parenthquæ sunt intertecta. Sed dura esset hæc trajectio.

u Testica vel vetera trepida quia seque *sed neque cura.*

x Evocatus est impetus ipsius spario largiore ita Ser. qui dist. post *evasit*: Al. *totum.*

y Quidam sort. exp. Forte ob aliam opportunitatem. Alii intell. collimasse. Ser. exp. Oculis elicit locum ad feriendum, quem forr. destinaverat vulneri.

z Pro tono trucior quam fulmen unquam mittitur.

a Interfice hostem tuum in quem fors tua tibi dat potestatem.

b Me redde meis, aut saltem meum corpus sepeliendum, ubi interfeceris.

Redde

Redde meis. Vicisti, & victum tendere palmis
Ausonii videre: tua est Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Sterit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat, *d* infelix humero cùm apparuit *e* ingens
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviasque hausit: furiis accensus & ira
Terribilis; Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
f Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

c Al. *mentem.*
d Infelicitatis causa mox futuræ.
e Pro ingens autem leg. & alto, ne duo sint epitheta,
f Ad sim mortis & rupti fœderis ultionem, te tanquam hostiam, immolat.

GNOMÆ VIRGILIANÆ.

Pag. A

73 — A *Litur vitium, vivitque tegendo.*
— 7 *Amor omnibus idem.*

315 *Audentes fortuna juvat.*

C

198 *Cede Deo.* D

164 *Degeneres animos timor arguit.*

228 *Discite justitiam moniti, & non temnere divos.*

F

342 — *Experto credite.* F

215 — *Facilis descensus Averni;*
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est:

163 — *Facilis jactura sepulcri est.*

169 *Fama malum, quo non aliud velocius ullum*

58 *Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.*

152 *Felix qui potuit rerum cognoscere causas,*

68 — *Fessos sopor irrigat artus.*

127 — *Fugit irreparabile tempus,*
— — *Furor iraque mentem*
Præcipitant. I

39 *Imprimis venerare deos.* L

33 — *Labor omnia vincit.*
Improbus. M

revocendi artes. 247
ta dies variusque labor mutabilis avi 346
Rettulit in melius.
N
Ne post amissa requiras, Ante veni. 62
Nihil invitis fas quenquam fidere divis. 129
Non omnia possumus omnes. 22
lla salus bello. 344
Quam tuta fides.
O
174
nia fert ætas. 25
nia vincit amor. 28
ima quæque dies miseris mortalibus ævi. 62
Prima fugit.
Q
Quid non mortalia pectora cogis 144
Auri sacra fames?
R
Redit agricolis labor actus in orbem. 55
Rex Jupiter omnibus idem. 310
S
Satis est potuisse videri. 16
Sævus amor docuit natorum sanguine matrem 21
Commaculare manus.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus. 119
Sors omnia versat. 24
t sua cuique dies: breve & irreparabile tempus 320
nibus est vita.
Superanda omnis fortuna ferendo est. 204
T
Trahit sua quemque voluptas. 6
Telum ira facit.
U
251
a salus victis nullam sperare salutem. 128

---

omis Virgilianis (ne plures vacarent paginæ) dijecimus Pastorum, duorum & militum Apothegmata, aliaq; nonnulla observatione digna. Melibœus.

Ex quo discordia cives. 2
Perduxit miseros! De Daphnide.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uva, 13
Vt gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis. Damon.
Quid non speremus amantes? 21
De Apibus.
ntes animos angusto in pectore versant. 80
Melior vacua sine regnet in aula.

Omnibus

82 *Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.*
De Proteo.

—*Sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum*
Orando flectes. Dido ad Æneam.

113 *Non ignara mali, miseris succurrere disco.*
Æneas ad Didonem.

120 *Accipe nunc Danaum insidias: & crimine ab uno*
Disce omnes, De Troia.

125 *Invadunt urbem somno vinoque sepultam.*
Venus ad Æneam.

134 —*Inclementia divum*
Has evertit opes. Æneas ad Anchisen.

137 *Quos res cunque cadent, unum & commune periclum,*
Una salus ambobus erit.
Creusa ad Æneam.

139 —*Non hæc sine numine divum*
Eveniunt. Achæmenides ad Troianos.

159 *Si pereo manibus hominum periisse juvabit.*
Venus ad Junonem.

197 — *Quis talia demens*
Abnuat: aut tecum malit contendere bello?
Mercurius ad Æneam.

179 — *Potes hoc sub cæli ducere somnos?*
Ibid — *Varium & mutabile semper*
Fœmina. Dido.

182. *Vixi & quam dederat cursum fortuna peregi,*
Ibid — *Moriemur inulta?* De militibus.

206 *Exigui numero, sed bello vivida virtus.*
Neptunus de Palinuro.

207 *Unum pro multis dabitur caput.*
Sybilla de Lavinia.

214 *Causa mali tanti conjux.*
Sybilla Ad Æneam.

Ibid *Tu ne cede malis, sed contra audientior ito.*
Anchises ad Æneam.

233 — *Dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*
Anchis. de Bruto.

Ibid. *Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.*
Juno.

246 *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.*
Ascanius,

300 *Jupiter omnipotens audacibus annue cœptis.*
Ascanius ad Romulum.

Ibid — *I, Verbis virtutem illude superbis.*
Apollo ad Ascanium.

Macte tuâ virtute puer.

FINIS.